AMMATTINA TURVALLISUUS

Sami Tikkanen
Lasse Aapio
Anssi Kaarnalehto
Lasse Kammonen
Jouko Laitinen
Jarmo Mikkonen
Martti Herman Pisto

Sanoma Pro Oy
Helsinki

Tiedustelut
Sanoma Pro Oy, Helsinki
puh. 020 391 000
sähköposti: asiakaspalvelu@sanomapro.fi

www.sanomapro.fi

Kustantaja: Sanoma Pro Oy
3., uudistettu painos, 2017

Tämä aineisto on digitaalinen rinnakkaisversio tuotteesta
Ammattina turvallisuus ISBN 978-952-63-4544-4

6 kk lisenssi ISBN 978-952-63-4734-9
48 kk lisenssi ISBN 978-952-63-4735-6

Toimitus: Birgitta Pohja
Ulkoasu: Jaana Huuhtanen
Taitto: Hilkka Hyvärinen
Kuvitus: Pia Holm

© Lasse Aapio, Anssi Kaarnalehto, Lasse Kammonen, Jouko Laitinen, Jarmo Mikkonen, Martti Herman Pisto, Sami Tikkanen ja
Sanoma Pro Oy

Kopiointiehdot
Tämä teos on digitaalinen oppikirja, joka on suojattu tekijänoikeuslailla (404/61).

SISÄLLYS

Esipuhe 7

1. Johdanto 9

1.1 Turvallisuusalan toimijat 12

2. Turvallisuus käsitteenä ja ilmiönä 13

2.1 Turvallisuus ja turvattomuus 13

2.2 Uhka ja vaara 16

2.3 Tapaturmat, vahingot ja onnettomuudet 18

2.4 Riskit ja niiden hallinta 19

3. Kansainvälinen turvallisuus 24

3.1 Globalisaatio ja turvallisuuden perusteet 24

3.2 Turvallisuusuhkat ja -vaikuttajat 25

4. Euroopan yhteisön turvallisuus 29

4.1 Lähtökohdat 29

4.2 Euroopan yhteisön rakenteet ja turvallisuuden toteutus 30

4.3 Euroopan unionin turvallisuusstrategia 35

5. Suomen valtion turvallisuuden osatekijät 36

5.1 Kokonaisturvallisuus 36

5.2 Valtakunnan sotilaallinen puolustus 39

5.3 Sisäinen turvallisuus 41

5.4 Rajavartiolaitos 45

5.5 Tulli 47

6. Poliisi 50

6.1 Poliisin organisaatio 50

6.2 Poliisin velvollisuudet 53

6.3 Poliisin toimivalta 54

6.4 Poliisin tehtävät ... 59
6.5 Voimakeinojen käyttö ... 65
6.6 Paikallinen turvallisuussuunnittelu ... 68
6.7 Poliisin ja vartijan yhteistyö ... 70
6.8 Kansainvälinen poliisitoiminta ... 72

7. Pelastustoimi ja poikkeusoloihin varautuminen ... 73
7.1 Pelastustoimen arvot ja yleiset toimintaperiaatteet ... 73
7.2 Pelastustoimen organisaatio ja tehtävät ... 75
7.3 Operatiivinen toiminta ... 78
7.4 Onnettomuuksien ehkäisy ... 79
7.5 Poikkeusoloihin varautuminen ... 79
7.6 Pelastusviranomainen lupa- ja valvontaviranomaisena ... 79
7.7 Pelastusviranomaisen toimivaltuudet ja alue ... 80
7.8 Pelastustoimen koulutusjärjestelmä ... 81

8. Yritysten ja yhteisöjen turvallisuus ... 83
8.1 Yleistä yritysten ja julkisyhteisöjen toiminnasta ... 83
8.2 Liiketoiminnan turvaaminen ... 85
8.3 Turvallisuuden varmistaminen ... 90
8.4 Riskienhallinta yrityksissä ja julkisyhteisöissä ... 93
8.5 Yritysturvallisuus ... 104
8.6 Turvallisuusjohtaminen ... 108
8.7 Tietoturvallisuus ... 117
8.8 Henkilöstöturvallisuus ... 138
8.9 Ulkomaantoimintojen turvallisuus ... 147
8.10 Työturvallisuus ... 151
8.11 Toimitilojen turvallisuus ... 162
8.12 Organisaation omatoiminen varautuminen ... 169
8.13 Ympäristöturvallisuus ... 183
8.14 Rikosten torjunta ... 190
8.15 Tuotannon ja toiminnan turvallisuus ... 193

9. Yksityinen turvallisuusala 199

9.1 Yksityisen turvallisuusliiketoiminnan säätelyn historia 199

9.2 Palveluiden tarkoitus 202

9.3 Yksityisen turvallisuusalan palvelut ja yleinen säätely 204

9.4 Vartioimisliiketoiminta 211

9.5 Järjestyksenvalvojatoiminta 216

9.6 Turvasuojaustoiminta 223

9.7 Rangaistussäännökset 224

9.8 Turvatarkastaja 224

9.9 Tuotteistaminen ja konseptointi 225

9.10 Turvallisuusalan konsultointi- ja koulutuspalvelut 225

10. Turvallisuusalan yhdistyksiä 227

Lähteet 229

ESIPUHE

Ammattina turvallisuus on turvallisuusalan oppikirja, jossa kuvataan alan rakennetta ja ammatteja yksityisen turvallisuusalan näkökulmasta. Kirjan tarkoituksena on auttaa lukijaa hahmottamaan turvallisuustoiminnan eri alueita ja niiden välisiä riippuvuussuhteita, ja se on tarkoitettu opiskelijoille, ammattilaisille ja turvallisuusalan palveluyritysten asiakkaille sekä kaikille alasta kiinnostuneille. Kirja tarjoaa lukijalle hahmotelman turvallisuusalan muodostumisesta ja selventää turvallisuusviranomaisten, yritysten ja julkisyhteisöjen sekä yhdistysten roolia kokonaisturvallisuuden edistämisessä. Kirja sopii oppikirjaksi erityisesti turvallisuusalan perustutkintoon, mutta sitä voidaan hyödyntää myös vartijan ammattitutkinnon, turvallisuusvalvojan erikoisammattitutkinnon ja turvallisuusalan ammattikorkeakouluopinnoissa. Lisäksi kirja sopii hyvin kertauskirjaksi jo pitkään turvallisuusalalla työskennelleille.

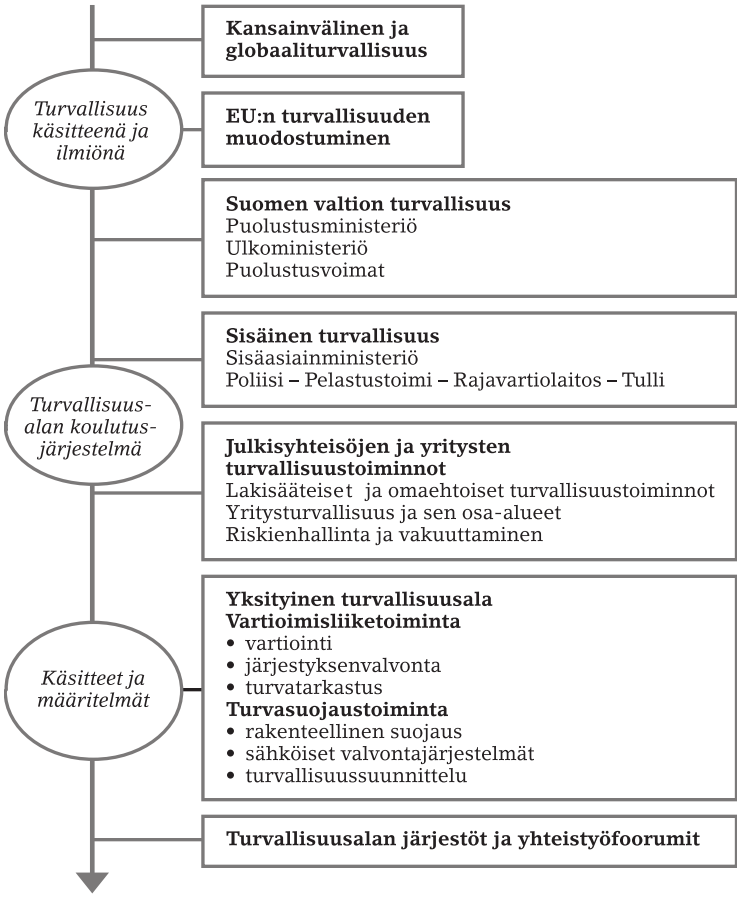

Kuva 1. *Kirjan sisältö*

Ammattina turvallisuus -kirjan laadinnassa on käytetty apuna Opetushallituksen määräystä turvallisuusalan ammatillisen perustutkinnon tutkinnon perusteista (86/011/2014). Käsiteltäviä asioita ovat turvallisuusalan toiminta, vartiointitoiminta, pelastustoiminta ja ympäristöturvallisuus, turvallisuustekninen toiminta, tietoturvallisuus sekä kansainvälinen turvallisuustoiminta. Kirja on laadittu yhteistyössä Finnsecurity ry:n opetus- ja tutkimusjaoston, poliisin, pelastustoimen, turvallisuusalan palveluyritysten sekä turvallisuusalan asiantuntijoiden kanssa.

Ensimmäisessä luvussa (johdannossa) käsitellään yleisesti turvallisuusalaa. Toisessa luvussa taas havainnollistetaan turvallisuusalan peruskäsitteistöä ja kolmannessa luvussa käydään läpi kansainvälistä turvallisuuskenttää ja Euroopan unionin turvallisuustoimintoja. Neljännessä luvussa puolestaan käsitellään Suomen ulkoista turvallisuutta ja puolustusvoimien tehtävää ja viidennessä luvussa hahmotetaan valtion sisäistä turvallisuutta yksityisen turvallisuusalan näkökulmasta.

Kuudennessa luvussa perehdytään poliisin toimintaan ja tehtäviin ja seitsemännessä luvussa tutustutaan pelastustoimeen. Kahdeksas luku keskittyy yritysten ja julkisyhteisöjen turvallisuustoimintoihin. Luvussa perehdytään yritysten ja julkisyhteisöjen lakisääteisten ja omaehtoisten turvallisuustoimintojen muodostumiseen, riskienhallintaan ja yritysturvallisuuden osa-alueisiin. Lisäksi luvussa käsitellään yritysten ja julkisyhteisöjen lakisääteisiä ja omaehtoisia turvallisuuteen liittyviä työtehtäviä. Yhdeksännessä luvussa kuvataan yksityisen turvallisuusalan sisältöä vartioimisliiketoiminnan, turvasuojaustoiminnan sekä muiden asiantuntijatehtävien näkökulmasta. Kymmenes luku käsittelee turvallisuusalan järjestökenttää.

Ammattina turvallisuus -kirjan kolmannessa uudistetussa painoksessa on päivitetty julkishallinnon organisaatiomuutokset, ajankohtaistettu esimerkkejä sekä tehty lakimuutosten edellyttämät muutokset tekstiin ja kuviin.

Espoossa 2017

Tekijöiden puolesta Sami Tikkanen

1 JOHDANTO

Suomessa turvallisuusala koostuu yhteiskunnan perusturvallisuuden ylläpitämiseksi toteutettavista viranomaistoiminnoista, yritysten, julkisyhteisöjen ja järjestöjen turvallisuustoiminnoista sekä yksityisen turva-alan palvelu-, asiantuntija- ja turvasuojaustoiminnoista. Yhteiskunnan sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta vastaavat valtionhallinnon alaiset turvallisuusviranomaiset. Turvallisuustoimintojen päätehtävänä on yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen. Valtion kokonaisturvallisuuden koordinoinnista vastaa valtioneuvoston kanslia. Kokonaismaanpuolustuksen koordinoinnista vastaa puolustusministeriö alaisenaan puolustusvoimat. Yhteiskunnan sisäisestä turvallisuudesta ja rajojen turvallisuudesta vastaavat sisäasiainministeriön alaiset pelastus- ja poliisiviranomaiset sekä rajavartiolaitos. Valtionvarainministeriön alainen tulli huolehtii sallittujen ja kiellettyjen aineiden ja tavaroiden tuonnin valvonnasta.

Turvallisuuden valvonta ja ohjeistaminen kuuluu siis useiden ministeriöiden toimialaan. Työturvallisuus, ympäristönsuojelu, kemikaalien varastointi, kuljetus ja käsittely, säteilyä tuottavien laitteiden käyttö, rakentaminen ja monet muut ihmisten terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät toiminnot ovat tarkoin säädeltyjä ja valvottuja.

Yritykset ja julkisyhteisöt vastaavat itse omista turvallisuusjärjestelyistään liiketoimintansa vaatimalla tavalla, ja niiden turvallisuuden vähimmäisvaatimukset määräytyvät lainsäädännön perusteella. Yksityinen turvallisuusala koostuu vartioimisliiketoiminnasta, yksityisetsivätoiminnasta, turva-urakoinnista (turvasuojaus), turvallisuusalan asiantuntijapalveluista ja turvallisuusalan koulutuksesta, ja sen tarkoituksena on tukea ja palvella organisaatioita sekä yksilöitä omaehtoisen turvallisuuden ylläpidossa ja kehittämisessä.

Yksityinen turvallisuusala on kehittynyt Suomessa vahvasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Alan kehitykseen ovat vaikuttaneet muun muassa turvallisuustietoisuuden lisääntyminen, lainsäädäntömuutokset, rajat ylittävän rikollisuuden kasvu sekä yritysten ja julkisyhteisöjen tur-

vallisuustoimintojen ulkoistaminen. Suomen liittyminen Euroopan unioniin ja liiketoiminnan kansainvälistyminen sekä globaalit uhkatekijät ovat myös lisänneet turvallisuuden merkitystä elinkeinoelämän kilpailutekijänä. Tekniikan nopean kehityksen johdosta turvallisuustekniset valvontaratkaisut ovat arkipäivää lähes jokaisessa yrityksessä ja yhteisössä. Yksityinen turvallisuusala on nykyisin yksi kansantaloutemme nopeimmin kasvavista toimialoista. Liiketoiminnan kehittymisen johdosta alalle on myös syntynyt uusia ammattinimikkeitä ja osaamisalueita. Turvallisuusalan palveluammatit ovat jalostuneet asiakasyritysten uusien turvallisuus- ja palvelutarpeiden mukana useiksi eri tehtäväkokonaisuuksiksi. Ammateissa korostuvat muun muassa asiakaslähtöisyys, palveluhenkisyys, onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteiden ennaltaehkäiseminen ja turvallisuusvalvonta.

Yksityistä turvallisuusalaa säätelevää lainsäädäntöä on uudistettu viime vuosina. Lakiuudistus on selkeyttänyt julkisen vallan ja yksityisen turvallisuusalan välistä työnjakoa ja lisännyt yhteistyömahdollisuuksia kokonaisturvallisuuden parantamisessa. Lainsäädäntö on myös tarkentanut yksityisen turvallisuusalan ammateissa toimivien tehtäviä ja vastuukysymyksiä ja laajentanut palveluhenkilöstön lakisääteistä pätevyyskoulutusta. Samaan aikaan turvallisuusviranomaisten eli poliisin, pelastustoimen, tullin, rajavartioston ja puolustusvoimien ammattikentässä on tapahtunut muutoksia. Suomalaisen yhteiskunnan suuntauksena on 80-luvulta alkaen ollut valtionhallinnon supistaminen ja palvelujen ulkoistaminen yksityisille yrityksille. Turvallisuusviranomaisten resursseja on tämän johdosta supistettu, ja joitakin viranomaistehtäviä on siirretty yksityisen turvallisuusalan ja organisaatioiden itsensä hoidettavaksi. Turvallisuusviranomaisten toimivaltuuksia on myös laajennettu rikosten, terroritekojen ja onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn ja selvittämiseen.

Yritysten, julkisen sektorin, yksityisen turvallisuusalan ja viranomaisten yhteistyön merkitystä on korostettu yhä enemmän kokonaisturvallisuuden kehittämisessä. Valtakunnallisesti merkittävin asia sisäisen turvallisuuden parantamiseksi on ollut sisäministeriön toimeenpanema sisäisen turvallisuuden ohjelma, jonka tarkoituksena on vähentää rikoksia ja onnettomuuksia viranomaisten ja yksityisten yhteistyötä lisäämällä. Sisäministeriö on myös käynnistänyt valtakunnallisesti alueellisia turvallisuussuunnittelun kehittämishankkeita, joissa julkishallinto, viranomaiset,

yritykset ja asukkaat tekevät yhteistyötä onnettomuuksien, tapaturmien ja rikosten estämiseksi. Viranomaisten ja yksityisen turvallisuusalan yhteistyön parantamiseksi on myös perustettu työryhmiä ja monialaisia hankkeita.

Yritysten ja julkishallinnon turvallisuustoiminnan lakisääteistä tasoa on pyritty kohottamaan säädösmuutoksilla. Turvallisuuden ylläpidosta on samalla siirrytty jatkuvan parantamisen ajattelutapaan. Yritysten turvallisuustoiminnan pääpaino onkin muokkautunut reagoivasta toiminnasta rikosten ja onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteiden ennaltaehkäisyyn, ja riskienhallinnasta on tullut liiketoimintaa edistävä ja tukeva toimintatapa. Elinkeinoelämässä on lisäksi huomattu, että tehokas riskienhallinta ja toiminnan häiriöttömyyden turvaaminen parantavat yritysten kilpailukykyä, tuloksia ja liiketoiminnan jatkuvuutta.

Työvoiman määrän väheneminen pidemmällä tähtäimellä työmarkkinoilta, koulutetun ja ammattitaitoisen henkilöstön puute sekä kiristyvä kansainvälinen kilpailu ovat tuoneet uusia haasteita myös turvallisuusalan liiketoimintaan Suomessa. Turvallisuusalan ammateissa menestyminen vaatii jatkuvaa tietojen päivittämistä ja osaamisen kehittämistä, koska ala kehittyy koko ajan. Liiketoiminnassa menestyminen vaatii yrityksiltä myös palveluiden ja tuotteiden tuottamiseen tarvittavan ydinosaamisen tunnistamista, osaamisen kehittämistä ja uusia innovaatioita. Turvallisuusalan oppilaitosten, elinkeinoelämän ja viranomaisten yhteistyö tulevaisuuden osaamistarpeiden ennakoimiseksi on siten avain yksityisen turvallisuusalan laadun kehittämiseksi ja sen menestyksen takaamiseksi.

Turvallisuusalalla työskentelevien työtehtävät voidaan jakaa yleisesti turvallisuusviranomaistehtäviin, yritysten ja julkishallinnon sisäisiin turvallisuustehtäviin sekä yksityisen turvallisuusalan palvelu- ja suunnittelu-, asennus-, koulutus- ja asiantuntijatehtäviin.

1.1 Turvallisuusalan toimijat

Turvallisuusalalla työskentelee Suomessa arviolta 50 000 ihmistä. Työtehtävät jakautuvat edellä kuvatun mukaisesti viranomaistehtäviin, yritysten turvallisuusorganisaatioiden tehtäviin sekä turvallisuusalan palveluja asiantuntijatehtäviin. Viranomaistehtäviä ovat muun muassa sotilas-, poliisi- ja pelastusammatit, joissa huolehditaan maamme sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta. Yritysten ja julkisyhteisöjen turvallisuusorganisaatioiden työtehtävät koostuvat lakisääteisistä ja omaehtoisista turvallisuustehtävistä, joita ovat esimerkiksi työsuojelupäällikön, suojelujohtajan ja turvallisuuspäällikön tehtävät. Turvallisuusalan palveluyritysten ammatit taas koostuvat palvelu-, asiantuntija- ja turvasuojausammateista. Turvasuojaustoiminta koostuu rakenteellisesta suojauksesta, sähköisten valvontajärjestelmien suunnittelu-, asennus- ja huoltotehtävistä sekä muusta turvallisuusjärjestelyiden suunnittelusta. Alan ammattinimikkeistä esimerkkinä ovat vartija, järjestyksenvalvoja ja turvalaiteasentaja.

Yksityisen turvallisuusalan ammatteihin on mahdollisuus kouluttautua turvallisuusalan toisen asteen ammatillisten tutkintojen ja korkeakouluopintojen kautta. Viranomaistehtäviin taas kouluttaudutaan hallintoalakohtaisten toisen asteen ja korkeakouluopintojen kautta.

Turvallisuusalan tutkinnot ovat kiinteä osa Suomen tutkintojärjestelmää. Turvallisuusalalla on mahdollista suorittaa toisen asteen ammatillinen perustutkinto nuorisokoulutuksena tai aikuisten näyttötutkintona. Vartijan ammattitutkinnon kautta on myös mahdollista pätevöityä vartiointitehtävien ammattilaiseksi ja turvallisuusvalvojan erikoisammattitutkinto pätevöittää sekä asiantuntijaksi että esimiestehtäviin. Turvallisuusalan toisen asteen tutkintoja ovat lisäksi virastomestarin ammattitutkinto, nuohoojan ammattitutkinto, lukkosepän ammattitutkinto ja lukkoseppämestarin erikoisammattitutkinto. Korkeakouluopintoina on mahdollista suorittaa Laurea ammattikorkeakoulussa turvallisuusalan ammattikorkeakoulututkinto (turvallisuusalan tradenomi) ja turvallisuusalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Turvallisuusalan opintoja on mahdollista suorittaa myös useissa yliopistoissa. Esimerkiksi Jyväskylän yliopisto järjestää kyberturvallisuuden opintoja, ja Aalto-yliopisto turvallisuusjohdon koulutusohjelmaa.

2 TURVALLISUUS KÄSITTEENÄ JA ILMIÖNÄ

2.1 Turvallisuus ja turvattomuus

Turvallisuus on tunne ja olotila, joka liittyy kaikkeen yksilön tai yhteisön toimintaan. Turvallisuutta pidetään usein selviönä, jolloin sen puuttuminen käy ilmi vasta, kun jotain ennalta arvaamatonta tai ikävää tapahtuu. Jokaisella yksilöllä on oma käsityksensä turvallisuudesta. Tämä turvallisuuskäsitys muodostuu yksilön omista kokemuksista, havainnoista ja yksilön oppimista asioista. Turvallisuuden tunne taas syntyy totutuista rutiineista, asioiden pysyvyydestä, luottamuksesta ja tapahtumien kulun ennustettavuudesta. Yksilön näkökulmasta turvallisuus voidaan määritellä olotilaksi, johon ei liity huolia. Yrityksen ja yhteisön näkökulmasta turvallisuus taas voidaan kuvata olotilaksi, jossa ei esiinny hallitsemattomia ennalta arvaamattomia ja äkillisiä menetyksiä tai tappioita aiheuttavia tapahtumia. Turvallisuuden käsite vaihteleekin sen mukaan, missä yhteydessä ja millaisissa oloissa siitä puhutaan. Turvallisuus pitääkin nähdä seurauksena tehdyistä asioista. Viranomaistehtävien yksityistämisen mukana turvallisuudesta on tullut myös tuote, liiketoiminnan väline.

Turvallisuus liittyy myös yksilön jokapäiväiseen tekemiseen ja toimintaan eli opiskeluun, työhön, harrastuksiin ja vapaa-aikaan, ja se vaikuttaa keskeisesti elämän laatuun. Yksilön elämän laadun osatekijöitä ovat fysiologisten tarpeiden tyydyttäminen, turvallisuus, rakkaus ja yhteenkuuluvuus, arvostus, tietäminen ja ymmärtäminen sekä itsensä toteuttaminen. Yksilö tarvitsee ravintoa ja happea elintoimintojensa ylläpitämiseksi, oman yhteisönsä hyväksyntää ja kunnioitusta, osaamista ja tietämystä työskentelyyn ja opiskeluun, mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen sekä olotilan, johon ei liity huolia eikä pelkoja.

Turvattomuus on tunne tai mielikuva turvallisuuden puuttumisesta. Turvattomuuden kokeminen on yksilöllistä, ja se riippuu tilanteesta, ajasta ja paikasta sekä edellä kuvattujen asioiden tulkinnasta. Yksilö voi esimerkiksi kokea turvattomuutta työpaikallaan, vaikka yrityksen turvallisuus olisi erinomaisesti varmistettu. Nykyaikana turvattomuutta koetaan aikaisempaa enemmän, vaikka yhteiskuntamme turvallisuus on erittäin hyvä. Turvallisuuden tunnetta vähentävät myös äkilliset tai ennalta arvaamattomat tapahtumat, joiden kulkuun yksilö ei itse voi vaikuttaa. Turvattomuutta aiheuttavia tapahtumia ovat vahinkotilanteet, rikokset, tapaturmat ja onnettomuudet. Tieto erilaisten riskien, uhkien ja vaarojen olemassaolosta voi luoda turvattoman olotilan. Turvattomuus ilmenee yksilön tuntemuksina, kuten pelkona, epävarmuutena ja huolestuneisuutena. Konkreettinen turvallisuuden puute taas ilmenee esimerkiksi yrityksissä riskien toteutumisena eli sattuneina vahinko-, tapaturma- ja onnettomuustapahtumina.

Turvallisuutta lisäävät:	**Turvallisuutta vähentävät:**
• varmuus tulevasta • luottamus • tilanteiden ennakoitavuus ja ennustettavuus • tieto esiintyvistä onnettomuus-, tapaturma- ja vahinkoriskeistä ja niiden torjuntakeinoista • harjoittelu toimintaan hätä- ja poikkeustilanteissa • avoin viestintä.	• epävarmuus tulevasta • luottamuksen puute tai sen menettäminen • asiat ja tapahtumat, joihin ei itse voi vaikuttaa • äkilliset ja ennalta arvaamattomat tapahtumat • tieto onnettomuuksien, tapaturmien ja rikosten mahdollisuudesta • osaamattomuus • tiedon puute.

Kuva 2. *Turvallisuus ja turvattomuus*

Turvallisuutta voidaan pitää olotilana ja asioiden tilana, jossa yksilön tai organisaation riskit ovat hallinnassa ja hyväksyttävän suuruisia. Turvallisuus voidaan saada aikaan poistamalla tai pienentämällä niitä tekijöitä, jotka aiheuttavat vaaraa ja uhkaa. Turvallisuuden tunnetta lisäävät epävarmuustekijöiden poistaminen, tapahtumien ja tilanteiden ennakointi sekä asioiden hallitsemattoman muutoksen estäminen. Yksilön turvallisuuden tunnetta voidaan myös parantaa varautumalla vaarallisiin ja pelkoa tuottaviin tilanteisiin. Organisaation turvallisuutta ja henkilöstön turvalli-

suuden tunnetta taas voidaan parantaa tunnistamalla riskitekijät ja saattamalla ne hallintaan esimerkiksi etukäteissuunnittelulla, erilaisten tilanteiden varalle laadituilla ohjeilla sekä harjoittelulla ja koulutuksella. Riskien tunnistaminen tarkoittaa rikos-, onnettomuus- tai vahinkotapahtuman vaaratekijöiden havaitsemista ja tiedostamista. Riskin torjuntaa ja ennalta ehkäisemistä kutsutaan riskienhallinnaksi, ja se koostuu toimista, joilla riskiä pienennetään tai se poistetaan kokonaan.

Yksilö voi saavuttaa turvallisen olotilan esimerkiksi hankkimalla työpaikan vakavaraisesta yrityksestä. Turvallisuuden tunne syntyy tällöin siitä, että pysyvä työpaikka luo yksilölle varmuuden taloudellisesta turvasta.

Turvallisuus tarkoittaa tunnetilan lisäksi yksilön ja yrityksen sekä yhteisön vahingoittumattomuutta. Vahingoittuminen voi aiheutua riskin toteutumisesta esimerkiksi tapaturmana tai onnettomuutena. Tapaturma- ja onnettomuustilanteissa on aina myös kuoleman ja aineellisten vahinkojen mahdollisuus.

Yksilön vahingoittumattomuutta ja turvallisuuden tunnetta voidaan parantaa ja ylläpitää myös harjoittelun ja koulutuksen avulla. Turvallisuutta voidaan lisätä esimerkiksi harjoittelemalla toimimaan erilaisissa normaalista poikkeavissa tilanteissa, kuten liikenneonnettomuus-, tulipalo- ja tapaturmatilanteissa. Harjoittelun avulla voidaan muun muassa parantaa yksilön toimintavalmiutta ja kykyä hallita äkillisiä tilanteita.

Turvallisuudella voidaan tarkoittaa myös rikoksiin, vahinkoihin, onnettomuuksiin, tapaturmiin ja muihin riskeihin varautumista. Turvallisuus-sana on suomen kielessä kokonaisvaltainen huolettoman, häiriöttömän ja vahingoittumattoman olotilan käsite. Englannin kielessä turvallisuudelle on sen sijaan kaksi erillistä termiä: turvallisuus on jaettu ”security”- ja ”safety”-termeiksi sen mukaan, missä yhteydessä niitä käytetään.

Security-sanalla tarkoitetaan useimmiten näkyviä turvallisuustoimia, kuten vartiointia, rakenteellisia ja teknisiä turvallisuusjärjestelyitä. Security yhdistetäänkin useimmiten omaisuuden, tiedon ja toiminnan turvallisuuteen sekä tahallisten ei-toivottavien tekojen torjuntaan. Tahallisia ei-toivottavia tapahtumia ovat esimerkiksi varkaudet, väärinkäytökset, vahingonteot ja tunkeutumiset.

Safety-sana puolestaan tarkoittaa yksilöiden ja ympäristön turvaamista eli niiden vahingoittumattomuuden varmistamista. Siihen liittyviä toimia ovat esimerkiksi suojavälineiden käyttö, ohjeistaminen, koulutus, harjoittelu ja muut yksilöiden käyttäytymiseen ja toimintaan vaikuttavat keinot. Safety-sanalla tarkoitetaankin useimmiten tahattomasti aiheutuvien ei-toivottavien tapahtumien torjuntaa. Tahattomia ei-toivottavia tapahtumia ovat esimerkiksi tapaturmat, tulipalot ja onnettomuudet.

Yritysten ja julkisyhteisöjen turvallisuudesta käytetään yhteistä nimitystä yritysturvallisuus (engl. corporate security). Kyseinen nimitys sisältää sekä safetyn että securityn näkökulmat.

2.2 Uhka ja vaara

Turvattomuuteen ja turvallisuuteen läheisesti liittyviä käsitteitä ovat uhka ja vaara. **Uhka** on tiedostettava ei-toivottavan tapahtuman mahdollisuus tai tekijä, joka liittyy tulevaisuuden tapahtumiin. Uhka on abstrakti ja epäselvä käsite, ja se kuvaa tilannetta, jossa vahinkoa aiheuttavan vaaran olemassaolo ei ole vielä käsillä mutta sen ilmeneminen on mahdollista.

Uhkan ilmenemiseen liittyy ei-toivottavan tapahtuman tiedostaminen. Uhkan kokemiseen taas vaikuttavat uhkan luonne, voimakkuus ja sisältö. Uhka voi syntyä esimerkiksi yksilön olemuksesta, sanallisesta ilmaisusta tai aktiivisesta toiminnasta, kuten häiriökäyttäytymisestä. Yritykseen ja yhteisöihin kohdistuvia uhkia puolestaan ovat muun muassa tulipalot, vesivahingot, luonnon katastrofit ja rikokset.

Vaara on uhkaa konkreettisempi asia. Se on tekijä tai tilanne, jossa on henkilövahingon, terveyden heikentymisen, omaisuusvahingon, ympäristövahingon tai näiden yhdistelmien mahdollisuus. Vaaran konkreettisuutta li-

sää myös se, että se pystytään usein havaitsemaan. **Vaaratekijöitä** ovat kaikki sellaiset asiat, jotka voivat aiheuttaa tapaturman, onnettomuuden tai vahingon, kuten toimitilojen epäsiisteys, varastotilan epäjärjestys, vialliset sähkölaitteet, kadun liukkaus tai kaiteen puuttuminen portaista.

Vaaratekijöitä ovat:	Vaaratilanteita ovat:
• kadun, lattian tai muun pinnan liukkaus • epäsiisteys ja -järjestys • herkästi syttyvän aineen virheellinen säilytys tai kuljetus • valaistuksen puuttuminen kiinteistön pihalta • huolimattomuus • kiire.	• kadulla liukastuminen, joka ei johda tapaturmaan • mattoon kompastuminen, joka ei johda tapaturmaan • ajoneuvon hallinnan menettäminen, joka ei johda liikenneonnettomuuteen • serverihuoneen oven auki jääminen, joka ei aiheuta tietovahinkoa • roska-astian syttyminen, joka ei johda tulipaloon.

Kuva 3. *Vaaratekijät ja -tilanteet*

Vaaratilanne on odottamaton tapahtuma, joka voi johtaa onnettomuuteen. Vaaratilanteita kutsutaan usein myös läheltä piti -tilanteiksi. Vaaratilanteita ovat kaikki tapahtumat ja tilanteet, joissa onnettomuus, tapaturma tai vahinko oli lähellä, ja ne aiheutuvat vaaratekijöiden olemassaolosta ja aktiivisesta toiminnasta.

Vaaratilanteelle on ominaista, että tapahtumasta olisi voinut aiheutua onnettomuus, tapaturma tai vahinko, jos olosuhteet olisivat olleet toisenlaiset. Tulipalon vaaratilanne voi olla esimerkiksi tapahtuma, jossa roska-astiassa alkava tulipalo eli syttymä pystytään sammuttamaan ennen varsinaista tulipaloa. Tapaturmavaaratilanne taas on esimerkiksi tapahtuma, jossa henkilö liukastuu jäisellä kadulla, muttei saa kaatumisesta vammoja.

2.3 Tapaturmat, vahingot ja onnettomuudet

Tapaturmalla tarkoitetaan tapahtumaa tai tilannetta, joka aiheuttaa terveyden vaarantumisen, fyysisen vamman tai pahimmassa tapauksessa kuoleman. Tapaturmia ovat esimerkiksi kadulla liukastuminen, kynnykseen kompastuminen ja tikkailta putoaminen. Yleisimpiä tapaturmia ovat liukastumiset, kompastumiset ja esineisiin satuttamiset. Nyrjähdykset, venähdykset, naarmut, haavat ja ruhjevammat taas ovat yleisimpiä tapaturmissa syntyviä vammoja.

Vahingolla tarkoitetaan menetystä, josta aiheutuu taloudellista tai muuta haittaa. **Vahinkotapahtuma** puolestaan on tilanne, joka aiheuttaa vahingon. Useimmiten vahinkotapahtuma kohdistuu aineelliseen omaisuuteen, ympäristöön tai tietoon. Vahinko voi aiheutua esimerkiksi virheellisestä toiminnasta, inhimillisistä erehdyksistä, olosuhteista tai rikoksista. Tyypillinen esimerkki omaisuusvahingosta on tapahtuma, jossa matkapuhelin putoaa lattialle ja rikkoutuu toimintakelvottomaksi.

Onnettomuudella tarkoitetaan odottamatonta tapahtumaa, joka aiheuttaa kuoleman, terveyden heikentymisen, vamman, omaisuusvahingon tai muunlaisen menetyksen (SFS 1998). Tyypillisiä onnettomuuksia ovat esimerkiksi liikenneonnettomuudet ja tulipalot, ja kummassakin niissä on ihmisuhrien ja omaisuusvahinkojen mahdollisuus. Tulipaloja sattuu vuosittain 6 000–7 000, joista tahallisesti sytytettyjä on noin 16 prosenttia. Tulipaloissa menehtyy Suomessa vuosittain keskimäärin 100 ihmistä.

Suuronnettomuudella tarkoitetaan onnettomuutta, jossa kuolee tai loukkaantuu useita ihmisiä ja joka aiheuttaa ympäristölle tai omaisuudelle huomattavia vahinkoja. Lisäksi sillä voidaan tarkoittaa huomattavaa päästöä, tulipaloa, räjähdystä tai muuta ilmiötä, joka seuraa yrityksen tai laitoksen toiminnassa esiintyneistä hallitsemattomista tapahtumista. Suuronnettomuudesta aiheutuu ihmisten terveyteen tai ympäristöön kohdistuvaa vakavaa välitöntä tai myöhemmin ilmenevää vaaraa (Seveso II -direktiivi).

Sattuneita suuronnettomuuksia ovat Onnettomuus-tutkintakeskuksen mukaan esimerkiksi seuraavat tapaukset:

- pyörän ajautuminen yleisön joukkoon Alahärmässä 8.8.2015
- Henkilöauton ja linja-auton törmäys Karkkilassa 4.7.2015
- Ratsastusmaneesin sortuminen Laukaassa 13.2.2013
- Ympäristöonnettomuus Talvivaarassa marraskuussa 2012
- Heinä-elokuun 2010 rajuilmat
- Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008
- Jokelan koulusurmat 7.11.2007
- linja-auton ja raskaan ajoneuvoyhdistelmän yhteentörmäys valtatiellä 4 Äänekosken Konginkankaalla 19.3.2004
- Aasian luonnonkatastrofi 26.12.2004
- vanhusten palvelutalon palo Maaningalla 4.12.1999 ja 17 muuta paloa vastaavissa taloissa 1.12.1999–29.2.2000
- linja-auto-onnettomuus Heinolassa 17.4.1999
- katsojaonnettomuus Jyväskylän Suurajoissa 23.8.1996
- Kuhmoisten hotellipalo 23.12.1995
- räjähdysonnettomuus Oy Forcit Ab:n tehtaalla Hangossa 7.6.1993.

2.4 Riskit ja niiden hallinta

Riski-nimitykselle on useita toisistaan poikkeavia määritelmiä, joita käytetään yhteydestä ja tilanteesta riippuen. Nimitys juontaa juurensa kreikkalaisesta merenkulkutermistä ”rhi zikon”, joka merkitsee vedessä olevaa karia. Riski voidaan määritellä haitallisen tapahtuman todennäköisyydeksi ja sen vakavuudeksi. Riskillä voidaan tarkoittaa myös ei-toivottavan tapahtuman mahdollisuutta ja siitä aiheutuvia seurauksia. Riski määritellään myös vaaran ja epäonnistumisen mahdollisuudeksi. Yleisesti riskiä voidaan pitää voiton tavoittelemiseksi otetuksi tappion mahdollisuudeksi. Riski eroaa uhkasta siten, että riski on uhkaa konkreettisempi asia ja se pystytään määrittelemään ja arvioimaan.

Ihmiset tekevät päivittäin päätöksiä, jotka liittyvät riskin pienentämiseen, välttämiseen tai ottamiseen. Riskin ottamista on esimerkiksi 10 euron sijoittaminen lottoon, pimeässä liikkuminen ilman heijastinta tai pyöräily ilman pyöräilykypärää. Riskinotosta voi aiheutua positiivisia tai negatiivisia seurauksia. Positiivinen seuraus on esimerkiksi yksilön saavuttama talou-

dellinen hyöty rahan sijoittamisesta osakkeisiin tai uhkapeliin. Negatiivinen seuraus taas on esimerkiksi harkitsemattoman sijoituksen aiheuttama taloudellinen menetys tai tulipalon tai onnettomuuden aiheuttama henkilö- ja omaisuusvahinko.

Riskillä tarkoitetaan myös ei-toivottavan tapahtuman todennäköisyyden ja seuraamusten yhdistelmää. Riskin määrittely toteutumisen todennäköisyyden ja toteutumisesta aiheutuvien positiivisten tai negatiivisten seurausten avulla helpottaa riskin luonteen ymmärtämistä. Riskin todennäköisyys tarkoittaa sitä, kuinka todennäköisesti riski toteutuu ja kuinka usein se on aikaisemmin esiintynyt. Riskin seuraus taas tarkoittaa riskistä aiheutuvan tappion tai menetyksen suuruutta. Jos esimerkiksi yksittäiseen sijoitukseen liittyvän taloudellisen sijoituksen määrä on pieni ja tappio on kyseisessä kohteessa tilastollisesti epätodennäköinen, kannattaa ottaa riski eli tehdä sijoitus.

Riskilajit

Yritykset ottavat riskejä menestyäkseen liiketoiminnassa ja yritysten välisessä kilpailussa. Riskien analysointi onkin kiinteä osa yritysten päätöksentekoa. Riskialueet ovat usein päällekkäisiä, ja ne voidaan jaotella esimerkiksi **strategisiin**, **operatiivisiin** ja **taloudellisiin** riskeihin. Liiketoiminnan riskit sisällytetään edellä mainittuihin alueisiin. Vahinkoriskit taas sisällytetään yleensä operatiivisiin riskeihin. Jokainen yritys tai yhteisö muovaa riskijaottelunsa omien tarpeidensa perusteella. Strategisella riskillä tarkoitetaan yrityksen liiketoimintaan pitkällä tähtäimellä ratkaisevasti vaikuttavia ei-toivottavia tapahtumia. Operatiivisella riskillä puolestaan tarkoitetaan toiminnallista esimerkiksi tuotantoon, hankintoihin tai jakeluun liittyvää tappioiden mahdollisuutta.

Vahinkoriski tarkoittaa riskiä, joka toteutuessaan aiheuttaa taloudellisia menetyksiä tai vahinkoa ihmisille, omaisuudelle, organisaation toiminnalle tai ympäristölle. Vahinkoriskiin ei liity voiton mahdollisuutta. Tyypillisiä vahinkoriskejä ovat muun muassa henkilö-, omaisuus-, keskeytys-, vastuu-, riippuvuus-, laatu-, sopimus-, kuljetus-, tieto-, rikos-, tuote-, palosekä ympäristöriskit.

Liikeriski (liiketoiminnan riski) tarkoittaa voiton tavoittelemiseksi otettua riskiä. Liikeriskejä otetaan harkitusti liikevoiton saavuttamiseksi, eli ne ovat yrityksen liiketoimintaan liittyviä riskejä. Mahdollisia liikeriskien aiheuttajia ovat esimerkiksi yrityksen toimintaan liittyvät olosuhdemuutok-

set, suhdannevaihtelut ja säädösmuutokset. Liikeriskin luonteeseen liittyy voiton ja tappion mahdollisuus, ja niiden ottamisesta aiheutuu taloudellisia tappioita, elleivät asiat suju oletetulla ja odotetulla tavalla.

Riskin merkitys

Riskin merkitys riippuu vahinkotapahtuman tai tappion todennäköisyydestä ja seurausten vakavuudesta tai tappion suuruudesta. Riskin merkityksestä voidaan esittää matemaattinen laskukaava, jossa riskin suuruus esitetään todennäköisyyden ja seurausten vakavuuden tulona.

Riskin merkitys = todennäköisyys x seurausten vakavuus

Vahinkoriskin yhteydessä todennäköisyydellä tarkoitetaan sitä, kuinka todennäköisesti vahinkotapahtuma eli onnettomuus, tapaturma, omaisuusvahinko tai rikos tapahtuu tai on aikaisemmin tapahtunut. Liikeriskin merkitystä arvioitaessa todennäköisyys tarkoittaa tappion todennäköisyyttä. Vahinkoriskin seurausten vakavuus taas tarkoittaa kaikkia niitä menetyksiä, joita onnettomuus, tapaturma, omaisuusvahinko tai rikos on aiheuttanut tai mahdollisesti aiheuttaa. Menetyksiä ovat esimerkiksi yksilön terveyden heikentyminen, taloudellinen tappio, tiedon menettäminen, ympäristön pilaantuminen ja aineellisen omaisuuden tuhoutuminen. Liikeriskin seurausten vakavuus tarkoittaa mahdollisen taloudellisen tappion suuruutta.

Riskin merkitys riippuu siis sen esiintymistaajuudesta ja sen toteutumisesta aiheutuvien positiivisten tai negatiivisten seurausten suuruudesta. Riskiä voidaan pienentää vaikuttamalla riskin osatekijöihin. Riskin merkittävyyttä taas voidaan vähentää pienentämällä toteutumismahdollisuutta ja rajoittamalla riskistä aiheutuvia seurauksia. **Riskin pienentämistä ja riskin poistamista kutsutaan riskienhallintakeinoiksi.**

Esimerkki 1

Yrityksen toimitilojen tulipaloriskin toteutumismahdollisuutta voidaan pienentää poistamalla tiloista herkästi syttyvät materiaalit ja aineet. Riskin toteutumisesta aiheutuvia seurauksia taas voidaan vähentää asentamalla tiloihin automaattinen sammutusjärjestelmä (sprinkler). Riskin toteutumisesta aiheutuvia menetyksiä voidaan vähentää myös vakuuttamalla kiinteistö ja siellä oleva omaisuus. Vakuutus korvaa taloudelliset menetykset vahinkotilanteessa.

Esimerkki 2
Osakesijoittamiseen liittyvää liiketaloudellista riskiä voidaan pienentää esimerkiksi sijoittamalla osa rahoista vakaisiin rahastoihin, joissa on riskirahastoja pienemmät tuottomahdollisuudet mutta tuoton saaminen on todennäköisempää. Rahastosijoittamisessa voiton todennäköisyys on suuri ja tappion mahdollisuus pieni. Taloudellisen menetyksen riski on vähäinen, koska menetyksen toteutuminen on epätodennäköistä.

Riskiä ei kuitenkaan voi hallita, ellei sitä ensin tunnisteta ja sen luonnetta ymmärretä oikein. Riskin toteutumisesta aiheutuvia taloudellisia menetyksiä voidaan pienentää vakuutusten avulla. Tässä tapauksessa riski siirtyy toiselle osapuolelle (esimerkiksi vakuutusyhtiölle) määrättyä korvausta vastaan.

Turvallisuuteen liittyvien käsitteiden suhdetta toisiinsa voidaan havainnollistaa myös seuraavasti: Kun taivaalle tulee mustia pilviä, syntyy sateen uhka, ja kun ukkonen jyrähtää ja taivaalla näkyy salama, uhka muuttuu konkreettiseksi vaaraksi. Sateen riski taas voidaan arvioida esimerkiksi tarkastamalla tilastoista, kuinka usein on aikaisemmin satanut ja millaisia seurauksia sateesta on aiheutunut. Jos sade alkaa, sateen riski on toteutunut.

Riskienhallinta

Riskienhallinnalla tarkoitetaan järjestelmällistä tutkimusta kaikista kohteen riskeistä, niiden suuruudesta ja minimoinnista sekä riskienhallintakeinojen valitsemisesta ja käyttämisestä. Riskienhallinta on prosessi, jolla pyritään tunnistamaan ja arvioimaan riskejä sekä valitsemaan toimenpiteet, joiden avulla riskien syntymistä ja toteutumista voidaan ehkäistä.

Tässä kirjassa keskitytään vahinkoriskien hallintaan eli onnettomuus- vaara- ja vahinkotilanteiden torjuntaan. Vahinkoriskien hallinta koostuu riskianalyysistä, riskienhallintatoimien suunnittelusta ja toteutuksesta sekä seurannasta. Riskianalyysi taas koostuu uhkien, vaarojen ja ei-toivottavien tapahtumien tunnistamisesta, riskien esiintymisen todennäköisyyden ja seurausten vakavuuden arvioinnista sekä riskin suuruuden ja merkittävyyden määrittämisestä.

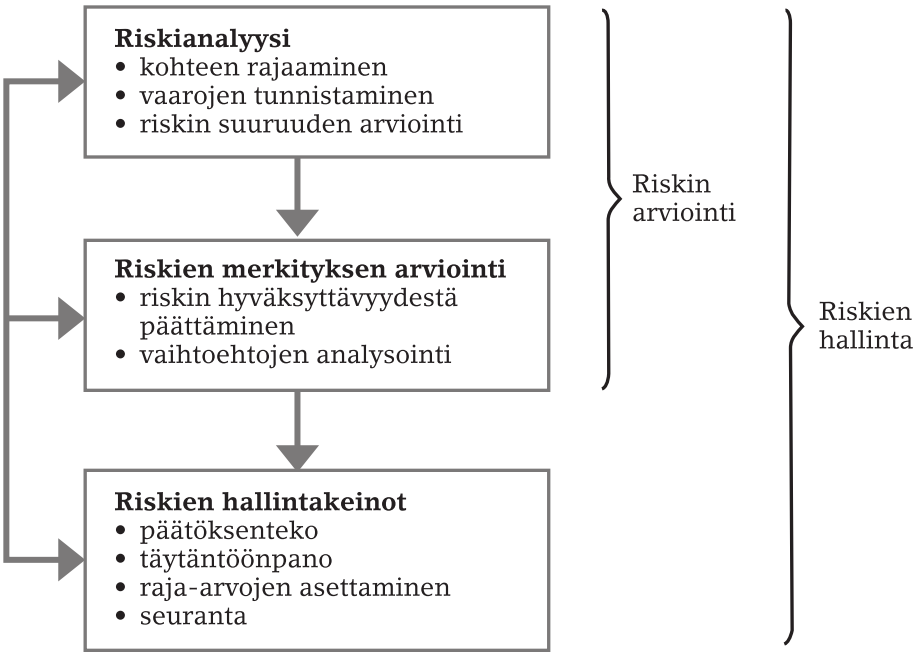

Kuva 4. *Riskienhallinta*

Kuvaan 5 on koottu turvallisuuteen liittyvät keskeiset käsitteet sekä niiden suhde toisiinsa.

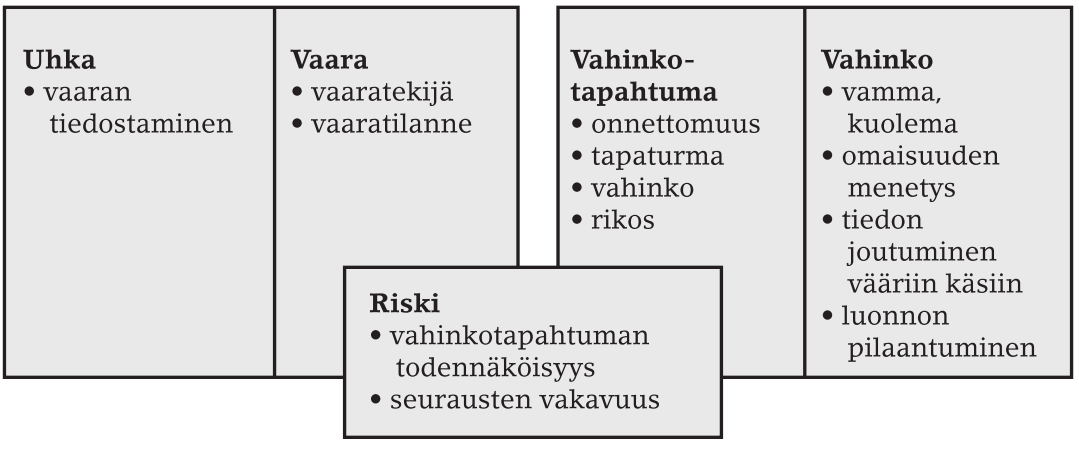

Kuva 5. *Turvallisuuteen liittyvät keskeiset käsitteet*

POHDITTAVAKSI

1. Mitä turvallisuus sinulle merkitsee?
2. Mitkä tekijät lisäävät tai vähentävät omaa turvallisuuden tunnettasi?
3. Millaisia vaaratekijöitä on työympäristössäsi, työmatkallasi ja kodissasi ja miten niitä voi poistaa?

3 KANSAINVÄLINEN TURVALLISUUS

Globalisaatio on hyvin moniulotteinen käsite. Karkeasti määriteltynä se tarkoittaa yhtenäistymistä ja ihmisten välisten yhteyksien lisääntymistä. Globalisaatio on yhteisöjen ja yksilöiden maailmanlaajuista verkottumista ja yhteistyön lisääntymistä. Sen perustana on hyvin pitkälti länsimaisten yhteiskuntien poliittinen, taloudellinen, sosiaalinen ja tekninen kehitys. On syntynyt maailmanlaajuiset materiaalin, kulttuurin, ajatusten ja informaation markkinat, eli maailma on tavallaan pienentynyt. Toimintaa säätelevät yhä vähemmän fyysinen etäisyys ja tiedonvälityksen mahdollisuudet, mikä on johtanut siihen, että olinpaikan, ajan ja valtioiden rajojen merkitys on vähentynyt kansainvälisessä yhteistoiminnassa.

3.1 Globalisaatio ja turvallisuuden perusteet

Globalisaation ensimmäinen merkittävä syy on politiikka, sanalla sanottuna suurvaltapolitiikka. Aiemmin sitä kutsuttiinkin siirtomaapolitiikaksi tai voimapolitiikaksi.

Globalisaation toinen merkittävä syy on ollut talouskasvu. Nopeinta talouskasvu on ollut Kiinassa ja monissa Kaakkois-Aasian maissa. Kaupan sopimuksellinen vapauttaminen ja uusi informaatiotekniikka ovat myös vahvistaneet maailmantalouden kehittymistä yhtenäisemmäksi. Useiden maiden on kuitenkin turvattava oman väestönsä toimeentulo hyödyntämällä resursseja muista maista, jolloin luonnollisia kohteita ovat kehitysmaat. Yritysten on yhä enemmän verkostoiduttava ja siirrettävä tuotantoaan mahdollisimman taloudellisiin oloihin. Viimeisten vuosien aikana länsimaiset yritykset ovatkin yhä enemmän siirtäneet tuotantoaan sellaisiin maihin, joissa on paljon työvoimaa ja halvat tuotantokustannukset. Toinen ilmiö on ollut runsas työvoiman siirtyminen, jolla on ollut merkittäviä seurannaisvaikutuksia turvallisuuteen.

Kolmas syy globalisaatioon on yleisen sivistyksen ja tietoisuuden lisääntyminen, joka taas johtuu lisääntyneistä mahdollisuuksista nähdä, kuulla ja liikkua eri puolilla maapalloa. Tiedotusvälineiden nopea kehittyminen on mahdollistanut myös visuaalisen tilannekuvan saamisen nopeasti kaikkialta maailmasta. On kuitenkin väärin kuvitella, että kaikki maailman ihmiset olisivat laajan tiedonvälityksen tavoitettavissa. Edelleen on suuri joukko ihmisiä, jotka elävät luontaistaloudessa täysin tietämättöminä siitä, mitä heidän oman kyläyhteisönsä ulkopuolella tapahtuu.

Kansainvälisen turvallisuuden luonne on muuttunut: asevoiman käytön rinnalle ovat nousseet laaja-alaisten turvallisuusuhkien hallintakeinot. Lähes kaikki kriisit koskevat poliittisesti tai taloudellisesti useita eri maita tai niiden kansalaisia. Turvallisuus on myös muuttunut entistä avoimemmaksi, sillä uhkia ja tapahtumia ei voida enää pitää salassa ja vain harvojen hoidettavana. Tällä on myös positiivisia ennalta ehkäiseviä vaikutuksia, sillä suurten sotien uhka on pienentynyt. Kuitenkin samalla pienten konfliktien ja terrorismin uhka on kasvanut.

Kansainvälinen turvallisuus syntyy kansainvälisten järjestöjen, valtioiden, yritysten ja yksittäisten kansalaisten yhteistoiminnasta.

3.2 Turvallisuusuhkat ja -vaikuttajat

Laaja-alaisten turvallisuusuhkien ratkaisemiseen ei ole yhtä keinoa, joten niihin on voitu vastata ainoastaan kehittämällä yhteistyötä. Kyse on poliittisten, sotilaallisten ja taloudellisten menetelmien käytöstä. Myös maailmanlaajuisesti on ymmärretty ennalta ehkäisevän turvallisuuden merkitys. On kyettävä vaikuttamaan syihin, kuten demokratian ja oikeusjärjestyksen puuttumiseen, ihmisoikeusrikkomuksiin, voimavarojen epätasaiseen jakautumiseen, köyhyyteen, aliravitsemukseen, lukutaidottomuuteen, asevarusteluun, uskonnolliseen vastakkainasetteluun, etnisiin ongelmiin ja vähemmistöjen heikkoon asemaan. Lisäksi on kyettävä puuttumaan välittömiin turvallisuusuhkiin ja kyettävä hallitsemaan toteutuneet uhkat. Perinteiset sodat, kybersota, hybridisota, terrorismi, järjestäytynyt rikollisuus, huumeet, kulkutaudit, sisäiset ja etniset konfliktit, heikkojen yhteiskuntarakenteiden hajoaminen, ihmiskauppa, pakolaisuus, äkilliset ympäristökriisit ja pitkävaikutteiset ympäristömuutokset ovat näistä esimerkkejä.

Kuva 6. *Kansainväliset uhkat*

Merkittävimmät kansainväliset turvallisuustoimijat ovat YK, Nato, Punainen Risti, EU, ETYJ, viranomaisten yhteistyöjärjestöt sekä muut järjestöt ja kansainväliset turvallisuusyritykset. Maailmantalouteen eniten vaikuttavat maat vaikuttavat paljon myös turvallisuuteen. Tästä ovat esimerkkinä G8-maat (Ranska, Yhdysvallat, Britannia, Saksa, Japani, Italia, Kanada ja Venäjä), jotka kokoontuvat kerran vuodessa huippukokoukseen, jossa myös turvallisuusasiat ovat vahvasti esillä. Lisäksi kansainväliset yritykset vaikuttavat yhä merkittävämmin turvallisuuteen, mikä on lisännyt kansainvälisten turvallisuusalan yritysten tehtäviä ja tarvittavaa yhteistyötä.

Yksittäiset maat, kuten Suomi, voivat olla aktiivisia kansainvälisiä turvallisuusvaikuttajia. Myös eri maiden suurlähetystöt muodostavat merkittävän turvallisuusverkoston. Suomessa ulkoministeriö vastaa suurlähetystöjen toiminnasta, johon kuuluvat muun muassa konsulipalvelut. Suomen kansalainen voi halutessaan rekisteröityä Suomen paikalliseen suurlähetystöön. Yhteystietoja käytetään hyväksi kriisitilanteessa.

Yhdistyneet kansakunnat (YK) on itsenäisten valtioiden vapaaehtoinen turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö. Sen keskeisenä päämääränä on edistää kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta sekä terveyttä, taloudellista yhteistyötä, kansakuntien välisiä ystävällisiä suhteita ja kulttuurienvälistä ymmärtämystä. YK:n organisaatioon kuuluu useita eri toimielimiä ja

alajärjestöjä sekä kansainvälinen tuomioistuin. Turvallisuusneuvosto on merkittävä foorumi, kun käsitellään kriisien hallintaa. YK:n palveluksessa työskentelee yli 50 000 ihmistä.

Suurvaltojen erimielisyydet lähinnä sotilaallisten kriisien ratkaisutavoista ovat kuitenkin heikentäneet YK:n asemaa. YK:ta muun muassa pidetään liian heikkona ja päätöskyvyttömänä tarvittavien voimatoimien toteuttamiseen.

Pohjois-Atlantin puolustusliitto (Nato) on kansainvälinen sotilasliitto, joka perustettiin vuonna 1949. Siihen kuuluu 28 valtiota. Nato on ennen kaikkea:

- poliittinen liitto
- sotilasliitto
- kriisinhallinnan toteuttaja
- jäsenmaidensa välisten ristiriitojen ratkoja
- jäsenmaidensa keskinäisen valvonnan väline
- jäsenmaidensa omien intressien ajamisen väline
- länsimaisen demokratian levittäjä
- taloudellinen ja yhteiskunnallinen vaikuttaja.

Naton keskeisin tehtävä on määritelty perustamissopimuksen 5. artiklassa: ”Hyökkäys jotain jäsenmaata vastaan Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa tulkitaan hyökkäykseksi kaikkia jäsenmaita vastaan.” Jos tällainen hyökkäys tapahtuu, jokainen jäsenmaa saa YK:n peruskirjan 51. artiklan sallimin oikeuksin puolustautua yksin tai liitossa. Tähän artiklaan turvauduttiin ensimmäisen kerran vastaukseksi Yhdysvaltoja vastaan tehtyyn terrorihyökkäykseen.

Punainen Risti on maailman suurin ei-valtiollinen humanitaarinen liike. Sen toiminta vaikuttaa joko suoraan tai välillisesti turvallisuuteen. Punaisen Ristin muodostavat

- kansainvälinen Punaisen Ristin Komitea (ICRC)
- Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun yhdistysten kansainvälinen liitto (IFRC)
- 183 eri maiden Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansallista yhdistystä.

Punaisen Ristin toimintaan osallistuu noin 100 miljoonaa jäsentä ja vapaaehtoista, ja se antaa vuosittain apua noin 230 miljoonalle ihmiselle eri puolilla maailmaa. Järjestön toiminnassa on seitsemän perusperiaatetta: inhimillisyys, tasapuolisuus, puolueettomuus, riippumattomuus, vapaaehtoisuus, yleismaailmallisuus ja ykseys.

Punaisen Ristin toiminta perustuu sopimuksiin, joissa muun muassa määritellään, että kussakin valtiossa voi olla vain yksi joko Punaisen Ristin tai Punaisen Puolikuun kansallinen yhdistys. Järjestön toiminta on hyvin käytännönläheistä. Se järjestää vuosittain useita keräyksiä katastrofirahastoon, joista tunnetuin on nälkäpäiväkeräys. Muita Punaisen Ristin toimintamuotoja ovat esimerkiksi kansainvälinen katastrofiapu, valmiustoiminta, veripalvelu, nuorisotoiminta, nuorten turvatalot, ensiapukoulutus, ensiapuryhmätoiminta, vapaaehtoinen pelastuspalvelu, ystäväpalvelu sekä erilaiset sosiaali- ja terveysalan ohjelmat ja kampanjat.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ) on nimestään huolimatta yksi maailman laajimmista alueellisista turvallisuusjärjestöistä. Siihen kuuluu 56 jäsenmaata, jotka kattavat Vancouverista Vladivostokiin yltävän maantieteellisen alueen. Järjestöä pidetään merkittävänä alueellisena turvallisuusjärjestönä ja myös yhtenä ihmisoikeuspolitiikan keskeisistä vaikuttajista. Se on parhaimmillaan joustava ja monipuolinen vaikuttaja kriisinhallinnassa, konfliktin estossa ja kriisien sovittelussa, joka täydentää muuta turvallisuusyhteistyötä.

POHDITTAVAKSI

1. Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, ettei kriisejä saada nopeasti ratkaistuksi, vaikka kansainväliset yhteistyömahdollisuudet ovat lisääntyneet?
2. Miksei YK ole kyennyt tehokkaasti parantamaan maailman turvallisuustilannetta?

4 EUROOPAN YHTEISÖN TURVALLISUUS

Euroopan turvallisuus on muodostunut useista historiallisista, maantieteellisistä, poliittisista, yhteiskunnallisista ja taloudellisista tekijöistä. Eurooppa on ollut dramaattisten turvallisuutta uhanneiden mutta myös sitä edistäneiden tapahtumien näyttämönä. Turvallisuutta on edistetty useilla erilaisilla sopimuksilla ja liitoilla. Merkittävin vaikuttaja viimeisten vuosikymmenten aikana on ollut **Euroopan unioni (EU)**.

4.1 Lähtökohdat

Euroopan unionin kokonaisturvallisuus muodostuu sen jäsenvaltioiden, yhteistyössä toimivien viranomaisten, yritysten ja muiden yhteisöjen sekä yksittäisten ihmisten toiminnasta. Turvallisuus on erittäin merkittävä osa koko unionin toimintaa, ja unionista tehdyn sopimuksen hengen mukaisesti yhteistoiminta on sen tärkein väline. Perusta tälle toiminnalle luodaan politiikassa. Yhteisesti hyväksytty normisto on myös turvallisuuden toteutuksen perusta.

Ulko- ja turvallisuuspolitiikan perustan luo Euroopan unionista tehty sopimus, jossa käsitellään yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa (YUTP). Sopimuksessa korostuvat

- unionin yhteisten arvojen, perusetujen ja riippumattomuuden turvaaminen
- unionin ja sen jäsenvaltioiden turvallisuuden lujittaminen sen kaikissa muodoissa
- rauhan säilyttäminen ja kansainvälisen turvallisuuden lujittaminen
- kansainvälisen yhteistyön edistäminen
- kansanvallan ja oikeusvaltion periaatteen kehittäminen ja lujittaminen
- ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittaminen.

Euroopan unionin jäsenmaat (28) muodostavat melko kirjavan kokonaisuuden. Niistä 19 kuuluu sotilasliitto Natoon. Irlanti, Itävalta, Suomi, Ruotsi, Kypros ja Malta sen sijaan ovat Naton ulkopuolella. Myös turvallisuuspoliittinen suuntautuneisuus on jakautunut, sillä erityisesti Iso-Britannia, Italia, Espanja, Portugali ja Tanska sekä aikanaan Neuvostoliitosta irrottautuneet maat ovat vaalineet hyviä poliittisia suhteita Yhdysvaltoihin. Tämä on näkynyt osallistumisena Yhdysvaltojen rinnalla sotilasoperaatioihin. Lisäksi unionin mailla on ollut hyvin erilaiset valmiudet osallistua yhteisen turvallisuuden rakentamiseen, mikä juontuu niiden historiasta, maantieteellisestä asemasta ja resursseista.

Unionin perustuslakisopimuksen turvallisuusosiot on myös otettu eri tavoin vastaan jäsenmaissa. Erityisesti laaja-alaisiin uhkiin varautuminen ja sotilaallisiin kriiseihin liittyvä avunantovelvoite ovat olleet kiistanalaisia eikä yhteisymmärrystä unionin omien sotilasrakenteiden luomisesta ole vielä saavutettu. Myös unionin jäsenmaiden sisäasiainhallinnot, erityisesti tulli, raja-, poliisi- ja pelastustoimi, ovat tehneet jo pitkään tarpeidensa sanelemaa yhteistyötä, jossa on keskitytty tietojen vaihdon kehittämiseen.

4.2 Euroopan yhteisön rakenteet ja turvallisuuden toteutus

Euroopan unionia koskevat merkittävät päätökset tehdään Eurooppa-neuvostossa, jossa kokoontuvat jäsenvaltioiden valtion- tai hallitusten päämiehet sekä komission puheenjohtaja. Jäsenvaltioiden ulkoministerit ja yksi komission jäsenistä avustavat heitä. Eurooppa-neuvosto kokoontuu ainakin kahdesti vuodessa, ja sen puheenjohtajana on neuvoston puheenjohtajana toimivan jäsenvaltion valtion- tai hallituksen päämies.

Jäsenvaltioiden ministereistä koostuva Euroopan unionin neuvosto osallistuu Euroopan parlamentin työskentelyyn toisena unionin lainsäädäntöelimenä. Jokainen jäsenvaltio toimii vuorotellen neuvoston puheenjohtajana kuuden kuukauden ajan. Euroopan komissio työskentelee tiiviissä yhteistyössä Euroopan parlamentin kanssa ja toimii perussopimusten valvojana ja yhteisön toimeenpanevana elimenä. Ministereistä koostuva neuvosto tekee ratkaisunsa määräenemmistöllä, kun se hyväksyy yhteisen strategian perusteella yhteisen toiminnan tai päätöksen yhteisen kannan täytäntöönpanosta. Jos joku aiheellisista syistä aikoo vastustaa päätök-

sen tekemistä määräenemmistöllä, neuvosto voi määräenemmistöllä pyytää, että asia saatetaan Eurooppa-neuvoston yksimielisesti ratkaistavaksi. Päätöksentekoa vaikeuttaakin merkittävästi yksimielisyyden vaatimus.

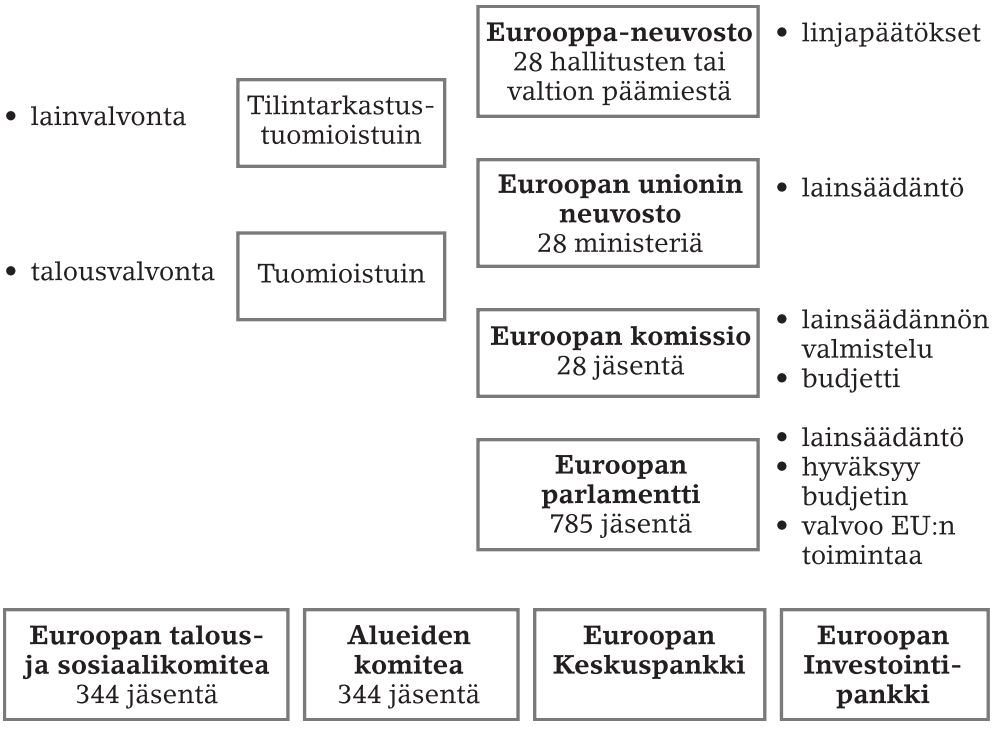

Kuva 7. *Euroopan unionin toimielimet*

Euroopan parlamentti on ainoa suoraan vaaleilla valittu Euroopan unionin elin. Sen 785 jäsentä edustavat unionin kansalaisia. Äänestäjät Euroopan unionin 28 jäsenvaltiossa valitsevat parlamentin jäsenet viiden vuoden välein toimimaan unionin lähes 500 miljoonan kansalaisen puolesta. Euroopan parlamentin tukena on pääsihteeristö. Pääsihteerin alaisuudessa toimii noin 5 000 virkamiestä, jotka on rekrytoitu kaikista unionin maista. Ajantasaiset tiedot unionin jäsenvaltioista sekä EU:n toimielimistä ovat saatavilla Euroopan unionin www-sivuilta osoitteesta http://europa.eu.

On katsottu, että Euroopan parlamentilla on edelleen vain neuvoa-antava rooli. Puheenjohtajavaltio kuulee Euroopan parlamenttia ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisistä näkökohdista ja perusvalinnoista ja huolehtii siitä, että Euroopan parlamentin näkemykset otetaan aiheellisella tavalla huomioon.

Puheenjohtajakokouksessa kokoontuvat parlamentin puhemies ja poliittisten ryhmien puheenjohtajat. Puhemiehistö muodostuu Euroopan parlamentin puhemiehestä, 14 varapuhemiehestä ja tarkkailijoina toimivista kuudesta kvestorista. Edustajakokous valitsee puhemiehistön kahden ja puolen vuoden toimikaudeksi, joka voidaan uusia.

Keskeisin toimielin turvallisuusasioissa on **Poliittisten- ja turvallisuusasioiden komitea (PTK)**. Unionin turvallisuuden toteutus ei perustu ainoastaan sotilaallisen voiman käyttöön. Vaikka sotilaallisilla voimavaroilla ja toimilla on merkittävä asema, yhteisöä pidetään enemmän siviilivaltana. Poliittis-sotilaallinen ryhmä, siviilikriisinhallintakomitea ja sotilaskomitea ovat unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan valmisteluun ja johtamiseen erikoistuneita elimiä, jotka esittelevät asiansa PTK:n päätettäväksi. Ryhmät ja komiteat käsittelevät toimialansa mukaiset resurssit ja operatiiviset asiat. **Tilannekeskus (SitCen)** puolestaan laatii analyysejä turvallisuusasioista ja maatilanteista ja tuottaa varhaisvaroituksen apuvälineenä toimivan maaluettelon, jossa punnitaan kriisiherkkyyttä.

Pariisissa toimiva **Turvallisuustutkimusinstituutti (EUISS)** tutkii yhtenäisen turvallisuuskulttuurin luomisen edellytyksiä ja tekee tulevaisuusarvioita. Sen kanssa kiinteässä yhteistyössä toimiva **Euroopan turvallisuus- ja puolustusakatemia (ESDC)** puolestaan edistää eurooppalaista turvallisuusajattelua järjestämällä korkean tason koulutusta lähinnä virkamiehille.

Euroopan puolustusvirasto (EDA) parantaa Euroopan puolustusvalmiuksia kriisinhallinnan alalla, edistää asevarustelua koskevaa yhteistyötä ja lujittaa eurooppalaisen puolustusteollisuuden ja -tekniikan asemaa. Lisäksi sen tehtävänä on luoda kilpailukykyiset eurooppalaiset puolustusvälinemarkkinat sekä edistää tutkimustyötä teollisuuden ja teknologian mahdollisuuksien vahvistamiseksi puolustusmateriaalialalla.

Euroopan poliisi (Europol) on yhteisön jäsenmaiden poliisiorganisaatioiden yhteenliittymä. Se on Euroopan unionin lainvalvontaorganisaatio, joka käsittelee rikollisuutta koskevia tiedustelutietoja. Europolin tavoitteena on parantaa jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten tehokkuutta ja yhteistyötä vakavan kansainvälisen terrorismin, järjestäytyneen rikollisuuden, huumekaupan, laittoman maahanmuuton, ihmiskaupan, rahanpesun sekä muiden rajojen ylittävän rikollisuuden estämisessä ja torjumi-

sessa. Suomella on Europolissa yksi poliisin ja yksi tullin edustaja, joiden tehtävänä on välittää tietoja.

Euroopan poliisiakatemian (CEPOL) tarkoituksena on avustaa jäsenvaltioiden ylempien poliisiviranomaisten koulutuksessa vahvistamalla alan kansallisten laitosten ja organisaatioiden välistä yhteistyötä. Lisäksi se tukee ja kehittää yhtenäisiä toimintatapoja rikollisuuden torjunnassa, rikosten ehkäisyssä sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisessä.

Euroopan petostentorjuntaviraston (OLAF) tehtävänä on suojella Euroopan unionin etuja torjumalla petoksia, lahjontaa ja muita sääntöjenvastaisuuksia. **Eurojust** puolestaan on Euroopan unionin elin, jonka tarkoituksena on lisätä jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten tehokkuutta niiden käsitellessä vakavaa rajat ylittävää ja järjestäytynyttä rikollisuutta. Lisäksi Eurojust edistää ja parantaa tutkintatyön ja syytetoimien koordinointia sekä tukee jäsenvaltioita.

Euroopan tullin tullialueella sovelletaan yhteistä tulli- ja kauppapolitiikkaa Euroopan unionin ulkopuolisiin maihin. Kaikissa maissa kannetaan samat yhteisön sisäiset vienti- ja tuontitullit, ja yhteisön ulkopuolelta tuotaviin tavaroihin kohdistetaan samoja kauppapoliittisia toimia, kuten kiintiöitä tai muita tuontirajoituksia. Euroopan unionin tullilla on myös oma turvallisuusohjelma, jonka tarkoituksena on parantaa tarkastuksia ja siten lisätä oikeudenmukaisuutta kansainvälisessä kaupassa.

Frontex huolehtii Euroopan unionin jäsenvaltioiden ulkorajayhteistyöstä. Sen tehtävänä on kehittää jäsenvaltioiden välistä operatiivista yhteistyötä ulkorajavalvonnassa sekä avustaa jäsenvaltioita kansallisten rajavartijoiden kouluttamisessa ja yhteisten koulutusvaatimusten kehittämisessä. Lisäksi Frontex tekee riskianalyysejä, seuraa ulkorajavalvontaan liittyvän tutkimuksen kehitystä, avustaa jäsenvaltioita sellaisissa tilanteissa, joissa ulkorajoilla tarvitaan teknistä ja operatiivista lisäapua, sekä antaa tarvittavaa tukea jäsenvaltioille henkilöpalautuksissa.

Euroopan elintarviketurvallisuusviranomainen (EFSA) antaa riippumatonta tieteellistä neuvontaa asioissa, jotka vaikuttavat suoraan tai välillisesti elintarvikkeiden turvallisuuteen. Näihin asioihin kuuluvat myös eläinten terveys ja kasvien suojelu.

Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus (EMCDDA) kerää, analysoi ja levittää objektiivista, luotettavaa ja vertailukelpoista tietoa huumausaineista ja niiden väärinkäytöstä.

Euroopan lentoturvallisuusvirasto (EASA) on Euroopan unionin erillisvirasto, jolle on annettu tehtäväksi hoitaa erityisiä toimeenpano- ja sääntelytehtäviä lentoturvallisuuden alalla. Sen tavoitteena on luoda ja ylläpitää hyvää turvallisuutta Euroopan siviili-ilmailussa.

Euroopan meriturvallisuusviraston (EMSA) tehtäviin kuuluvat meriturvallisuuden valvonta, luokituslaitosten ylläpito ja vaarallisten aineiden vastaanotto satamissa. Lisäksi se huolehtii myös tietojenvaihdosta laivoista ja niiden lastista sekä kehittää jäsenvaltioiden menetelmiä onnettomuuden jälkeisessä tutkinnassa.

Euroopan työturvallisuus- ja työterveysvirasto (OSHA) kokoaa ja jakaa työterveyteen ja -turvallisuuteen liittyvää tietämystä ja tietoa. Viraston tavoitteena on kehittää menetelmiä, jotka parantavat työterveyttä ja -turvallisuutta Euroopassa.

Euroopan verkko- ja tietoturvavirasto (ENISA) toimii osaamiskeskuksena niin jäsenvaltioille kuin Euroopan unionin toimielimillekin. Se auttaa jäsenvaltioita, Euroopan unionin toimielimiä ja yritysmaailmaa ehkäisemään ja käsittelemään verkko- ja tietoturvaan liittyviä ongelmia sekä löytämään niihin ratkaisut.

Euroopan ympäristökeskus (EEA) on Euroopan unionin elin, jonka tehtävänä on tuottaa täsmällistä ja riippumatonta ympäristötietoa niin kansalaisille kuin kansallisille ympäristöviranomaisille.

Eurooppalaiset standardoimisjärjestöt (CEN, CENELEC ja ETSI) vastaavat standardien laadinnasta. Suomi on mukana kaikkien näiden järjestöjen toiminnassa, ja eurooppalaiset standardit vahvistetaan Suomessa SFS-standardeiksi. Turvallisuusalan standardointityötä tekevän CEN:n eräs toimintamuoto on tuottaa eri osapuolten yhteisymmärrykseen perustuvia sopimuksia.

Lisätietoja Euroopan unionin alaisista laitoksista on saatavilla osoitteessa https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies_fi.

4.3 Euroopan unionin turvallisuusstrategia

Euroopan unionin rooli taloudellisen, yhteiskunnallisen ja ympäristöllisen turvallisuuden kehittäjänä on kasvanut jatkuvasti. Yhteinen turvallisuusstrategia ”Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa” hyväksyttiin joulukuussa 2003. Strategiaa on päivitetty lähinnä turvallisuustilanteen muutosten takia muutaman vuoden välein.

Strategia on jaettu kolmeen osaan: 1) turvallisuuteen, 2) turvallisuuden strategisiin tavoitteisiin ja 3) vaikutuksiin. Strategian alussa todetaan juhlavasti: ”Eurooppa ei ole koskaan ollut yhtä vauras, turvallinen ja vapaa, ja Euroopan maat ovat sitoutuneet riitojen rauhanomaiseen käsittelyyn ja yhteistyöhön yhteisten instituutioiden välityksellä.”

Unioniin kohdistuvien uhkien luettelo koostuu tavanomaisesta sotilaallisesta uhkasta ja niin sanotuista uusista uhkista. Uusina uhkina pidetään terrorismia, joukkotuhoaseiden leviämistä, alueellisia konflikteja, toimintakyvyttömiä valtioita ja järjestäytynyttä rikollisuutta. Terrorijärjestöistä mainitaan al-Qaida, jolla on tukikohtia myös unionin jäsenmaissa. Myös joukkotuhoaseiden uhka on kasvamassa ohjustekniikan ja biotieteiden leviämisen vuoksi. Unionin ulkopuolisista alueista huolestuttavat eniten Lähi-itä, Kašmir, Afrikan suurten järvien alue ja Korean niemimaa. Toimintakyvyttömistä valtioista mainitaan Somalia, Liberia ja Afganistan. Kansainvälisen rikollisuuden ilmenemismuotoja Euroopassa ovat huumausaine, nais- ja asekauppa sekä laiton maahantulo. Laajentunut talousrikollisuus luo näille toimintamahdollisuuksia. Suurena vaarana pidetään myös näiden eri uhkien yhdistymistä.

Strategiset tavoitteet määritellään ehkäiseviksi, lähialueiden vakautta lisääviksi ja kansainvälistä järjestystä lisääviksi. Uhkia torjuttaessa ensimmäiset toimet on ulotettava ulkomaille siten, että niillä voidaan välttää vakavammat ongelmat tulevaisuudessa. Uudet uhkat vaativat uusia yhteisiä sääntöjä ja tehokkaita kansainvälistä järjestystä ylläpitäviä toimia.

POHDITTAVAKSI

1. Mitä arjen ja käytännön turvallisuuteen vaikuttavia toimenpiteitä Euroopan unionissa on tehty?
2 Miksi turvallisuuasiat on jaettu EU:n sisällä usealle virastolle?
3. Mikä on Euroopan turvallisin maa/valtio? Miksi?

5 SUOMEN VALTION TURVALLISUUDEN OSATEKIJÄT

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tavoitteena on maan itsenäisyyden ja demokraattisten perusarvojen turvaaminen sekä kansalaisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin ylläpitäminen ja edistäminen. Suomen turvallisuuspolitiikka perustuu uskottavaan kansalliseen puolustukseen, yhteiskunnan toimivuuteen, aktiiviseen ja johdonmukaiseen ulkopolitiikkaan sekä vahvaan kansainväliseen asemaan, johon kuuluu yhtenä tärkeänä osana osallistuminen kansainväliseen turvallisuutta edistävään toimintaan. Suomen ulkoinen turvallisuus ja viranomaisten toiminnan perusteet määritellään ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa, joka laaditaan noin joka neljäs vuosi.

5.1 Kokonaisturvallisuus

Aiemmin valtiollinen turvallisuus katsottiin lähinnä ulkopolitiikan ja puolustuspolitiikan muodostamaksi kokonaisuudeksi, turvallisuuspolitiikaksi. Nykyään sen sijaan puhutaan yhä enemmän laajasta turvallisuudesta tai kokonaisturvallisuudesta sekä siihen tähtäävästä yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisesta. Kansalliset turvallisuustilanteet on luokiteltu normaalioloiksi, häiriötilanteiksi ja poikkeusoloiksi. Normaalista poikkeavat tilanteet voivat aiheutua esimerkiksi uhkista, jotka kohdistuvat energian saantiin ja tietoverkkoihin, ihmisiin, ravintoon ja ympäristöön. Yhä tärkeämmäksi on noussut kyberturvallisuus.

Uhkamallit, joihin Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (YTS) varaudutaan, ovat

- voimahuollon vakavat häiriöt
- tietoliikenteen ja tietojärjestelmien vakavat häiriöt
- kyberuhkat
- kuljetuslogistiikan vakavat häiriöt
- yhdyskuntatekniikan vakavat häiriöt

– elintarvikehuollon vakavat häiriöt
– rahoitus- ja maksujärjestelmän vakavat häiriöt
– julkisen talouden rahoituksen saatavuuden häiriintyminen
– väestön terveyden ja hyvinvoinnin vakavat häiriöt
– suuronnettomuudet, luonnon ääri-ilmiöt ja ympäristöuhkat
– terrorismi ja muu yhteiskuntajärjestystä vaarantava rikollisuus
– rajaturvallisuuden vakavat häiriöt
– poliittinen, taloudellinen ja sotilaallinen painostus
– sotilaallisen voiman käyttö.

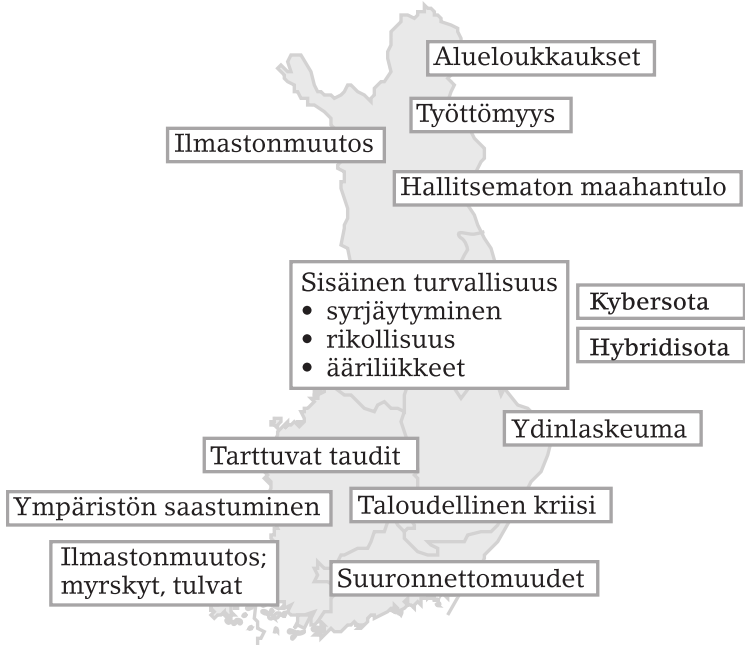

Kuva 8. *Kansalliset uhkat*

Kansallisen turvallisuuden tärkeimpiä toteuttajia ovat viranomaiset, elinkeinoelämä (yritykset) ja vapaaehtoisjärjestöt sekä kaikki kansalaiset. Kriittinen infrastruktuuri on yhä enemmän yksityisessä omistuksessa, joten myös yksityisillä yrityksillä on merkittävä vastuu yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ylläpitämisessä.

Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot sisältävät seitsemän laajaa kokonaisuutta, joista huolehtimalla ylläpidetään valtiollista itsenäisyyttä sekä kansalaisten elinmahdollisuuksia ja turvallisuutta. Viranomaisten resurssit eivät riitä kaikkeen, joten tehtävistä huolehtiminen vaatii priorisointia ja selkeää vastuunjakoa. Vastuu on annettu asianomaisille ministeriöille.

Valtion johtaminen tarkoittaa eduskunnan, tasavallan presidentin, valtioneuvoston (ministereiden) ja oikeuskanslerin viraston toimintaa kansallisten voimavarojen käyttämiseksi turvallisuustilanteiden vaatimalla ta-

valla. Perusteiden yhteensovittamisesta vastaa valtioneuvoston kanslia. Valtion johtamiseen sisältyvän kansanvaltaisen oikeusvaltion ylläpitämiseen liittyvät toimet taas sovittaa yhteen oikeusministeriö.

Suomen kansallinen turvallisuus muodostuu viranomaisten, yritysten, järjestöjen, perheiden ja yksittäisen kansalaisen toiminnasta.

Ulkoinen toimintakyky tarkoittaa kykyä ylläpitää yhteyksiä ulkovaltoihin, varmistaa Suomen edustajien osallistuminen Euroopan unionin toimielinten toimintaan ja vaikuttaa muiden kansainvälisten yhteisöjen toimintaan. Lisäksi se tarkoittaa kykyä hankkia tarvittavaa apua ja tukea sekä antaa sitä muille valtioille, turvata ulkomaankaupan jatkuvuus ja avustaa Suomen kansalaisia ulkomailla. Näiden asioiden yhteensovittamisesta vastaa ulkoministeriö.

Valtakunnan sotilaallinen puolustus ehkäisee ennalta ja hallitsee Suomen sotilaallisia uhkia, antaa virka-apua muiden uhkien hallitsemiseen sekä vastaa osallistumisesta kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan. Toimien yhteensovittamisesta vastaa puolustusministeriö. Valtiojohdon on lisäksi määritettävä kohteet ja toiminnot, joiden suojaamiseen puolustusvoimat osallistuvat yhteistoiminnassa muiden viranomaisten kanssa. Virka-apua johtaa ja sovittaa yhteen sisäministeriö.

Sisäisen turvallisuuden avulla ylläpidetään oikeusjärjestelmän toimintakykyä ja ehkäistään ja hallitaan uhkia, jotka kohdistuvat väestön turvallisuuteen ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen hoitamiseen. Toimien yhteensovittamisesta vastaa sisäministeriö.

Talouden ja yhteiskunnan toimivuuden avulla turvataan elinkeinoelämä ja julkinen talous sekä yhteiskunnan infrastruktuuri. Valtiovarainministeriö vastaa julkisen talouden ja hallinnon yhteensovittamisesta, työ- ja elinkeinoministeriö yhteiskunnan perustoimintojen yhteensovittamisesta ja liikenne- ja viestintäministeriö sähköisten tieto- ja viestintäjärjestelmien sekä kuljetusten yhteensovittamisesta.

Väestön toimeentuloturva ja toimintakyky ylläpitää väestön tarvitsemaa sosiaaliturvaa sekä sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja. Se myös ehkäisee syrjäytymistä ja edistää yhteiskuntarauhaa. Toimeentuloturvaan ja toimintakykyyn liittyvien toimien yhteensovittamisesta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö.

Henkinen kriisinkestokyky ylläpitää ja kehittää kansallista tahtoa hallita turvallisuustilanteissa ilmeneviä uhkia ja selviytyä niiden vaikutuksilta. Siihen liittyvien toimien yhteensovittamisesta vastaa opetusministeriö.

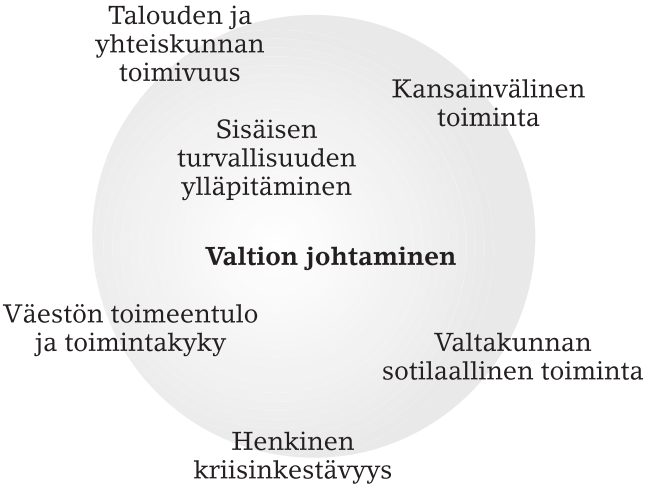

Kuva 9. *Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot*

5.2 Valtakunnan sotilaallinen puolustus

Valtakunnan sotilaallisen maanpuolustuksen valmisteluista vastaa puolustusministeriö. Puolustuksen toteuttamisesta taas vastaa puolustusvoimat, jota johtaa puolustusvoimain komentaja johtoesikuntanaan pääesikunta. Puolustusvoimat on jaettu puolustushaaroihin, joita ovat maa-, meri- ja ilmavoimat. Maavoimat on puolestaan jaettu sotilaslääneihin, merivoimat meripuolustusalueisiin ja ilmavoimat lennostoihin. Joukko-osastot kouluttavat varusmiehet poikkeusolojen joukkoihin ja toteuttavat pääosan kertausharjoituksista. Suomen sotilaallinen maanpuolustus perustuu laajaan reserviin sekä koko maan kattavaan oikein mitoitettuun alueelliseen puolustusjärjestelmään.

Joustava valmiuden säätely perustuu oikeaan tilannekuvaan. Tiedustelu- ja valvontajärjestelmällä seurataan Suomen turvallisuusympäristön tilannetta ja kehitystä ja määritetään ympäristössä tapahtuneet muutokset.

Suomen alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi valtakunnan maa- ja merialuetta sekä ilmatilaa valvotaan yhdessä muiden valvontaviranomaisten kanssa. Aluevalvonnalla ehkäistään, paljastetaan ja selvitetään alueloukkaukset sekä tarpeen mukaan estetään tai torjutaan ne voima- ja muin toimin. Puolustusministeriö johtaa ja sovittaa yhteen aluevalvontaviranomaisten toiminnan.

Sotilaallisten uhkien torjuntaan ja koko valtakunnan puolustamiseen on kyettävä siten, että maan itsenäisyys ja kansalaisten elinmahdollisuudet voidaan turvata kaikissa tilanteissa. Uhkan ehkäisemiseksi on kyettävä kohottamaan puolustusvoimien valmiutta koko maan alueella, kutsumaan tarvittavat joukot palvelukseen, hajauttamaan tärkein sodan ajan joukkojen materiaali ja suojaamaan tärkeät kohteet.

Strategisen iskun torjunnassa puolustuksella on kyettävä säilyttämään kansallinen päätöksentekokyky sekä yhteiskunnan ja sotilaallisen maanpuolustuksen toimintakyky. Nopeimmin perustettavilla joukoilla turvataan alueellinen koskemattomuus, suojataan kohteet ja toiminnot, tuotetaan tappioita hyökkääjälle sekä estetään puolustusjärjestelmän lamauttaminen.

Puolustusvoimien tehtävänä on
- muodostaa päätöksentekoon tarvittava tilannekuva
- turvata alueellinen koskemattomuus
- antaa virka-apua yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ja kohteiden suojaamiseen
- torjua sotilaalliset uhkat
- osallistua kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan.

Laajamittaisen hyökkäyksen torjunnassa pidetään strategisesti tärkeät alueet omien joukkojen hallussa sekä kulutetaan ja hidastetaan hyökkääjää siten, että valituissa ratkaisukohdissa voidaan saavuttaa tarvittava ylivoima vihollisen torjumiseksi ja lyömiseksi. Puolustus toteutetaan maanpuolustusalueiden, merivoimien ja ilmavoimien yhteisillä sotatoimilla.

Kansainvälisiin sotilaallisiin kriisinhallintaoperaatioihin osallistutaan kansallisten päätösten mukaisesti. Sotilaalliseen kriisinhallintaan osallistumalla on pyrittävä estämään kriisien vaikutusten ulottuminen Suomeen tai rajoitettava sitä. Puolustusvoimien koulutusjärjestelmän on puolestaan tuotettava kansallisen puolustuksen joukot, joista osa soveltuu kansainvälisiin kriisinhallintatehtäviin.

Kaikkiaan koko puolustusvoimien koulutus on turvallisuuskoulutusta ulkoisia uhkia vastaan. Tavanomainen hyökkääjä–puolustaja-asetelma on muuttunut, sillä yhä enemmän on alettu kiinnittää huomiota virka-avun antamiseen siviiliviranomaisille sekä puolustusvoimien sisäisen turvallisuuden vaatimiin valmiuksiin.

Yhteiskunnan sisäistä turvallisuutta palvelevaa koulutusta annetaan erityisesti suojelu- ja pelastustoiminnassa, sotilaspoliisi- ja vartiotoiminnassa sekä erikoiskoulutuksena kantahenkilökunnalle henkilöstö-, tieto- ja tilaturvallisuuteen keskittyvillä kursseilla. Puolustusvoimissa toimii satoja sotilas- ja siviilihenkilöjä näissä turvallisuusalan tehtävissä.

Lisätietoja aiheesta on saatavilla osoitteessa www.mil.fi.

Kuva 10. *Puolustusvoimien turvallisuusalan tehtävät*

5.3 Sisäinen turvallisuus

Jako sisäiseen ja ulkoiseen turvallisuuteen on yhä keinotekoisempi, mutta se antaa perustan kansallisen turvallisuuden hallinnalle. Suomen sisäiseen turvallisuuteen keskittyvillä elimillä on yhä enemmän myös kansainvälisiä velvoitteita ja yhteistyötehtäviä.

Sisäisellä turvallisuudella tarkoitetaan sellaista yhteiskunnan tilaa, jossa jokainen voi nauttia oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista tai suomalaisen yhteiskunnan taikka kansainvälistyvän maailman ilmiöistä ja muutoksista johtuvaa aiheellista pelkoa ja turvattomuutta. Suomen sisäisen turvallisuuden merkittävimpinä uhkina pidetään suuronnettomuuksia, syrjäytymistä, jär-

jestäytynyttä rikollisuutta, huumeita, tarttuvia tauteja, luonnonkatastrofeja ja tietojärjestelmien häiriöitä. Sisäisestä turvallisuudesta vastaa sisäministeriö, mutta kaikki ministeriöt osallistuvat siihen erityisosaamisellaan. Valtioneuvoston kanslialla on johtava rooli silloin, kun yksittäisen ministeriön resurssit eivät riitä sisäisen turvallisuuden takaamiseen.

Sisäministeriön alaisina toimivat poliisi, pelastustoimi ja rajavartiolaitos. Tulli puolestaan toimii valtiovarainministeriön alaisuudessa. Poliisin ja pelastustoimen tehtävistä on tässä kirjassa omat lukunsa. Suomalaisen poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistyö (PTR-yhteistyö) on kansainvälisesti tarkasteltuna harvinaisen kiinteää. Yhteistyötä on tehty jo kauan, mutta viime vuosina yhteistyö on laajennut myös rikostiedusteluun. Yhteistyössä tehtävä rikostiedustelu painottuu vakavaan ja rajat ylittävään rikollisuuteen. PTR-yhteistyön tavoitteena on edistää viranomaisyhteistyötä siten, että sisäiseen turvallisuuteen liittyvät tehtävät voidaan hoitaa tehokkaasti ja joustavasti.

Kansallisen turvallisuusviranomaisen (NSA, National security authority) vastuu on annettu ulkoministeriölle. Määrättyinä turvallisuusviranomaisina (DSA, Designated security authority) toimivat puolustusministeriö, pääesikunta ja suojelupoliisi. Niiden tehtävät koskevat suomalaisten yritysten ja kansalaisten luotettavuuden todentamista ulkomaisille organisaatioille, kun käsitellään viranomaisten ja yritysten salassa pidettäviä tietoja. Tällä yhä tärkeämmällä toiminnalla tuotetaan todistuksia, joiden avulla yritykset, yhteisöt ja niiden edustajat voivat osallistua salassa pidettäviä tietoja sisältäviin kaupallisiin hankkeisiin tai kansainvälisiin operaatioihin.

Yksityistä turvallisuusalaa valvoo sisäasiainministeriön alainen yksityisen turvallisuusalan valvontayksikkö. Myös muilla ministeriöillä on laitoksia, joiden tehtäviin kuuluu turvallisuus.

Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan kuuluva Säteilyturvakeskus (STUK) valvoo säteily- ja ydinturvallisuutta Suomessa. Ministeriön alaisuudessa toimiva Työterveyslaitos ja itsenäisenä järjestönä toimiva Työturvallisuuskeskus edistävät työn terveellisyyttä ja turvallisuutta.

Maa- ja metsätalousministeriön alaisen Elintarviketurvallisuusviraston (Evira) tehtäviin kuuluu laaja-alainen elintarvikkeiden turvallisuuden ja terveellisyyden valvonta.

Työ- ja elinkeinoministeriön alainen Turvatekniikan keskus (TUKES) vastaa teknisen turvallisuuden valvonnasta. Huoltovarmuuskeskuksella (HVK) on puolestaan merkittävä rooli yritysten poikkeusoloihin varautumisessa. Yhteistyö Puolustustaloudellisen suunnittelukunnan (PTS) kanssa on myös tuonut uusia piirteitä yritysten jatkuvuussuunnitteluun.

Kukin ministeriö ja hallinnonala vastaa kyberturvallisuudesta ja siihen liittyvien häiriötilanteiden hallinnasta. Valtiovarainministeriön tietoturvallisuustyöryhmä (VAHTI) vastaa tietoturvallisuuteen liittyvien ohjeiden antamisesta. Liikenne- ja viestintäministeriöllä on puolestaan merkittävä asema sähköisen viestinnän ja ilma-, vesi- ja maakuljetusten turvallisuudessa. Viestintävirasto vastaa muun muassa verkkohyökkäyksiin varautumisesta, yleisradio turvallisuustiedottamisesta ja tie-, rautatie- ja merenkulkuhallinnot oman alansa turvallisuuden kehittämisestä ja valvonnasta.

Oikeusministeriö luo pohjan tehokkaalle rikosten torjunnalle, tehokkaalle rikosoikeudelliselle järjestelmälle ja rangaistusten täytäntöönpanolle. Ministeriö onkin keskeinen vaikuttaja turvallisuutta ylläpitävien ja kehittävien lakien laadinnassa. Tuomioistuimet vastaavat seuraamuksien asettamisesta, ja rikosseuraamusvirasto vastaa vankeinhoidosta. Oikeusministeriön yhteydessä toimiva onnettomuustutkintakeskus (OTK) vastaa suuronnettomuuksien tutkinnasta. Keskuksen raportit antavat tärkeitä perusteita turvallisuuden kehittämiseksi.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (OPTULA) tuottaa kriminaalipolitiikan tarvitseman tilasto- ja tutkimustiedon. Rikosten torjuntaneuvosto puolestaan selvittää rikosten ennaltaehkäisyyn tarvittavia toimenpiteitä ja antaa niitä koskevia ohjeita.

Opetusministeriön toimialalla turvallisuuskoulutuksen merkitys on lisääntynyt ja tarjonta laajentunut. Turvallisuuskoulutusta on nykyisin saatavilla perusopetuksesta aina korkeakouluopetukseen saakka.

Sisäisen turvallisuuden tärkeitä ylläpitäjiä ovat myös järjestöt. Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) edustaa jäsenyrityksiään myös turvallisuusasioissa. Yritysturvallisuus on kehittynyt Suomessa juuri EK:n yritysturvallisuustoimiston ponnistelujen ansiosta.

Turvallisuusalalla toimii kymmeniä eri järjestöjä. Yhdistykset ovat keskittyneet edistämään oman erikoisalansa osaamista ja yhteenkuuluvuutta. Turvallisuusalan järjestöjen yhteistyö on tulevaisuudessa yhä tärkeämpää.

Sisäisen turvallisuuden ohjelma

Sisäisen turvallisuuden ohjelman korvaa tulevaisuudessa Suomen sisäisen turvallisuuden strategia. Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa on tarkasteltu turvallisuutta ensisijaisesti yksilön näkökulmasta, ja sen tavoitteena on lisätä arjen turvallisuutta. Erityisesti massarikollisuus on merkittävä uhka arkipäivän turvallisuudelle. Suomen sisäisen turvallisuuden tila on hyvä. Siihen kuitenkin vaikuttavat monet kansainväliset ja kotimaiset yhteiskunnalliset ilmiöt ja kehityssuuntaukset. Myös poliittiset päätökset, erityisesti lainsäädännön alalla, sekä viranomaisten toiminnan tehokkuus ovat sisäiselle turvallisuudelle keskeisiä.

Tavoitteiden saavuttaminen vaatii, että kahteen Suomen turvallisuuden erityispiirteeseen – väkivaltarikollisuuden ja onnettomuuksien, erityisesti koti- ja vapaa-ajan tapaturmien, suureen määrään – saadaan muutos. Suomessa tyypillisiä ovat lisäksi väkivaltarikollisuuden aggressiiviset muodot, kuten henkirikokset ja perheväkivalta. Suomalaiselle henkirikollisuudelle on myös tyypillistä, että sekä tekijä että uhrit ovat syrjäytyneitä. Syrjäytyneiden miesten keskinäisten väkivallantekojen osuus kaikista henkirikoksista on yli puolet.

Väkivaltarikollisuus ja onnettomuudet ovat kiinteästi yhteydessä alkoholin käyttömäärään ja -tapaan. Väkivaltarikoksista yli 80 prosenttia tehdään päihtyneenä, ja myös onnettomuuksissa kuolleista noin kolmannes on päihtyneitä. On siis tärkeää vähentää alkoholin haittoja ja lisätä ehkäisevää päihdetyötä.

Syrjäytymisen lisääntyminen katsotaan sisäisen turvallisuuden ohjelmassa keskeiseksi tulevaisuuden uhaksi, jota tulee estää laaja-alaisilla ja yhteisillä toimilla. Syrjäytyminen johtaa liian usein rikollisuuteen ja rikoskierteeseen. Hyvinvoinnin alueelliset erot ovat Suomessa kasvaneet, ja samalla myös sosiaaliset erot ovat kasvaneet. Erityisen tärkeätä on vaikuttaa lasten oloihin, kotien turvallisuuteen ja nuorten koulutusmahdollisuuksiin. Myös viranomaisten varhaista puuttumista havaittuihin ilmiöihin tulee parantaa.

Sisäisen turvallisuuden ohjelman lisäksi sisäasiainministeriön johdolla on laadittu erityisesti viranomaisten ja yritysten turvallisuuden kehittämiseen tähtäävä yritysturvallisuusstrategia. Ohjelmien toteuttamiseksi toimii jatkuvasti useita työryhmiä.

5.4 Rajavartiolaitos

Rajavartiolaitos on sotilaallisesti organisoitu yksi sisäisestä turvallisuudesta vastaava viranomainen. Se koostuu esikunnasta, Raja- ja merivartiokoulusta sekä seitsemästä hallintoyksiköstä, jotka huolehtivat käytännön rajavalvonnasta. Rauhan aikana rajavartiolaitos on sisäasiainministeriön alainen hallinnollisissa asioissa, mutta sen sotilaskäskyasiat, kuten upseerinimitykset, kuuluvat tasavallan presidentin toimivaltaan.

Rajavartiolaitokselle on annettu rajalliset poliisivaltuudet. Sen henkilökunnalla on oikeus käyttää tarpeellista voimaa järjestyksen ja yleisen turvallisuuden säilyttämiseksi tai palauttamiseksi rajanylityspaikoilla ja omissa toimipaikoissa. Sama oikeus on myös muualla sellaisissa paikoissa, joissa poliisia ei ole riittävän nopeasti saatavilla.

Rajavartiolaitosta voidaan käyttää varsinaisen raja-alueen ulkopuolellakin yleisen järjestyksen palauttamiseen poikkeustilanteessa. Lisäksi sillä on oikeus suorittaa useimpien rajaliikenteeseen liittyvien rikosten esitutkinta ja käyttää tässä tarkoituksessa useimpia poliisin pakkokeinoja. Puhelinkuunteluun ja peitetoimintaan sillä ei sen sijaan ole oikeutta. Rajavartiolaitoksen johtavilla virkamiehillä on lisäksi pidätysoikeus.

Rajavartiolaitoksen omaan toimintaan liittyy erikoisuutena rajatarkastus, joka tehdään pelkästään rajanylitysaikeen tai rajanylityksen perusteella ilman rikosepäi-

Rajavartiolaitos voidaan mahdollisen kriisin sattuessa liittää osittain tai kokonaan puolustusvoimiin.
Sen päätehtäviä ovat
- rajavalvonta maarajoilla sekä merialueella
- rajatarkastukset ylityspaikoilla, satamissa ja lentokentillä
- poliisin ja tullin tehtävien toteuttaminen tarvittaessa
- meripelastuspalvelun johtaminen
- osallistuminen myös pelastustoimiin merellä ja erämaissa.

lyä. Tarkastuksessa varmistetaan rajanylittäjän henkilöllisyys ja se, ettei hänellä ole mukanaan kiellettyjä esineitä tai aineita. Meripelastuspalvelua johdetaan ja toteutetaan merivartiostojen vartiolaiva- ja -venekalustolla sekä vartiolentueen meripelastushelikoptereilla.

Schengenin sopimus säätelee ihmisten liikkuvuutta rajojen yli sopijamaiden välillä. Sopimusta soveltavat valtiot muodostavat niin sanotun Schengen-alueen, jolla on yhteinen rajavalvonta ja jonka sisällä ihmiset voivat liikkua ilman järjestelmällisiä tarkastuksia. Varsinainen rajavalvonta on keskittynyt lähinnä sopimuksen kattaman alueen ulkorajalle. Suomessa tämä tarkoittaa Venäjän rajaa ja merirajaa. Sopimukseen kuuluu 26 eurooppalaista maata, mutta Englanti ja Irlanti ovat sen ulkopuolella.

Kansainvälinen yhteistoiminta lisääntyy jatkuvasti, ja yhteydenpito Euroopan unionin jäsenmaiden, Schengen-maiden ja EU-jäsenyyttä hakevien maiden rajavartioviranomaisiin on tiivistä. Venäjän rajavartiopalvelun kanssa raja-asioita hoitavat rajavaltuutetut. Viron rajavartiolaitoksen ja Ruotsin rannikkovartioston kanssa puolestaan tehdään merialueella valvontayhteistyötä. Viron, Latvian ja Liettuan rajavartiolaitoksia Suomen Rajavartiolaitos on lisäksi tukenut useita vuosia kouluttamalla henkilöstöä ja lahjoittamalla kalustoa.

Euroopan unionin rajaturvallisuusvirasto Frontexin kanssa tehtävä yhteistyö on tiivistä. Frontexissa työskentelee rajavartiolaitoksen henkilöstöä, jota lisäksi osallistuu unionin siviilikriisinhallintaoperaatioihin. Rajavartiolaitoksen palveluksessa on yli 3 000 henkilöä. Se myös rekrytoi jatkuvasti uusia rajavartioita, jotka koulutetaan Raja- ja merivartiokoulussa vuoden mittaisella kurssilla. Kurssin jälkeen nuoremmat raja- tai merivartijat palvelevat 3–4 vuotta rajavartiostoissa tai merivartiostoissa. Lopuksi oppilaat suorittavat peruskurssin toisen vaiheen, joka antaa pätevyyden vanhemmaksi raja- tai merivartijaksi. Lisäksi parhaat oppilaat koulutetaan yliraja- tai ylimerivartijaksi jatkokurssilla.

Rajavartiolaitoksen johtotehtävissä toimivat upseerit, jotka ovat saaneet nelivuotisen koulutuksensa Maanpuolustuskorkeakoulussa. Teknisissä tehtävissä taas työskentelee erikoisupseereita ja erilaisissa huolto- ja toimistotehtävissä satoja siviilejä. Lisäksi varusmiehiä koulutetaan neljässä rajajääkärikomppaniassa.

Lisätietoa rajavartiolaitoksesta on saatavilla osoitteessa www.raja.fi.

5.5 Tulli

Tulli on palvelu- ja lainvalvontaviranomainen, jonka tehtävänä on edistää ulkomaankaupan sujuvuutta, kerätä tullimaksuja ja suojata kuluttajia ja yhteiskuntaa torjumalla vaarallisten aineiden salakuljetusta sekä talousrikollisuutta. Nykyisin Suomen tulliviranomainen kerää tulleja vain Euroopan unionin ulkorajalta.

Tullimaksuilla pyritään ennen kaikkea kontrolloimaan kansainvälistä kauppaa ja suojaamaan kotimaista tuotantoa. Tullitonta tavarakauppaa kutsutaan vapaakaupaksi.

Tullitoimipaikoissa rajoilla tarkistetaan myös matkustajaliikennettä ja ajoneuvojen ajokuntoa. Matkustajaliikennettä valvoo myös rajavartiolaitos, ja katsastusmiehet tarkistavat ajoneuvojen ajokunnon. Käytännön syistä viranomaiset tekevät tässä kiinteää yhteistyötä.

Tullilaitos on valtiovarainministeriön alainen laitos, jonka keskushallinnon muodostaa pääosin Helsinkiin sijoittuva Tullihallitus. Aluehallinnon muodostavat viisi tullipiiriä: Eteläinen, Läntinen, Pohjoinen, Itäinen ja Ahvenanmaan tullipiiri. Tullilaitokseen kuuluu myös Tullilaboratorio, jonka toimialueena on koko maa. Tullipiirit ja Tullilaboratorio ovat Tullihallituksen alaisia. Tulli kantaa veroja ja maksuja lähes kolmanneksen valtion kokonaisverotuloista. Lisäksi sillä on satamien turvallisuuden edistämistä koskevia velvoitteita.

Viranomaisyhteistyössä tullin velvoitteet ulottuvat valtiovarainministeriön ohella monien muidenkin ministeriöiden toimikenttään. Tulli on ulkoasiainministeriötä avustava yhteistyökumppani Euroopan unionin kauppapolitiikan hoitamisessa, ja sillä on tässä tehtävässä kiinteät yhtey-

det työvoima- ja elinkeinoministeriöön (TEM), maa- ja metsätalousministeriöön (MMM) sekä elinkeinoelämän etujärjestöihin.

Myös tullin säteilymittaukset unionin ulkorajavalvonnassa itärajalla ovat esimerkki yhteistyöstä TEM:n kanssa. Ympäristöministeriölle tulli puolestaan kerää öljysuojamaksuja.

Merenkulkulaitokselle tulli kerää vuosittain kymmeniä miljoonia euroja väylämaksuja, minkä lisäksi se kerää saman verran huoltovarmuusmaksuja Huoltovarmuuskeskukselle. Maa- ja metsätalousministeriön kanssa tullilla on monitasoista yhteistyötä muun muassa maataloustuotteiden viennin ja Euroopan unionin vientisäännösten valvonnassa. Myös liikenne- ja viestintäministeriön kanssa tullilla on monenlaista yhteistyötä. Hyvä esimerkki tästä on raskaan liikenteen kaluston kuntotarkastukset maamme itärajalla.

Kansainvälisessä yhteistyössä tullilaitos osallistuu Maailman tullijärjestön (WCO) työhön. Järjestö pyrkii yhtenäistämään hallinnoimiensa sopimusten soveltamista ja yksinkertaistamaan tullimenettelyjä kaikkialla maailmassa.

Tulli osallistuu myös Euroopan unionin komission työskentelyyn, jossa valmistellaan päätöksiä, jotka takaavat, että tullitoimet ovat mahdollisimman yhdenmukaisia unionin alueella. Tällaisia ovat esimerkiksi päätökset siitä, mitä nimikettä tietyn tavaran tullauksessa on sovellettava. Nimike määrää tavarasta kannettavan tullin, mahdolliset verot ja tuontirajoitukset.

Suomi on solminut kahdenvälisiä tulliyhteistyösopimuksia eri maiden kanssa. Sopimukset luovat mahdollisuuden kansainväliseen yhteistyöhön muun muassa tullivalvonnassa ja tullirikostorjunnassa. Pohjoismainen tulliyhteistyö on tiivistä ja tuloksellista. Suomella on Ruotsin ja Norjan kanssa yhteisiä toimipaikkoja, joilla työskentelee kummankin maan tullivirkamiehiä. Yhteistyö Suomen muiden lähialueiden – Venäjän ja Baltian maiden – kanssa on myös kehittynyt.

Tullin palveluksessa on noin 2 000 henkilöä. Tullipiirit, samoin kuin Tullihallitus ja Tullilaboratorio, rekrytoivat jokainen suoraan oman hen-

kilökuntansa. Henkilöstö koulutetaan Tullikoulussa ammatillisessa peruskoulutuksessa (APK) ja täydennyskursseilla, joita ovat muun muassa rikostorjunnan ja tutkinnanjohtajan kurssit.

Lisätietoja Suomen tullista on saatavilla osoitteessa www.tulli.fi.

POHDITTAVAKSI

1. Onko kansallisen turvallisuutemme vastuut jaettu mielestäsi oikein ja tehokkaasti vai voitaisiinko viranomaisten tehtäviä yhdistää?
2. Minkä vuoksi viranomaisten tehtäviä siirretään yhä enemmän yksityisen sektorin hoidettavaksi?

6 POLIISI

6.1 Poliisin organisaatio

Suomen nykyinen poliisiorganisaatio perustuu alun perin jo keskiajalla syntyneeseen järjestelmään. Järjestyksen ylläpito kuului Ruotsin vallan aikana kunnalliseen itsehallintoon.

Sana poliisi, politia, tarkoitti alkujaan julkista toimintaa yleensä, sitten lähinnä sisäasiainministeriön hallinnonalaan kuuluvia asioita ja on sittemmin supistunut nykyiseen merkitykseensä.

Poliisiasioissa ylintä päätösvaltaa käyttää sisäasiainministeri. Sisäasiainministeriö vastaa poliisitoimialan ohjauksesta ja valvonnasta sekä erikseen ministeriölle säädettävistä poliisin toimialan tehtävistä. Ministeriön alainen keskushallintoviranomainen on Poliisihallitus, joka toimii poliisin ylijohtona. Poliisihallituksen alaisia valtakunnallisia yksikköjä ovat keskusrikospoliisi ja poliisiammattikorkeakoulu. Poliisihallituksen alainen paikallishallintoviranomainen on poliisilaitos. Vuoden 2014 alusta lukien poliisilaitoksia on 11. Suojelupoliisi on toiminut vuoden 2016 alusta sisäministeriön alaisuudessa.

Poliisihallituksen tehtävänä on 1) suunnitella, kehittää, johtaa ja valvoa poliisitoimintaa ja sen tukitoimintoja; 2) vastata poliisin tehtäviin liittyvien kansalaisten palvelujen tasapuolisesta saatavuudesta ja laadusta maan eri osissa; 3) päättää poliisiyksiköiden välisestä yhteistoiminnasta; 4) vastata poliisiyksiköiden tulosohjauksesta.

Paikallispoliisin tehtävänä on 1) ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta; 2) toimia rikollisuuden ennalta estämiseksi; 3) tutkia rikoksia ja muita yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavia tapahtumia; 4) ohjata ja valvoa liikennettä sekä toimia liikenneturvallisuuden edistämiseksi; ja 5) suorittaa muut poliisille säädetyt tai määrätyt tehtävät.

Helsingin poliisilaitoksella on lisäksi erityistehtäviä, jotka perustuvat pääkaupungin poliisilaitoksen erityispiirteisiin sekä poliisihallituksen määräyksiin.

Keskusrikospoliisin tehtävänä on torjua kansainvälistä, järjestäytynyttä, ammattimaista, taloudellista ja muuta vakavaa rikollisuutta, suorittaa tutkintaa, tuottaa asiantuntijatehtäviä sekä kehittää rikostorjuntaa ja rikostutkintamenetelmiä. Poliisihallitus voi tarvittaessa määrätä myös keskusrikospoliisin ja poliisin muiden yksiköiden välisistä tutkintajärjestelyistä. (www.poliisi.fi/krp)

Suojelupoliisi on sisäministeriön alaisuudessa toimiva Suomen turvallisuuspoliisi. Valtion turvallisuusuhkien torjuntaan erikoistuneena poliisiyksikkönä suojelupoliisi osallistuu parlamentaarisen demokratian ja yhteiskunnan turvallisuusetujen suojeluun. Viraston keskeiset tehtävät ovat vastavakoilu, terrorismin torjunta, valtion sisäisen turvallisuuden uhkien torjunta, ennalta estävä turvallisuustyö sekä turvallisuusvartiointi. Suojelupoliisi osallistuu myös kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan. (www.poliisi/supo)

Poliisin henkilöstö

Poliisissa työskentelee noin 10 000 henkilöä. Henkilöstöstä valtaosa on poliisimiehiä. Poliisimiehistä suurin osa työskentelee paikallispoliisissa miehistö-, alipäällystö-, päällystö- tai päällikkötason tehtävissä. Vuonna 2015 poliisin henkilöstöstä poliisimiehiä oli noin 7 500.

Poliisin muu henkilöstö koostuu pääasiassa paikallispoliisissa työskentelevästä lupapalveluhenkilöstöstä, vartijoista ja eri poliisiyksiköissä työskentelevistä eri alojen asiantuntijoista. Vuonna 2015 poliisin koko henkilöstöstä muuta henkilöstöä oli noin 2 500. Vuonna 2015 poliisimiehistä lähes 16 % oli naisia.

Euroopan unionin maista Suomessa on vähiten poliiseja suhteessa asukaslukuun. Yksi suomalaispoliisi vastaa noin 800 asukkaan turvallisuudesta, EU-maissa keskimäärin 400:n ja muissa Pohjoismaissa noin 550 henkilön turvallisuudesta. Poliisin tietojärjestelmät ja tekninen välineistö ovat kansainvälisesti vertaillen huipputasoa. (www.poliisi.fi)

Poliisin virkarakenne ja poliisitoiminnan johtaminen

Poliisin henkilöstö voidaan asemansa perusteella jaotella poliisimiehiin ja muihin poliisin palveluksessa oleviin henkilöihin. Vain poliisimiehillä on poliisivaltuudet eli poliisille poliisilain ja eräiden muiden lakien mukaan kuuluvat oikeudet.

Poliisimiehiä ovat poliisiasetuksessa mainitut päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvat virkamiehet. Päällystöön kuuluvia virkoja ovat muun muassa komisario, poliisipäällikkö sekä poliisiylijohtaja. Päällystöön kuuluvalle poliisimiehelle on poliisilaissa, esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa annettu erityisiä valtuuksia. Nämä toimivaltuudet koskettavat yksittäisen henkilön perusoikeuksiin puuttumista, kuten oikeus pidättää rikoksesta epäilty henkilö.

Alipäällystöön kuuluvia virkoja ovat muun muassa ylikonstaapeli ja ylietsivä. Ylikonstaapelit toimivat työnjohdollisina esimiehinä rikostutkinnan ryhmänjohtajina ja järjestyspoliisin kenttäjohtajana. Miehistöön kuuluvia virkoja ovat muun muassa vanhempi konstaapeli, etsivä, nuorempi konstaapeli ja poliisikokelas. Paikallispoliisiin kuuluvan poliisiyksikön henkilöstön esimies on poliisipäällikkö.

Paikallispoliisin poliisiyksikön kenttäjohtajaksi määrätty poliisimies on alueella työvuorossa olevan muun kuin päällystöön kuuluvan paikallispoliisin henkilöstön ja samaa tehtävää suorittavan valtakunnalliseen yksikköön kuuluvan poliisimiehen esimies. Paikallispoliisissa tai poliisin valtakunnalliseen yksikköön kuuluvassa poliisiyksikössä partionjohtajaksi tai ryhmänjohtajaksi määrätty poliisimies on samaa tehtävää suorittavan kahden tai useamman poliisimiehen esimies, jollei johtosuhteista ole muuta määrätty.

Rikostutkinnan toiminnan kuvaus on vastaavanlainen, mutta siinä työnjohtajaa (kenttäjohtajaa) kutsutaan ryhmänjohtajaksi.

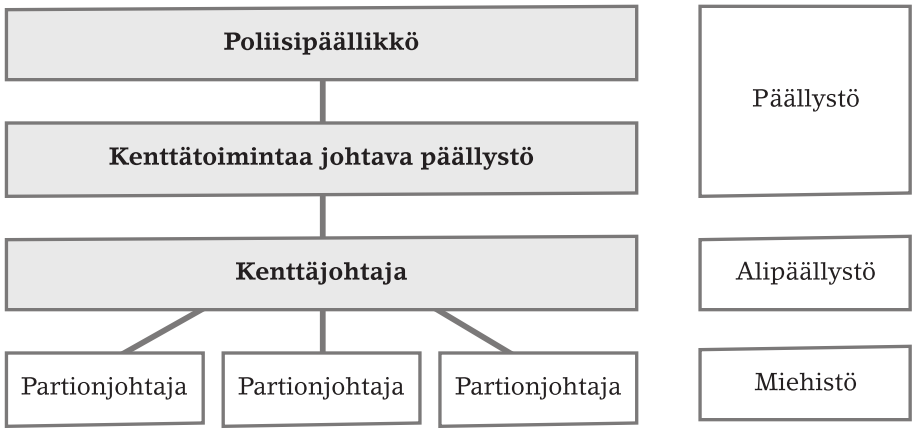

Kuva 11. *Poliisilaitoksen kenttätoiminta*

6.2 Poliisin velvollisuudet

Poliisimiehet ovat valtion virkamiehiä. Virkamies on valtion palveluksessa virkasuhteessa oleva henkilö. Virkasuhde on valtion ja virkamiehen välinen julkisoikeudellinen palvelussuhde, jossa julkisyhteisö (valtio) on työnantajana ja virkamies työn suorittajana. Virkamiehen oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät niitä koskevien säädösten ja määräysten mukaan.

Poliisimies toimii tehtävässään virkavastuulla. Virkavastuu on tehostettua ja laajennettua oikeudellista vastuuta, joka erityisesti liittyy julkisen vallan käyttöön. Vain virkavastuulla toimivalle henkilölle on lainsäädännössä annettu oikeus julkisen vallan käyttöön. Oikeudellinen vastuu on ankarampi kuin työsopimussuhteessa olevalla henkilöllä. Virkatehtävien hoitaminen edellyttää korostettua julkista luotettavuutta ja puolueettomuutta.

Poliisimiehiä ovat valtioneuvoston asetuksessa poliisista mainitut päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvat virkamiehet. Luettelo on poissulkeva eli virkanimike, jota ei ole asetuksessa mainittu, ei oikeuta poliisin toimivaltuuksiin. Poliisilain mukaan poliisimiehellä on tehtäväänsä suorittaessaan koko maassa poliisilaissa tai muussa laissa säädetyt valtuudet.

Poliisimiehen virkasuhteen laatua kuvastavat muun muassa seuraavat poliisin hallinnosta annetun lain (873/2011) 15 §:n seuraavat säännökset:

- Poliisimies on velvollinen toimimaan sen poliisiyksikön toimialueella, johon hänet on sijoitettu. Poliisimies voidaan määrätä toimimaan myös sijoitusyksikkönsä toimialueen ulkopuolella.
- Poliisimies on ilman eri määräystä velvollinen ryhtymään kiireellisiin toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan, jos se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaista rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi taikka milloin se näihin rinnastettavan muun erityisen syyn vuoksi on tarpeen.

– Poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Arvioitaessa poliisimiehen käyttäytymistä otetaan huomioon myös hänen asemansa ja tehtävänsä poliisihallinnossa.
– Poliisimiehen tulee ylläpitää työtehtäviensä edellyttämää kuntoa.
– Jokaisella poliisilla on virkamerkki, joka on pidettävä mukana ja tarvittaessa tai vaadittaessa esitettävä silloin, kun se on virkatehtävää vaarantamatta mahdollista. Poliisin virkapuvussa on poliisimiehen nimi.

6.3 Poliisin toimivalta

Valtiovallan tai julkisen vallan käyttäminen jaetaan lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovaltaan. Lainsäädäntövaltaa käyttää eduskunta. Hallintokoneiston tehtävänä on toimeenpanna eduskunnan säätämät lait, tarvittaessa käyttämällä yksityisiin kohdistuvaa julkista valtaa. Tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet.

Poliisi on osa hallintokoneistoa. Poliisin vallankäytön perustan ja rajat määrittää aina viime kädessä eduskunnan säätämä lainsäädäntö. Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytössä on tarkoin noudatettava lakia. Toimivalta tarkoittaa virkamiehen oikeutta käyttää julkista valtaa. Toimivallan käyttö liittyy hallinnon ja yksityisen väliseen suhteeseen. Toimivaltaansa käyttämällä virkamies voi vastoin henkilön tahtoa toteuttaa virkatehtävänsä. Yleensä toimivalta välittömien pakkokeinojen käyttämiseen on määritelty poliisille.

Poliisilain keskeisemmät säännökset määrittelevät poliisin ja kansalaisten välistä suhdetta erilaisissa ristiriitatilanteissa. Poliisin toiminta tosiasiallisesti määrää kansalaisen oikeuksien ja velvollisuuksien rajat todellisella ja joskus hyvin pitkälle menevällä tavalla.

Poliisi on viimeinen keino toteuttaa yhteiskunnan tahto. Poliisin toimivaltuuksien laatua ja laajuutta kuvaavat muun muassa poliisilain seuraavat säännökset:

– *Henkilöllisyyden selvittäminen virkatehtävän yhteydessä.* Poliisimiehellä on yksittäisen tehtävän suorittamiseksi oikeus saada jokaiselta tiedot tämän nimestä, henkilötunnuksesta tai sen

puuttuessa syntymäajasta ja kansalaisuudesta sekä paikasta, josta hän on tavoitettavissa. (2 luvun 1 §)

- *Kotirauhan suojaaminen*. Poliisimiehellä on oikeus kotirauhan tai julkisrauhan suojaaman alueen tai paikan haltijan tai tämän edustajan pyynnöstä poistaa henkilö, joka ilman laillista oikeutta tunkeutuu, menee salaa tai toista harhauttamalla taikka kätkeytyy sinne tai jättää noudattamatta käskyn poistua sieltä. (2 luvun 5 §)
- *Alueen eristäminen*. Poliisimiehellä on oikeus eristää, sulkea tai tyhjentää yleisesti käytetty paikka tai alue taikka kieltää tai rajoittaa liikkumista, jos se on tarpeen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, tutkinnan turvaamiseksi taikka onnettomuuspaikalla suoritettavien toimenpiteiden, toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyden tai vaaraan joutuneen omaisuuden suojaamiseksi. (2 luvun 8 §)
- *Väkijoukon hajottaminen*. Poliisimiehellä on oikeus määrätä väkijoukko hajaantumaan tai siirtymään, jos kokoontuminen vaarantaa yleistä järjestystä ja turvallisuutta taikka on esteenä liikenteelle. Jollei hajaantumis- tai siirtymismääräystä noudateta, poliisimiehellä on oikeus hajottaa väkijoukko voimakeinoin sekä ottaa niskoitteleva henkilö kiinni. (2 luvun 9 §)
- *Kulkuneuvon pysäyttäminen ja siirtäminen*. Poliisimiehellä on oikeus määrätä kulkuneuvo pysäytettäväksi, jos se on tarpeen etsintäkuulutetun tai muun kiinniotettavan tavoittamiseksi, kulkuneuvon käyttöön liittyvän valvonnan tai rajatarkastuksen suorittamiseksi, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi. (2 luvun 11 §)
- *Turvallisuustarkastus*. Poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöönottamisen ja henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan virka-aputoimen yhteydessä tarkastaa henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. (2 luvun 12 §)

Poliisin päätöksentekoon vaikuttavia tekijöitä

Esimerkki: Torilla makaa juopunut henkilö, josta poliisille on tullut ilmoituksia.

Poliisin toiminnan arviointi poliisilain 1 luvun mukaan
Poliisin tehtävänä on muun muassa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen.

Päihtyneen henkilön toimintaan puuttuminen on selvästi poliisin tehtävä. Poliisin tehtävänä on puuttua tilanteeseen ilman ulkopuolistenkin henkilöiden ilmoituksia (oma-aloitteisesti). Poliisin yhteiskunnallisen tehtävän määrittelevä poliisilain 1 luku ei kuitenkaan anna poliisille valtuutta ryhtyä toimenpiteisiin päihtynyttä henkilöä kohtaan, jos hän ei suostu poistumaan paikalta vapaaehtoisesti.

Poliisin toimenpiteet käytännön tilanteessa edellyttävät sitä, että toimivaltuuksia antava poliisilain säännös täyttyy edellä mainitussa tilanteessa. Tilanteeseen soveltuvat poliisilain 2 luvun 2 § ja 10 § riippuen yksittäisen tilanteen olosuhteista.

Rikoksilta ja häiriöiltä suojaamisen tarpeen arviointi poliisilain 20 §:n mukaan:
Poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. (Rikoksen estäminen)

Henkilö saadaan poistaa paikalta myös, jos hän käyttäytymisellään aiheuttaa taikka hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä ja aiemman käyttäytymisensä perusteella vastaavassa tilanteessa on todennäköistä, että hän aiheuttaa huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. (Järjestyshäiriön estäminen)

Jos paikalta poistaminen on ilmeisesti riittämätön toimenpide eikä häiriötä tai vaaraa voida muutoin poistaa, henkilö voidaan ottaa kiinni. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen tai aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, kuitenkin enintään 24 tuntia kiinniottamisesta.

Yhteenvetona: Poliisilain 1 luku kuvaa siis poliisin tehtävää yhteiskunnassa (Poliisin toimiala yhteiskunnassa). Poliisilain 2 luvun 10 § antaa poliisille toimivaltuuksia ryhtyä toimenpiteisiin tietyn tyyppisessä yleisellä paikalla ilmenevässä häiriökäyttäytymisessä.

Poliisilain 2 luvun 10 §:n säännös määrittelee poliisin toimivallan laajuuden ja sen soveltamisen perusteet. Poliisilain 2 luvun 10 §:ssä poliisille säädetään toimivaltuus, jolla häiriötilanne voidaan ratkaista vastoin henkilön suostumusta. Poliisi voi siis käyttää julkista valtaa (pakkoa) tehtävänsä suorittamiseksi.

Poliisilain edellä mainitut säännökset on kirjoitettu suhteellisen avoimeen muotoon. Poliisilain 2 luvun 10 §:ssä ei kuvata, rikoslain säännösten tavoin, yksityiskohtaisesti sitä käyttäytymistä, joka rikkoo yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Myös yleisen järjestyksen ja turvallisuuden määrittely jää varsin avoimeksi. Milloin yleinen järjestys vaarantuu? Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden käsitettä tarkastellaan myöhemmin omana kokonaisuutenaan.

Poliisilain säännökset siis antavat poliisimiehelle yksittäistapauksessa harkintavaltaa arvioida vaarantuuko torin yleinen järjestys ja turvallisuus päihtyneen henkilön käyttäytymisen johdosta sekä mihin toimenpiteisiin poliisimies on tilanteessa oikeutettu ryhtymään. Poliisin koulutuksella, poliisin toimintalinjojen vahvistamisella ja poliisin eettisillä ohjeilla pyritään osaltaan ohjaamaan poliisimiehen päätöksentekoa edellä kuvatuissa tilanteissa.

Tärkein poliisin päätöksentekoa ohjaava säännös on poliisilain 1 luku. Poliisilain 1 luvussa on säädelty poliisitoiminnan yleiset periaatteet. Näiden periaatteiden mukaisesti poliisin on toimittava tehdessään päätöstä siitä mihin toimenpiteisiin hän virkavastuullaan ryhtyy soveltaessaan poliisilain 2 luvun 10 §:ää edellä kerrotussa konkreettisessa tilanteessa.

Poliisin toiminnan yleiset periaatteet poliisilain 1 luvun mukaan:
Poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen. Poliisin toimenpiteet on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin.

Poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Poliisi ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin poliisin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

Säännöksessä korostetaan sitä, että viranomaistoimintaa koskevat hallintotoiminnan yleiset periaatteet koskevat myös poliisia. Yleisillä hal-

linnollisilla periaatteilla on suuri tosiasiallinen merkitys poliisin toimivaltuuksien käytössä ja poliisikäytäntöjen määräytymisessä. Yksittäisen poliisimiehen päätöksentekoa ja käyttäytymistä yksittäistapauksessa arvioidaan näiden periaatteiden pohjalta. Periaatteet vaikuttavat siihen miten poliisimies yksittäistapauksessa tulkitsee oikeuttaan puuttua poliisilain perusteella yksittäisen ihmisen perusoikeuteen. Tässä tapauksessa on kyse ainakin sellaisiin perusoikeuksiin kuin liikkumisvapauteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen puuttumisesta.

Seuraavassa kuvassa kuvataan poliisin päätöksentekoon vaikuttavia oikeudellisia ja todellisia tekijöitä.

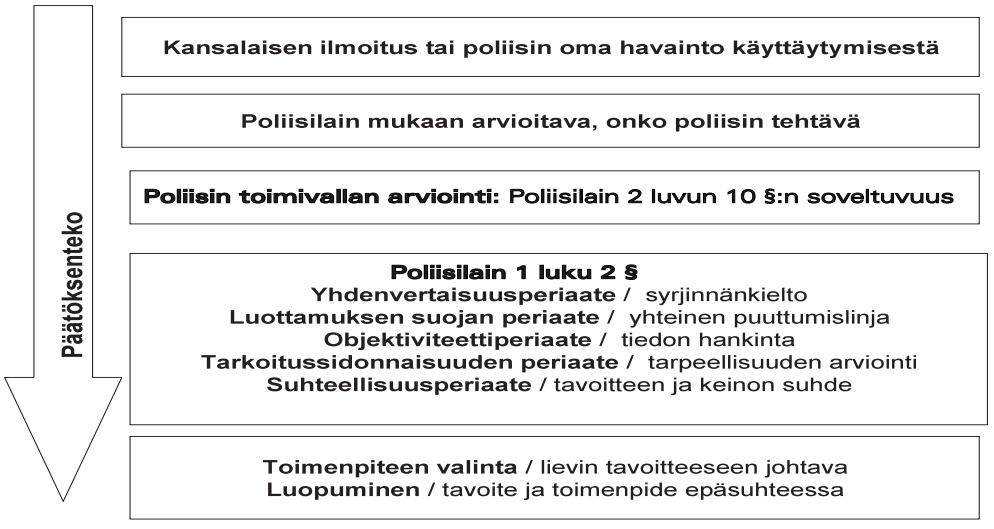

Kuva 12. *Poliisin päätöksentekoon vaikuttavat tekijät*

Toimenpiteen valinta. Poliisilain 1 luvun lisäksi edellyttää, että poliisin tulee ensisijassa neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Tällä säännöksellä ohjataan poliisin käyttäytymistä yksittäistapauksessa. Edellä kerrotun tyyppisessä päätöksentekotilanteessa poliisimiehen tulee ensisijaisesti keskustelun kautta pyrkiä siihen, että henkilö oma-aloitteisesti lopettaa häiritsevän käyttäytymisensä.

Jos henkilö ei noudata poliisimiehen ohjeita tai käskyä ja jos häiritsevä käyttäytyminen jatkuu tai on vaara, että se jatkuu, poliisimiehellä on oikeus poistaa henkilö paikalta. Jos paikalta poistaminen ei ole riittävää, on poliisimiehellä oikeus ottaa henkilö säilöön.

Luopuminen: Poliisilain 1 luvun 9 §:n mukaan poliisilla on oikeus luopua toimenpiteestä, milloin sen loppuun saattaminen voisi johtaa kohtuutto-

miin seurauksiin tavoiteltavaan tulokseen nähden. Poliisin toimenpidettä pyytäneellä henkilöllä, jonka välitöntä oikeutta asia koskee, on oikeus saada tieto toimenpiteestä luopumisen perusteesta. Tämä koskee tilannetta, jossa poliisi ei ole puuttunut tilanteeseen kansalaisen edellyttämällä tavalla, esimerkiksi poistanut henkilöä asunnosta.

6.4 Poliisin tehtävät

Yleinen järjestys ja turvallisuus

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden sisältö on laaja. Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen on katsottu kuuluvan kaiken sellaisen poliisitoiminnan, jonka tarkoituksena on luoda ja ylläpitää turvallista ja viihtyisää elin- ja toimintaympäristöä yhteiskunnan jäsenille, torjua ja estää ennakolta oikeudenloukkauksia ja häiriöitä sekä poistaa tapahtuneet häiriöt ja selvittää tapahtuneet oikeudenloukkaukset. Oikeuskirjallisuudessa on yleisen järjestyksen ja turvallisuuden selitetty tarkoittavan normaalisuuden tilaa yhteiskunnassa ja erityisesti yleisellä paikalla.

Yleisellä järjestyksellä tarkoitetaan ennen muuta normaalin tilan säilymistä yleisellä paikalla. Normaali, rauhallinen tila tekee mahdolliseksi ihmisten tavanomaisen kanssakäymisen. Normaaliin tilaan kuuluu erityisesti se, ettei kukaan häiritse rauhaa rangaistavalla teolla eli rikoksella. Normaalisuuteen kuuluu myös säädyllisyyden ja hyvien tapojen mukaisuuden jonkinasteinen noudattaminen. Moniarvoisessa yhteiskunnassamme on syytä poliisitoimin puuttua vain räikeään, yleistä paheksuntaa herättävään poikkeamiseen normaaleista käyttäytymistavoista. (Helminen, Kuusimäki ja Salminen: Poliisioikeus.)

Turvallisuuden ylläpitäminen poliisin toiminnassa tarkoittaa toisaalta valtion ja yhteiskunnan turvallisuutta uhkaavien tekojen estämistä ja toisaalta yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen oikeuksien suojaamista. Poliisin on erityisesti huolehdittava perus- ja ihmisoikeuksien suojelemisesta.

Asukkaat liikkuvat päivittäin muun muassa kaduilla, toreilla ja kauppaliikkeissä. He tekevät jatkuvasti havaintoja alueen järjestyksestä ja siisteydestä. Asukkaat arvioivat havaintojaan ja vertaavat niitä omaan käsitykseensä muun muassa yleisellä paikalla hyväksyttävästä käyttäytymisestä. Yksilön mielikuva yhteiskunnan normaalisuuden tilasta vaihtelee. Vaihte-

luun vaikuttavat henkilön ikä, sukupuoli, henkilön aikaisemmat kokemukset sekä toisten kokemukset. Lehdistön ja väkivaltaviihteen luomalla kuvalla on myös suuri merkitys turvallisuuden tunteeseen.

Arkisen ympäristön turvallisuus vaikuttaa olennaisella tavalla elämänlaatuun ja hyvinvointiin. Jos päivittäisten reittien varrella on paikkoja ja tilanteita, joita joudumme varomaan tai pelkäämään, se aiheuttaa ylimääräistä varuillaan oloa ja psyykkistä kuormitusta. Kodin, koulun työpaikan ja niiden lähiympäristöjen turvallisuus ja viihtyisyys kuuluvat hyvän ympäristön ominaisuuksiin ja ovat elämänlaadun perustekijöitä. (Koskela-Tuominen 1995.)

Poliisimiehen virkavelvollisuutena on toimia yleisen järjestyksen ja turvallisuuden vaarantuessa. Minkälainen uhka eli vaara yleisen järjestyksen ja turvallisuuden häiriintymisestä laukaisee poliisin toimimisvelvollisuuden?

Vaaralla tarkoitetaan yleisen elämän kokemuksen mukaan varteen otettavaa mahdollisuutta, että yleinen järjestys ja turvallisuus rikkoutuu eli että yleisen järjestyksen ja turvallisuuden piiriin kuuluville etuuksille aiheutuu vahinkoa tai normaalielämän sietokynnyksen ylittävää häiriötä. Poliisioikeudellisen vaaran voi aiheuttaa henkilö, eläin, lapsi tai luonnontapahtuma. Vaaran syntyminen ei edellytä rikosta, ei syyntakeisuutta eikä tekoa. Vaaran tulee olla konkreettinen eli sellainen, johon käsillä olevassa tosiasiallisessa tilanteessa liittyy varteen otettava mahdollisuus (riski) että järjestys tai turvallisuus rikkoutuu. Uhan tulee olla ajallisesti jokseenkin läheinen. Vaaran läheisyydellä on merkitystä harkittaessa, minkälaisiin poliisitoimiin on perusteltua ryhtyä. (Helminen, Kuusimäki ja Salminen: Poliisioikeus s. 26.)

Ennalta ehkäisevä toiminta

Poliisin tehtävän määrittelyssä korostetaan ennalta ehkäisevän toiminnan tärkeyttä turvallisuuden ylläpitämisessä. Ennaltaehkäisevän poliisitoiminnan näkyvimpiä muotoja ovat partiointi ja liikennevalvonta. Poliisin liikenneturvallisuustyö perustuu kansalaisten kokeman subjektiivisen kiinnijäämisriskin lisäämiseen. Se edellyttää näkyvän valvonnan lisäksi aktiivista toimintaa ja rikkeisiin puuttumista. Liikenneturvallisuus on poliisin suorittamien turvallisuustutkimusten mukaan vuodesta toiseen kansalaisten suurin huolenaihe. Liikennevalvonta on todettu kaikkein kustannustehokkaimmaksi tavaksi parantaa liikenneturvallisuutta. Viime vuosina poliisi on kehittänyt automaattista liikennevalvontaa.

Turvallisuustutkimusten mukaan poliisin näkyvä partiointi lisää kansalaisten turvallisuuden tunnetta. Tämä koskee kuitenkin lähinnä sellaisia alueita, joissa poliisia on totuttu näkemään, ja sen odotetaan liikkuvan. Jalkaisin ja polkupyörillä liikkuvaa poliisia pidetään paremmin turvallisuuden tunnetta lisäävänä kuin autopartioita. Näkyvän valvonnan tehokkuus edellyttää toiminnan suunnitelmallisuutta.

Poliisin tehtävän menestyksellinen suorittaminen edellyttää nykyaikaisessa yhteiskunnassa yhä enemmän aloitteellista yhteistyötä alueen asukkaiden ja yhteisöjen kanssa. Poliisin tehtävä on usein luonnehdittavissa turvallisuusalan asiantuntijan tehtäväksi, jossa pyritään edistämään alueen turvallisuutta erilaisin keinoin ottamalla riittävästi huomioon kunkin alueen asukkaiden turvallisuusodotukset ja tarpeet sekä kunkin alueen ominaispiirteet.

Lähipoliisitoiminta on poliisin perustehtävän hoitamista kansalaisläheisesti, laadukkaasti ja tehokkaasti. Sen tavoite on tuottaa turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta, vähentää ja ehkäistä rikollisuutta ja järjestyshäiriöitä, ja siten myös säilyttää poliisikuva myönteisenä ja poliisiin kohdistuva luottamus korkealla tasolla. Lähipoliisitoiminnalla pyritään poistamaan arkipäivän rikollisuuden ja häiriöiden taustalla olevia syitä ja sekä vaikuttamaan niihin ennakoivasti kaikin tarkoituksenmukaisin keinoin.

Poliisin hälytystoiminta

Hälytystehtävällä tarkoitetaan yleensä yleisöilmoituksen perusteella poliisin tietoon tulevaa tapahtumaa, jonka yksi tai useampi poliisipartio saa hoitaakseen. Osa hälytystehtävistä kirjataan poliisin ennalta ehkäisevän partioinnin yhteydessä tekemien poliisin omien havaintojen perusteella. Hälytystehtävä edellyttää poliisin välittömiä toimenpiteitä.

Jos poliisi saa uhkaavasta tai muusta ei-toivotusta tilanteesta tiedon ajoissa yleisön tai vartijan ilmoituksen perusteella, poliisi pystyy vaikuttamaan tapahtuman etenemiseen ennalta ehkäisevin toimenpitein. Esimerkiksi väkivaltaisen henkilön toiminta saatetaan pystyä pysäyttämään pelkästään poliisin saapumisella tapahtumapaikalle.

Tehtävien kiireellisyysluokitus kuvaa erilaisten järjestyspoliisitehtävien keskinäistä prioriteettijärjestystä. Ns. A-kiireelliseksi luokitellut tehtävät on hoidettava viipymättä. Poliisin nopean saavutettavuuden ja paikalle tu-

lon takeena on saumaton yhteistyö hätäkeskuksen kanssa. Poliisipartion nopea paikalle tulo kohottaa kiinnijäämisriskiä, edesauttaa tilanteen saamista ajoissa hallintaan ja ehkäisee lisävahinkojen syntymistä.

Esitutkinnan suorittaminen

Poliisi on yleinen esitutkintaviranomainen. Esitutkintalain mukaan poliisin on suoritettava esitutkinta tehdyn ilmoituksen perusteella tai kun muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Yksityisen tekemä rikosilmoitus on kirjattava. Varsinaista esitutkintaa saattaa edeltää tiedustelu, jolla tarkoitetaan alustavaa tietojen ja muun selvityksen keräämistä sekä mahdollisesti alustavien puhuttelujen suorittamista sen selvittämiseksi, onko perusteita aloittaa varsinainen esitutkinta. Tämän vuoksi on tärkeätä, että teon nähneet henkilöt, kuten vartijat, kirjaavat omat havaintonsa välittömästi tapahtuman jälkeen. Esitutkinnan alkuvaiheessa saaduilla tiedoilla on olennainen merkitys koko esitutkinnan onnistumiselle.

Rikosoikeuden yleisten periaatteiden mukaan rikos on määritelty tunnusmerkistön mukaisesti oikeudenvastaiseksi teoksi, joka osoittaa tekijässään syyllisyyttä. Rikoksesta voidaan siis puhua vasta kun kaikki rikoksen rakenneosat ovat olemassa. Poliisin tehtävänä on esitutkinnassa selvittää näiden rakenneosien olemassaolo tai mahdollinen puuttuminen.

Esitutkintalain 5 §:n mukaan esitutkinnassa on muun muassa selvitettävä rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja saatu hyöty, sekä asianosaiset ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat. Lisäksi selvitetään asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan.

Pakkokeinolaissa (806/2011) poliisille on säädetty toimivaltuuksia rikosten selvittämiseksi. Pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n mukaan poliisimies saa ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinniotettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä. Kiinniotetulle on heti ilmoitettava kiinniottamisen syy.

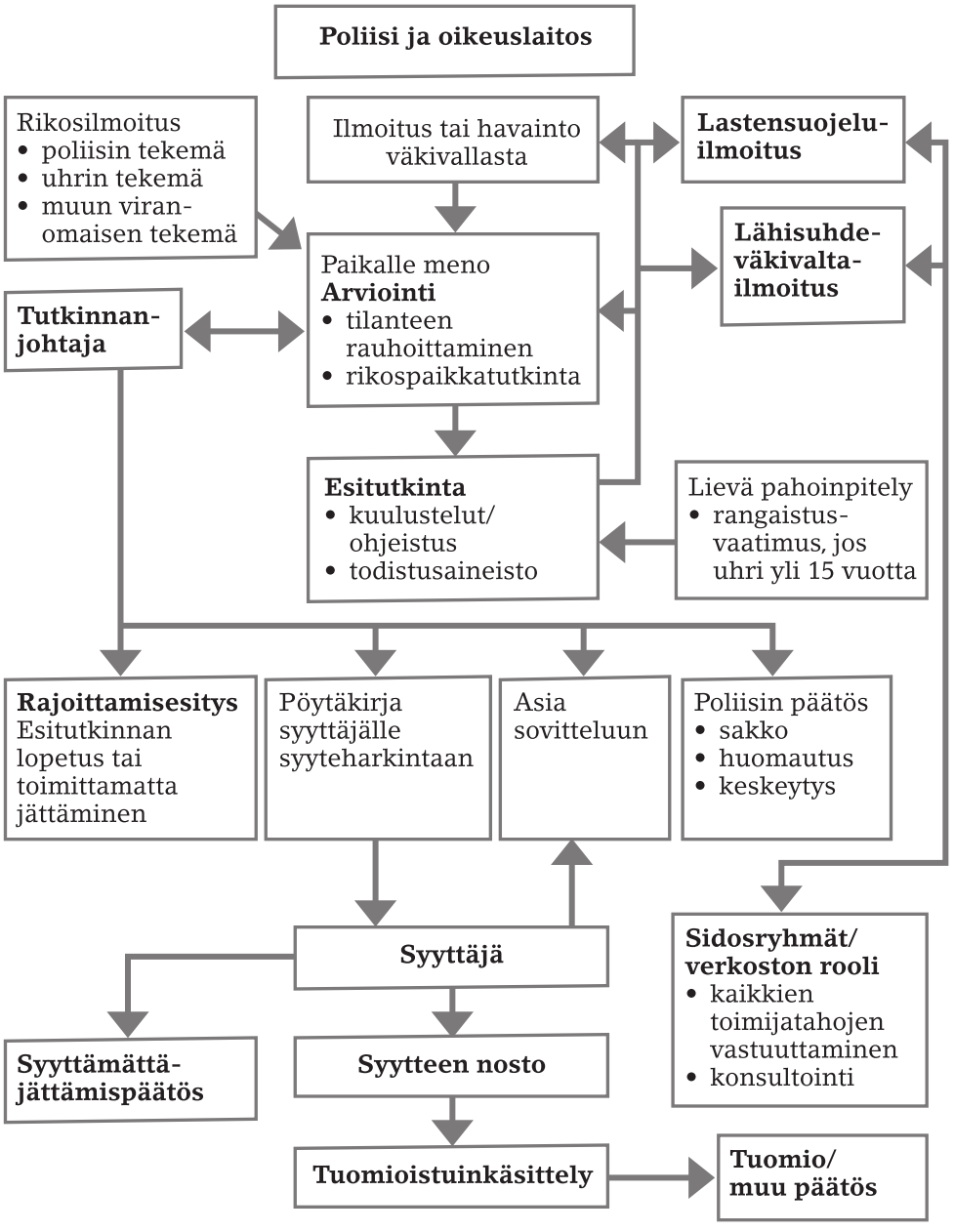

Kuva 13. *Väkivaltarikoksen käsittely*

Yllä olevassa kaaviossa on kuvattuna väkivaltarikokseen liittyvä yhteistyöprosessi (Hyvinkään kaupunki).

Muut tutkintatehtävät

Poliisi suorittaa epäiltyjen rikosten esitutkinnan ohella muita tutkintatehtäviä kuten epäselvien kuolemantapausten sekä onnettomuuksien ja tulipalojen tutkintaa. Poliisitutkinnan tarkoituksena on selvittää kuolemaan tai onnettomuuteen johtaneiden tapahtumien kulku. Tämän jälkeen voidaan aloittaa varsinainen esitutkinta, jos on syytä epäillä henkilön syyllistyneen rikokseen.

Poliisilain 1 luvun 1 §:n mukaan, jos on perusteltua syytä olettaa henkilön kadonneen tai joutuneen onnettomuuden uhriksi, poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi. Poliisi suorittaa tutkinnan ulkomaalaisasioissa. Erityisesti turvapaikkatutkinta on työllistänyt poliisia viime vuosina.

Poliisi lupa- ja valvontaviranomaisena

Poliisi on merkittävä lupahallintoviranomainen. Poliisi myöntää erilaisia hallinnollisia lupia, poliisi toimii lausunnonantajana monissa muiden viranomaisten päätettävissä lupa-asioissa ja poliisilla on lupahallintoon liittyviä valvontatehtäviä.

Hallintolupa määritellään viranomaisen yksittäistapauksessa myöntämäksi poikkeukseksi yleisesti kielletystä menettelystä. Luvan myöntämisellä viranomainen sallii luvansaajan tehdä sellaista, mikä muutoin on kiellettyä. Lupamenettelyssä viranomaisen on noudatettava hallintolakia.

Poliisin myöntämät luvat liittyvät usein yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen, kuten yleisötilaisuuksiin. Luvan tarkoituksena on mahdollistaa poliisille kuuluva valvontatehtävä. Valvontaa tapahtuu lupaa myönnettäessä ja myöhemmin valvottaessa, että lupaan asetettuja ehtoja noudatetaan. Lupaa myöntäessä kysymys on usein luvanhakijan henkilökohtaisten ominaisuuksien, ennen muuta nuhteettomuuden tai luotettavuuden, arvioimisesta tai luvan kohteena olevaan toimintaan liittyvien riskien vähentämisestä ja vaarojen torjumisesta. Poliisin myöntämät luvat liittyvät vaarallisiin esineisiin ja aineisiin (esim. ampuma-aseisiin), liikenteeseen (esim. esim. ajo-oikeuden ja ajoterveyden valvonta) ja henkilön liikkumiseen (esim. passi ja henkilökortti).

Yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonnan ja liikennevalvonnan ohella lainsäädännössä poliisille on annettu erilaisia valvontatehtäviä, muun muassa tietynlaisten elinkeinonharjoittajien kuten majoitus- ja ravitsemisliikkeiden valvonta.

Poliisilaitokset vastaavat yksityisten turvallisuuspalveluiden sekä vastaavien hoitajien, vartijoiden ja turvasuojaajien toiminnan valvonnasta toimialueellaan. Poliisilaitoksen on tarkastettava toimialueellaan sijaitsevat vartioimisliikkeiden toimipaikat vähintään joka toinen vuosi. Tarkastuksesta laadittu pöytäkirja toimitetaan sisäministeriölle.

Poliisin antama virka-apu

Virka-avulla tarkoitetaan, että virka-apua antava viranomainen käyttää toimivaltuuksiaan toiselle viranomaiselle, virka-avun pyytäjälle, kuuluvan tehtävän suorittamiseksi.

Poliisi on ympärivuorokautisesti toimintakykyinen, monipuolisilla voimankäyttövaltuuksilla varustettu ja koulutetun henkilöstön omaava viranomainen. Tämän vuoksi poliisille on annettu lainsäädännössä velvollisuus antaa virka-apua lähinnä muille viranomaisille ja eräille yksityisille tahoille (isännöitsijä). Virka-avun antaminen edellyttää nimenomaisen säännöksen. Virka-avun antamisesta päättää päällystöön kuuluva poliisimies.

Esimerkiksi sosiaaliviranomainen voi huostaanottopäätöksen toimeenpanon yhteydessä pyytää poliisilta virka-apua henkilön kiinnioton toteuttamiseksi. Poliisilla on oikeus käyttää voimakeinoja kiinnioton suorittamiseksi ja poliisin koulutuksella ja varustuksella kiinniotto tapahtuu usein turvallisemmin. Lisäksi poliisilla on tarkoituksenmukainen kalusto henkilön kuljettamiseen.

Poliisilain 1 luvun 1 §:n mukaan poliisin on annettava jokaiselle tehtäväpiiriinsä kuuluvaa apua. Avun antaminen yksittäistapauksessa riippuisi tilanteesta, resursseista ja avun luonteesta. Säännöksellä on haluttu korostaa sitä, että poliisin on kaikessa toiminnassaan pyrittävä kansalaisten perusoikeuksien ja hyvinvoinnin ylläpitämiseen. Tämän tyyppisissä tilanteissa poliisin tehtävänä on usein läsnäolollaan varmistaa, että tilanteessa ei tapahdu henkilöiden välillä oikeudenloukkauksia (avioerotilanteet).

6.5 Voimakeinojen käyttö

Poliisilain 2 luvun 17 §:n mukaan poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinniottamisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi, esteen poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina.

Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat.

Sillä, joka poliisimiehen pyynnöstä tai tämän suostumuksella tilapäisesti avustaa poliisimiestä tilanteessa, jossa on välttämätöntä turvautua sivullisen voimakeinoapuun erittäin tärkeän ja kiireellisen poliisin virkatehtävän suorittamisessa, on oikeus poliisimiehen ohjauksessa sellaisten välttämättömien voimakeinojen käyttämiseen, joihin poliisimies toimivaltansa nojalla hänet valtuuttaa.

Poliisilla on oikeus puolustusvoimien avustuksella käyttää sotilaallisia voimakeinoja terrorismirikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi sen mukaan kuin puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetussa laissa säädetään.

Poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Nämä keinot eivät ole aina riittäviä, jolloin poliisi joutuu suorittamaan esimerkiksi henkilön kiinnioton voimakeinoja käyttämällä. Voimakeinojen käyttäminen ei ole itsetarkoitus vaan voimankäytön tarkoituksena on varsinaisen tehtävän suorituksen turvaaminen.

Poliisilain 2 luvun 17 § ei oikeuta poliisia ottamaan henkilöä kiinni vaan kiinnioton perustana tulee olla toimivaltasäännös, kuten edellä kuvattu poliisilain 2 luvun 10 §. Tämä tarkoittaa sitä, että konkreettisessa tilanteessa poliisimies harkinnan jälkeen tekee päätöksen, että henkilö otetaan poliisilain 2 luvun 10 §:n perusteella kiinni. Jos henkilö tekee tällöin vastarintaa, on poliisilla oikeus käyttää siinä tilanteessa puolustettavia voimakeinoja virkatehtävän suorittamiseksi.

Voimakeinojen käytöllä pyritään saamaan henkilö muuttamaan suhtautumistaan, estämään hänen tekonsa taikka puuttumaan teosta tai musta syystä alkuunsa saaneeseen tapahtumainkulkuun.

Voimakeinoilla tarkoitetaan jokaista vastarinnan murtamiseksi käytettävää fyysistä keinoa. Poliisilaki ei määrittele voimakeinojen muotoja. Voimakeinoja voidaan käyttää henkilöihin, eläimiin ja esineisiin. Vastarinnalla tarkoitetaan, jonkun henkilön fyysistä, aktiivista tai passiivista käyttäytymistä poliisimiehen lailliseen päämäärään tähtäävän toiminnan estämiseksi.

Luvallista on vain virkatehtävän hoitamiseksi tarpeellinen voimankäyttö. Poliisitoiminnan yleiset periaatteet saattavat estää voimakeinojen käytön. Voimakeinojen käyttö voi olla suhteellisuusperiaatteen vastaista. Poliisin

tavoittelema päämäärä on epäsuhteessa voimakeinojen henkilölle mahdollisesti aiheuttamaan haittaan. Poliisin on tällöin luovuttava voimakeinojen käytöstä.

Voimakeinojen käytön välittömien seurausten lisäksi on otettava huomioon muut siihen todennäköisesti tai mahdollisesti liittyvät riskit. Tällaisia riskejä sisältyy erityisesti ampuma-aseiden käyttöön. Myös patukan lyönnin voimakkuuden ja osumakohdan hallinta voi olla vaikeata nopeasti etenevässä tilanteessa ja henkilön tehdessä aktiivista vastarintaa.

Voimakeinojen puolustettavuus on aina harkittava tilannekohtaisen kokonaisarvostelun perusteella. Kokonaisarvosteluun vaikuttavina tekijöinä mainitaan tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus ja käytettävissä olevat voimavarat, jotka kaikki on suhteutettava keskenään asianmukaisesti.

Poliisimiestä avustavalla henkilöllä on oikeus voimakeinojen käyttöön. Avustaminen tapahtuu poliisimiehen pyynnöstä tai suostumuksella. Pyyntö voi olla nimenomainen tai se voidaan esittää viitteellisesti elein tai muulla tavalla. Pyyntö voi tarkoittaa myös välitöntä ryhtymistä voimankäyttöön. (Hallituksen esitys poliisilaiksi 872/2011.)

Voimankäytön perusta
Poliisin virkatehtävä
Toimivaltasäännös **(esim. poliisilain 2 luvun 10 §)**

Voimankäyttötilanne
- vastarinnan murtaminen
- kiinniottamisen toimittaminen
- vapautensa menettäneen pakenemisen estäminen
- esteen poistaminen
- välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estäminen

Voimankäytön puolustettavuus
Poliisitoiminnan yleiset periaatteet **(1 luku 2 §)**
Ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin

Tarpeellisuusvaatimus
Lievimmän keinon periaate

Suhteellisuusvaatimus
Voimakeinojen määrän ja päämäärän punninta

Tilanteen kokonaisharkinta

Kuva 14. *Poliisin voimakeinojen käyttö*

6.6 Paikallinen turvallisuussuunnittelu

Turvallisuussuunnittelu on paikallisen tason turvallisuusyhteistyön tärkein muoto ja yhteistyön rakenne. Turvallisuussuunnittelusta vastaa paikallistasolla ryhmä, johon kuuluvat kunnan johto, poliisipäällikkö ja pelastustoimen edustaja.

Poliisilain 1 luvun 1 §:n mukaan poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä alueella olevien yhteisöjen ja alueen asukkaiden kanssa.

Ihmisiin ja yrityksiin kohdistuvien häiriöiden, onnettomuuksien ja rikosten ennalta estäminen edellyttää laajaa yhteistyötä. Poliisin toimenpiteet eivät yksin ole riittäviä. Toimivaa ja jatkuvaa yhteistyötä tulee olla eri julkishallinnon sektoreiden ja paikallisten toimijoiden välillä sekä näiden organisaatioiden kaikilla tasoilla. Toimiva yhteistyö edellyttää säännöllisyyttä, pysyvyyttä ja menettelyjä, jotka ovat kaikkien työhön osallistuvien tiedossa.

Turvallisuuteen vaikuttavia toimijoita on paljon. Kunnalla on tärkeä tehtävä peruspalvelujen tuottajana. Valtion viranomaisista poliisi on näkyvin turvallisuuspalvelujen tuottaja. Rajavartiolaitos tuottaa turvallisuuspalveluja erityisesti merialueilla ja harvaan asutuilla alueilla. Järjestöillä on merkittäviä turvallisuuteen vaikuttavia tehtäviä, kuten rikoksen uhrin saamien palvelujen tuottaminen sekä turvakotien ylläpitäminen. Monet järjestöt antavat lisäksi tietoa ja valistusta turvallisuuteen liittyvistä seikoista. Yksityisen turva-alan merkitys turvallisuuteen on suuri erityisesti asutuskeskuksissa. Toiminnan harjoittajilla ja työnantajilla on merkittävä vastuu turvallisuudesta heidän vastuulleen kuuluvassa toiminnassa ja tiloissa.

Turvallisuuden kannalta tärkeä tekijä on ihminen itse. Yksilön oma vastuu on keskeinen lähtökohta. Kaikki vaikuttavat itse toiminnallaan ja valinnoillaan omaan ja lähiympäristönsä turvallisuuteen. Toiminnan ja valintojen pohjaksi täytyy olla tarjolla riittävästi tietoa riskeistä ja niiden poistamisesta. Tämän tiedon levittämisessä viranomais- ja järjestötoiminnalla on merkittävä tehtävä. (Paikallisen turvallisuustyön kehittäminen: SM 19/2006.)

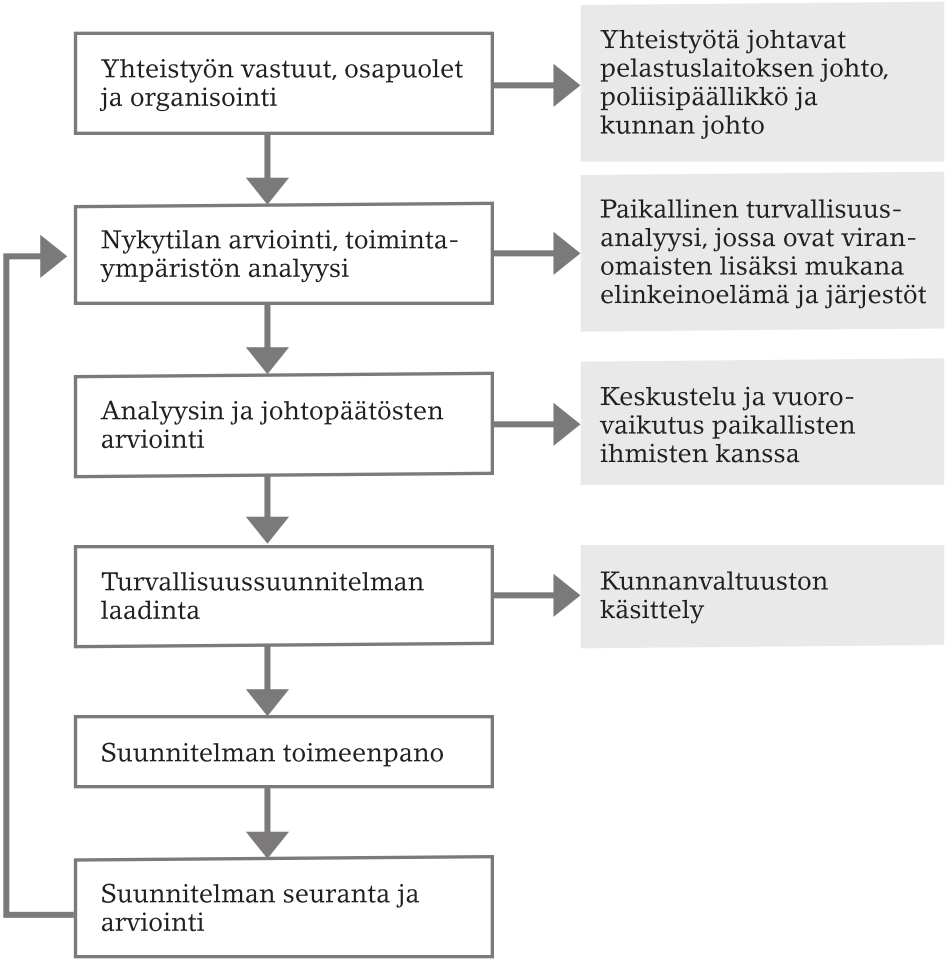

Kuva 15. *Kunnan tai kaupungin turvallisuussuunnittelun vaiheet*

Turvallisuustyön tavoitteena on ylläpitää ja parantaa paikallista turvallisuutta. Turvallisuussuunnittelu on jatkuva yhteistyöprosessi. Yhteisesti sovitut toimenpiteet kirjataan turvallisuussuunnitelmaan. Siinä vahvistetaan erityisesti osapuolten yhteiset tavoitteet paikallisen turvallisuuden lisäämiseksi ja muun muassa rikosten torjumiseksi, liikenneturvallisuuden parantamiseksi ja onnettomuuksien ennalta ehkäisyksi.

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa vahvistettujen valtakunnallisten tavoitteiden painoarvot paikallisella tasolla määräytyvät paikallisesti tehtävän toimintaympäristön ja väestön turvallisuustilanteen kartoituksen ja riskikartoituksen seurauksena. On tärkeää arvioida järjestelmällisesti, miten ensisijaisia valtakunnallisesti tärkeimmiksi nostetut tavoitteet ovat paikallisen turvallisuustilanteen ylläpitämiseksi ja parantamiseksi. Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa vahvistettujen valtakunnallisten tavoitteiden merkitys paikalliselle turvallisuudelle vaihtelee alueittain.

Väkivaltarikollisuus ja onnettomuudet ovat kiinteästi yhteydessä alkoholin käyttömäärään ja -tapaan. Väkivaltarikoksista yli 80 % tehdään päihtyneenä ja onnettomuuksissa noin joka kolmas päihtyneenä. Siksi on tärkeää vähentää alkoholin haittoja ja lisätä ennalta estävää päihdetyötä.

Syrjäytymisen lisääntyminen on nähty sisäisen turvallisuuden ohjelmassa keskeiseksi tulevaisuuden uhaksi, jota tulee estää laaja-alaisilla ja yhteisillä toimilla. Syrjäytyminen johtaa liian usein ajautumiseen rikollisuuteen ja rikoskierteeseen. Suomessa ovat hyvinvoinnin alueelliset erot kasvaneet, mutta myös sosiaaliset erot ovat lisääntyneet. Erityisen tärkeätä on vaikuttaa lasten oloihin, kotien turvallisuuteen ja nuorten koulutusmahdollisuuksiin. Myös viranomaisten varhaista puuttumista havaittuihin ilmiöihin tulee parantaa.

Turvallisuuden ylläpitämisessä ja edistämisessä painottuu entistä enemmän ennalta estävä toiminta. Ennalta estävän työn merkitystä voidaan tarkastella sekä laadullisesta että taloudellisesta näkökulmasta. Turvallisuuspalvelujen käyttäjän näkökulmasta parasta turvallisuuden edistämistä on sen varmistaminen, että rikoksia, häiriöitä ja onnettomuuksia ei tapahdu. Taloudellisesti rikosten, häiriöiden ja onnettomuuksien ennalta estäminen tulee yleensä edullisemmaksi kuin niiden seurauksien hoitaminen. Hyvä turvallisuustilanne vähentää myös poikkeuksellisten riskien toteutumista ja varmistaa hyvän toiminnan mahdollisten riskien toteutuessa. Ennalta estävässä työssä asioihin vaikutetaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

6.7 Poliisin ja vartijan yhteistyö

Yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain tavoitteena on yksityisten turvallisuuspalveluiden laadun ja luotettavuuden varmistaminen sekä viranomaisten ja yksityisten turvallisuuspalveluiden välisen yhteistyön edistäminen. Poliisin ja yksityisen turvasektorin välinen työnjako on määritelty kyseisessä laissa. Perustuslain mukaan Suomessa merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voi olla vain viranomaisilla.

Yhteistyö tapahtuu päiväsaikaan yleisillä paikoilla ja liikekeskuksissa sekä yöaikaan kohdevartioinnissa ja anniskelupaikoissa. Kohdevartioinnissa on tärkeätä, että epäillystä rikoksesta tulee mahdollisimman nopeasti tieto poliisille. Rikoksesta epäillyn kiinnijääminen on tällöin varmempaa.

Pyri säilyttämään rikospaikka koskemattomana. Eristä alue mahdollisuuksien mukaan ja säilytä maassa olevat tekovälineet, jalkineenjäljet jne. koskemattomina. Estä myös muiden ihmisten liikkuminen alueella, äläkä koske rikokseen liittyviin välineisiin, joita paikalle on saattanut jäädä. Voit kysyä muilta paikalta olevilta lisätietoja tapahtuneesta ja pyytää silminnäkijöitä jäämään paikalle poliisin tuloon asti tai ainakin pyytää heidän yhteystietonsa. Kirjoita heti ylös tuntomerkkejä epäillystä, rekisterinumeroista ym. (Totti-Mikael Karpela: Kansalaisen turvakirja 1998.)

Yleisillä paikoilla ja liikekeskuksissa yhteistyön perustana voidaan pitää järjestyslakia. Poliisin ja vartioimisliikkeiden tulee sopia paikallisesti yhteisestä järjestyslain tulkinnasta erilaisissa tilanteissa.

- Järjestyslain 3 §:n mukaan yleisen järjestyksen häiritseminen tai turvallisuuden vaarantaminen yleisellä paikalla on kiellettyä.
- 4 §:n mukaan päihdyttävän aineen nauttiminen on kiellettyä muun muassa yleisellä paikalla taajamassa ja julkisessa liikenteessä olevassa kulkuneuvossa.

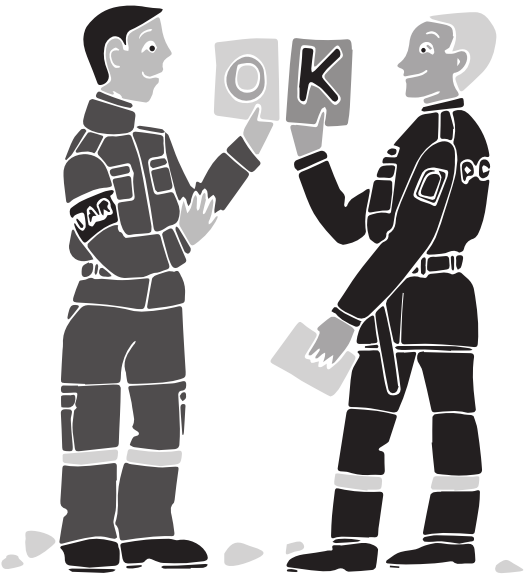

Poliisin ja vartijoiden työ tulee helpommaksi, kun yhteisten toimintatapojen kautta yleisen järjestyksen ylläpitäminen on aktiivista ja yhtenäistä kaikkina vuorokauden aikoina. Jos kynnys puuttumisessa esimerkiksi häiriökäyttäytymiseen nousee, syntyy helposti tilanne, jossa esimerkiksi yleisellä paikalla kokoontuvien päihtyneiden henkilöiden käyttäytyminen pikkuhiljaa pahenee. Kun tilanne menee liian pahaksi ja siihen on tämän vuoksi pakko puuttua joko poliisin tai vartijan toimenpiteillä, tilanteen normalisoiminen vaatii useita poliisipartioita tai useita vartijoita. Rajojen ylittämisen jälkeen on vaikea opettaa alueella usein liikkuvia henkilöitä ”normaaleille tavoille”.

Kauppakeskuksen tai liikenneaseman sijaintipaikan taikka kulkuneuvon lähtöpaikan poliisilaitos voi paikan tai kulkuneuvon haltijan hakemuksesta antaa luvan asettaa kauppakeskukseen, liikenneasemalle tai joukkoliikenteen kulkuneuvoon järjestyksenvalvojista annetussa laissa yksityisistä

turvallisuuspalveluista (1085/2015) tarkoitettuja järjestyksenvalvojia ylläpitämään poliisin apuna järjestystä ja turvallisuutta, jos järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ei muulla tavalla ole tarkoituksenmukaista sekä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sitä perustellusta syystä edellyttää.

Järjestyksenvalvojien asettamiseen oikeuttavassa päätöksessä järjestyksenvalvojien toimialue on rajattava kauppakeskuksen tai liikenneaseman kiinteistön alueelle taikka kulkuneuvoon ja tarvittaessa niiden välittömään läheisyyteen.

6.8 Kansainvälinen poliisitoiminta

Suomen kansainvälistyminen on vaikuttanut voimakkaasti myös poliisin toimintaan. Suomen poliisi on mukana EU-maiden poliisiyhteistyössä, jossa valmistellaan yhteistä lainsäädäntöä ja suunnitellaan yhteisiä toimintalinjoja ja -malleja ulkopuolelta tulevaa kansainvälistä rikollisuutta vastaan. Suomen ja Baltian maiden sekä Suomen ja Venäjän välinen rikostorjuntayhteistyö perustuu kahdenvälisiin rikostorjuntasopimuksiin. Suomen poliisi voi sopia kansainvälisten tutkintaryhmien perustamisesta, mikäli jokin rajat ylittävä rikollisuuden muoto sitä edellyttää. Suomen poliisin omat yhdyshenkilöt työskentelevät Europolissa, Interpolissa ja Suomen lähialueiden edustustoissa. Kansainväliseen siviilipoliisitoimintaan suomalaispoliisit ovat osallistuneet resursseihinsa suhteutettuna aktiivisesti vuodesta 1994 lähtien.

POHDITTAVAKSI

1. Vertaile poliisin ja vartijan toimivallan erilaisuutta suhteessa kansalaiseen.
2. Pohdi poliisin päätöksentekoon vaikuttavia seikkoja käytännön kiinniottotilanteessa.
3. Miten turva-ala voisi osallistua turvallisuussuunnitteluun?
4. Millä käytännön toimenpiteillä poliisi ja vartija voisivat yhdessä ennalta estää rikoksia ja häiriökäyttäytymistä sekä tehostaa rikoksentekijöiden kiinniottoa?

7 PELASTUSTOIMI JA POIKKEUSOLOIHIN VARAUTUMINEN

Pelastustoimi on Suomessa hallinnollisesti sisäasiainministeriön koordinoimaa toimintaa. Vastuu pelastustoimen toteuttamisesta on kuitenkin kuntien muodostamilla liittymillä eli alueellisilla pelastuslaitoksilla. Hallinnollisesti pelastustoimi kuuluu siis kunnallisiin viranomaisiin.Väestönsuojelua koordinoi sisäasiainministeriö. Keskeisiä väestönsuojelun harjoittajia ovat pelastuslaitokset, puolustusvoimat ja huoltovarmuuskeskus.

Pelastustoimen keskeiset tehtävät voidaan karkeasti jakaa:
– operatiiviseen toimintaan
– onnettomuuksien ehkäisyyn
– poikkeusoloihin varautumiseen.

Useimmiten onnettomuuksien ehkäisyä ja poikkeusoloihin varautumista käsitellään yhtenä toimintona, vaikka niiden toiminnan painotukset ja näkökulmat ovat hieman erilaiset. Pelastustoimen tehtäviin kuuluu keskeisimmin toiminta erilaisissa onnettomuustilanteissa, kuten tulipaloissa, liikenneonnettomuuksissa, erilaisissa ympäristövahingoissa ja muissa yhteiskuntaa tai yksilöitä vaarantavissa tilanteissa. Pelastuslaki kuitenkin määrittelee nykyisin pelastustoimen ensisijaiseksi tehtäväksi näiden onnettomuuksien ennaltaehkäisyn.

7.1 Pelastustoimen arvot ja yleiset toimintaperiaatteet

Pelastustoimen toiminnan yleisiä periaatteita on hyvä tarkastella seuraavien arvojen pohjalta. Arvot perustuvat Suomen palopäällystöliiton johtaman työryhmän mietintöön pelastustoimen eettisistä arvoista.

Ammatillisuus
Palo- ja pelastustoimen ratkaisujen ja tekojen on laajojen valtaoikeuksien vuoksi oltava ihmisyhteisön kannalta mahdollisimman oikeita. Ammatillinen tehokkuus pitää sisällään tehtävissä tarvittavat hyvät tiedot ja taidot, täsmällisyyden ja ammattiylpeyden.

Inhimillisyys
Inhimillisyys on ihmisarvon kunnioitusta, myötätuntoa ja hienotunteisuutta.

Tasapuolisuus
Tasapuolisuus on parasta mahdollista toimintaa uhrin tai kohteen parhaaksi tämän taustatekijöistä riippumatta.

Vapaaehtoinen kurinalaisuus
Vapaaehtoinen kurinalaisuus on halua tehdä henkilökohtaisia myönnytyksiä yhteisesti oikeana pidetyn asian vuoksi.

Jatkuva valmius
Jatkuva valmius on jokahetkistä lähtövalmiutta ja -varmuutta sekä toimintakuntoisuutta.

Nopeus
Nopeus on tarkkuutta, ripeyttä ja tehtävien kiireellistä hoitamista.

Luovuus
Luovuus on huomiokykyä, taitavuutta ja käytännöllistä joustavuutta.

Ehdoton luotettavuus
Ehdoton luotettavuus on rehellisyyttä, uskollisuutta ja periksiantamattomuutta.

Rohkeus
Rohkeus on urheutta ja poikkeuksellisia suorituksia muiden hyväksi tarvittaessa.

Arvot luovat toiminnan perustan ja toimivat pelastustoiminnan yleisohjeena. Pelastustoimen viranhaltijat joutuvat työssään joskus tekemään merkittäviä päätöksiä, jotka vaikuttavat ihmisten elämään tavalla tai toisella. On siis erittäin tärkeää, että toimintaa ja siten myös päätöksiä ohjaavat korkea moraali ja yhteiskunnan hyväksymät arvot.

7.2 Pelastustoimen organisaatio ja tehtävät

Pelastustoimen organisaatio voidaan jakaa neljään eri tasoon: sisäministeriön pelastusosastoon, aluehallintoviraston pelastustoimen ja varautumisen vastuualueeseen, alueellisiin pelastuslaitoksiin ja yksittäisiin, kunnallisella tai alueellisella alueella toimiviin asemiin tai palveluyksiköihin.

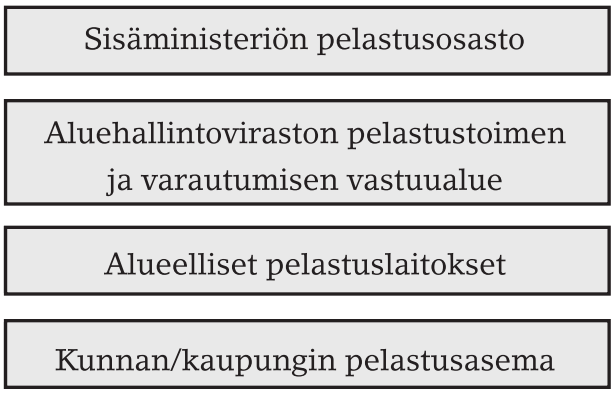

Kuva 16. *Pelastustoimen organisaatio*

Ylimpänä organisaatiossa on sisäministeriön pelastusosasto, jonka keskeisimpänä tehtävänä on valvoa ja johtaa pelastustoimea valtakunnallisesti. Lisäksi sen tehtäviin kuuluvat muun muassa erilaiset suunnittelu-, seuranta- ja kehittämistehtävät, eri hallinnonalojen yhteensovittaminen ja valtakunnallisista järjestelyistä huolehtiminen. Pelastusosastossa on viisi erillistä yksikköä: kehittämis- ja hallintoyksikkö, pelastustoimintayksikkö, onnettomuuksien ehkäisy-yksikkö, kansainvälisten asioiden yksikkö ja turvallisuusverkkoyksikkö. Sisäasiainministeriön alaisuudessa toimii myös hätäkeskuslaitos, jota se johtaa yhdessä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Yhtenä erillisenä yksikkönä on vielä Kuopiossa sijaitseva Pelastusopisto, joka on sisäasiainministeriön alainen oppilaitos.

Aluehallintoviraston pelastustoimien ja varautumisen vastuualue ohjaa ja johtaa pelastuslaitosten toimintaa kuntien pelastustoimeen liittyvis-

sä asioissa. Aluehallintovirasto valvoo, että pelastustoimen ja varautumisen palvelutaso on riittävä suhteessa yhteiskunnan olosuhteisiin. Aluehallintovirastolla on myös keskeinen rooli poikkeusoloihin varautumisessa ja riskianalyysityön ohjauksessa sekä kehittämisessä. Aluehallintovirastot tuottavatkin runsaasti analyyseihin perustuvaa tietoa alueellisten pelastuslaitosten käyttöön. Aluehallintovirasto myös valvoo alueellisesti hätäkeskuslaitoksen toimintaa ja ylläpitää operatiivista johtamisvalmiutta.

Pelastuslaitokset ovat käytännössä useiden kuntien ja kaupunkien väliseen sopimukseen perustuva eri pelastusasemien yhteenliittymä. Suomessa on nykyisin 22 varsinaista pelastuslaitosta ja lisäksi Helsingin pelastuslaitos, joka on itsenäinen laitos. Pelastuslaitoksen tehtävänä on tuottaa pelastustoimen palveluja alueellaan sekä huolehtia onnettomuuksien ehkäisystä ja omalta osaltaan poikkeusoloihin varautumisesta.

Alueellinen pelastustoimi on Suomessa melko nuori ilmiö, ja se on edelleen kehittymässä ja muotoutumassa lopulliseen muotoonsa. Kun järjestelmä oli aivan alkutaipaleellaan, esitettiin julkisuudessakin paljon huolestuneita kommentteja siitä, että pelastustoimen palveluiden saatavuus etenkin pienissä kunnissa heikkenisi, mutta tämä huoli osoittautui aiheettomaksi. Pelastustoimen palveluiden saatavuus on pysynyt ennallaan myös pienissä kunnissa. Joissain tapauksissa iso laitos on jopa kyennyt tehostamaan palvelujaan ja tuomaan käyttöön resursseja, joihin pienellä kunnalla yksin ei olisi mahdollisuutta.

Paikalliset pelastusasemat (joita monilla aluelaitoksilla kutsutaan myös palveluyksiköiksi) ovat käytännössä useimmiten entisiä paloasemia, joista käsin pelastustoimen operatiivinen henkilöstö ja onnettomuuksien ehkäisyn henkilöstö hoitavat tehtäviään omalla alueellaan. Pelastusasemien koot vaihtelevat hyvin pienistä yksiköistä (käytännössä 1 esimies + 3 palomiestä ja yksi pelastusajoneuvo) aina suurimpien kaupunkien suuriin asemiin, joissa voi olla paljon erilaista henkilöstöä ja kalustoa. Usein pelastusasemien yhteydessä toimii myös sairaankuljetusyksiköitä ja -henkilöstöä.

Pelastustoimen sopimus- ja vapaaehtoinen henkilöstö

Pelastustoimeen liittyy olennaisena osana myös suuri määrä vapaaehtoisia palokuntia. Niihin kuuluu omaehtoisesti kouluttautuneita ihmisiä, joille palokuntatoiminta on harrastus. Vapaaehtoiselle pelastushenkilöstölle on oma koulutusjärjestelmänsä, jota koordinoi Pelastusopisto. Vapaapalo-

kunnat ovat erittäin tärkeitä pelastustoimen palvelun turvaamisessa erityisesti pienillä paikkakunnilla ja haja-asutusalueilla, joilla vakinaisia yksiköitä ei välttämättä ole mahdollista saada paikalle kohtuullisessa ajassa.

Monet vapaaehtoiset palokunnat tekevät sopimuksen paikallisen aluepelastuslaitoksen kanssa, jolloin vapaaehtoisesta palokunnasta (VPK) tulee niin sanottu sopimuspalokunta. Aluepelastuslaitos tukee tämän jälkeen heidän toimintaansa taloudellisesti muun muassa avustamalla kaluston hankinnassa. Myös vapaaehtoisten palokuntien koot ja kaluston määrä vaihtelevat hyvin pienistä kevyesti varustetuista palokunnista resursseiltaan vakinaisiin yksiköihin rinnastettaviin yksiköihin.

Vapaaehtoinen pelastustoimen henkilöstö on erittäin merkittävä tekijä valtakunnallisestikin pelastustoimen tehtävien hoidossa ja erittäin tärkeä lisäresurssi vakinaiselle henkilöstölle. Se mahdollistaa riittävän henkilöstömäärän saamisen isoissakin onnettomuuksissa ja turvaa merkittävästi pienempien kaupunkien ja haja-asutusalueiden asukkaiden elämää tuomalla avun myös heille kohtuullisessa ajassa. Vapaaehtoisten palokuntien lähtövalmius määritellään sopimuksin.

Vapaaehtoisilla palokunnilla on myös muita tehtäviä kuin operatiiviseen toimintaan liittyviä. Näistä ehkä merkittävin ovat erilaiset valistus- ja koulutustehtävät. Vapaaehtoiset palokunnat eivät kuitenkaan toimi viranomaisstatuksella, joten ne eivät voi tehdä tehtäviä, joihin liittyy julkisen vallan käyttöä.

Eräs merkittävä pelastustoimen muoto ovat tehdaspalokunnat, jotka ovat isojen yritysten tai organisaatioiden ylläpitämiä palokuntia. Niiden henkilöstö on joko täysin vakinaisessa työsuhteessa tai osa-aikaisessa työsuhteessa kyseiseen organisaatioon ja organisaatio myös varustaa heidät. Tehdaspalokuntien lähtöajat ovat yleensä erittäin nopeita, ja niiden kalusto on pääsääntöisesti täysin vakinaisiin yksiköihin rinnastettavaa. Myös puolustusvoimien joukko-osastojen palokunnat ovat merkittävä voimavara kunnalliselle pelastustoimelle.

Pelastustoimen järjestöjä

Pelastustoimessa vaikuttaa useita merkittäviä järjestöjä, joiden tehtävänä on kehittää pelastustoimen toimintaa ja henkilöstöä. Näistä järjestöistä merkittävimpinä voidaan valtakunnallisesti pitää Suomen pelastusalan keskusjärjestöä (www.spek.fi) ja Suomen palopäällystöliittoa (www.sppl.fi).

Suomen pelastusalan keskusjärjestö SPEK on valtakunnallinen asiantuntijaorganisaatio, joka on erikoistunut palo- ja pelastustoimeen, väestönsuojeluun ja pelastuspalveluiden kehittämiseen. SPEK tarjoaa monenlaisia kursseja erityisesti vapaaehtoiselle pelastushenkilöstölle mutta kouluttaa myös vakinaista henkilöstöä. Lisäksi SPEK tuottaa huomattavan määrän eri pelastustoimen osa-alueisiin liittyvää koulutusmateriaalia ja järjestää tulityökoulutusta sekä useita muita turvallisuuteen liittyviä koulutuksia.

Suomen palopäällystöliitto on valtakunnallisesti merkittävä pelastusalan kehittäjä, joka kouluttaa runsaasti pelastustoimen vakinaista ja vapaaehtoista henkilöstöä. Palopäällystöliitto vastaa myös tulityökorttien kouluttajakoulutuksista, toimii valtakunnallisena asiantuntijaorganisaationa pelastustoimeen liittyvissä kysymyksissä sekä kehittää pelastustoimea valtakunnallisesti niin viranomais- kuin yksityiselläkin sektorilla. Lisäksi se antaa lausuntoja pelastustoimeen vaikuttavien päätösten valmistelussa.

Hätäkeskuslaitos
Hätäkeskuslaitos on sisäasianministeriön alainen itsenäinen laitos, joka perustettiin vuonna 2001. Sen tehtävänä on huolehtia hätäpuhelujen (yleinen hätänumero 112) käsittelystä ja tietojen välittämisestä eteenpäin kulloinkin tarvittaville viranomaisille. Hätäkeskuslaitoksen alaisuuteen kuuluu 15 alueellista hätäkeskusta sekä hallintoyksikkö.

7.3 Operatiivinen toiminta

Pelastustoimen operatiiviseen toimintaan kuuluvat erilaiset ihmisten, eläinten ja omaisuuden pelastamistehtävät sekä vahinkojen torjunta ja rajoittaminen. Tyypillisimpiä pelastustoimen operatiivisia tehtäviä ovat erilaiset sammutustehtävät, liikenneonnettomuudet, niin sanotut ensivastetehtävät ja erilaiset vahingontorjuntatehtävät (esim. öljyvahingot). Pelastuslaitos voi myös suorittaa ensihoitopalveluun liittyviä tehtäviä. Operatiivisessa toiminnassa työskentelevän henkilöstön tehtävänimikkeitä ovat muun muassa palomies, ylipalomies (miehistö), paloesimies (alipäällystö) ja palomestari (päällystö). Näiden lisäksi on monia muita virkanimikkeitä, jotka vaihtelevat hieman laitoksittain.

7.4 Onnettomuuksien ehkäisy

Onnettomuuksien ehkäisyyn kuuluvia tehtäviä ovat palotarkastukset, muut tarkastukset, neuvonta- ja valistustehtävät sekä erilaiset lausunnot. Lisäksi siihen kuuluu asiantuntijatehtäviä, jotka liittyvät rakennuksiin ja rakentamiseen, vaarallisiin aineisiin ja erilaisiin lupamenettelyihin. Onnettomuuksien ehkäisyosasto toimii myös valvovana viranomaisena muun muassa kemikaalien, vaarallisten aineiden, ilotulitteiden ja rakennusten turvallisessa käytössä. Samoin erilaisissa yleisötapahtumissa pelastusviranomaisella on osaltaan sekä valvovan viranomaisen että neuvonantajan rooli. Onnettomuuksien ehkäisyn virkanimikkeitä ovat muun muassa palotarkastusmies (miehistö), palotarkastaja, paloinsinööri (päällystö). Myös onnettomuuksien ehkäisyssä virkanimikkeet vaihtelevat hieman laitoksittain.

7.5 Poikkeusoloihin varautuminen

Poikkeusoloihin varautuminen on normaalioloissa tapahtuvaa valmistautumista erilaisiin poikkeusoloihin, kuten sotaan ja suuronnettomuuksiin, joissa yhteiskunnan normaali toiminta ei ole enää mahdollista. Valmiussuunnittelu on osa pelastustoimen tehtäväkenttää. Siinä luodaan organisaatioita, muokataan tuotantoa vastaamaan poikkeusolojen tarpeisiin sekä tehdään tarvittavia hankintoja ja rakennelmia. Varautumisen yksikön virkanimikkeitä ovat muun muassa valmiussuunnittelija ja erikoissuunnittelija (päällystö).

7.6 Pelastusviranomainen lupa- ja valvontaviranomaisena

Pelastusviranomaisella on monia lupa- ja valvontaviranomaisen tehtäviä. Erityisen merkittäviä tehtäviä sillä on turvalliseen rakentamiseen ja rakennusten turvalliseen käyttöön liittyvissä asioissa. Käytännössä kaikki rakennusluvat käyvät läpi myös pelastusviranomaisen tarkastuksen. Tässä pelastusviranomaisella on apunaan Suomen rakentamismääräyskokoelma ja muita alaan liittyviä lakeja ja normeja. Palotarkastukset ovat käytännössä merkittävin keino rakennusten turvallisen käytön ja ylläpidon valvonnassa. Palotarkastusten yhteydessä tarkastetaan, että kiinteistö on rakennusluvan ja lakien mukaisessa kunnossa ja että sen omistaja tai haltija on täyttänyt siihen liittyvät velvoitteensa omatoimisesta varautumisesta.

Toinen merkittävä pelastusviranomaisen valvoma alue on erilaisten vaarallisten aineiden käsittely ja varastointi. Kun kyse on suurista ainemääristä, valvovana viranomaisena tosin toimii Turvatekniikan keskus eli TUKES.

Kolmas merkittävä valvontatehtävä on erilaisten yleisötilaisuuksien, juhlien ja tapahtumien valvonta. Niissä pelastusviranomaisen rooli on tarkastaa, että alue tai tilat mahdollistavat tapahtuman turvallisen toteutumisen ja että järjestäjä on varautunut riittävästi mahdollisiin onnettomuuksiin tapahtuman aikana.

Kaiken kaikkiaan pelastusviranomaisen tehtäväkenttä nimenomaan valvonnassa ja lupaviranomaisena laajeni huomattavasti vuonna 2003 voimaan tulleen pelastuslain johdosta. Sen mukana pelastustoimen viranhaltijoiden tehtäväksi nimettiin ”onnettomuuksien yleinen ehkäisy”, mikä lisäsi huomattavasti pelastustoimen valvontatehtäviä.

7.7 Pelastusviranomaisen toimivaltuudet ja alue

Pelastusviranomainen on alueellinen viranomainen, joten se on toimivaltainen vain omalla alueellaan. Pelastusviranomaisen keskeisimmät toimivaltuudet tehtävissään ovat oikeudet

- päästä tarkastettaviin tiloihin
- keskeyttää toiminta ja määrätä toimenpiteistä välittömän vaaran uhatessa
- määrätä puutteet korjattavaksi
- määrätä ihmisiä suojautumaan sekä evakuoida ihmisiä ja omaisuutta
- ryhtyä sellaisiin välttämättömiin toimiin, joista voi aiheutua vahinkoa kiinteälle tai irtaimelle omaisuudelle
- määrätä antamaan käytettäväksi rakennuksia, viesti- ja tietoliikenneyhteyksiä ja välineitä sekä pelastustoiminnassa tarvittavaa kalustoa, välineitä ja tarvikkeita, elintarvikkeita, poltto- ja voiteluaineita ja sammutusaineita
- ryhtyä muihinkin pelastustoiminnassa tarpeellisiin toimiin
- määrätä työkykyisiä henkilöitä avustamaan pelastustoimessa.

Lisäksi tietyissä tehtävissä pelastusviranomaisella saattaa olla vielä joitakin erityisesti tehtävään sidottuja toimivaltuuksia (kuten rakennusluvat ja tiedonsaantioikeus). Pelastusviranomaisen toimivaltuudet ovat siis erittäin laajat, joskin ne on rajattu usein johonkin tiettyyn tehtävään tai pelastustoiminnan johtamiseen tai palotarkastukseen. Lisätietoja pelastustoiminnasta on saatavilla osoitteessa www.pelastustoimi.fi.

7.8 Pelastustoimen koulutusjärjestelmä

Pelastustoimen koulutus annetaan pääosin Kuopiossa sijaitsevassa Pelastusopistossa, joka huolehtii pelastustoimen miehistön perus- ja jatkokoulutuksesta sekä päällystön koulutuksesta. Tästä säännöstä poikkeuksena on lähinnä Helsingin kaupunki, joka kouluttaa itse oman henkilöstönsä omassa Pelastuskoulussaan. Pelastusopisto on sisäministeriön alainen oppilaitos, joka huolehtii paitsi edellä mainitusta koulutuksesta myös erilaisesta pelastustoimeen liittyvästä tutkimus- ja kehittämistoiminnasta. Se on edelleen yksi maailman moderneimpia pelastusalan oppilaitoksia.

Pelastusopiston tarjoamat tutkintoon johtavat koulutukset ovat 90 opintopisteen laajuiset pelastajan tutkinto ja hätäkeskuspäivystäjän tutkinto. Käytännössä opinnot kestävät 1,5 vuotta. Pohjakoulutusvaatimuksena näille kursseille pääsyyn on toisen asteen ammatillinen tutkinto tai ylioppilastutkinto. Lisäksi pääsykokeessa testataan hakijan fyysisiä ja henkisiä ominaisuuksia ja arvioidaan hänen soveltuvuuttaan pelastusalan tehtäviin. Käytännössä pääsykokeen läpäisy vaatii erittäin hyvää ja monipuolista fyysistä kuntoa sekä hyvää henkistä kuntoa. Koulutus valmistaa miehistötason tehtäviin.

Alipäällystökoulutuksen laajuus on 60 opintopistettä, ja se valmistaa alipäällystön tehtäviin. Koulutus sisältää onnettomuuksien ehkäisyn, pelastustoiminnan johtamisen ja väestönsuojelun opintoja, ja se antaa pätevyyden alipäällystön tehtäviin.

Päällystökoulutus on ammattikorkeakoulutasoinen paloinsinöörin amk-koulutus, jonka voi nykyisin suorittaa sekä nuorisoasteen koulutuksena että aikuisopiskeluna. Nämä opinnot painottuvat operatiivisen toiminnan johtamiseen ja riskienhallintaan, ja ne pätevöittävät toimimaan pelastustoimen päällystötehtävissä.

Ajantasaista tietoa pelastusopiston koulutuksista ja pääsyvaatimuksista on saatavilla pelastusopiston verkkosivuilla www.pelastusopisto.fi. Pelastusopisto tarjoaa myös pelastustoimen henkilöstölle paljon erilaisia jatko- ja pätevöitymisopintoja.

POHDITTAVAKSI

1. Millaiset tilanteet kuuluvat pelastuslaitosten toiminnan piiriin?
2. Millaisiin tilanteisiin väestönsuojelutoiminnalla varaudutaan?
3. Miten Suomessa on varmistettu pelastustehtävien hoidon maantieteellinen kattavuus?

8 YRITYSTEN JA YHTEISÖJEN TURVALLISUUS

Yritysten ja julkisyhteisöjen toiminta perustuu ennalta määritettyyn toiminta-ajatukseen, joka kertoo, miksi organisaatio on olemassa ja mikä on sen toiminnan tarkoitus. Yrityksen tai julkisyhteisön toiminnan tarkoitus voi olla esimerkiksi vähittäismyynnin harjoittaminen tai terveydenhuoltopalveluiden tarjoaminen, ja sen toiminnan tavoitteena on kannattava liiketoiminta ja voiton tuottaminen.

Organisaatiolle on yleensä määritetty visio eli johtolause, joka kuvaa sen toiminnallista tulevaisuuden tavoitetilaa. Organisaation visio on esimerkiksi saavuttaa oman alansa markkinajohtajuus ja hyvä maine. Vision rinnalle määritetään arvot eli periaatteet, joiden mukaan organisaatio toimii. Yritysten ja julkisyhteisöjen toimintaa ohjaavia arvoja ovat esimerkiksi asiakaslähtöisyys, laadukkuus ja yhdessä tekeminen.

Yritys tai julkisyhteisö laatii tavoitetilan saavuttamiseksi strategian, jolla tarkoitetaan tietoisten ja keskeisten tulevaisuuden tavoitteiden ja suuntaviivojen valintaa. Strategia laaditaan usein kolmeksi tai viideksi seuraavaksi vuodeksi. Toimintasuunnitelmat taas sisältävät organisaation toiminnalle asetetut yksityiskohtaiset lyhytaikaiset tavoitteet ja suunnitelman tarvittavista toimenpiteistä. Suunnitelmien toteutumista seurataan jatkuvasti toiminnallisten ja taloudellisten tulostavoitteiden avulla.

8.1 Yleistä yritysten ja julkisyhteisöjen toiminnasta

Yritysten ja julkisyhteisöjen toiminta on pelkistetysti erilaisten suoritteiden tuotantotoimintaa. Yritysten suoritteet koostuvat aineettomista suoritteista eli palveluista ja aineellisista suoritteista eli tuotteista. Julkisyhteisöjen

suoritteita ovat julkiset palvelut, joita julkisyhteisö tuottaa yhteiskunnan rahoituksella valtion, kaupungin tai kunnan organisaation osana yksilöiden, yhteisöjen ja yritysten tarpeisiin.

Suoritteiden tuotantotoiminta vaatii tuotannontekijöitä eli henkilökuntaa, koneita, laitteita, raaka-aineita ja tiloja toimintaa varten.

Yrityksen, esimerkiksi vähittäiskaupan, tuotantotoiminta koostuu vähittäismyyntipalveluista. Vähittäismyynnissä asiakkaan saataville tarjotaan laaja valikoima tuotteita, joita asiakas voi ostaa. Vähittäismyynnissä tuotannontekijöitä ovat esimerkiksi myymälähenkilöstö, myynnissä olevat tuotteet ja kaupan toimitilat.

Poliisitoimi on esimerkki julkisyhteisön palvelutoiminnasta. Poliisitoimen tuotantotoiminta koostuu yhteiskunnan tarpeisiin tuotetuista palveluista. Palveluiden tarkoituksena on yhteiskunnan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ja rikosten saattaminen syyteharkintaan. Poliisitoiminnassa tuotannontekijöitä ovat esimerkiksi toimitilat, ajoneuvokalusto, rikostutkintaan tarvittava välineistö ja poliisihenkilöstö.

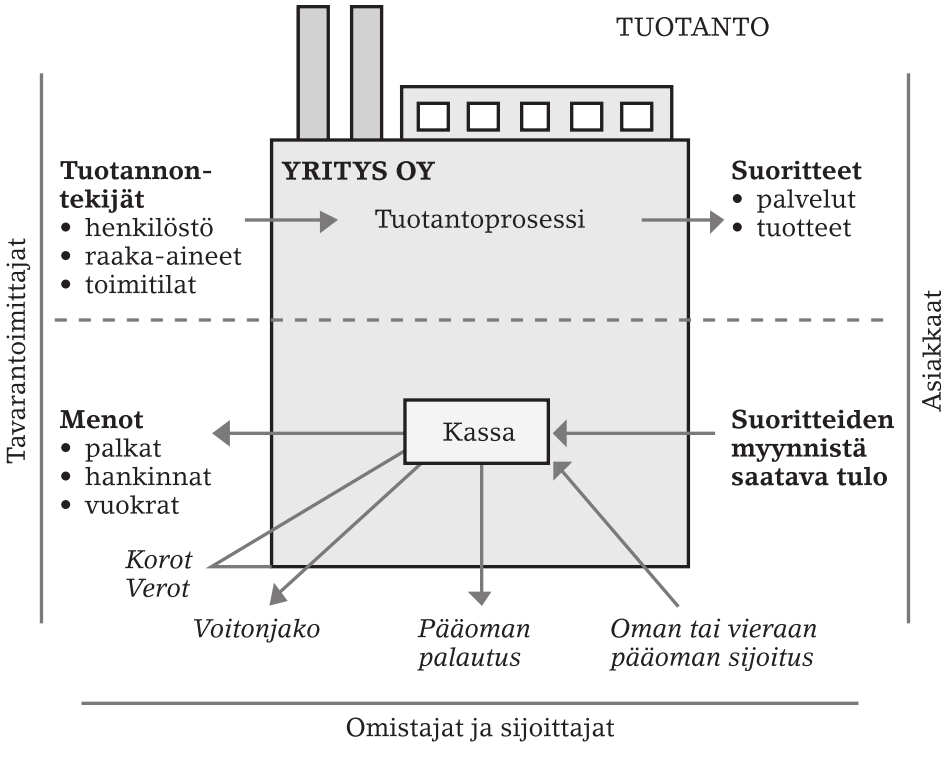

Kuva 17. *Yritysten ja julkisyhteisöjen toiminta*

Yrityksen ja julkisyhteisön toiminnan kiertokulkua voidaan kuvata esimerkiksi kuvan 17 tapaan. Kuvassa toiminta koostuu katkoviivan yläpuolella olevasta reaaliprosessista ja katkoviivan alapuolella olevasta rahaprosessista. Reaaliprosessi kuvaa organisaation tuotantoprosessia, jossa tuotannontekijät jalostetaan suoritteiksi eli tuotteiksi ja palveluiksi. Tuotantoprosessissa tarvitaan tuotannontekijöitä eli henkilöstöä, osaamista, raaka-aineita, koneita ja laitteita sekä tuotannon vaatimat toimitilat. Yritys tai julkisyhteisö myy tai toimittaa tuotannossa syntyneet suoritteet asiakkaille eli yrityksille, yhteisöille ja yksilöille, ja asiakkaat maksavat hankkimistaan suoritteista organisaatiolle korvauksen.

Rahaprosessi kuvaa organisaation rahaliikennettä. Yritykset saavat tulonsa suoritteiden myynnistä ja julkisyhteisöt valtion budjetista valtionosuuksina. Yritys tai julkisyhteisö käyttää kassan varoja tuotannontekijöiden hankkimiseen ja tuotantotoiminnan sekä hallinnon kustannuksiin. Samalla se maksaa kassan varoilla toiminnasta aiheutuvia muita kuluja, kuten veroja, lainojen lyhennyksiä ja korkoja. Yritykset myös jakavat toiminnastaan saamaansa voittoa takaisin omistajilleen.

8.2 Liiketoiminnan turvaaminen

Yrityksen tai julkisyhteisön toiminnan tavoitteena on useimmiten oman toimialan asiakkaiden tarpeiden tyydyttäminen ja voiton tuottaminen omistajilleen. Yritykset ja julkisyhteisöt tyydyttävät toiminnallaan yhteiskunnan, yritysten ja yksilöiden tarpeita. Toiminta on hyväksyttävää silloin, kun se saavuttaa taloudelliset ja toiminnalliset tavoitteensa. Yritysten toiminnan on oltava kannattavaa, ja sen on tuotettava omistajilleen voittoa. Julkisyhteisöjen toiminnan on puolestaan oltava kannattavaa, eikä se saa aiheuttaa yhteiskunnalle tappiota.

Yritys tai julkisyhteisö saavuttaa taloudelliset ja toiminnalliset tavoitteensa, kun sen toiminta etenee suunnitelmien mukaisesti. Toiminnan kannattavuudella tarkoitetaan sitä, että organisaatio tuottaa voittoa. Voiton tuottaminen taas tarkoittaa käytännössä sitä, että organisaation toiminnasta aiheutuvat kulut ovat pienemmät kuin toiminnasta saatavat tuotot. Yrityksen tai julkisyhteisön kannattavuutta heikentävät ylimääräiset suunnittelemattomat kulut. Ylimääräisiä kuluja voi aiheutua liike- ja vahinkoriskien toteutumisesta tai epätarkasta toiminnan suunnittelusta.

Yrityksessä sattuneet tuotantotoiminnan häiriöt vaikuttavat sen kykyyn tuottaa asiakkailleen näiden tarvitsemia tuotteita. Toiminnan häiriöt vaikuttavat ulkoisesti myös yrityksen imagoon, koska toistuvasti sattuvat tapaturmat ja onnettomuudet viestittävät asiakkaille yrityksen toimintatavasta ja toiminnan laadusta. Huono imago taas heikentää tuotteiden ja palvelujen menekkiä.

Riskienhallinnan avulla voidaan ylläpitää yrityksen tai julkisyhteisön kannattavuutta. Yrityksen tai julkisyhteisön liiketoiminnan häiriöttömyys ja toiminnan jatkuvuus turvataan riittävillä riskienhallintatoimilla. Riskienhallinta vaatii organisaation sisäisen ja ulkoisen toimintaympäristön riskitekijöiden jatkuvaa seurantaa ja niiden hyödyntämisen tai torjunnan suunnittelua sekä toteutusta. Panostamalla turvallisuuteen yrityksen on mahdollista parantaa kilpailukykyään. Toiminnan häiriöttömyys mahdollistaa palvelulupausten toteutumisen ja pysyvän asiakastyytyväisyyden.

Turvallisuustoiminnalla suojattavat arvot

Yrityksen tai julkisyhteisön tärkein suojattava arvo on sen toiminta (liiketoiminta), joten liiketoiminnan jatkuvuus pyritään turvaamaan kaikissa oloissa. Ilman toiminnassa tarvittavia ihmisiä, koneita, laitteita ja muita resursseja sekä toimintaan soveltuvaa toimintaympäristöä organisaation toiminta on mahdotonta. Yrityksen tai julkisyhteisön turvallisuudelle elintärkeät peruselementit koostuvat tuotantotoiminnan kriittisistä osatekijöistä. Turvallisuustoiminnalla suojeltavia arvoja ovat siis organisaation toiminta ja tuotannontekijät eli ihmiset, tieto, omaisuus, ympäristö ja organisaation maine.

Ihmiset

Organisaatiolle tärkeitä ihmisiä ovat sen henkilöstö, sidosryhmät ja asiakkaat. Henkilöstö on organisaation tärkein voimavara, koska se saa aikaan yrityksen tai julkisyhteisön toiminnan johtamalla, suunnittelemalla ja toteuttamalla organisaation toiminta-ajatusta. Henkilöstön hallussa on noin 95 % koko organisaation tietopääomasta eli kaikesta osaami-

sesta, tiedoista, taidoista, henkilökohtaisista suhteista ja verkostoista. Henkilöstö onkin yritysten ja julkisyhteisöjen tärkein suojeltava arvo. Vaikka tuotantoprosesseja automatisoidaan ja palveluita siirretään tietoverkkoihin, ihmisen merkitys ei koskaan poistu. Valtaosa tuotanto- ja palvelutoiminnasta on edelleen mahdollista toteuttaa vain ihmisten avulla. Esimerkiksi sairaanhoito, rakentaminen ja opettaminen vaativat tekijäkseen ihmisiä.

Henkilöasiakkaat ja asiakasyritysten edustajat sekä muut yrityksen ja julkisyhteisön tiloissa vierailevat, kuten aliurakoitsijat, ovat liiketoiminnassa tärkeässä roolissa. Asiakkaiden ja aliurakoitsijoiden turvallisuudesta tulee siten aina huolehtia silloin, kun he ovat yrityksen ja julkisyhteisön vaikutuspiirissä esimerkiksi liikeneuvottelussa tai yritysvierailulla.

Ympäristö

Yrityksen tai julkisyhteisön toiminta kuormittaa ympäristöä. Kuormitusta syntyy energian kulutuksen, jätteiden ja jäteveden mukana yleensä kaikissa palvelu- ja tuotanto-organisaatioissa. Tuotantolaitokset ja tehtaat kuormittavat enemmän ympäristöä kuin palveluyritykset, koska tuotteiden valmistuksessa käytetään energiaa ja kemikaaleja, jolloin syntyy erilaisia päästöjä. Palveluyritysten toiminnasta syntyy ympäristökuormitusta esimerkiksi energian kulutuksen ja jätteiden mukana.

Saasteiden lisääntyminen on vauhdittanut maapallon kasvihuoneilmiötä, joka taas on saanut aikaan ilmaston lämpenemistä. Maapallon keskilämpötilan nousun vuoksi luonnonilmiöt, kuten tulvat, myrskyt ja kuivuus, ovat aikaisempaa ankarampia. Ympäristönsuojelun näkökohtien huomiointi, jätteiden kierrätys ja päästöjen rajoittaminen ovatkin tärkeä osa yrityksen toiminnan suunnittelua maapallon tulevaisuuden ja lainsäädännön velvoitteiden vuoksi. Ympäristönsuojelusta on tullut myös kilpailutekijä kuluttajamarkkinoilla. Kuluttajan ostopäätökseen vaikuttaa useasti se, onko määrätyn tuotteen valmistuksessa huomioitu ympäristönsuojeluasiat.

Tieto

Yritysten ja julkisyhteisöjen hallussa on valtavat määrät tietoa, joista osa on elintärkeitä niiden toiminnalle. Tiedon merkitys yrityksen kilpailutekijänä on myös entisestään lisääntynyt viime vuosina. Yrityksen tai julkisyhteisön tiedot voidaan jakaa erilaisissa tallenteissa oleviin virallisiin tietoihin, ihmisten eli työntekijöiden hallussa olevaan henkiseen pääomaan, organisaatioon ja toimintaan liittyvään tietoon sekä organisaation henki-

löstöön sekä asiakkaisiin ja sidosryhmäsuhteisiin liittyvään tietoon. Tiedot on tallennettu esimerkiksi pilvipalveluihin, tietojärjestelmiin, paperiasiakirjoihin tai tallennusvälineisiin. Suurin tietovarasto ovat kuitenkin organisaation palveluksessa työskentelevät ihmiset, sillä henkilöstön hallussa on pääosa koko organisaation osaamisesta ja ammattitaidosta. Yrityksen tai julkisyhteisön toiminnalle on siis tärkeää, että organisaation elintärkeät ja kriittiset tiedot säilyvät vahingoittumattomana eivätkä joudu asiattomien haltuun. Yrityksen ja julkisyhteisön on huolehdittava henkilötietojen ja -rekisterien asianmukaisesta käsittelystä ja niiden suojaamisesta.

Maine

Jokaisella yrityksellä ja julkisyhteisöllä on sen toiminnasta ja visuaalisesta ilmeestä muodostunut imago eli yrityskuva. Imago voidaan jakaa kahteen osaan: sisäiseen imagoon ja ulkoiseen imagoon. Näistä sisäinen imago tarkoittaa organisaation henkilöstön näkemystä omasta organisaatiostaan ja ulkoinen imago ulkopuolisten mielikuvaa kyseisestä organisaatiosta ja sen toiminnasta.

Mielikuvat vaikuttavat yhä enemmän tuotteiden ja palvelujen hankintapäätöksiin. Huono imago vaikeuttaa tuotteiden ja palveluiden myyntiä, kun taas hyvä imago helpottaa sitä. Pahimmassa tapauksessa huono imago voi keskeyttää organisaation toiminnan kokonaan. Huono imago voi syntyä esimerkiksi tuotantohäiriöiden luomasta epävarmuudesta, henkilöstön irtisanomisista, tuotteiden ja palveluiden huonosta laadusta tai vilpillisestä toiminnasta tai vaikka sosiaalisessa mediassa levinneistä perättömistä juoruista.

Omaisuus

Yrityksen ja julkisyhteisön hallussa tai omistuksessa on useimmiten aineellista omaisuutta, kuten maa-alueita, kiinteistöjä, koneita, raaka-aineita, rahaa, osakkeita, patentteja ja muita arvopapereita. Toiminnalle tärkeintä omaisuutta ovat kuitenkin tuotannontekijät eli toimitilat, tuotannossa tarvittavat laitteet ja raaka-aineet.

Omaisuuden häviämisestä, vahingoittumisesta tai tuhoutumisesta aiheutuu yritykselle tai julkisyhteisölle taloudellisia menetyksiä. Omaisuusvahinko voi lisäksi haitata organisaation toimintaa, jos vahinko on kohdistunut toimitiloihin, tuotantolaitteisiin tai tuotannon raaka-aineisiin. Omaisuusvahinkoja voivat aiheuttaa esimerkiksi tulipalot, vesivahingot ja rikokset.

Toiminta

Yrityksen tai julkisyhteisön olemassaolo perustuu sen toiminta-ajatuksen mukaiseen toimintaan, jossa myynti, hankinta ja tuotanto seuraavat toisiaan. Toiminnan edellytyksenä on palveluiden ja tuotteiden tuotannontekijöiden saatavuus. Yritys tai julkisyhteisö rahoittaa tuote- ja palvelutuotannon tarvitsemien tuotannontekijöiden hankinnan myynnistä saamillaan tuloilla. Tuotanto voi kuitenkin häiriintyä esimerkiksi vahinkotapahtuman tai laitevian johdosta. Vahinkotapahtuman kohteena voivat olla esimerkiksi tuotannontekijät tai toimitilat. Toiminnan häiriintyminen tai keskeytyminen aiheuttaa organisaatiolle taloudellisia menetyksiä, ja pitkät keskeytykset voivat olla liiketoiminnalle jopa kohtalokkaita.

Suojattava arvo	Käytännön kohde
Ihmiset	Henkilöstö, asiakkaat, yhteistyökumppanit, aliurakoitsijat, konsultit, tavarantoimittajat ja muut yrityksen tiloissa tai alueella asioivat
Ympäristö	Ilma, vesistöt ja maaperä, joihin yrityksen toiminnasta aiheutuu välitöntä tai välillistä kuormitusta
Omaisuus	Yrityksen omistamat aineelliset asiat, kuten kiinteistöt, maa-alueet, koneet ja laitteet, raaka-aineet ja tarvikkeet, ajoneuvokalusto, huonekalut sekä raha ja arvopaperit
Tieto	Yrityksen hallussa oleva näkyvä ja näkymätön tietopääoma sekä henkilötiedot ja -rekisterit
Maine	Organisaation imago, joka on asiakkaiden, tavarantoimittajien ja muiden sidosryhmien sekä median muodostama mielikuva organisaatiosta ja sen toimintatavasta
Toiminta	Yritykselle määritetyn toiminta-ajatuksen häiriötön toteuttaminen ydintoimintojen ja tukitoimintojen avulla

Kuva 18. *Suojattavat arvot*

POHDITTAVAKSI

1. Onko sinulla joitain sellaisia asioita tai arvoja, joita haluat suojata vahingoilta tai ei-toivottavilta tapahtumilta?
2. Miten yritys voi menettää maineensa?
3. Valitse ennestään tuttu yritys ja pohdi, mitkä ovat sen toiminnan kannalta tärkeitä asioita joita ilman se ei voi toimia.

8.3 Turvallisuuden varmistaminen

Yrityksen tai julkisyhteisön suojattavien arvojen suojeleminen vaatii tarkasti mitoitettuja riskienhallintatoimia. Yritysten ja julkisyhteisöjen turvallisuuden eri osa-alueiden kokonaisvaltaista hallintaa nimitetään yritysturvallisuudeksi. Riskienhallinta on yritysturvallisuuden perusta, koska jokaisen turvallisuuteen liittyvän hankinnan, muutoksen ja kehittämistoimenpiteen tulee perustua riskianalyysin pohjalta tehtyyn päätökseen. Yritysturvallisuus tarkoittaa myös kaikkia niitä toimia, joilla organisaatio varmistaa toimintansa häiriöttömyyden ja suojaa toiminnalleen tärkeät asiat riskeiltä.

Turvallisuusasioiden hoitamisella luodaan mahdollisuudet yrityksen menestymiseen. Tutkimuksissa on nimittäin todettu, että

- asiakkaat asioivat vastahakoisesti sellaisen yrityksen kanssa, jossa he kokevat olonsa turvattomaksi
- henkilöstö ei mielellään työskentele yrityksessä, jonne tuleminen tai jossa työskentely on turvatonta
- elleivät yrityksen turvallisuusasiat ole kunnossa, henkilökunnan energia kuluu tehokkaan työnteon sijasta turvallisuudesta huolehtimiseen tai turvallisuuteen liittyviin huoliin.

Turvallisuudesta huolehtiminen on välttämätöntä, koska turvallisuudella on suora vaikutus organisaation henkilöstön toimintaan ja asiakkaiden haluun asioida organisaation kanssa. Lisäksi on osoitettu, että turvallisuudella on yhteys henkilöstön työtyytyväisyyteen ja työtehoon, asiakkaiden viihtyvyyteen sekä yrityksen imagoon.

Turvallisuustoiminta jakautuu yrityksissä ja julkisyhteisöissä lakisääteiseen ja omaehtoiseen osakokonaisuuteen. Lakisääteinen turvallisuustoiminta koostuu lakien, asetusten, viranomaispäätösten ja määräysten asettamasta vähimmäisturvallisuudesta, jolla suojataan yksilöiden perusoikeuksia ja yhteiskunnalle tärkeitä etuja. Vähimmäisvaatimusten täyttäminen on kaikille organisaatioille pakollista. Osalla yrityksistä ja julkisyhteisöistä on lisäksi lakisääteinen velvoite pystyä toimimaan poikkeusoloissa.

Niin sanottuja tärkeysluokiteltuja organisaatioita ovat esimerkiksi tele- ja tietoliikenne, logistiikka- ja kuljetusala, lääketeollisuus, energiantuotanto ja elintarviketeollisuus. Poikkeusoloihin varautuminen ja jatkuvuussuunnittelu tarkoittavat yritysten ja julkisyhteisöjen toiminnan jatkuvuuden turvaamista kaikissa oloissa. Poikkeusoloihin varautumisella organisaatiot varmistavat normaaliolojen aikana kriisiaikojen toimintavalmiuden, jotta yhteiskunnalle välttämättömien tuotteiden ja palvelujen saatavuus voidaan turvata kaikissa oloissa. Jatkuvuussuunnittelun avulla yritys tai julkisyhteisö suunnittelee toimintansa häiriöttömyyden turvaamisen ja toiminnan palauttamisen häiriötilanteessa.

Yritykset ja yhteisöt käyttävät yhtenä riskinhallintakeinonaan pakollisia ja vapaaehtoisia vakuutuksia. Vakuutuksen ottamiseen liittyy useita sopimusehtoja, jotka ovat vakuutuksenottajaa velvoittavia. Sopimusehtoja on monentasoisia, kuten yleiset sopimusehdot, vakuutuslajin yleiset sopimusehdot, korvattavien vahinkotapahtumien ehdot ja vahinkojen torjumiseksi suojeluohjeet. Suojeluohjeet velvoittavat vakuutuksen ottajaa suojaamaan vakuutuksen kohde vakuutusehtojen mukaisesti. Yritykset ja yhteisöt voivat yhdessä vakuutusyhtiöiden kanssa todentaa tarkastusten (audit) avulla turvallisuustasonsa, jonka perusteella määräytyvät vakuutusmaksujen suuruus ja vakuutuksen kohteet.

Omaehtoinen turvallisuustoiminta tarkoittaa lakisääteisen vähimmäisturvallisuuden ylittävää riskienhallintaa. Omaehtoisten turvallisuustoimien tarkoituksena on tukea ja edistää organisaation liiketoimintaa minimoimalla sen toimintaa uhkaavat riskit. Omaehtoiset turvallisuustoimet määräytyvät organisaation toimialan, sijainnin ja liiketoiminnan erityispiirteiden mukaisesti.

Kuva 19. *Esimerkkejä lakisääteisestä ja vapaaehtoisesta turvallisuudesta*

8.4 Riskienhallinta yrityksissä ja julkisyhteisöissä

Riskienhallinta pohjautuu liiketaloudelliseen riskin määritelmään, jossa riski on voiton tavoittelemiseksi otettu tappion mahdollisuus. Yrityksen liiketoimintalähtöisen riskienhallinnan perusajatuksena on hallita riskejä kokonaisvaltaisesti, jotta yritys saavuttaa mahdollisimman hyvän tuloksen ja pääsee tavoitteeseensa. Riskienhallinnan apuvälineitä ovat esimerkiksi Suomen Riskienhallintayhdistyksen Riskikompassi ja PK-RH-riskienhallintasivustot. Useat yritykset tarjoavat riskienhallinnan ratkaisuja organisaatioiden erilaisiin tarpeisiin.

Riskejä tulee arvioida esimerkiksi
- uuden toimialan liiketoiminnan käynnistämisen yhteydessä
- uuden tuotteen tai palvelun suunnittelussa
- yritysostojen ja sijoitusten suunnittelussa
- kehitysprojektien suunnittelussa
- kansainvälisen toiminnan suunnittelussa
- uusien järjestelmien hankinnassa
- palvelun ja tavarantoimittajien valinnassa
- jokaisen turvallisuuteen vaikuttavan toimintatavan muutoksen tai hankinnan yhteydessä.

Yrityksen liiketoiminnan johtamisessa ja suunnittelussa riskienhallinta tulee huomioida kokonaisvaltaisesti. Riskienhallintatoimet (riskianalyysit, hallintakeinojen valinta, seuranta) sisällytetään strategiseen suunnitteluun, liiketoimien johtamiseen ja sisäiseen valvontaan. Yrityksen strateginen suunnittelu taas toteutetaan riskienhallinnan pohjalta. Käytännössä tämä tarkoittaa päivittäiseen toimintaan liittyviä konkreettisia toimia:

- välttämistä (luovutaan riskialttiista toiminnasta)
- vähentämistä (toimitaan riskien todennäköisyyden pienentämiseksi ja seurausten vähentämiseksi)
- jakamista ja vakuuttamista (siirretään riskit muille tai jaetaan ne muiden kanssa)
- hyväksymistä (hyväksytään jokin kustannustehokas riskitaso).

Yrityksen riskienhallinnan tarkoituksena on ohjata koko yrityksen henkilökunta aina ylimmästä johdosta kesätyöntekijään soveltamaan riskien-

hallintaa päätöksenteossa. Yrityksen liiketoimintalähtöistä riskienhallinnan ajattelutapaa kuvataan nimellä Enterprise Risk Management (ERM) ja siinä riskit jaetaan liiketoimintalähtöisesti strategisiin, operatiivisiin ja taloudellisiin riskeihin. Yrityksen turvallisuuteen vaikuttavat vahinkoriskit kuuluvat operatiivisiin riskeihin. Vahinkoriski voi kuitenkin muuttua myös strategiseksi riskiksi. Tällaisen tilanteen aiheuttaa mittava vahinko tai onnettomuus, jolla on vaikutuksia yrityksen toiminnan jatkuvuuteen.

Yrityksen ja julkisyhteisön liiketoiminnan menestymisen takana on tehokas ja toimiva riskienhallinta. Menestyvissä yrityksissä johto arvioi riskit liiketoiminnan suunnittelun yhteydessä ja analysoi myös vahinkoriskit vähintään vuosittain.

Riskien analysoinnissa arvioidaan ei-toivottavia tapahtumia, jotka estävät tai haittaavat asetetun tavoitteen toteutumista. Määritellyille ei-toivottavilla tapahtumille arvioidaan todennäköisyys ja seurausten vakavuus. Arvioinnin jälkeen määritetään tapauksittain keinot, joilla riski saatetaan hyväksyttävän suuruiseksi. Lopuksi riski hyväksytään sellaisenaan tai esimerkiksi poistetaan tai siirretään toisen vastuulle.

Riskianalyysi

Riskianalyysi on riskienhallinnan ensimmäinen vaihe, ja sen tarkoituksena on tunnistaa riskit ja arvioida niiden merkittävyys. Riskianalyysin työvaiheet muodostuvat arvioinnin suunnittelusta, uhkien ja vaarojen tunnistamisesta sekä riskin suuruuden määrittämisestä. Arvioinnissa käytetään riskienhallinnan työkaluja, kuten potentiaalisten ongelmien analyysiä. Lisätietoja riskianalyyseistä on saatavilla osoitteessa www.pk-rh.fi. Seuraavassa riskianalyysiä käsitellään yrityksen ja julkisyhteisön vahinkoriskienhallinnan näkökulmasta.

Riskianalyysi alkaa arvioinnin suunnittelusta, jossa rajataan arvioinnin kohde eli kiinteistö, yksikkö, toiminto, prosessi, työpiste tai -tehtävä. Kohteen rajaamisen jälkeen tunnistetaan suojattaviin arvoihin kohdistuvat uhka- tai vaaratekijät, jotka voivat johtaa vahinkoriskin toteutumiseen. Lisäksi arvioidaan tunnistettujen vaarojen riskit arvioimalla riskin toteutumisen todennäköisyys ja sen seurausten vakavuus. Riskien määrittämisen jälkeen taas arvioidaan riskien merkittävyys yrityksen toiminnalle. Tällöin pohditaan riskeittäin, voidaanko riski hyväksyä vai onko se saatettava hallintaan erikseen määritellyillä toimilla.

Riskianalyysin vaiheet

1. *Valmistautuminen*
   - Resurssien, koulutuksen ja aikataulun suunnittelu
   - Kohteen määrittely ja siihen perehtyminen
   - Taustatietojen kerääminen
2. *Uhkien ja vaarojen tunnistaminen ryhmässä*
   - Ihmisiin, omaisuuteen, tietoon, ympäristöön sekä toimintaan kohdistuvien uhkien tai vaarojen tunnistaminen
   - Ei-toivottavan tapahtuman toteutumiseen johtavien syiden tunnistaminen
3. *Riskin suuruuden määrittäminen*
   - Seurausten vakavuuden määrittäminen
   - Vahingon todennäköisyyden määrittäminen

Uhkien ja vaarojen tunnistaminen

Uhkien ja vaarojen tunnistamisella pyritään todentamaan riskien arvioinnin kohteeseen kohdistuvia rikoksen, onnettomuuden, vahingon ja tapaturman aiheuttavia tekijöitä sekä arvioimaan niiden merkitystä. Vaaratekijät heikentävät turvallisuutta tai aiheuttavat uhkaa suojattaville arvoille eli henkilöstölle, omaisuudelle, tiedolle, ympäristölle, maineelle tai toiminnalle. Oppilaitosympäristössä vaarojen tunnistamisen kohteena voivat olla esimerkiksi oppilaitoksen tilat, opetusympäristöt ja piha-alueet.

Uhkien ja vaarojen tunnistaminen on hyvä toteuttaa eri asiantuntijoiden ja henkilöstöryhmien kesken ryhmätyönä. Yhteistyö ja koko henkilöstön osallistaminen on myös todella tärkeää mahdollisimman todenmukaisen ja kattavan näkemyksen aikaansaamiseksi. Uhkien ja vaarojen tunnistamiseen sopivat useat erilaiset ryhmätyö- ja ideointimenetelmät, kuten aivoriihityöskentely.

Riskin merkityksen selvittäminen

Uhkien ja vaarojen tunnistamisen jälkeen selvitetään, aiheutuuko niistä riski. Jokaisen uhkan tai vaaran osalta selvitetään myös riskin merkitys sen todennäköisyyden ja seurausten vakavuuden perusteella. Riskin todennäköisyyttä voidaan arvioida esimerkiksi vakuutusyhtiöstä saatavien

organisaation tapaturma- ja vahinkotilastojen avulla. Tilastoja hyödyntämällä voidaan näin määrittää riskin vahinkotaajuus toteutuneiden riskien lukumäärän perusteella. Tilastojen avulla saadaan myös selville, kuinka usein tietty riski keskimäärin toteutuu. Tämä kuitenkin vaatii, että riskit ovat aiemmin toteutuneet ja ne on tilastoitu.

Todennäköisyys

Riskin esiintymisen todennäköisyys arvioidaan määrittelemällä vahingon todennäköisyys tilastojen, kokemusten ja tapahtuneiden läheltä piti -tilanteiden perusteella asteikolla epätodennäköinen–mahdollinen–todennäköinen (kuva 20). Riskin esiintyminen on epätodennäköistä, jos vahinkoa ei ole sattunut aikaisemmin. Sen sijaan riski on mahdollinen, jos vahinkoja on sattunut joskus, ja todennäköinen, jos vahinkoja on sattunut paljon.

Esiintymisen todennäköisyys	
1. Epätodennäköinen	Tapausta ei ole sattunut aikaisemmin eikä sen esiintyminen ole todennäköistä.
2. Mahdollinen	Tapauksia on sattunut harvoin. Tapausten esiintyminen on mahdollista, mutta niitä ei pitäisi sattua tavanomaisilla menettelytavoilla.
3. Todennäköinen	Tapauksia on sattunut. Tapauksia voi sattua tavanomaisissa olosuhteissa virheiden tai huolimattomuuden johdosta.

Kuva 20. *Vahingon todennäköisyys*

Seurausten vakavuus

Riskin seurausten vakavuus arvioidaan selvittämällä vahingosta aiheutuvien menetysten vaikutus henkilöstön, omaisuuden, tiedon, ympäristön tai toiminnan näkökulmasta. Arvioinnissa käytetään asteikkoa lievä–haitallinen–vakava.

	Lievä	Haitallinen	Vakava
Henkilövahinkojen seurausten vakavuus	Tapaturma tai altistuminen, josta ei aiheudu sairauspoissaoloa	Tapaturma tai altistuminen, josta aiheutuu sairauspoissaolo	Tapaturma tai altistuminen, joka vaatii sairaalahoitoa tai voi johtaa kuolemaan Pysyvät vaikeat terveydelliset haitat ja hengenvaaralliset taudit
Ympäristövahinkojen seurausten vakavuus	Tapahtuma, joka voi aiheuttaa ympäristön pilaantumista tai aiheuttaa ympäristölle lievää hetkellistä haittaa	Tapahtuma, joka aiheuttaa ympäristön pilaantumista	Tapahtuma, joka aiheuttaa pysyvän tai pitkäaikaisen ympäristön pilaantumisen
Tietovahinkojen seurausten vakavuus	Sisäisen tiedon muuttuminen, tuhoutuminen, katoaminen, luvaton kopioiminen tai joutuminen vääriin käsiin Voi aiheuttaa lievää haittaa toiminnalle tai aiheuttaa lievän omaisuusvahingon: alle 0,01 % liikevaihdosta Julkisen tiedon tahaton muuttuminen, joka aiheuttaa lievän omaisuusvahingon	Luottamuksellisen tiedon muuttuminen, tuhoutuminen, katoaminen, luvaton kopioiminen tai joutuminen vääriin käsiin Voi aiheuttaa haittaa toiminnalle tai haitallisen omaisuusvahingon: 0,01–0,099 % liikevaihdosta Julkisen tiedon tahaton muuttuminen, joka aiheuttaa haitallisen omaisuusvahingon	Yrityssalaisen tiedon muuttuminen, tuhoutuminen, katoaminen, luvaton kopioiminen tai joutuminen vääriin käsiin Voi aiheuttaa vakavaa haittaa toiminnalle tai vakavan omaisuusvahingon: yli 0,1 % liikevaihdosta Asiakkaan luovuttamien luokiteltujen (luottamuksellisten tai yrityssalaisten) tietojen muuttuminen, tuhoutuminen, katoaminen, luvaton kopioiminen tai joutuminen vääriin käsiin Julkisen tiedon tahaton muuttuminen, joka aiheuttaa vakavan omaisuusvahingon
Omaisuusvahinkojen seurausten vakavuus	Aiheuttaa taloudellisen menetyksen, josta seuraa vain lievää haittaa toiminnalle tai menetys ei haittaa sitä lainkaan: alle 0,01 % liikevaihdosta	Aiheuttaa taloudellisen menetyksen, josta seuraa haittaa toiminnalle: 0,01–0,099 % liikevaihdosta	Aiheuttaa niin suuren taloudellisen menetyksen, että siitä seuraa vakavaa haittaa toiminnalle tai se keskeyttää toiminnan: yli 0,1 % liikevaihdosta

Kuva 21. *Esimerkki: henkilö-, ympäristö-, tieto- ja omaisuusvahinkojen seurausten vakavuus*

Riskin merkittävyyden arviointi

Riskin merkittävyys määritetään todennäköisyyden ja seurausten yhdistelmänä (kuva 22). Riskin suuruutta kuvaavat oheisessa taulukossa ilmaukset ”sietämätön”, ”merkittävä”, ”kohtalainen”, ”vähäinen” ja ”merkityksetön”. Vahingon toteutumisesta aiheutuvien seurausten vakavuuden ja vahinkotapahtuman esiintymisen todennäköisyyden leikkauspiste kertoo riskin merkittävyyden eli riskiluokan.

Riskianalyysi (riskiluokka)			
Vaaratilanteen esiintymisen todennäköisyys	**Seurauksen vakavuus**		
	Vähäinen	**Haitallinen**	**Vakava**
Epätodennäköinen	I Merkityksetön riski	II Siedettävä riski	III Kohtalainen riski
Mahdollinen	II Siedettävä riski	III Kohtalainen riski	IV Merkittävä riski
Todennäköinen	III Kohtalainen riski	IV Merkittävä riski	V Sietämätön riski

Kuva 22. *Riskiluokan määrittäminen (OHSAS 18001)*

Riskienhallintakeinojen määrittäminen

Riskianalyysin jälkeen toimia vaativille riskeille määritetään tarvittavat riskienhallintakeinot, joiden avulla riski voidaan pienentää hyväksyttävän suuruiseksi tai poistaa kokonaan. Riskienhallintakeinojen toimivuus varmistetaan seurannalla ja valvonnalla. Lisäksi riskianalyysi toistetaan vuosittain tai aina toiminnassa tapahtuvien turvallisuuteen vaikuttavien muutosten yhteydessä. Kuvassa 23 esitetään eri riskiluokkien vaatimat toimet.

Merkityksettömät riskit eivät vaadi riskienhallintatoimia. Sama koskee siedettäviä riskejä, mutta niiden hallinnassa pysymistä on seurattava. Kohtalaiset riskit sen sijaan vaativat konkreettisia toimia, kuten turvallisuusohjeiden laatimista, turvallisempien toimintamallien suunnittelua, perehdyttämistä ja koulutusta sekä valvontaa. Kohtalaiseksi määritettyjen riskien ennaltaehkäisytoimien on myös oltava taloudellisesti järkeviä, ja ne on toteutettava määrätyn ajan kuluessa.

Merkittävät riskit aiheuttavat sellaisen ei-toivottavan tapahtuman vaaran, ettei toimintaa saa käynnistää, ennen kuin riskiä on pienennetty tai se on

kokonaan poistettu. Sietämätön riski taas on seurauksiltaan niin vakava, että toiminta tulee keskeyttää heti.

Riskienhallintakeinot

1. *Riskienhallintakeinojen valinta*
   - Riskien ennaltaehkäisykeinot
   - Toiminta riskin toteutuessa
2. *Päätösten toteuttaminen*
   - Tiedottaminen
   - Vastuuhenkilöiden valinta
   - Toteutusaikataulun laatiminen
3. *Seuranta*
   - Toimenpiteiden vaikutusten seuranta
   - Tavoitteen saavuttamisen arviointi
   - Tarpeen mukaan uuden analyysin aloittaminen tai muutosten tekeminen toimenpiteisiin

Riskiluokka	Tarvittavat toimenpiteet
I Merkityksetön	Riskienhallintatoimia ei tarvita
II Siedettävä	Ennalta ehkäiseviä toimia ei tarvita. Riittää, että riskin hallinnassa pysymistä seurataan. Riskin hallitsemiseksi tulevaisuudessa olisi hyvä harkita kustannus- ja vaikutussuhteeltaan parempia ratkaisuja.
III Kohtalainen riski	Riskin pienentämiseksi on ryhdyttävä toimiin. Ennaltaehkäisytoiminnan kustannukset on mitoitettava ja rajattava tarkasti, ja ne on toteutettava määrätyn ajan kuluessa.
IV Merkittävä riski	Toimintaa ei saa aloittaa ennen kuin riskiä on pienennetty. Riskin toteutuminen on estettävä tarkoituksenmukaisia ennaltaehkäisytoimia käyttämällä. Jos toiminta on jo käynnissä, se voidaan saattaa loppuun varovaisuutta noudattaen. Toimintaa ei saa kuitenkaan aloittaa uudelleen ennen riskienhallintatoimien toteuttamista.
V Sietämätön riski	Toimintaa ei saa aloittaa eikä sitä jatkaa ennen kuin riskiä on pienennetty. Ellei riskiä voida pienentää millään tarkoituksenmukaisilla toimilla, on toiminta pysyvästi kielletty.

Kuva 23. *Riskienhallintakeinot*

Riskin hyväksyttävyyteen vaikuttavia tekijöitä

riski on vapaaehtoinen • riski ei ole vapaaehtoinen
riskien vaikutukset ovat välittömiä • vaikutukset viivästyvät
ei ole muita vaihtoehtoja • on monia vaihtoehtoja
riski tunnetaan riittävästi • riskiä ei tunneta
altistumista ei voi välttää • altistuminen on ylellisyyttä
riski kohdataan työssä • riski kohdataan muualla kuin työssä
tavallinen vaara • tavallista kauhistuttavampi vaara
vaikuttaa tavallisiin ihmisiin • vaikuttaa erityisesti herkkiin ihmisiin
käytetään tarkoitetulla tavalla • väärinkäyttö on todennäköistä
seuraukset ovat palautuvia • seuraukset eivät palaudu

Kuva 24. *Riskin hyväksyttävyys (Lowrance)*

Riskien merkityksen arvioinnissa on hyvä ottaa huomioon riskin hyväksyttävyyteen vaikuttavat tekijät. Riskin hyväksyttävyys määräytyy riskinoton tuottamasta hyödystä ja sen riskin poistamismahdollisuuksista. Joissakin työtehtävissä voi esimerkiksi esiintyä suuririskisiä työvaiheita, joissa työntekijän henki ja terveys on vaarassa. Tällaisia työtehtäviä ovat esimerkiksi pelastustehtävät, räjähdysvaarallisten aineiden käsittely ja säiliön sisäpinnan hitsaus.

Vaarallisissa työtehtävissä riskin hyväksyttävyyteen vaikuttaa riskin tiedostaminen ja huomioon ottaminen. Joskus vaarallisen työtehtävän suorittamiseen (esimerkiksi tulipalon sammutus) ei ole turvallisempaa vaihtoehtoa. Tällaiset työtehtävät voidaan kuitenkin toteuttaa turvallisesti tarvittavien varotoimien ja suojavälineiden avulla. Ne eivät aiheuta ammattilaiselle kohtalaista suurempaa riskiä, mutta maallikolle riski on sitäkin suurempi. Riskien hyväksyttävyyteen vaikuttaa myös se, miten riskin arviointia tekevä ihminen riskin kokee. Esimerkiksi laskuvarjohyppäämistä voidaan yleisesti pitää riskisenä harrastuksena, vaikka sitä harrastavat pitävät sitä turvallisena ulkoilumuotona.

Yrityksen ja julkisyhteisön riskienhallintakeinot

Riskienhallintakeinojen valinnalla päätetään, miten havaittu riski saadaan hyväksyttävän suuruiseksi. Mahdollisia keinoja ovat välttäminen, pienentäminen ja siirtäminen. Viimeinen vaihtoehto on riskin ottaminen (riskin pitäminen).

Riskin välttäminen

Riskin välttäminen tarkoittaa sitä, että riskin aiheuttama toiminta keskeytetään tai toimintaa muutetaan siten, että riski poistuu kokonaan. Riskin välttämistä on esimerkiksi rakennusalalla viime vuosituhannella tehty päätös lopettaa asbestin käyttö kiinteistöjen rakenteissa. Päätöksen johdosta pystyttiin välttämään asbestin käytöstä aiheutuvaa ammattitautiriskiä.

Riskin pienentäminen

Riskin pienentäminen on yleisin ja käytetyin keino riskienhallinnassa. Riskiä voidaan pienentää vaikeuttamalla vahingon tapahtumisen todennäköisyyttä tai pienentämällä vahingosta aiheutuvia seurauksia. Usein tehokkainta on vaikuttaa näihin molempiin eri toimien yhdistelmällä.

Riskin siirtäminen

Riskin siirtämisellä tarkoitetaan riskin siirtämistä jonkun toisen kannettavaksi. Riskin taloudelliset vaikutukset voidaan siirtää esimerkiksi vakuutusyhtiön kannettavaksi ottamalla vakuutus riskienhallinnan kohteelle tai tekemällä asiasta erillinen sopimus.

Riskin pitäminen

Riskin pitämisellä tarkoitetaan riskin kantamista omalla vastuulla. Se on joskus ainoa vaihtoehto, jos toimintoa ei voida keskeyttää. Riskin pitämisessä on olennaista, että riski on tiedostettu ja on tehty päätös pitää riski omalla vastuulla.

Esimerkki:
Yrityksessä suunniteltiin muuttoa uusiin tiloihin. Muuton vastuuhenkilöksi valittiin kiinteistöpäällikkö. Yrityksen liiketoiminnan häiriöttömyys vaati, että toimintaa oli päästävä jatkamaan uusissa tiloissa määräpäivänä. Kiinteistöpäällikkö arvioi muuton projektisuunnitelmaa tehdessään, mitkä asiat voisivat estää projektin toteutumisen asetettujen tavoitteiden ja aikataulun mukaisesti.

Hän arvioi projektin toteutumisen riskit
- Henkilökunnan muutosvastarinta on mahdollista, ja sen seuraus on haitallinen.
- Aikataulun pettäminen on mahdollista, ja sen seuraus on vakava.
- Muuttoyrityksen toimitushäiriö on epätodennäköinen, mutta sen seuraus on toteutuessaan vakava.
- Muutettavan omaisuuden vahingoittuminen tai häviäminen on mahdollista, ja sen seuraus on haitallinen.

Kiinteistöpäällikkö arvioi, että projektin riskit saadaan hyväksyttävän suuruisiksi, kun
- henkilökunnalle tiedotetaan muuttoprojektista jo sen suunnittelun alkuvaiheesta toteutuksen loppuun asti
- muuton valmistelusta laaditaan ohjeet ja aikataulut hyvissä ajoin henkilöstölle ja toimeksiannosta tehdään ajoissa sopimus muuttoyrityksen kanssa
- hankitaan tarvittavat muuttolaatikot ja pakkausmateriaali omaisuuden pakkaamiseksi ja annetaan pakkaamista koskevat ohjeet henkilöstölle
- suunnitellaan muutto huolellisesti siten, että osastot muuttavat yksi kerrallaan
- omaisuuden suojaamiseksi tilataan tarpeen mukaan muuttovartiointi lähtö- ja päätepisteeseen.

Toipumissuunnitelma riskin toteutumisen varalle
Merkittävien riskien varalta on aiheellista laatia myös toipumissuunnitelma, jolla pystytään palauttamaan toiminta normaaliin tilaan ja pitämään lisävahingot mahdollisimman vähäisinä. Toipumissuunnitelman yksi tärkeimpiä tehtäviä on toimia käsikirjana tilanteessa, jossa moni asia on epäonnistunut ja tilannetta johtavilla henkilöillä on monta asiaa, jotka heidän

tulisi muistaa tehdä. Hyvin laadittu suunnitelma helpottaa tilanteen selviämistä, nopeuttaa jatkotoimien käynnistämistä ja toimii osaltaan myös hyvän työturvallisuuskulttuurin dokumenttina. Yrityksen tai yhteisön toipumisen avaintekijä on yhteistyö vakuutusyhtiön kanssa. Myös vakuutusyhtiön tavoitteena on saada yrityksen toiminta palautumaan.

Jatkuva seuranta

Riskienhallinnan varmistava tekijä on jatkuva seuranta, joka tarkoittaa turvallisuustilanteen, riskitason ja toteutettujen riskienhallintatoimien toimivuuden tarkkailua ja valvontaa. Jatkuva seuranta vaatii, että riskianalyysi uusitaan säännöllisin väliajoin ja turvallisuuteen vaikuttavien muutosten tai tapahtumien yhteydessä. Tapahtuma voi olla yksittäinen läheltä piti -tilanne tai tapaturma tai esimerkiksi merkittävä organisaatiomuutos tai fuusio. Yrityksen ja julkisyhteisön on tärkeää tehdä riskianalyysi vuosittain.

Riskienhallintakeinojen tasot

Riskienhallintaa tehdään hyvin monilla eri tasoilla organisaatiossa. Osa riskienhallintapäätöksistä ja -keinoista on hyvin arkisia ja lähes huomaamattomia, kun taas toiset ovat erittäin suunnitelmallisia ja koko organisaatiota koskevia.

Eri keinot voidaan jakaa

- hallinnollisiin keinoihin
- rakenteellisiin ja teknisiin keinoihin
- muihin käytännön keinoihin.

Jaottelu mahdollistaa kyseessä olevan asian suuruuden hahmottamisen, ja se myös osaltaan kertoo, kenen on osallistuttava päätöksentekoon.

Hallinnollisilla keinoilla tarkoitetaan johdon toimia, joiden tarkoituksena on riskin pienentäminen. Tyypillisiä hallinnollisia keinoja ovat erilaiset periaatepäätökset ja linjaukset riskienhallintatoimien suorittamisesta. Hallinnollisten keinojen tehtävänä on antaa tehtäväksi, rajata, aikatauluttaa ja resursoida riskienhallintaa sekä laatia, hyväksyä ja antaa ohjeita, jotka mahdollistavat turvallisen toiminnan. Ne liittyvät myös olennaisesti muihinkin keinoihin, sillä useisiin keinoihin tarvitaan hallinnon myöntämiä varoja ja suostumuksia.

Rakenteelliset ja tekniset keinot ovat tilojen tarkoituksenmukaiseen ja turvalliseen käyttöön liittyviä keinoja, joiden tarkoituksena on luoda pohjaa turvalliselle toiminnalle, asioimiselle, säilyttämiselle ja liikkumiselle tiloissa. Tyypillisiä rakenteellisia ja teknisiä keinoja ovat esimerkiksi rikosilmoitusjärjestelmän, kulunvalvontalaitteiston ja automaattisen paloilmoitinlaitteiston asentaminen sekä rakennuksen palo-osastointi. Edellä mainitut keinot ovat useimmiten varsin suuria investointeja, joten ne on tärkeä suunnitella hyvin, jotta lopputulos on mahdollisimman toimiva. Rakenteellisiin ja teknisiin keinoihin liittyvät olennaisena hallinnollisena toimena ohjeistus ja käyttökoulutus, jotka mahdollistavat rakenteellisten ja teknisten toimien toimivuuden.

Muita käytännön keinoja ovat yleensä joko tiettyjen tehtävien määräaikainen suorittaminen jonkin riskin pienentämiseksi (esim. vartijan sulkukierros, laitteen määräaikaistarkastus ja huolto) tai yksittäisessä työtehtävässä tiettyjen turvallisuuteen vaikuttavien rutiinien toistaminen (esim. turvavyön käyttö, suojalaitteen toiminnan varmistus). Keinot vaativat myös hallinnollista ohjausta, määräyksiä ja valvontaa.

Riskienhallintakeinoja voidaan tarkastella myös toimivaltuuksien pohjalta. Mutta kenellä yrityksessä on valtuudet tehdä riskienhallintaan liittyviä päätöksiä? Useimmiten yksittäisten henkilöiden päätösvalta on rajallinen. Toki kuka tahansa voi keskeyttää toiminnan, josta aiheutuu välitöntä vaaraa, mutta korjaavat ja ehkäisevät toimet vaativat usein työnantajan työnjohto-oikeuden käyttöä (direktio-oikeus, annetaan ohjeet työn suorittamisesta) sekä taloudellisia resursseja. Erityisesti esimiehet ja johto ovat avainasemassa riskienhallinnan toimivaltuuksien käyttämisessä.

8.5 Yritysturvallisuus

Yritysturvallisuudella tarkoitetaan organisaation suojeltavien arvojen suunnitelmallista turvaamista jokapäiväisessä toiminnassa organisaation turvallisuustoiminnalla. Yritysturvallisuus on Elinkeinoelämän keskusliiton yritysturvallisuuden neuvottelukunnan mukaan yrityksen kaikkien toimintojen turvallisuutta ja sen keskeinen tarkoitus on edistää yrityksen kilpailukykyä ja parantaa tuottavuutta. Yritysturvallisuutta voidaan kuvata myös olotilaksi, jossa sitä uhkaavat riskit ovat hyväksyttävällä tasolla ja niiden torjunta on tehokasta. Yrityksen toimiala, liiketoiminta ja maantieteellinen sijainti ohjaavat turvallisuusjärjestelyjen laajuutta sekä painopisteitä.

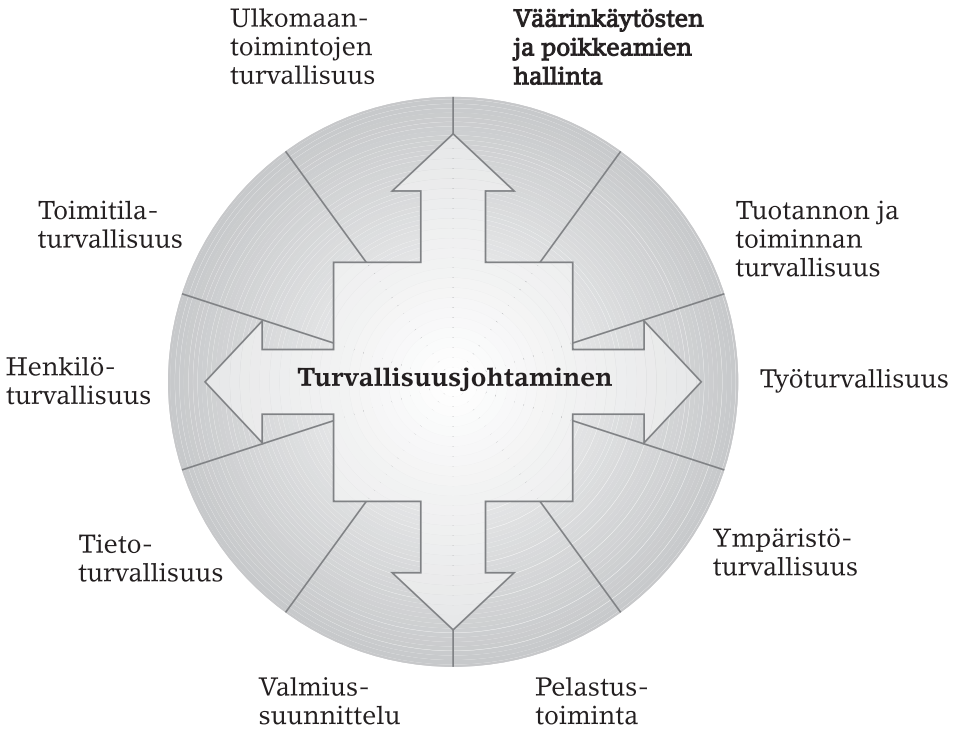

Kuva 25. *Yritysturvallisuuden osa-alueet (Yritysturvallisuuden neuvottelukunta)*

Yritysturvallisuuden neuvottelukunta jakaa yritysturvallisuuden kymmeneen osa-alueeseen: väärinkäytösten ja poikkeamien hallintaan, tuotannon ja toiminnan turvallisuuteen, työturvallisuuteen, ympäristöturvallisuuteen, pelastusturvallisuuteen, varautumiseen ja kriisienhallintaan, tietoturvallisuuteen sekä henkilöstöturvallisuuteen sekä toimitila- ja kiinteistöturvallisuuteen. Näitä osa-alueita hallinnoidaan turvallisuusjohtamisella ja edistetään turvallisuuskulttuurin ylläpitämisellä. Yritysturvallisuuden tavoitteena on yrityksen toiminnan jatkuvuuden, turvallisuuden ja vaatimustenmukaisuuden varmistaminen kaikissa tilanteissa.

Turvallisuustoimintojen organisointi

Yhteiskunta, omistajat ja asiakkaat asettavat yritykselle ja julkisyhteisölle erityisiä turvallisuutta koskevia velvoitteita. Yhteiskunnan säätämät lait velvoittavat johtoa huolehtimaan yrityksen turvallisuudesta sisäisesti ja ulkoisesti. Vastuu yrityksen turvallisuusjärjestelyistä taas määräytyy juridisesti esimerkiksi pelastuslain, työsopimuslain ja työturvallisuuslain perusteella. Omistajat odottavat yritykseltä tavoitteiden saavuttamista ja kannattavuutta, ja asiakkaat puolestaan odottavat yritykseltä luottamuksellisuutta, palvelun ja tuotteiden laadukkuutta ja toiminnan häiriöttömyyttä. Pörssiyritysten toimintaa ohjaavat vahvasti myös eri pörssien säännökset. Yrityksen tai julkisyhteisön toiminta voi myös olla yhteiskun-

nan elintärkeiden toimintojen turvaamiseksi tärkeää, jolloin sen on pystyttävä toimimaan myös poikkeusoloissa.

Yrityksen liiketoiminnan päävastuu on ylimmällä johdolla. Yrityksessä ylintä valtaa käyttää toimitusjohtaja ja viime kädessä hallitus. Julkisyhteisöissä ylin päätäntävalta ja suurin vastuu on yhteisön korkeimmalla virkamiehellä, esimerkiksi pääjohtajalla. Vastuu turvallisuudesta määräytyy linjavastuun mukaisesti. Linjavastuu taas tarkoittaa vastuun määrän jakautumista organisaation hierarkian mukaisesti.

Ylin johto on vastuussa liiketoiminnasta ja turvallisuudesta ja toimialojen johtajat omien yksiköidensä toiminnasta ja turvallisuudesta. Työnjohtajat puolestaan vastaavat johtamiensa työntekijöiden työturvallisuudesta, ja työntekijöiden vastuulla on ohjeiden noudattaminen, vaaroista ilmoittaminen ja suojavälineiden käyttäminen. Turvallisuuteen liittyy myös lakisääteisiä asiantuntijatehtäviä.

Työturvallisuuslain mukaan organisaatioissa on oltava nimettynä työsuojelupäällikkö ja valittuna työsuojeluvaltuutettu. Pienissä yrityksissä toimitusjohtaja toimii itse työsuojelupäällikkönä. Suuremmissa organisaatioissa työsuojelupäällikön tehtävä nimetään ylemmän johdon tai keskijohdon edustajalle osa-aikaisesti tai kokopäiväisesti. Työsuojeluvaltuutettu on henkilöstön valitsema turvallisuusasiantuntija, joka edustaa henkilöstöä työsuojelu-asioissa.

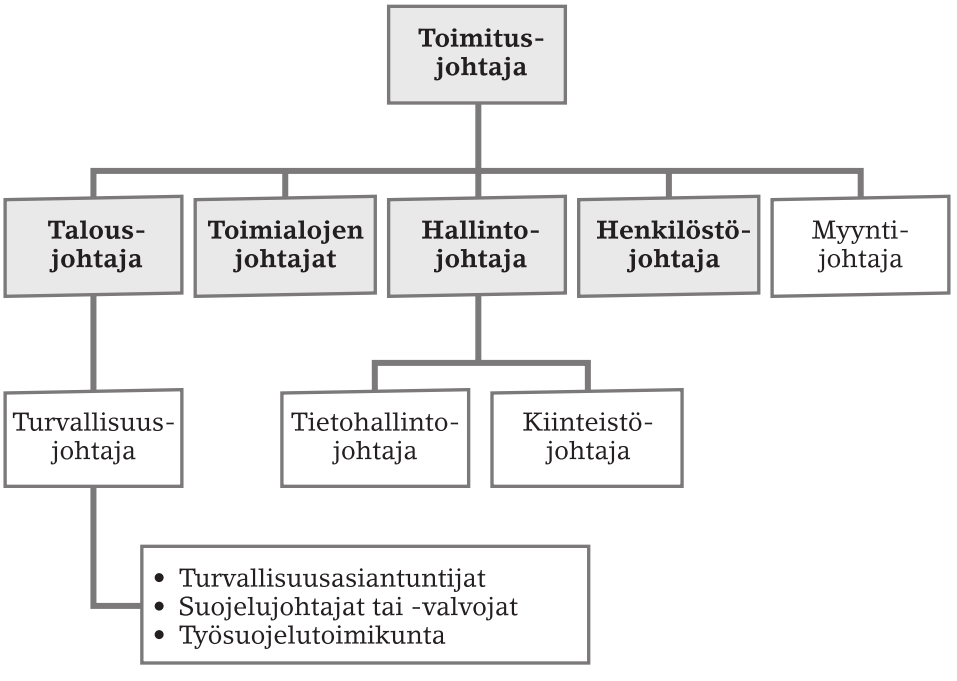

Kuva 26. *Yrityksen turvallisuusorganisaatio*

Yrityksen tai julkisyhteisön turvallisuuden organisointi- ja kehittämistehtävää hoitaa usein erikseen tehtävään palkattu turvallisuusjohtaja, -päällikkö tai -asiantuntija. Heillä on tehtävässään asiantuntijavastuu organisaation turvallisuustoimintojen ohjeistamisesta, kehittämisestä ja ylläpidosta sekä johdon avustamisessa turvallisuuteen liittyvissä päätöksissä. Yrityksen tai julkisyhteisön riskienhallinta on usein delegoitu johtoryhmän jäsenelle, joka toimii turvallisuusjohtajan lähimpänä esimiehenä. Turvallisuusjohtaja toimii suuryrityksissä suoraan johdon alaisuudessa. Hänellä tulee olla suora yhteys ylimpään johtoon, koska monet organisaation strategiset päätökset vaativat, että organisaation johto on ajan tasalla turvallisuuteen liittyvissä asioissa.

Suurten yritysten ja konsernien turvallisuustoimintaa johtaa usein riskienhallintajohtaja, jonka alaisuudessa voi toimia riskienhallinnan eri osa-alueiden asiantuntijoita, kuten turvallisuuspäällikkö, tietoturvapäällikkö ja työsuojelupäällikkö. Suuryrityksissä organisaation koko, maantieteellisesti pitkät etäisyydet ja asiantuntijatehtävien määrä vaativat myös, että turvallisuuden asiantuntijatehtävät jaetaan usealle asiantuntijalle.

Yrityksen tai julkisyhteisön on pelastuslain mukaan varauduttava omatoimisesti sammutus-, pelastus- ja jälkivahinkojen torjuntatehtäviin onnettomuustilanteissa. Velvoitteen täyttämiseksi organisaatio nimeää keskuudestaan suojeluorganisaation. Normaalioloissa suojeluorganisaation jäsenet toimivat organisaatiossa tavanomaisissa työtehtävissä. Suojeluorganisaation toiminta aktivoituu onnettomuus- tai tulipalotilanteessa, joissa sen tehtävänä on opastaa henkilöstö turvallisesti ulos, torjua käsillä oleva vaara ja huolehtia tarvittavasta jälkivahinkojen torjunnasta. Suojeluorganisaatioon nimetään normaalisti kiinteistökohtaisesti suojelujohtaja, varasuojelujohtaja ja kerros- tai osastokohtaiset suojeluvalvojat.

Yhteiskunta edellyttää	Organisaation toiminta voi edellyttää
• Työsuojelupäällikkö • Työsuojeluvaltuutettu • Työsuojeluasiamies • Suojeluvalvoja • Väestönsuojanhoitaja • Paloilmoituslaitteen hoitaja	• Turvallisuusjohtaja • Turvallisuusasiantuntija • Riskienhallintapäällikkö • Tietoturvapäällikkö • Vartiopäällikkö • Turvallisuusvalvoja • Vartija • Vahtimestari

Kuva 27. *Yritysten ja yhteisöjen turvallisuushenkilöstö*

8.6 Turvallisuusjohtaminen

Turvallisuusjohtamisella tarkoitetaan yrityksessä tai julkisyhteisössä tapahtuvaa turvallisuustoiminnan johtamista, suunnittelua, organisointia ja kehittämistä sekä mahdollista reagointia. Turvallisuusjohtaminen on osa liikkeenjohtoa, ja se koostuu ihmisten ja asioiden johtamisesta.

Turvallisuusjohtaminen on

- tiedottamista turvallisuuden merkityksestä
- turvallisuuden huomioimista liiketoiminnan suunnittelussa
- lainsäädännön velvoitteiden selvittämistä ja niiden noudattamista
- turvallisuusmyönteisen ajattelutavan edistämistä
- osa yrityksen riskien hallintaa
- toimintaympäristön muutosten havainnointia.

Turvallisuustoiminnan tavoitteet ja päämäärät muodostuvat organisaation visiosta ja strategisista tavoitteista, ja niiden tarkoituksena on varmistaa organisaatiolle asetettujen tavoitteiden toteutuminen. Turvallisuusjohtamisen lähtökohtana ovat yritysturvallisuuden osa-alueet. Turvallisuustoimintojen organisointi vaatiikin kaikkien yritysturvallisuuden osa-alueiden jatkuvaa seurantaa ja kehittämistä sekä saavutettujen tulosten arviointia. Yritysturvallisuus voidaan hahmottaa myös matriisina, jossa sen eri osa-alueet risteävät toimintojen kanssa.

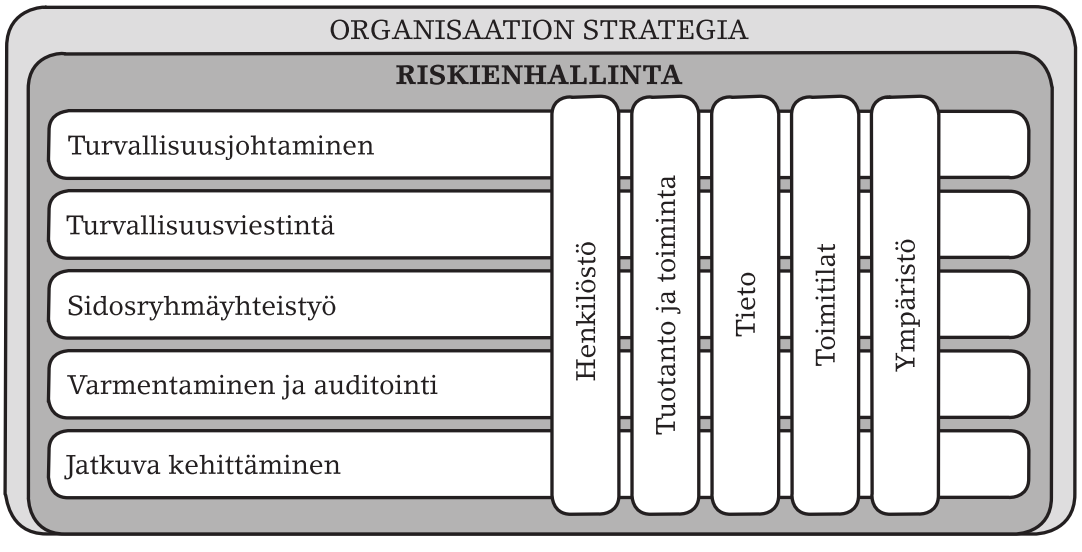

Kuva 28. *Yritysturvallisuuden matriisi (Elinkeinoelämän keskusliitto)*

Turvallisuusjohtaminen rakentuu organisaatiossa politiikan, suunnitelmien ja toimintaohjeiden muodostamasta kokonaisuudesta. Organisaation

turvallisuustoiminnan päämäärät ja tarvittavat toimet voidaan kuvata esimerkiksi organisaation turvallisuuspolitiikan, turvallisuussuunnitelmien, kehittämisohjelmien ja toimintaohjeiden avulla.

Yrityksen tai julkisyhteisön turvallisuusorganisaation muodostavat turvallisuudesta vastaava johtaja, turvallisuuden osa-alueiden asiantuntijat ja turvallisuuden kehittämisestä vastaavat työryhmät. Lisäksi organisaatiossa voi toimia kriisitilanteita varten muodostettu johtoryhmä (Crisis Management Team, CMT). Organisaation ylin johto määrittelee turvallisuustoiminnan vähimmäisvaatimukset ja tavoitteet liiketoiminnan näkökulmasta ja seuraa organisaation turvallisuustasoa mittareiden avulla.

Turvallisuusjohtaminen ja sen kehittäminen vaativat toiminnan taloudellista ja toiminnallista suunnittelua. Johtamisen tavoitteena on organisoida ne toimet, joilla varmistetaan yrityksen tai julkisyhteisön toiminnan häiriöttömyys ja jatkuvuus.

Toimintaympäristöanalyysi käynnistää turvallisuuden strategisen suunnittelun. Sen avulla arvioidaan yrityksen tai julkisyhteisön turvallisuuteen vaikuttavia ulkoisia tekijöitä, kuten lainsäädännön muutoksia, viranomaismääräyksiä ja toimintaympäristöstä aiheutuvia ulkoisia riskejä (viranomaisten rikos- ja suuronnettomuustilastot).

Yrityksen tai julkisyhteisön turvallisuutta on arvioitava myös sisäisesti toimintojen, riskianalyysien, tapaturma- ja vahinkotilastojen sekä auditointiraporttien avulla. Turvallisuuden strategisen suunnittelun valmistelussa on otettava huomioon organisaation toimialojen erityispiirteet, koska ne vaikuttavat turvallisuusjärjestelyiden tarpeeseen ja toimialojen turvallisuustarpeissa on suuria eroja. Esimerkiksi energian tuottaminen ydinvoimalla vaatii enemmän turvallisuusjärjestelyitä kuin vähittäiskauppatoiminta.

Strategisen suunnittelun perustana ovat ulkoinen ja sisäinen toimintaympäristöanalyysi, joka voidaan toteuttaa esimerkiksi SWOT-analyysimenetelmän avulla. SWOT-analyysissä tarkastellaan organisaatiota sen vahvuuksien (strengths), heikkouksien (weakness), mahdollisuuksien (opportunities) ja uhkien (threats) näkökulmasta. Analyysin pohjalta määritetään turvallisuuden strategiset tavoitteet ja toimet esimerkiksi kolmeksi seuraavaksi vuodeksi. Pitkäaikaistavoitteet taas muodostetaan organisaation turvallisuuden SWOT-analyysin tulosten perusteella.

SWOT-analyysin tuloksista esille tulleet vahvuudet säilytetään, heikkoudet poistetaan, mahdollisuudet hyödynnetään ja uhat minimoidaan riskienhallintatoimilla. Strategiasta myös johdetaan vuosittainen turvallisuuden toiminta- ja taloussuunnitelma, jonka mukaisesti turvallisuustoimia toteutetaan käytännössä.

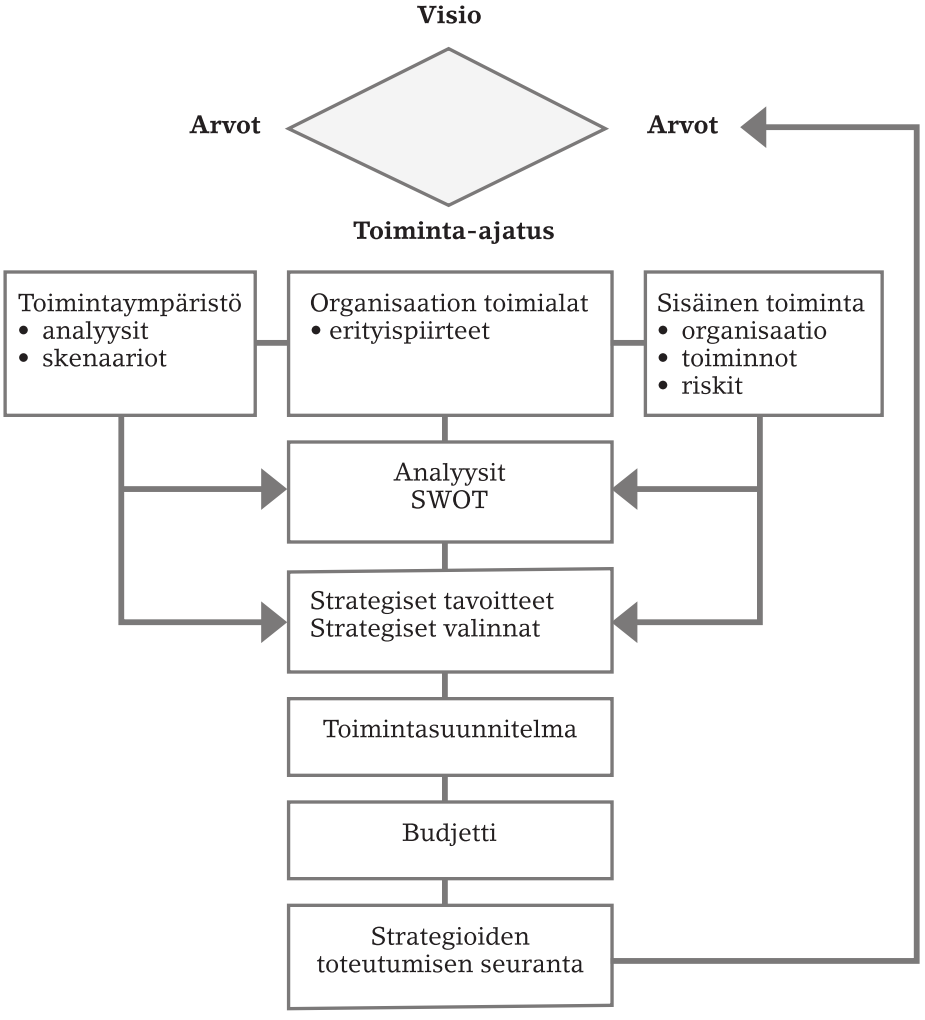

Kuva 29. *Turvallisuusjohtaminen*

Turvallisuusjohtamisen keinot

Turvallisuusjohtaminen on osa organisaation operatiivista johtamista, joka koostuu strategisesta johtamisesta, toiminnan analysoinnista, strategian, toimintasuunnitelman ja budjetin laatimisesta, suunnitelman mukaisesta toiminnasta ja toiminnalla saavutettujen tulosten seurannasta ja analysoinnista sekä tulostavoitteiden saavuttamisen palkitsemisesta.

Käytännössä turvallisuusjohtaminen on yrityksen tai julkisyhteisön

- päämäärien tiedostamista
- turvallisuustoiminnan organisointia

– uhkien tunnistamista ja riskien analysointia
– ulkoisen ja sisäisen toimintaympäristön turvallisuuden seurantaa
– vastuiden määrittelyä
– turvallisuussuunnitelmien ja ohjeistojen laatimista
– organisaation turvallisuustietoisuuden lisäämistä
– erityistilanteiden toimintatapojen suunnittelua
– sidosryhmäyhteistyötä.

Turvallisuustoiminnan organisointi tarkoittaa turvallisuusjärjestelyiden suunnittelua, toteutusta, ohjeistamista ja vastuiden jakoa. Turvallisuuteen liittyvä riskienhallinta taas koostuu organisaation vaarojen tunnistamisesta, riskien analysoinnista, riskienhallintatoimien suunnittelusta ja toteutuksesta sekä riskienhallinnan toimivuuden seurannasta.

Ulkoisella turvallisuuden seurannalla tarkoitetaan toimintaympäristömuutosten tarkkailua. Sisäinen turvallisuuden seuranta puolestaan on organisaation omien tapaturmien, onnettomuuksien, vahinkotilanteiden, sairaus- ja tapaturmapoissaolojen, työilmapiirin ja vaaratilanteiden tilastojen keräämistä ja tarkkailua.

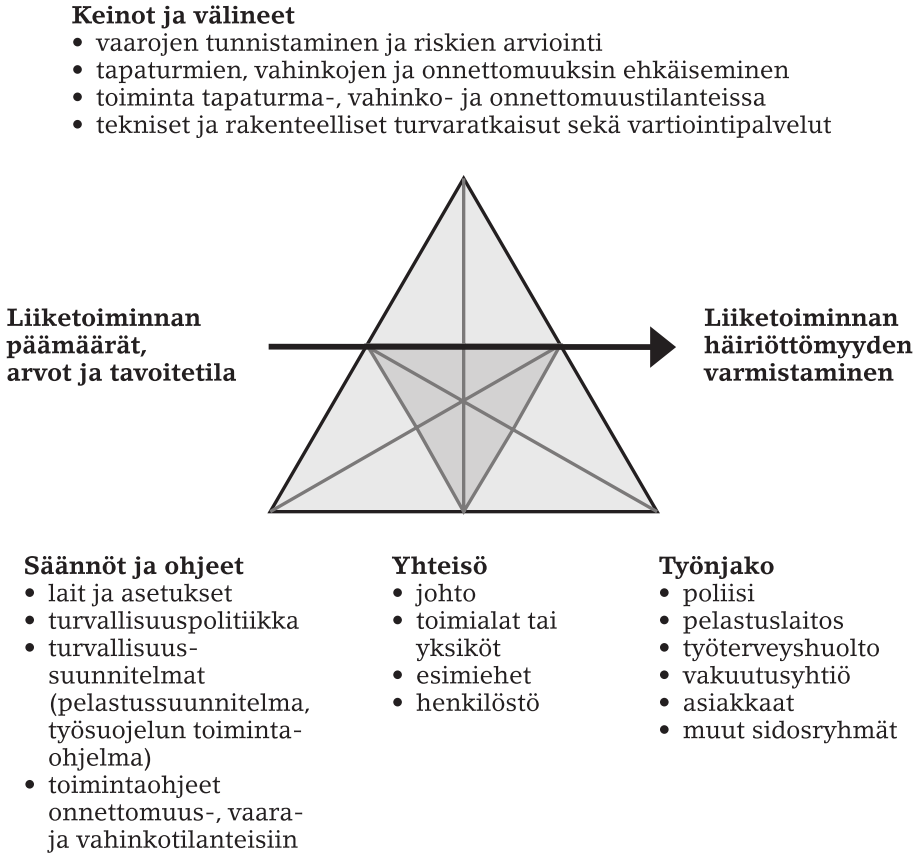

Kuva 30. *Turvallisuusjohtamisen kokonaisuus*

Turvallisuussuunnitelmien ja ohjeiden laatiminen ja kehittäminen tarkoittaa organisaation linjaorganisaation ohjeistamista onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteiden sekä rikosten varalle. Organisaation turvallisuustietouden lisääminen vaatii muun muassa koko organisaation kattavaa turvallisuusviestintää ja johdon, esimiesten ja työntekijöiden kouluttamista turvallisuusasioiden huomiointiin, riskienhallintaan sekä hätätilannetoimintaan. Erityistilannejohtamisella puolestaan tarkoitetaan hätä- ja kriisitilanteen johtamisjärjestelyitä, ja sidosryhmäyhteistyö on viranomaisten, asiantuntijaorganisaatioiden, vakuutusyhtiöiden, turvallisuusalan palveluyritysten, turvallisuusalan yhdistysten ja kollegoiden välistä tiedonvaihtoa, yhteistyökumppaneiden auditoimista ja yhteistä organisaatioiden kehittämistä.

Turvallisuusjohtamisen onnistumisen kannalta on tärkeää muistaa, että johtamisessa keskiössä ovat aina ihmiset sekä ihmisten käyttäytymiseen ja toimintaan vaikuttaminen. Turvallisuudelle asetettujen tavoitteiden on oltava selkeitä ja ymmärrettäviä. Turvallisuuden merkitystä on korostettava niin, että jokainen organisaation henkilöstöön kuuluva ymmärtää sen merkityksen ja riskienhallintaan liittyvien toimintatapojen ja menettelyjen tarkoituksen. Johtamisessa on tärkeää riittävä vuorovaikutus ja viestintä, jotta tavoitteet ja toimintatavat saadaan ulotettua koko organisaatioon eli ylimmästä johdosta kaikkiin työtehtäviin. Johtamisen onnistumisen kannalta keskeistä on myös menettelytapojen ja ohjeiden noudattamisen seuranta sekä puuttuminen ohjeistusten vastaiseen toimintaan.

Turvallisuusjohtamisen dokumentit

Yrityksissä ja julkisyhteisöissä turvallisuuden laadukkaaseen hoitamiseen kuuluu ajantasainen ohjeistaminen. Ohjeistot on laadittava yrityksen liiketoiminnan tarpeiden pohjalta. Ohjeistohierarkia voi olla esimerkiksi seuraava:

- turvallisuuspolitiikka
- turvallisuusstrategia
- turvallisuusohje
- ohjekortti.

Turvallisuuspolitiikka

Yrityksen tai julkisyhteisön turvallisuustoimintojen perustana on ylimmän johdon hyväksymä turvallisuuspolitiikka, joka kertoo ylimmän johdon tahtotilan turvallisuusasioiden hoitamisesta ja sen päämäärästä.

Turvallisuuspolitiikka

- Perustehtävämme on tarjota laadukkaita ja turvallisia ratkaisuja ja palveluita kestävän kehityksen periaatteita kunnioittaen. Haluamme olla ykkösiä siinä, mitä teemme, ratkaisemalla asiakkaidemme ongelmat laadukkaalla kokonaispalvelulla, ansaitsemalla asiakkaidemme luottamuksen ja tekemällä tulosta nyt ja huomenna.
- Haluamme luoda henkilöstöllemme ja muille sidosryhmillemme turvallisen ja viihtyisän työympäristön. Haluamme myös huolehtia henkilöstömme terveydestä ja turvallisuudesta ja varmistaa toimintamme häiriöttömän jatkumisen kaikissa olosuhteissa.

Saavutamme yhteiset tavoitteemme, kun

- tunnistamme järjestelmällisesti henkilöstöämme, ympäristöämme, tietojamme, omaisuuttamme ja toimintaamme uhkaavat vaarat sekä ehkäisemme ennalta niiden syntymisen
- edistämme ja ylläpidämme jatkuvasti henkilöstömme terveyttä, turvallisuutta ja työkykyä
- huolehdimme omien tietojemme sekä asiakkaiden ja muiden sidosryhmien tietojen ja omaisuuden asianmukaisesta käsittelystä, säilytyksestä ja hävittämisestä
- minimoimme toiminnastamme aiheutuvat ympäristöhaitat
- varmistamme toimintamme häiriöttömyyden noudattamalla lakeja ja säädöksiä, viranomaismääräyksiä sekä turvallisuusperiaatteitamme.

Kuva 31. *Erään organisaation turvallisuuspolitiikka*

Turvallisuusstrategia

Turvallisuusstrategia tarkoittaa yrityksen tai yhteisön turvallisuuden organisoinnin sisältöä sekä kehittämisperiaatteita. Se antaa perusteet turvallisuuden kokonaisvaltaiselle ja pitkäjänteiselle johtamiselle sekä tarkemmalle ohjeistamiselle.

Turvallisuussuunnitelmat ja toimintaohjeet

Turvallisuuspolitiikan ja -strategian pohjalta organisaatioon laaditaan turvallisuussuunnitelmat ja -ohjeet, jossa määritetään ne toimet, joiden avulla päästään organisaation ylimmän johdon asettamaan turvallisuuden tavoitetilaan. Turvallisuusjärjestelyiden toimeenpanoon liittyviä asiakirjoja nimitetään eri organisaatioissa eri tavoin. Yrityksen tai julkisyhteisön turvallisuussuunnitelmassa määritellään yritysturvallisuuden osa-alueiden näkökulmasta turvallisuuden ylläpitämiseen ja kehittämiseen tarvittavat toimet organisaation liiketoiminnan nykyhetken ja tulevaisuuden vaatimusten pohjalta. Turvallisuussuunnitelman liitteeksi tai osaksi laaditaan

myös lakisääteiset asiakirjat, kuten pelastussuunnitelma. Usein myös työ- ja tietoturvallisuuden ohjeistus eriytetään omiksi kokonaisuuksikseen.

Turvallisuussuunnitelmassa kuvataan organisaation nykytila ja tiedossa olevat toimintaympäristön muutokset, jotka vaikuttavat turvallisuuden kehittämistarpeeseen. Toimintaympäristön muutoksista selvitetään tiedossa olevat lainsäädännön muutokset, liiketoiminnan tulevat tarpeet, kansainväliset ja valtakunnalliset turvallisuustilanteen muutokset. Tämän jälkeen suunnitelmaan määritellään riskiselvityksen ja toimintaympäristöanalyysin tulosten pohjalta tarvittavat turvallisuuden kehittämistoimet.

Turvallisuusohjeet tarkoittavat organisaation henkilöstön toimintaohjeita onnettomuus-, vaara- ja rikos- sekä vahinkotilanteita varten. Useimmiten ohjeet jakautuvat vahinkotilanteita ehkäiseviin toimenpide- ja käyttöohjeisiin sekä vahinkotilanteisiin liittyviin toimintaohjeisiin. Henkilöstö tulee perehdyttää turvallisuusohjeisiin etukäteen, koska vahinkotilanteen sattuessa ohjeisiin tutustumiseen ei välttämättä ole aikaa.

Turvallisuuspalveluiden ja -järjestelmien hankinta

Turvallisuusjohtamiseen liittyvät myös turvallisuuspalveluiden hankinta sekä niiden organisointi ja laadun valvonta. Turvallisuuspalveluita ja teknisiä tai rakenteellisia turvaratkaisuita käytetään lähes kaikissa yrityksissä ja yhteisöissä. Palveluita ja teknisiä ratkaisuja hankitaan pääasiassa henkilöstön, omaisuuden ja tiedon turvallisuuden varmistamiseksi. Turvallisuusalan palveluista ja tuotteista kerrotaan tarkemmin luvussa Yksityinen turvallisuusala.

Palveluiden ja teknisten ratkaisujen hankintatarve on arvioitava riskianalyysin ja erillisen tarveselvityksen pohjalta. Tarveselvityksessä arvioidaan, millaista palvelua, teknistä järjestelmää, rakenteellista ratkaisua tai edellä mainittujen yhdistelmää tarvitaan riskianalyysissä tunnistettujen riskien pienentämiseksi.

Yritysten ja yhteisöjen hankintoja säätelevät kauppalaki ja laki julkisista hankinnoista. Palvelun tai tuotteen hankinnan vaiheet ovat potentiaalisten palvelun- tai tavarantoimittajien selvittäminen, tarjouspyynnön laatiminen, tarjousten vertailu, ostopäätöksen teko sekä palvelun laadun ja toimituksen valvonta. Palvelun- tai tavarantoimittajien arvioinnissa on tärkeää arvioida organisaation palvelun- tai tavarantoimituskykyä ja -varmuutta, henkilöstön osaamista, rekrytointia ja henkilöstöpolitiikkaa, huolto- ja ylläpitovalmiutta, referenssejä vastaavista palveluista ja järjestelmätoimituksista sekä muita kokemuksia kyseisestä toimittajasta.

Tarjouspyyntöasiakirjojen tulee olla yksiselitteisiä ja selkeitä, eli niistä tulee käydä ilmi kaikki toimitukseen tarjoajan kannalta vaikuttavat tiedot. Tarjouspyynnössä yksilöidään hankinnan kohde ja sen kriteerit. Palvelun tai järjestelmän kriteerit ja laatuvaatimukset luetellaan tarkasti toimitusehtoineen. Tarjousten vertailu on mahdollista vain, jos tarjouspyyntö on tehty yksiselitteisesti, jolloin myös tarjoukset ovat vertailukelpoisia.

Palveluntarjoajan ja järjestelmän toimittajan valinnassa käytetään normaalisti valintaperusteena kokonaistaloudellisuutta. Päätöksenteossa tulisi arvioida hankintahinnan lisäksi myös huolto- ja ylläpitovalmiutta, laatua, integrointi- tai jatkokehitysmahdollisuuksia, hankinnan elinkaarta, hankinnan kokonaishintaa ja palvelun tai järjestelmän toimittajan toimitusehtoja sekä toimituskykyä.

Hankinnan jälkeen palvelun tai järjestelmän sopimuksenmukaisuutta ja laatua on seurattava. Esimerkiksi yrityksen tai yhteisön turvallisuuteen liittyvissä hankinnoissa laadunseuranta on tärkeää sovitun turvallisuustason varmistamiseksi. Laadunseurantaa toteutetaan tarkastusten ja seurantakokousten avulla, joissa toimittajan ja ostajan yhteistyönä hankittua palvelua tai järjestelmää pyritään myös kehittämään.

Turvallisuuden mittaaminen ja seuranta

Organisaation turvallisuutta ja sen kehittymistä on tärkeää seurata jatkuvasti. Johdon on oltava tietoinen muun muassa riskeistä ja sattuneista tapaturmista, rikoksista, vahinkotilanteista ja onnettomuuksista. Ylimmän johdon on lainsäädännön velvoitteiden mukaan myös tarpeen mukaan ryhdyttävä toimiin tapaturmien, vahinkojen ja onnettomuuksien estämiseksi.

Normaalisti turvallisuutta seurataan jälkikäteismittareiden avulla. Jälkikäteismittareita voivat olla muun muassa vakuutusyhtiöltä saadut tapaturma- ja vahinkotilastot, sairauspoissaolot ja organisaation tiloissa tapahtuneet onnettomuudet, tapaturma- ja vahinkotilanteet sekä raportoidut läheltä piti -tilanteet. Sattuneiden tapaturmien ja vahinkojen perusteella pystytään havaitsemaan organisaation tyypillisimmät tapaturma- ja vahinkotilanteet. Läheltä piti -tilanteista saadaan myös selville niin sanottuja heikkoja signaaleita eli vinkkejä todennäköisistä rikos-, onnettomuus-, tapaturma- ja vahinkotilanteista ennen niiden tapahtumista. Lisäksi sairauspoissaolotilastojen perusteella voidaan tarkastella esimerkiksi henkilöstön työssäjaksamista ja työperäisten sairauksien esiintymistä.

Organisaation turvallisuutta olisi hyvä kuitenkin seurata kokonaisvaltaisemmin ja ennen kaikkea etupainotteisesti, koska turvallisuustoiminnan tarkoituksena on onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteiden estäminen ennalta. Turvallisuuden seurantamittarit on tärkeää sisällyttää organisaation toiminnanohjausjärjestelmään. Jos organisaatiossa on käytössä tasapainotettujen tuloskorttien menetelmä (balanced scorecard), turvallisuuden seuranta on hyvä sisällyttää myös niihin. Tällöin myös organisaation turvallisuutta voidaan tarkastella talouden, asiakas- ja sidosryhmien, prosessien tehokkuuden ja osaamisen kehittämisen näkökulmasta. Turvallisuuden seurannan etupainotteisuutta voidaan lisäksi lisätä vuosittaisten riskien arvioinnin, ulkoisten ja sisäisten auditointien sekä läheltä piti -tilanteiden tehokkaan raportointimenettelyn avulla. Auditointeja ovat työturvallisuustarkastukset, palotarkastukset sekä muut turvallisuustarkastukset.

Näkökulma	Mittauksen kohde	Mittari	Tavoite
Talous	• turvallisuus-järjestelyiden kustannukset • vahinkojen, tapaturmien, sairauspoissa-olojen aiheuttamat menetykset	• budjetti • menetykset euroissa/vuosi	• budjetti ei ylity • menetyksiä edellisvuotta vähemmän
Prosessien tehokkuus	• poikkeamat • läheltä piti -tilanteet	• määrä/vuosi	• ei poikkeamia • läheltä piti -tapaukset raportoidaan
Asiakkaat ja sidosryhmät	• asiakas-tyytyväisyys • imagokyselyt	• keskiarvo	• vähintään 3.8 (asteikko 1–5)
Henkilöstö ja osaaminen	• tapaturmat • tapaturma-poissaolot • ammattitaudit	• määrä/vuosi	• nolla tapaturmaa • sairauspoissa-oloja alle 3 % työtunneista

Kuva 32. *Erään organisaation turvallisuuden mittarit*

Nykyisin turvallisuus ymmärretään keskeiseksi osaksi yrityksen laatujärjestelmää, koska se tuottaa myös asiakkaalle lisäarvoa. Yrityksen turvallisuustoiminnan tulee myös perustua jatkuvaan kehittämiseen, koska liiketoimintaympäristö elää nykyään jatkuvassa muutoksessa. Turvallisuus ei ole pysyvä olotila, vaan jatkuva prosessi. Turvallisuuden johtamisen tukena on mahdollista hyödyntää erilaisia standardeja ja laadunhallinnan järjestelmiä. Turvallisuustoiminnan standardit, laatu ja mittarit antavat yritykselle ja sen yhteistyökumppaneille selkeän ja yhteismitallisen kuvan toiminnan tasosta.

Standardeja ovat esimerkiksi

- Laadunhallintajärjestelmä ISO 9000
- Riskienhallinta ISO 31000 ja ISO 31010
- Toimitusketjun turvallisuus ISO 28000
- Jatkuvuudenhallinta ISO 22301
- Ympäristöjohtaminen ISO 14000
- Tietoturvallisuuden hallinta ISO/IEC 27000
- Omaisuudenhallinta ISO 55000
- Työterveys- ja turvallisuusjohtaminen ISO 45000 ja OHSAS 18000
- Yhteiskuntavastuu ISO 26000
- Energianhallinta ISO 50001.

POHDITTAVAKSI

1. Miksi turvallisuusjohtaminen on tärkeää yrityksen toiminnalle?
2. Miten itse motivoisit henkilöstöä huomioimaan turvallisuusasiat?
3. Mitä voi tapahtua, jos organisaation turvallisuutta ei seurata järjestelmällisesti?

8.7 Tietoturvallisuus

Tietoturvallisuudella tarkoitetaan organisaation tietopääoman suojaamista vahingoilta, ilkivallalta ja sen joutumiselta vääriin käsiin. Tietoturvallisuus koostuu tiedon eheydestä, luottamuksellisuudesta ja saatavuudesta tiedon elinkaaren aikana. Tiedon elinkaarella tarkoitetaan tiedon luomisen ja tuhoutumisen välistä aikaa, johon sisältyy tiedon tallettamista, muokkaamista, siirtämistä, kopioimista ja lähettämistä. Tietoa voidaan käsitellä tietojärjestelmissä ja tietoverkoissa esimerkiksi kirjallisena, kuvana, äänenä tai näiden yhdistelmänä. Tiedon luottamuksellisuudella taas tarkoitetaan sitä, että tieto on vain niiden henkilöiden saatavilla, ketkä sitä työnsä suorittamiseksi tarvitsevat tai keillä on muuten oikeus sen hallussapitoon. Tiedon eheydellä taas tarkoitetaan sitä, että tieto säilyy alkuperäisessä muodossaan tai sellaisena kuin omistaja on määrittänyt.

Tiedon käsite

Yhteiskunnan muutos maatalousyhteiskunnasta teolliseen yhteiskuntaan ja nykyiseen tietoyhteiskuntaan on ollut valtava. Tuotannon painopiste on siirtynyt maasta ja koneista ihmisen osaamiseen ja tietoon, josta on tullut tuote. Samalla maailmasta on tullut tietointensiivinen ja äärimmäisen muutosherk-

kä. Tapahtumat eivät seuraa enää loogisesti toisiaan, ja muutokset ovat vaikeasti ennakoitavissa. Talouden globalisoituminen, automaation kehittyminen ja yritysten yhteenliittyminen ovat merkkejä muuttuneesta maailmasta.

Tieto on klassisen määritelmän mukaan hyvin perusteltu tosi uskomus. Erään määritelmän mukaan taas väittämä on tietoa, jos väittämä on tosi. Suomen kielen verbi tietää juontuu vanhemmasta tie-sanasta. Sana on alun perin merkinnyt ”tuntea tie” tai ”seurata jälkien muodostamaa uraa”. Tämän suppean merkityksen kautta sana on kehittynyt myöhemmin tarkoittamaan yleistä selontekoa asioista. Suomen kielen tietoa merkitsevä sana on moniselitteinen. Esimerkiksi englannin kieleen käännettäessä tietoa voivat vastata useat toisistaan eroavat sanat ”knowledge”, ”information”, ”data” ja ”fact”. Tieto on yleiskäsite, jonka alakäsitteitä ovat sen jalostusasteen mukaan jaoteltuna data, informaatio, osaaminen ja viisaus. Datalla tarkoitetaan kaikkea sitä aineistoa, joka on kerätty tiedon korkeampien jalostusasteiden lisäämiseksi. Informaatiota taas ovat yksittäiset ja erittelemättömät havainnot eli tiedonpalaset, joita ei ole kytketty muuhun tietoon. Englannin kielen sana ”knowledge” on usein käännetty osaamiseksi. Osaaminen voidaan määritellä myös sellaiseksi tiedoksi, jota voidaan soveltaa käytännössä.

Organisaation tiedot koostuvat useasta eri tekijästä. Tiedot voidaan jakaa esimerkiksi erilaisissa tallenteissa oleviin virallisiin tietoihin, henkilöstön hallussa olevaan henkiseen pääomaan, organisaatioon ja toimintaan liittyvään organisatoriseen tietoon sekä asiakkaisiin ja sidosryhmäsuhteisiin liittyvään tietoon. Tiedon merkitys organisaation kilpailutekijänä on myös lisääntynyt.

Organisaation tietopääoma muodostuu organisaation osaamisesta, uudistumiskyvystä ja aineettomasta pääomasta. Organisaation aineeton pääoma esiintyy näkyvänä ja näkymättömänä. Näkyvä tietopääoma tarkoittaa esimerkiksi organisaation omistamia patentteja, tavaramerkkejä eli brändejä, dokumentteja ja aineettomia oikeuksia. Näkymätön tietopääoma (inhimillinen pääoma) taas esiintyy ihmisten sosiaalisissa suhteissa, kokemuksissa, tiedoissa ja taidoissa, ja se edustaa suurinta osaa organisaation tietopääomasta. Näkymättömän tietopääoman tunnistaminen ja sen hyödyntäminen ovat nykyisin organisaation menestymisen edellytyksiä.

Tietoturvallisuuden lakisääteisyys

Kotimainen ja kansainvälinen lainsäädäntö asettavat tietoturvallisuuden huolehtimista koskevia velvoitteita yrityksille ja yhteisöille. Velvoitteet ovat normaalisti yleisluontoisia, joten niiden soveltaminen ja riittävän tietoturval-

lisuustoimintojen toteuttaminen on yrityksen itsensä vastuulla. Yritysten ja julkisyhteisöjen onkin tärkeää seurata tietoturvallisuutta säätelevän lainsäädännön kehittymistä ja poimia sieltä ajantasaiset tietoturvan suunnittelua, ylläpitoa ja kehittämistä koskevat säädökset. Kansallisen tietoturvastrategian mukaan yhteiskunta tukee yritysten ja yhteisöjen toimintaa asettamalla kaikille yhdenmukaiset tietoturvallisuustavoitteet, joilla saadaan aikaan tietoturvallinen yhteiskunta, jossa otetaan huomioon yritysten tarpeet ja yksittäisen kansalaisen perusoikeudet yksityisyyden suojasta alkaen.

Organisaation tietoturvallisuuteen liittyvää lainsäädäntöä voidaan tarkastella esimerkiksi organisaation palveluiden, infrastruktuurin eli tietojärjestelmän rakenteen ja työntekijöiden näkökulmasta. Työntekijöiden yksityisyyden salassapitoon velvoittavat henkilötietolaki, julkisuuslaki ja laki yksityisyyden suojasta. Organisaation tietojärjestelmän tietoturvallisuustoimiin taas velvoittavat rikoslain ja työsopimuslain salassapitoa koskevat säännökset sekä sähköisen viestinnän tietosuojalaki. Organisaation tietoliikennepalveluiden käyttöön ja hankintaan liittyviä säännöksiä asettavat lisäksi laki yhteiskunnan palvelun tarjoamisesta, viestintämarkkinalaki ja perustuslaki.

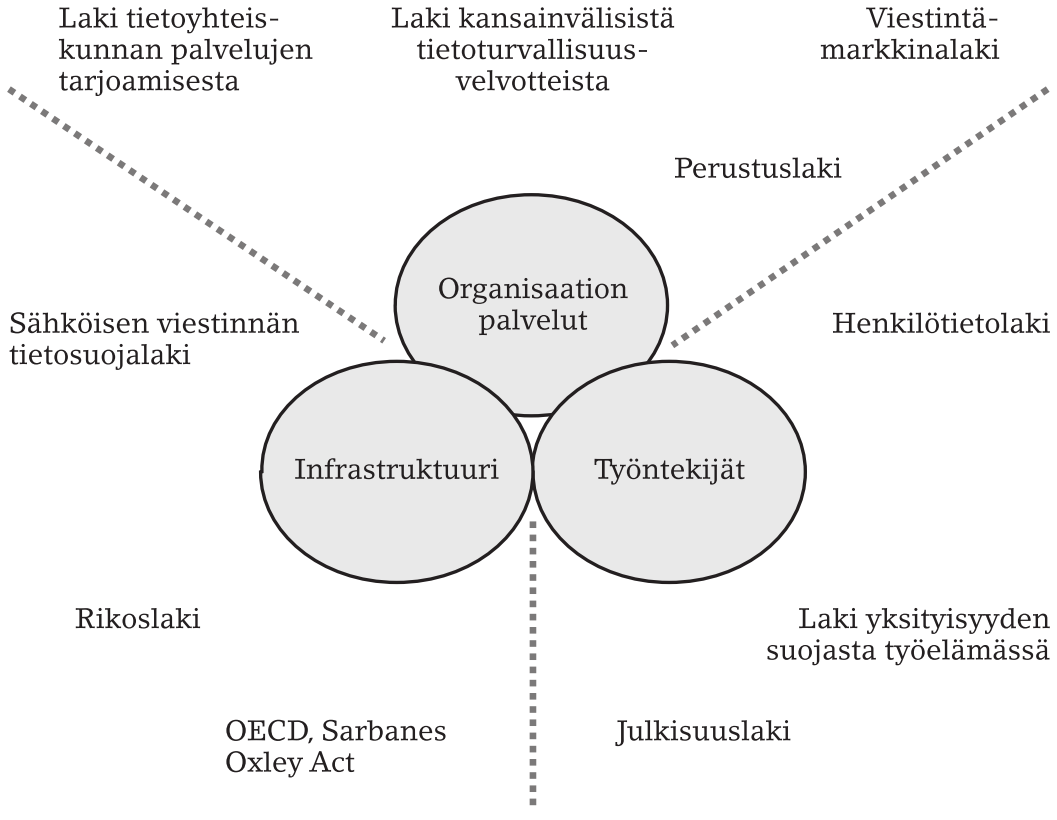

Kuva 33. *Tietoturvallisuutta käsittelevää suomalaista lainsäädäntöä ja kansainvälistä ohjeistoa (Laaksonen, Nevasalo, Tomula 2006)*

Tietoturvallisuuden perusteet

Tietoturvallisuuden tarkoituksena on varmistaa tietoaineistojen, tietojärjestelmien ja palveluiden asianmukainen suojaus siten, että niiden luottamuksellisuuteen, eheyteen ja saatavuuteen liittyvät riskit otetaan huomioon. Käytännössä se tarkoittaa, että tiedot ovat oikea-aikaisesti saatavilla ja että tietoja voivat käsitellä vain niitä työnsä puolesta tarvitsevat henkilöt. Tietojen, tietojärjestelmien ja palveluiden on oltava luotettavia, oikeita ja ajantasaisia. Tietojen, järjestelmien ja palveluiden on myös pysyttävä toiminnassa ja oltava saatavilla silloin kun niitä tarvitaan. Tiedot eivät saa paljastua, muuttua tai tuhoutua asiattoman toiminnan, haittaohjelmien, laitteisto- tai ohjelmistovikojen tai muiden vahinkojen, tapahtumien tai häiriötilanteiden vuoksi. Sähköisten palvelujen yleistyminen on lisännyt tietoturvan tarvetta ja vaatimuksia. Esimerkiksi sähköisten pankki- ja viranomaispalvelujen on oltava toiminnassa lähtökohtaisesti vuorokauden ympäri vuoden jokaisena päivänä.

Tietojärjestelmät ja -verkot liittyvät nykyään poikkeuksetta yritysten kaikkeen toimintaan. Tuotantoprosesseissa, taloushallinnossa, henkilöstöhallinnossa, myynnissä sekä sisäisessä ja ulkoisessa viestinnässä hyödynnetään tietoteknisiä ratkaisuja ja palveluja. Tietoturvallisuuden vaarantuminen aiheuttaa harmeja, vaikeuksia ja jopa taloudellisia menetyksiä. Esimerkiksi henkilöstön henkilö- ja palkkatietojen on oltava palkkahallinnon henkilöstön käytettävissä palkkojen maksamiseksi. Henkilö- ja palkkatietojen on myös oltava muuttumattomia, ja niiden aitouteen on voitava luottaa. Niitä eivät myöskään saa päästä tarkastelemaan muut kuin työnsä puolesta niitä tarvitsevat. Luottamuksellisuus, eheys ja käytettävyyskriteerit koskevat myös pankkitilejä. Lähtökohtaisesti voidaan pitää normina, että työstä maksettava palkka on tilillä palkkapäivänä. Tilillä olevan rahan tulee olla käytettävissä aina tarpeen mukaan, ja rahankäyttötapojen ja -kohteiden tulee pysyä luottamuksellisina.

Yritysten ja julkisyhteisöjen tietoturvallisuustoiminnan tavoitteena on varmistaa käytössään olevien tietojen luottamuksellisuus, eheys ja käytettävyys. Tietoturvallisuus voidaan jakaa fyysiseen ja hallinnolliseen tietoturvallisuuteen, tietoaineistoturvallisuuteen, tietotekniikan käyttöturvallisuuteen, tietojenkäsittelyn turvallisuuteen, laitteistojen turvallisuuteen, tietoliikenteen turvallisuuteen ja ohjelmistoturvallisuuteen.

Tietoturvallisuuden suurimmat riskit aiheutuvat ihmisistä sekä ihmisten tietoisesta ja tiedostamattomasta toiminnasta. Siksi johtaminen, koulutus ja viestintä korostuvat tietoturvallisuuden hallinnassa.

Tietoturvallisuuden merkitys korostuu tulevaisuudessa

Teknologian nopea kehitys ja digitalisaatio muuttavat yritysten toimintaympäristöjä, toimialoja, prosesseja, ammatteja ja työn tekemistä. Uuden teknologian myötä keinoäly, robotiikka, 3D-tulostus, sensoriteknologia, asioiden internet (IoT) sekä virtuaalinen ja lisätty todellisuus muuttavat palvelujen tuottamista, tuotteiden valmistamista ja niiden jakelua merkittävästi. On myös odotettavissa, että 2020-luvulla jokainen maapallon ihminen pääsee internetiin käsiksi omalta mobiililaitteeltaan. Kehitys on mullistava ja verrattavissa hehkulampun keksimiseen. Kaikki ihmiset, tieto ja palvelut tulevat olemaan kaikkien maailman ihmisten tavoitettavissa ennen pitkää. Sähköisten palvelujen ja tietoverkkojen yleistyminen korostaa tietoturvallisuuden merkitystä jokaisen kansalaisen, yrityksen ja julkisyhteisön toiminnassa.

Fyysinen tietoturvallisuus

Tietoturvallisuuden perustan luo organisaation toimintaympäristön fyysinen turvallisuus, joka koostuu toimitilojen ja työhuoneiden rakenteellisista ja teknisistä turvaratkaisuista sekä muusta fyysisten vahinkojen torjunnasta. Fyysisellä tietoturvallisuudella pyritään varmistamaan, että organisaation toimitiloissa voidaan käsitellä tietoa häiriöttömästi ja turvallisesti. Ilman turvallista toimintaympäristöä ei voida luotettavasti varmistaa tiedon luotettavuutta, käytettävyyttä ja eheyttä. Yrityksen toimitiloissa olevan salasanalla suojatun tietokoneen sisältämät tiedot eivät esimerkiksi ole turvassa, elleivät kiinteistön lukot ole kunnossa.

Organisaation toimitilat eivät ole tietoturvallisuuden kannalta samanarvoisia. Tärkeimpiä tiloja ovat tuotekehitystilat, tietotekniset laitetilat ja johdon työhuoneet. Tärkeät tilat tulee suojata vielä muita tiloja tarkemmin, ja niihin pääsy tulee rajata tarkasti.

Fyysisen turvallisuuden aikaansaamiseksi organisaation toimitilat tulee suojata asiattomalta tunkeutumiselta, rikoksilta, tulipalolta ja lämpötilan liialliselta kohoamiselta, vesivahingolta ja kosteudelta, sähköhäiriöiltä sekä pölyltä. Fyysisen turvallisuuden varmistaminen tarkoittaa käytännössä samoja järjestelyitä kuin toimitilaturvallisuudessa, jota käsitellään laajemmin luvussa 8.11. Organisaation tilat on suojattava organisaation toiminnan kannalta tarkoituksenmukaisesti, ja tiloihin ja tilojen eri osiin saavat pääs-

tä vain organisaation toiminnalle tärkeät henkilöt. Tämä vaatii rakenteellisia ja teknisiä turvaratkaisuja ja mahdollisesti myös turvallisuuspalvelujen hyödyntämistä.

Organisaation tiloissa tapahtuvien onnettomuus- ja vahinkotilanteiden tapahtumismahdollisuus on estettävä mahdollisimman tehokkaasti, jotta organisaatio pystyy toimimaan ylimmän johdon määrittelemällä tavalla. Tiloissa on oltava lämpötilan ja kosteuden seurantajärjestelmä, jonka avulla voidaan havaita tietojärjestelmälaitteita uhkaavat riskit riittävän ajoissa. Tietojärjestelmiin kuuluvat koneet ja laitteet on myös suojattava ylijännitepiikkien varalta, ja niihin on hankittava varavirtajärjestelmä laitteistojen energiansaannin varmistamiseksi sähkökatkoksien aikana.

Hallinnollinen tietoturvallisuus

Tietoturvallisuuden hallinnon perustana on organisaation strategian, liiketoimintasuunnitelman ja turvallisuuspolitiikan pohjalta laadittu tietoturvallisuuspolitiikka, joka voidaan sisällyttää organisaation muihin toimintapolitiikkoihin tai esimerkiksi tietohallintostrategiaan. Tietoturvallisuuden tavoitteena on organisaation tietojen käytön turvaaminen organisaation toiminnan häiriöttömyyden vaatimalla tavalla.

Tietoturvallisuuden hallinnollisena perustana on tietohallintoon ja -turvallisuuteen liittyvien vastuiden, valtuuksien sekä henkilö- ja aineresurssien määrittäminen. Tietoturvallisuuden hallinta vaatii työnantajan työnjohtooikeuden perusteella annettuja määräyksiä ja ohjeita sekä rajoituksia. Tietoturvallisuusohjeiden on oltava selkeitä. Ohjeiden noudattamista on myös valvottava, ja niiden laiminlyönnistä on seurattava rangaistus.

Organisaation tietoturvallisuuden perusta on tietoturvapolitiikka, jossa määritetään tietoturvallisuuden tarkoitus organisaatiossa ja sen liiketoiminnalliset ja lakisääteiset perusteet. Tietoturvallisuus vaatii organisaation tietoturvallisuustarpeen tunnistamista ja sen todentamista. Tietoturvallisuustoimintojen pohjan luo organisaation tietojärjestelmän infrastruktuurin eli sen laiterakenteen tarkka dokumentointi. Dokumentoinnin jälkeen tulee tunnistaa tietojärjestelmään ja -verkkoon kohdistuvat riskit sekä suunniteltava ja toteutettava tarvittavat riskienhallintatoimet. Riskienhallinta sisältää tarvittavat hallinnolliset ja tekniset ratkaisut tietoturvallisuuden varmistamiseksi ja sen parantamiseksi. Organisaation tietoturvallisuutta on myös seurattava jatkuvasti valvontasovellusten ja lokien sekä säännöllisesti tehtyjen riskianalyysien avulla. Organisaation toimin-

nan häiriöttömyyden turvaamiseksi laaditaan usein myös jatkuvuussuunnitelma, johon kirjataan tunnistettujen riskitekijöiden ja -tilanteiden hallintatoimet sekä toimintamallit, joiden avulla organisaation tietojärjestelmät ja tietoliikenneyhteydet palautetaan normaaleiksi vahinkotilanteen jälkeen.

Organisointi, resurssit ja vastuut

Organisaation tietojen turvaaminen vaatii henkilöresursseja, tietoteknisiä laitteita, valvonta- ja torjuntasovelluksia ja suojatut tietoliikenneyhteydet. Tietoturvallisuus kuuluu tiiviisti organisaation tietohallinnon tehtäväkenttään. Siihen liittyviä ammattinimikkeitä ovat esimerkiksi Chief Information Officer, tietoturvapäällikkö, tietoturva-asiantuntija ja pääkäyttäjä. Tietoturvallisuuden hallinta on merkittävä tekijä organisaation liiketoiminnan häiriöttömyyden turvaamisessa, joten on erittäin tärkeää, että organisaation ylin johto ymmärtää tietoturvallisuuden tärkeyden organisaation liiketoiminnan kannalta ja sitoutuu sen kehittämiseen.

Tietoturvallisuuden perustan luo vastuiden määrittely, jotta jokainen organisaatiossa työskentelevä tietää omat vastuunsa tietoturvallisuusasioissa. Tietoturvallisuuden hallinnolliset vastuut on jaettava tehtävittäin esimerkiksi tietoliikenneyhteyksien ylläpidon, salasanojen hallinnoinnin, virustorjunnan päivitysten, verkkolevyjen varmistusten ja erityistilanteiden osalta.

Vastuiden määrittäminen on tärkeää häiriötilanteiden varalta. Esimerkiksi tietoliikenneyhteyksien katkeaminen voi vakavasti häiritä liiketoiminnan jatkumista, joten yhteyksien palauttaminen on delegoitava henkilölle, jonka asiantuntemus riittää yhteyksien korjaamiseen.

Osaamisen hallinta ja toimintaohjeet

Tietoturvallisuuden onnistumisen perustana ovat organisaation henkilöstön tietoturvallisuus- ja tietoteknisten laitteiden käytön perusosaaminen. Henkilöstön osaamista täydennetään yksityiskohtaisilla ja selkeillä tietokone- ja ohjelmistokohtaisilla toimintaohjeilla. Organisaatiossa on oltava käytössä toimintamalli, jonka avulla varmistetaan uusien ja vanhojen työntekijöiden riittävä tietoteknisten laitteiden ja ohjelmistojen hallinta. Osaaminen tulee varmistaa aina ennen kuin käyttäjätunnuksia ja salasanoja annetaan järjestelmiin ja ohjelmistoihin. Esimerkiksi palkkahallintoohjelman käyttäjätunnusta ei saa antaa uudelle työntekijälle ilman käyttökoulutuksen hyväksyttyä suorittamista ja esimiehen lupaa.

Organisaatioissa on oltava ohjeet tietokoneiden ja mobiililaitteiden käytöstä, tietojen luokittelusta ja niiden käsittelystä tiedon elinkaaren aikana. Jokaisen henkilöstön edustajan on tiedettävä, miten tietoa käsitellään, miten tietokonetta käytetään turvallisesti ja miten asiakirjat tuhotaan turvallisesti. Myös tietokoneiden ja ohjelmistojen käyttöohjeet ovat tärkeä osa toimintaohjekokonaisuutta, jolla varmistetaan tietojen turvallinen käsittely ja ehkäistään tietovuodot.

Sosiaalisen median ja mobiililaitteiden yleistyminen on kasvattanut tietovuodon ja hakkeroinnin riskiä. Ihmiset ovat jatkuvasti ”on-line” eli yhteydessä tuhansien ihmisten verkostoihin vuorokauden ympäri muutamia vuosia vanhaa tietokonetta vastaavan mobiililaitteen avulla. Siksi organisaatioiden tietoturvaohjeissa on oltava selkeät pelisäännöt sosiaalisen median käytölle, pilvipalveluille sekä omaa työpaikkaa koskevien tietojen ilmaisemiselle. Harmittomalta tuntuva Youtube-video, Facebook-päivitys tai kannanotto Twitterissä voivat aiheuttaa työpaikalle vahinkoa tai vaikkapa vaikuttaa yrityksen maineeseen ja markkina-arvoon.

Yleiset tietoturvaohjeet

- Muista, että käyttäjänä vastaat omasta tietokoneestasi ja mobiililaitteestasi.
- Lukitse työasemasi tai kirjaudu ulos (CTRL + ALT + DEL ja enter), kun poistut työpisteestäsi. Sammuta myös kaikki sovellukset.
- Muista tallentaa muokkaamasi asiakirjat usein, ja muista, että vastaat itse tietojesi varmuuskopioinnista.
- Hävitä tarpeeton tietoaineisto siten kuin sen luokitus vaatii.
- Varmista sähköpostiosoitteen oikeellisuus ennen viestin lähettämistä.
- Avaa vain sellaisten sähköpostien liitteet, jotka tulevat luotettavalta taholta.
- Salasana on henkilökohtainen, eikä sitä saa luovuttaa toiselle. Vaihda salasanasi riittävän usein kaikkiin käytössäsi oleviin järjestelmiin. Älä kirjoita salasanaasi näkyville.
- Vaihda salasanasi, jos epäilet sen joutuneen muiden tietoon.
- Valitse salasanaksesi vähintään kahdeksanmerkkinen merkkijono, joka sisältää erikoismerkkejä ja numeroita.
- Jos epäilet, että koneessasi on virus, ota yhteys tietohallintoon. ÄLÄ KÄYTÄ TIETOKONETTA!
- Ongelmatilanteissa ota AINA yhteyttä tietohallintoon.
- Ohjelmia (esim. ”.exe”) tietokoneeseesi saa asentaa vain tietohallinnontoon henkilöstö. Jos tarvitset uuden ohjelman tietokoneeseesi, ota yhteyttä tietohallintoon.
- Luottamuksellisia asiakirjoja ei saa säilyttää työpöydällä. Muista aina tyhjentää työpöytäsi luottamuksellisesta materiaalista, kun poistut työhuoneestasi.
- Muista, että aina kun käytät oman työorganisaatiosi laitteita, internetiä tai sähköpostia, esiinnyt tietoverkossa organisaatiosi edustajana.
- Huomioi, että palvelun ylläpitäjät pääsevät käsiksi kaikkeen palvelussa käsiteltävään tietoon, myös kahdenvälisiin keskusteluihin. Internet-verkkoon päätynyttä tietoa voi olla mahdotonta poistaa jälkikäteen.
- Käsittele palveluissa vain sellaista tietoa, jonka käyttöön palvelu on organisaatiossasi hyväksytty (huomioi mikä tieto on julkista, mikä salassa pidettävää).
- Älä keskustele työasioista muissa kuin työtehtäviin hyväksytyissä palveluissa tai järjestelmissä. Tämä koskee myös sosiaalisen median käyttöä.

Kuva 34. *Erään organisaation tietoturvaohje*

Toiminnan häiriöttömyyden varmistaminen

Tietoturvallisuuden tärkein tehtävä on tukea organisaation liiketoimintaa. Nykyään organisaatioiden toiminta on aikaisempaa riippuvaisempi tietojärjestelmien toiminnasta eikä organisaatio välttämättä kestä tietojärjestelmien pitkäaikaista käyttökatkosta. Nykyisin ovat yleistyneet myös niin sanotut palvelunestohyökkäykset. Palvelunestohyökkäys tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa yrityksen verkkosivustolle suunnataan niin paljon verkkoliikennettä, että verkkosivuston ja sen sisältämien palvelujen toiminta lakkaa tai häiriintyy. Palvelunestohyökkäys voi pahimmillaan lamauttaa organisaation tietojärjestelmät, -verkot tai internetpalvelut pitkäksikin ajaksi.

Tietoaineistoturvallisuus

Tietoaineistoturvallisuudella tarkoitetaan tietoaineiston eli muistiin kirjoitetun tiedon turvaamista sen koko elinkaaren ajan. Tieto muuttuu tietoaineistoksi, kun se kirjoitetaan muistiin eli dokumentoidaan esimerkiksi asiakirjaksi. Organisaatioissa käsitellään suuria määriä tietoaineistoja, jotka sisältävät tietoja organisaation toiminnasta, henkilöstöstä, asiakkaista, tuotteista ja palveluista. Organisaation hallussa olevat tiedot ovatkin usein elintärkeitä sen toiminnan kannalta. Organisaation oman intressin lisäksi myös yhteiskunta on asettanut salassapitovelvoitteen organisaatioille lainsäädännön perusteella. Salassa pidettäviä tietoja ovat julkisuuslain mukaan muun muassa liikesalaisuudet ja henkilöstön yksityisyyteen liittyvät asiat. Tietoaineistoturvallisuuden varmistaminen on siten erittäin tärkeä osa organisaation tietoturvallisuutta.

Tietojen tunnistaminen

Organisaation hallussa olevista tiedoista noin 90 % on julkista tai sisäistä tietoa, jonka joutuminen vääriin käsiin tai menettäminen ei aiheuta sille vakavaa vahinkoa. Organisaatiossa on kuitenkin myös tietoa, joka on elintärkeää sen toiminnalle. Toimintaan liittyvät tiedot on usein koottu yhteen ohjeistokokonaisuudeksi eli toimintajärjestelmäksi.

Organisaation hallussa olevista tiedoista noin 10 % on salassa pidettävää ja organisaation toiminnalle elintärkeää tietoa, joiden paljastuminen voi aiheuttaa haittaa liiketoiminnalle tai taloudellisia tappioita. Tällaisia ovat henkilöstön yksityisyyteen liittyvät tiedot, talous- ja tietohallinnon tiedot, asiakkaisiin ja sidosryhmiin liittyvät tiedot, organisaation strategiset tiedot, tuote- ja palvelukuvaukset, tuotekehitystiedot ja organisaation turval-

lisuuteen liittyvät tiedot. Organisaation toiminnalle elintärkeät tiedot mahdollistavat organisaation toiminnan ja luovat sille kilpailuedun.

Salassa pidettävän ja organisaation toiminnalle elintärkeän tiedon eheydestä, luottamuksellisuudesta ja käytettävyydestä on huolehdittava aukottomasti. Tieto ei saa joutua vääriin käsiin, tuhoutua tai muuttua ilman sen omistajan eli organisaation suostumusta. Jos organisaatio menettää elintärkeitä tietojaan esimerkiksi tietokoneen kovalevyn rikkoutumisen vuoksi, sen koko toiminta saattaa häiriintyä. Pahimmillaan tietojen menetys voi jopa aiheuttaa luottamuspulan asiakkaan ja organisaation välille, jolloin asiakas voi siirtyä kilpailijalle. Vakavan vahingon voi aiheuttaa esimerkiksi organisaation tuotekehitystietojen paljastuminen kilpailijalle.

Osa organisaation hallussa olevista tiedoista on julkisuuslain ja henkilötietolain mukaan salassa pidettäviä. Julkisuuslaki asettaa velvoitteet asiakirjojen salassapidosta ja julkisuudesta julkisyhteisöille. Julkisuuslain salassapitovelvoitteet koskevat tietoja, jotka käsittelevät esimerkiksi

- Suomen kansainvälisiä suhteita
- rikosten ehkäisemisestä ja syytteeseen saattamista
- turvajärjestelyjen toteuttamista
- poikkeusoloihin varautumista
- Suomen turvallisuutta
- finanssi- raha- ja valuuttapolitiikkaa
- luonnonarvojen suojelua
- viranomaisen valvonta- ja tarkastustoiminnan tehokkuutta
- tiedonantajan luottamuksensuojaa
- julkista taloudellista etua
- yksityistä taloudellista etua (liike- ja ammattisalaisuus)
- tutkimus- ja kehittämistyön sekä opetuksen intressejä
- turvapaikan hakijan turvallisuutta
- yksityisyyden suojaa.

Edellä kuvatut salassapitovelvoitteet koskevat julkisyhteisöjä ja organisaatioita, jotka hoitavat julkista oikeudellista tehtävää, kuten ammatillista opetusta tai terveydenhuoltoa. Yrityksissä salassapitovelvoitteen piirissä ovat sen henkilöstön yksityisyyttä koskevat asiat, henkilötietoja sisältävät henkilörekisterit, ammatti- ja liikesalaisuudet ja organisaation turvajärjestelyihin liittyvät asiat. Laki yksityisyyden suojasta määrää, että henkilöstön yksityisyyden piiriin kuuluvat tiedot on pidettävä salassa. Salas-

sa pidettävä asia on esimerkiksi henkilön terveydentila. Henkilötietolaki asettaa organisaatioilleen velvoitteen olla keräämättä henkilörekistereitä eli henkilöitä koskevia tietojoukkoja ilman perusteita. Henkilötietolain mukaan organisaatio saa kuitenkin kerätä tietoja omasta työntekijästään esimerkiksi työsuhteeseen liittyvissä asioissa ja asiakkaistaan asiakassuhteeseen liittyvissä asioissa.

Organisaatiolle voi kertyä henkilörekisteri esimerkiksi tallentavan kameravalvonnan tallenteista ja organisaation asiakkaiden joulukorttien osoitelistasta. Henkilörekistereistä tulee laatia rekisteriseloste, jossa on selvitetty rekisterin tarkoitus, sen sijainti ja rekisterin vastuuhenkilö. Työsopimuslaki ja rikoslaki asettavat työntekijöille myös velvoitteen olla paljastamatta ammatti- ja liikesalaisuuksia sekä organisaation turvajärjestyjä. Lisäksi työsopimuslaki kieltää kilpailevan toiminnan harjoittamisen ja valmistelun työsuhteen aikana.

Salassapitovelvoitteen piirissä olevien tietojen joutuminen vääriin käsiin aiheuttaa organisaatiolle taloudellisia menetyksiä. Organisaation onkin tunnistettava, mitä tietoa sillä on hallussaan ja mitä velvoitteita kyseisten tietojen hallussapito aiheuttaa. Tiedot tulee luokitella luottamuksellisuutensa mukaan, ja tietojen suojaamiseksi on tehtävä tarpeelliset toimet.

Tietojen luokittelu

Organisaation toiminnan häiriöttömyyden ja lainsäädännön velvoitteiden täyttymisen turvaamiseksi on erityisen tärkeää, että organisaatio suojaa salassa pidettävät tiedot asianmukaisesti. Tietovuoto voi syntyä, jos organisaatiossa esimerkiksi on pantu talousjätteisiin asiakkaita ja liiketoimintaa koskevaa luottamuksellista materiaalia. Jotta organisaation tiedot pystytään suojaamaan, ne pitää ensin luokitella. Tietojen luokittelu tarkoittaa tietojen jakamista ryhmiin tiedon suojaustarpeen mukaisesti. Organisaation tiedot voidaan jakaa julkisiin, sisäisiin, luottamuksellisiin ja salaisiin sekä erittäin salaisiin tietoihin.

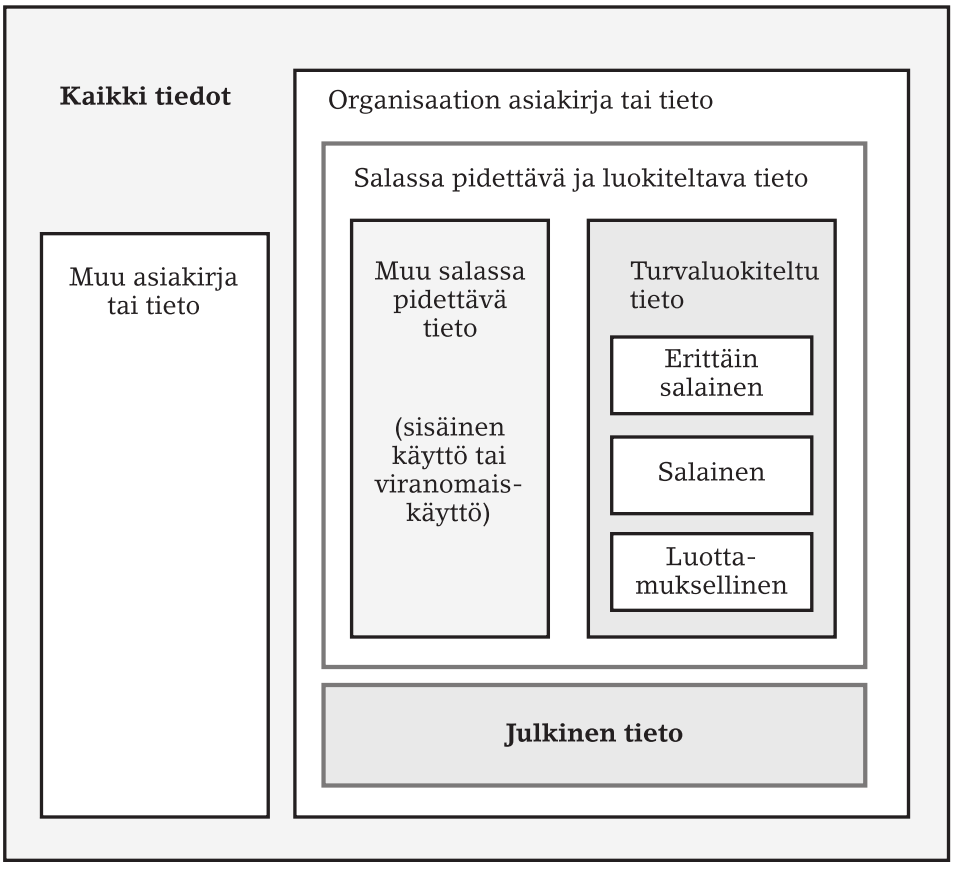

Kuva 35. *Tietojen luokittelu (Valtionvarainministeriön tietoturvallisuusohje 2007)*

Julkiset tiedot eivät vaadi salassapitoa, vaan ne voivat olla kaikkien saatavilla. Julkisia tietoja ovat tiedot, joiden paljastuminen ei aiheuta organisaatiolle vahinkoa. Niitä on esimerkiksi organisaation esitteissä, toimintakertomuksissa ja internetjulkaisuissa. Julkiset tiedot vaativat kuitenkin suojaustoimia. Julkisten tietojen eheys on suojattava, koska organisaatiota käsittelevien tietojen tulee olla paikkansapitäviä ja ajantasaisia. Organisaatiota käsittelevät virheelliset julkiset tiedot voivat olla haitallisia organisaation toiminnalle ja varsinkin sen maineelle. Julkisten tietojen avulla organisaatio viestii itsestään ja toiminnastaan, edistää liiketoimintaansa ja luo itselleen yrityskuvan eli imagon.

Organisaation sisäiset tiedot koostuvat organisaation toimintaan ja siellä työskentelyyn liittyvistä tiedoista. Sisäiset tiedot on tarkoitettu vain organisaatiossa työskentelevien käyttöön. Ne koostuvat toimintasuunnitelmista, budjeteista ja toimintaohjeista, jotka hyväksytty organisaation käyttöön, ja ne on usein tallennettu organisaation tietojärjestelmiin. Sisäisillä tiedoilla organisaatio viestii henkilöstölleen yleisiä organisaation toimintaan liittyviä asioita, joiden avulla henkilöstö osaa toimia organisaatiossa oikein

yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Sisäisten tietojen on siis pysyttävä muuttumattomina, eivätkä ne saa joutua ulkopuolisten käsiin.

Organisaation salassa pidettävät tiedot koostuvat luottamuksellisista, salaisista ja erittäin salaisista tiedoista. Luottamukselliset tiedot taas koostuvat organisaation toimintaan, siellä työskentelyyn ja organisaation asiakkaisiin liittyvistä tiedoista. Ne on tarkoitettu vain niiden henkilöiden käyttöön, jotka tarvitsevat tietoja töidensä suorittamiseen. Tällaisia tietoja ovat organisaation asiakassuhteisiin, tuotteiden ja palveluiden tuottamiseen sekä organisaation strategiseen suunnitteluun liittyvät tiedot. Organisaation liiketoimintastrategia, toimintasuunnitelmat, budjetit ja toimintakertomukset ovat luottamuksellisia niiden julkaisupäivään asti, jolloin ne muuttuvat sisäiseksi tai julkiseksi tiedoksi. Luottamukselliset tiedot eivät saa joutua vääriin käsiin. Tiedot eivät myöskään saa muuttua, eikä niitä saa kopioida ilman niiden omistajan lupaa. Luottamukselliset asiakirjat tulee merkitä nimikkeellä ”luottamuksellinen”, ja niiden säilyttämisestä ja käsittelystä tulee antaa tarkat ohjeet.

Organisaation salaiset tiedot ovat sellaisia organisaation hallussa olevia tietoja, jotka ovat sen toiminnalle elintärkeitä tai joiden suojaamisesta säädetään laissa. Salaisiin tietoihin luetaan muun muassa liike- ja ammattisalaisuudet, organisaation johtamiseen liittyvät strategiset tiedot, tuotekehitystiedot, henkilöstön yksityisyyteen ja työsuhteeseen liittyvät tiedot sekä turvajärjestelyihin liittyvät tiedot. Näiden tietojen joutuminen vääriin käsiin, muuttuminen tai tuhoutuminen aiheuttaa organisaatiolle taloudellista tai toiminnallista vahinkoa. Salaisiksi luokitellut asiakirjat tulee merkitä nimikkeellä ”salainen”, ja niiden säilyttämisestä ja käsittelystä tulee antaa tarkat ohjeet.

Erittäin salaiset tiedot koostuvat sellaisista tiedoista, jotka liittyvät henkilöiden, organisaation tai valtion turvallisuuteen. Niiden paljastuminen vaarantaa merkittävästi tiedon kohteen turvallisuuden. Erittäin salaisia tietoja ovat esimerkiksi Suomen ulkoiseen ja sisäiseen turvallisuuteen sekä ulkopolitiikkaan liittyvät tiedot, ja niitä on lähinnä viranomaisorganisaatioiden hallussa.

Tietojen luokittelu on tärkeää lainsäädännön ja organisaation toiminnan näkökulmasta. Luokittelun avulla organisaatio pystyy osoittamaan, että se täyttää henkilötietolain ja lain yksityisyyden suojasta sille asettamat velvoitteet tietojen suojaamisesta ja hallussa pidosta. Lisäksi luokittelu antaa organisaation salassa pidettäville ja luottamuksellisille ammatti- ja liikesalaisuuksia sisältäville tiedoille lainsuojan työsopimuslain ja rikoslain perusteella. Tietojen oikeudeton hankkiminen, ilmaiseminen ja hyväksikäyttäminen ovat rikoksia, joista voi seurata rangaistus. Tietojen luokittelun avulla organisaatio pystyy myös pienentämään tietovuotojen riskiä ja pitämään maineensa hyvänä.

Julkista tietoa	oma nimi ja osoite
Sisäistä (perhe) tietoa	oma olinpaikka
Luottamuksellista	keskustelu ystävän kanssa
Salaista	oma terveydentila ja poliittinen vakaumus

Kuva 36. *Tietojen luokittelu yksilötasolla*

Tietoteknisten laitteiden ja -järjestelmien turvallisuus

Tietoteknisten järjestelmien ja -laitteiden turvallisuudella tarkoitetaan tietoteknisten laitteiden toiminnan ja niiden sisältämien tietojen suojaamista. Tietoteknisiä laitteita ovat esimerkiksi tietokoneet, kannettavat tietokoneet, serverit, mobiililaitteet, matkapuhelimet sekä oheislaitteet, kuten tulostimet, skannerit ja tallennusvälineet (ulkoiset kovalevyt, DVD-R-levyt, USB-muistitikut). Tietoteknisiin laitteisiin voidaan myös lukea organisaation tietoverkkoihin kuuluvat laitteet, kuten mediamuuntimet, kytkimet ja palomuurit.

Tietoteknisten järjestelmien ja laitteiden turvallisuudella varmistetaan, ettei niille ja niiden sisältämille tiedoille aiheudu vahinkoa laitteiden virheellisestä käytöstä ja että laitteita käyttävät vain luvan saaneet. Toiminnallisesti tietoteknisten laitteiden ja järjestelmien turvallisuus jakautuu tietovälineiden ja järjestelmien käytön ja niihin pääsyn valvontaan, käyttöoikeuksien ja salasanojen hallintaan, varmuuskopiointiin ja järjestelmien toiminnan häiriöttömyyden varmistamiseen.

Nykyisin organisaatioiden tietoja käsitellään yhä useammin organisaation ulkopuolisissa palveluntarjoajalta hankituissa pilvipalveluissa (mm. Office365, Google drive) ja selainpohjaisissa palveluissa (SaaS). Pilvipalveluja käytettäessä on erittäin tärkeää varmistaa käyttäjien tunnistaminen ja palveluissa käytettävien tietojen riittävä salaus. Pilvipalveluun ei kannata tallentaa organisaation salassa pidettäviä tietoja, koska palveluntarjoaja voi päästä organisaation salaisiin tietoihin käsiksi esimerkiksi ylläpitotoimenpiteiden aikana.

Tietoteknisten laitteiden ja -järjestelmien valvonta

Tietovälineiden ja -järjestelmien käytön valvonta tarkoittaa sitä, että organisaation hallussa olevien tietovälineiden ja -järjestelmien eli tietokoneiden, servereiden ja tallennuslaitteiden toimintaa ja niiden käyttöä valvotaan. Käytön valvonnan edellytyksenä on, että tietojärjestelmien ja -laitteiden käyttöä on rajattu käyttöoikeuksin. Valvonta hoidetaan tarkkailemalla tapahtumalokeja, joihin kirjautuu tapahtumatietoja tietovälineiden ja -järjestelmien luvallisesta ja luvattomasta käytöstä. Organisaatiossa on myös määriteltävä, mitä tietojärjestelmiä ja -laitteita henkilöstö tarvitsee eri työtehtävien hoitamiseksi. Jokaisen käyttöoikeuden perusteena tulee olla todellinen tarve. Organisaation johdolla, tietohallinnolla, palkkahallinnolla ja asiakaspalvelulla on normaalisti erilaiset käyttöoikeudet organisaation tietojärjestelmiin.

Tietovälineisiin ja -järjestelmiin kytkeytymisen suojaamisella ja valvonnalla tarkoitetaan sitä, että tietovälineisiin ja tietojärjestelmiin kytkeytyminen on mahdollista vain organisaation asettaman toimintatavan mukaisesti. Suojaaminen voidaan toteuttaa esimerkiksi siten, että organisaation lähiverkkoon kirjautuminen estetään muilta kuin organisaation omilta tietokoneilta. Suojaustasoa voidaan nostaa myös estämällä vieraiden USB-muistitikkujen käyttö sekä haitallisiksi tunnistettujen internetsivujen selaaminen tietovuotojen ja virustartuntojen torjumiseksi.

Tietovälineiden turvallisuuteen liittyy läheisesti myös mobiililaitteiden turvallisuus. Mobiililaitteita ovat matkapuhelimet, tablettitietokoneet, MP3-soittimet ja kaikki sellaiset kannettavat tietovälineet, joilla tietoa siirretään ja joihin sitä varastoidaan. Mobiililaitteilla voidaan esimerkiksi soittaa puheluita, lähettää viestejä, lukea sähköposteja, selata internetsivuja, muokata asiakirjoja ja siirtää tiedostoja langattomasti toisten mobiililaitteiden välillä. Tämän johdosta mobiililaitteiden suojauksen on oltava

saman tasoinen kuin yrityksen tai yhteisön muiden tietojärjestelmien ja -välineiden. Mobiililaitteita on myös käsiteltävä huolellisesti salakuuntelun, varkauden ja niiden vääriin käsiin joutumisen välttämiseksi.

Käyttö- ja pääsyoikeuksien hallinta

Käyttö- ja pääsyoikeuksien hallinnalla tarkoitetaan sitä, että tietovälineitä ja -järjestelmiä on mahdollista käyttää vain organisaation suostumuksella. Käyttöoikeus tarkoittaa käytännössä sovellukselle tai tietokoneelle määritettyä käyttäjätunnusta ja salasanaa, joilla sitä voidaan luvallisesti käyttää. Käyttö- ja pääsyoikeuksien hallinnalla estetään tietovälineiden ja -järjestelmien luvaton käyttö sekä pääsy tietoihin.

Käyttöoikeuksien hallinta on usein organisaation tietohallinnon tai nimettyjen pääkäyttäjien vastuulla. Tietohallinto tai pääkäyttäjä myöntää käyttöoikeudet eri ohjelmistojen ja tietokoneiden käyttöön organisaation toimintapolitiikan mukaisesti. Käyttöoikeuksien myöntämisen hyväksyy aina esimies. Käyttöoikeuden myöntämisen edellytyksenä on myös se, että henkilö hallitsee tietojärjestelmän tai ohjelmiston käytön riittävän hyvin. Perusperiaate käyttöoikeuksien turvallisessa hallinnoinnissa on se, ettei kukaan voi myöntää itselleen käyttöoikeuksia vaan päätöksen tekee aina esimies.

Salasanahallinto tarkoittaa sitä, että organisaation käyttöoikeuksien käyttäjätunnuksiin liittyvien salasanojen käyttäminen, vaihtaminen ja niiden antaminen on organisoitu. Salasanojen on oltava riittävän pitkiä ja niissä on oltava tarpeeksi erikoismerkkejä, jotteivät ne ole helposti purettavissa tai arvattavissa. Salasanat on myös vaihdettava riittävän usein. Useimmiten vaihtoväli on yksi kuukausi. Organisaation henkilöstön käyttöoikeus- ja salasanarekisteri on lisäksi suojattava hyvin. Tietoihin saa päästä käsiksi vain nimetty pääkäyttäjä ja hänen varahenkilönsä.

Tietojen varmuuskopiointi

Tietojen varmuuskopiointi tarkoittaa tietojen kopiointia turvalliseen paikkaan tiedon menettämisen välttämiseksi. Organisaation tietovälineiden ja -järjestelmien sisältämien tietojen varmuuskopiointi on järjestettävä siten, ettei tietoja menetetä mahdollisten laitevikojen, laitteiden rikkoutumisen tai muun vahingon johdosta. Varmuuskopiointi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kannettavan tietokoneen kovalevyn sisältämistä tiedoista tehdään kopioimalla kaksoiskappale, joka tallennetaan turvalliseen paikkaan, esimerkiksi organisaation verkkolevyasemalle tai pilvipalveluun.

Varmuuskopiointi voidaan hoitaa manuaalisesti tai automaattisesti. Tietovälineiden ja -järjestelmien sisältämät tiedot tulee aina kopioida turvallisessa paikassa olevaan tietojärjestelmään. Varmuuskopioitujen tiedostojen on myös oltava toisessa kiinteistössä ja turvallisessa paikassa, jotta ne pystytään turvaamaan esimerkiksi tulipalon tai vesivahingon varalta.

Tietojen ja tietoliikenteen salaus

Organisaation hallussa olevien tietojen turvallisuuden tärkeä osatekijä on niiden luottamuksellisuuden säilyminen. Nykyisin luottamuksellista materiaalia säilytetään ja käsitellään tietojärjestelmissä. Tietoja voidaan myös käsitellä etäyhteyden avulla organisaation ulkopuolelta ja niitä voidaan lähettää sähköpostilla organisaation ulkopuolelle. Tietojen luottamuksellisuuden säilyminen vaatii organisaation tietojen ja tietoliikenteen salausta. Tietojen luottamuksellisuus voidaan varmistaa kiintolevyjen, ylläpitoyhteyksien ja sähköpostien salauksella sekä käyttämällä organisaatioiden ja henkilöiden tunnistusvarmenteita, kuten sähköisiä henkilökortteja, joissa on samanlainen tunnistussiru kuin pankkikortissa.

Tietokoneiden sisältämien tietojen salaus voidaan järjestää salaamalla tietokoneiden kiintolevyt salausohjelman avulla. Salausohjelma kryptaa eli salakirjoittaa tiedot lukukelvottomiksi, minkä jälkeen salakirjoitettu tieto voidaan purkaa takaisin luettavaan muotoon vain oikean salasanan avulla. Organisaation sähköpostien ja arkaluonteisten tietojen salaaminen on tärkeää erityisesti, jos tietoja käytetään julkisten langattomien verkkojen tai mobiiliyhteyden kautta.

Tietoverkkojen tekninen suojaaminen

Organisaation tietoliikenne kulkee nykyisin pitkälti tietoverkkojen kautta, joten toimivat tietoliikenneyhteydet ovat liiketoiminnan välttämätön edellytys. Organisaation tietoverkkojen suojaus jakautuu tietoverkkojen fyysiseen suojaamiseen, palomuureihin, tunkeutumisen havaitsemiseen ja torjuntaan sekä verkon valvontaan, ja sen tarkoituksena on estää tietoverkoissa liikkuvan tiedon joutuminen vääriin käsiin.

Fyysinen suojaaminen

Tietoverkkojen fyysisen suojaamisen perustana on se, että organisaation tietoverkot on dokumentoitu kaikkine laitteineen ja osatekijöineen. Dokumentointi on tärkeää, jotta tiedetään tietoverkon koostumus. Tietoverkkodokumentaatiosta on pystyttävä tunnistamaan verkon kriittiset osat ja komponentit. Tietoverkkodokumentaation avulla voi-

daan myös tunnistaa tietoverkkojen toimintaan kohdistuvat riskit ja suunnitella tarvittavat riskienhallintatoimet tietoverkon toimivuuden varmistamiseksi. Kriittiset tietoliikenneyhteydet on turvattava kahdentamalla kriittisiksi todetut päätelaitteet, kaapelit, kytkimet ja mediamuuntimet. Tietoliikenneyhteydet voidaan varmistaa esimerkiksi hankkimalla kaksi erillistä tietoliikenneyhteyttä eri palveluntoimittajilta tai hyödyntämällä langattomia internetyhteyksiä. Kriittisten päätelaitteiden ja kytkimien toimivuus taas voidaan varmistaa varalaitteiden hankinnalla ja säännöllisten huoltojen avulla.

Organisaation tietoverkko koostuu usein omasta tietoverkosta ja ulkopuolisesta tietoverkosta. Oma tietoverkko sijaitsee organisaation kiinteistön seinien sisällä, kun taas ulkopuolinen tietoverkko koostuu tietoliikennepalveluyritysten vuokraamista tietoverkoista ja tietoliikenneyhteyksistä. Sisäinen tietoverkko voidaan suojata palomuurien, virustorjuntaohjelmien, kriittisten laitteiden ja yhteyksien kahdentamisten, energian saannin varmistamisen, verkkoliikenteen virtuaalisoinnin ja huolto- ja kunnossapitosopimusten avulla. Ulkopuolisen tietoverkon ja tietoliikenneyhteyksien toimivuuden varmistamiseksi on tietoliikennepalvelun tarjoajien kanssa sovittava myös vastuukysymyksistä häiriö- ja käyttökatkostilanteiden varalle. Palvelusopimuksessa on tällöin määritettävä sallittavat keskeytysajat ja vastuut tietoverkon huollosta, varaosista ja kunnossapidosta.

Palomuurit

Palomuurien tehtävänä on suojata tietoverkko ulkopuoliselta tunkeutumiselta ja estää haitta- ja vakoiluohjelmien pääsy tietoverkkoon. Palomuurit suodattavat organisaatioon saapuvaa ja lähtevää tietoliikennettä ja estävät sen, ettei organisaation tietoverkkoon voi kukaan eksyä vahingossa. Tietoverkkoon ei saa päästä luvallisesti muuten kuin oman käyttäjätunnuksen ja salasanan avulla.

Luvaton tietoverkkoon tunkeutuminen on rikos, jonka nimike on tietomurto. Rikoslain 38 luvun 8 §:n mukaan tietomurto tarkoittaa luvatonta tunkeutumista tietojärjestelmään, jossa käsitellään, varastoidaan tai siirretään tietoja. Luvaton tunkeutuminen taas tarkoittaa oikeudetonta käyttäjätunnuksen tai erikoislaitteen käyttöä tai turvajärjestelyn murtoa.

Tunkeutumisen havaitseminen ja torjunta

Tietoverkkoon tapahtuvan tunkeutumisen havaitseminen vaatii tietoverkon jatkuvaa valvontaa. Tietoverkon valvonnan avulla on tarkoitus havaita organisaation ulkopuolelta ja sisäpuolelta tapahtuvat tietoverkon väärin-

käytökset ja tietoverkkoon tunkeutumiset. Valvonta vaatii henkilökunnan informointia ja tarpeen mukaan yhteistoimintamenettelyä, koska siihen sisältyy myös henkilöstön yksityisten viestien valvontaa. Tietoverkkojen turvallisuuden varmistamiseksi organisaatio voi asettaa työsopimuslain mukaan direktio-oikeudella määräyksiä ja ohjeita verkkoliikenteen käyttöön, kuten kieltää tiedostojen luvattoman jakamisen ja määrättyjen sivustojen katselun haitta- ja vakoiluohjelmien torjumiseksi.

Nykyajan tietoturvauhkia ovat palvelunestohyökkäykset. Palvelunestohyökkäyksessä yrityksen tietoliikenne ja verkkopalvelut lamautetaan esimerkiksi tuhansien tietokoneiden samanaikaisella yhteydenotolla. Yritys voidaan myös osallistaa tietämättään palvelunestohyökkäykseen jotain toista yritystä vastaan. Kyseisessä tapauksessa yrityksen tietojärjestelmät ja tietokoneet otetaan luvattomasti haltuun ja niiden toiminta kohdistetaan aktiiviseen palvelunestohyökkäykseen. Tiedostojen luvaton jakaminen vertaisverkkojen ja tiedostonjako-ohjelmien avulla voi pahimmillaan mahdollistaa ammatti- ja liikesalaisuuksien joutumisen yleiseen jakeluun kaikkien saataville. Sosiaalisen median (esim. Facebook, Twitter, Snapchat ja Instagram) käyttö työpaikalla lisää tietovuodon sekä haittaohjelmien ja virusten leviämisen riskiä.

Sähköisen viestinnän tietosuojalaki antaa organisaatioille (ns. yhteisötilaaja) oikeuden väärinkäytösten estämiseksi käyttää ohjelmia ja järjestelmiä haitta- ja vakoiluohjelmien sekä tietoverkkoon tunkeutumisen havaitsemiseen. Tunkeutumisen havaitsemis- ja estämisjärjestelmien avulla voidaan valvoa organisaation tietoverkkoa ja siinä olevia laitteita sekä havaita ja estää verkossa tapahtuvia haitallisia tapahtumia.

Virustorjunta

Tietojärjestelmien ja tietoliikenteen virustorjunnalla tarkoitetaan sitä, että tietovälineet suojataan haitta- ja vakoiluohjelmia vastaan. Suojaus voidaan toteuttaa esimerkiksi virustorjuntaohjelmiston ja palomuurin avulla. Virustorjuntaohjelmisto tarkastaa automaattisesti tai manuaalisesti tietovälineiden muistit haitta- ja vakoiluohjelmien varalta ja tarpeen mukaan tuhoaa ne.

Tietokoneiden eli työasemien virustorjunta voidaan toteuttaa virustorjuntasovelluksen avulla. Virustorjuntasovellus tarkistaa tietokoneen kiintolevyt ja tallennusvälineet virusten varalta ja havaitessaan tuhoaa viruksen. Työasemien lisäksi palvelinten, kannettavien tietokoneiden, matkapuhelimien ja tuotannollisten ohjausjärjestelmien virustorjunta voidaan hoitaa sovellusten

avulla. Selainliikenteen virustorjunta voidaan toteuttaa proxy-palvelimella, johon voidaan myös asentaa virustorjuntasovellus, joka tarkistaa kaiken selainliikenteen ennen kuin se pääsee organisaation tietoverkkoon. Toimiva ja tehokas virustorjunta vaatii virustorjuntasovellusten jatkuvaa käyttöä ja niiden virustietokantojen päivittämistä. Hyviksi todettuja virustorjuntaohjelmia ovat esimerkiksi suomalaisen F-Securen virustorjuntaohjelmat.

Ohjelmistojen turvallisuus

Ohjelmistoturvallisuudella tarkoitetaan ohjelmiston ja sovelluksen toiminnan ja käytön turvaamiseksi tehtäviä toimia. Ohjelmistolla taas tarkoitetaan esimerkiksi organisaation palkka- tai taloushallintojärjestelmää. Ohjelmistoturvallisuus koostuu pääsynvalvonnasta, ohjelmiston tapahtumahistorian dokumentoinnista, ohjelmiston ja sen sisältämien tietojen varmuuskopioinnista, ohjelmiston käyttöosaamisen ja sen käyttöohjeiden hallinnoinnista sekä ohjelmiston asennus-, rekisteröinti-, huolto- ja päivitysjärjestelyistä.

Ohjelmiston pääsynvalvonnalla hallitaan ohjelmistojen käyttöoikeuksia. Ohjelmistoa ei saa päästä käyttämään ilman asianmukaisia käyttöoikeuksia, jotka on myönnetty organisaation toimintapolitiikan mukaisesti. On tärkeää, että esimerkiksi palkkahallintajärjestelmään pääsevät vain ne, joiden työtehtävänä on palkkojen maksaminen. Organisaation tietohallinto vastaa usein ohjelmistojen käyttöoikeuksien ja salasanojen hallinnosta ja seuraa tarpeen mukaan kirjautumisten tapahtumahistoriaa.

Ohjelmiston tapahtumahistorian dokumentoinnilla tarkoitetaan ohjelmistossa tehtyjen toimien aika- ja käyttäjäperusteista kirjausta. Tapahtumalokien avulla voidaan selvittää ongelmatilanteita ja väärinkäytöksiä. Ohjelmistojen tapahtumalokeista pystytään esimerkiksi selvittämään ohjelmistolla tehdyt toimet henkilöiden ja ajan perusteella. Näitä tietoja tarvitaan muun muassa tietovälineiden rikkoutuessa tietojen palauttamiseen. Tapahtumalokeja voidaan tarvita myös tilanteissa, joissa ohjelmiston käyttäjä on tehnyt virheen tai toiminut väärällä tavalla. Esimerkiksi palkkahallinto-ohjelman tapahtumahistorialokin avulla voidaan selvittää palkanmaksussa tapahtuneet virheet pitkienkin ajanjaksojen kuluttua.

Tietovälineiden rikkoutuminen, ohjelmistovirheet, väärinkäyttö tai virukset voivat vahingoittaa tai tuhota ohjelmistoja ja tietoja. Ohjelmistosta ja sen sisältämistä tiedoista tuleekin aina ottaa varmuuskopio automaattisesti tai manuaalisesti.

Ohjelmistovika voi aiheuttaa toiminnan keskeytymisen esimerkiksi tilanteessa, jossa yrityksen sähköisen laskutuksen sovellus kaatuu viruksen tai haittaohjelman johdosta.

Ohjelmistoturvallisuuden yksi tärkeimmistä aihealueista on varmistaa, että organisaatiossa on osaamista ohjelmistojen asentamiseen, päivittämiseen ja konfigurointiin eli asetusten määrittämiseen. Osaamista tarvitaan päivittäin ohjelmistojen peruskäyttöön ja erikoistilanteisiin. Jos ohjelmiston käyttöosaaminen menetetään esimerkiksi työntekijän irtisanoutumisen tai pitkäaikaisen sairastumisen johdosta, organisaation toiminta voi häiriintyä pitkäksi aikaa. Organisaation onkin varmistettava suunnitelmallisesti, ettei sen kriittisten ohjelmistojen käyttö- ja konfigurointiosaaminen ole yhden henkilön varassa.

Osaamisen hallinnan lisäksi organisaation on pidettävä huolta, että kaikilla ohjelmistoja ja tietojärjestelmiä käyttävillä henkilöillä on pääsy ohjelmiston käyttöä koskeviin ohjeisiin. Elleivät käyttöohjeet ole helposti saatavilla, työteho saattaa heikentyä ja virheiden määrä kasvaa.

Ohjelmistoturvallisuuden varmistamiseksi on tietohallinnon ja ulkopuolisten palveluntoimittajien kanssa laadittava pelisäännöt ohjelmiston asennuksista, rekisteröinneistä, käytöstä, huolloista ja toiminnasta ongelmatilanteissa. Organisaatiossa on myös tärkeää järjestää selkeä ohjelmistohallinto, joka sisältää ohjeet ohjelmistojen hankkimisesta, asentamisesta, kopioimisesta ja käytöstä. Varsinkin toiminnalle kriittisten ohjelmistojen hankintaan tulee sisällyttää huoltopalvelusopimus ohjelmiston toimivuuden turvaamiseksi.

POHDITTAVAKSI

1. Millainen tieto on sinulle
   a) salaista b) luottamuksellista c) julkista?
2. Millaisissa tilanteissa tieto voi joutua vääriin käsiin?
3. Miten tietoturvallisuus voidaan varmistaa?
4. Miten huolehdit tietoturvallisuudesta sosiaalisessa mediassa?

8.8 Henkilöstöturvallisuus

Henkilöstöturvallisuuden tarkoituksena on suojata organisaation henkilöstöä ulkopuoliselta uhalta. Lisäksi sen tarkoituksena on turvata organisaatiota henkilöstön ja asiakkaiden aiheuttamilta riskeiltä. Tyypillisiä henkilöstöturvallisuuteen liittyviä toimia ovat henkilöiden taustojen tarkistukset, salassapitosopimukset sekä asiakkaiden ja henkilöstön fyysisen koskemattomuuden suojaaminen.

Henkilöstöturvallisuudella on kaksi tarkoitusta: huolehtia organisaation turvallisuudesta ja suojata organisaatiota henkilöstön aiheuttamilta riskeiltä. Henkilöturvallisuusriskejä aiheutuu muun muassa toimintaympäristön muutoksista, kiristyvästä kilpailusta, tiedon merkityksen lisääntymisestä ja henkilöstön liikkuvuuden lisääntymisestä organisaatioiden välillä.

Henkilöstöturvallisuus koostuu henkilöstöhallinnon turvallisuusasioista, asiakkaiden ja vierailijoiden turvallisuudesta, avainhenkilöturvallisuudesta, henkilösuojaustoiminnasta ja matkustusturvallisuudesta. Tyypillisiä henkilöturvallisuuteen liittyviä toimia ovat henkilöiden taustojen tarkistukset ja työsopimukseen liittyvät salassapitosopimukset sekä asiakkaiden ja henkilöstön fyysisen koskemattomuuden suojaaminen.

Henkilöstöhallinnon turvallisuusasiat

Henkilöstön turvallisuuden hallinta vaatii organisaatiolta selkeää henkilöstöpolitiikkaa, työsuhteisiin liittyvää ohjeistusta, osaamisen hallintaa, varahenkilöjärjestelmää ja henkilöstöön liittyvien turvallisuustoimien suunnittelua. Turvallisuus liittyy tarkasti organisaation henkilöstön työsuhteen elinkaareen, joka alkaa rekrytoinnista, jossa henkilö valitaan työntekijäksi organisaatioon. Rekrytointitilanteessa tulee varmistaa työnhakijan luotettavuus, nuhteettomuus ja soveltuvuus työtehtävään. Työsuhde jatkuu rekrytoinnin jälkeen työsopimussuhteena, jossa työntekijä tekee työtä työnantajan määräysten mukaisesti ja valvonnan alaisena ja saa työstään palkkaa.

Organisaatiossa työtehtävät on jaoteltava siten, että toimenkuvat ovat selkeitä ja vastuut on määritelty tarkasti, ettei toiminnalle vaarallisia toimenkuvia pääse syntymään. Vaarallisessa toimenkuvassa esimerkiksi jokin organisaation ydintoiminnoista on pelkästään yhden työntekijän varassa.

Tällöin kyseisen työntekijän pitkäaikainen sairastuminen tai siirtyminen kilpailijan palvelukseen haittaa merkittävästi organisaation toimintaa.

Työsuhteen elinkaari päättyy työsuhteen päättymiseen. Työsuhde päättyy työsuhteen purkautumiseen, irtisanomiseen tai työntekijän jäämiseen eläkkeelle. Molempien sopimusosapuolten on kaikissa työsuhteen vaiheissa noudatettava lainsäädännön, turvallisuusohjeiden ja työsopimuksen velvoitteita. Työnantajan on myös tärkeä tunnistaa varsinkin rekrytointiin ja työsuhteen päättymiseen liittyvät riskit ja suunnitella, miten vahingon mahdollisuudet minimoidaan.

Ydinosaamisen hallinta

Organisaation menestymisen edellytyksenä on toiminnassa tarvittavan osaamisen ja tiedon hallinta. Organisaatiossa on oltava riittävästi osaamista nykyisten palveluiden tuottamiseen ja tuotteiden valmistamiseen sekä tuotekehitys- ja strategiaosaamista tulevaisuuden toiminnan varmistamiseen.

Organisaation tulee tunnistaa sen ydintoimintaan tarvittava elintärkeä ydinosaaminen. Ydinosaamista ovat ne tiedot ja taidot, jotka tekevät organisaatiosta kilpailukykyisen ja mahdollistavat palveluiden ja tuotteiden tuotantotoiminnan. Lisäksi ydinosaamista liittyy hallinnollisiin tehtäviin, kuten johtamiseen, taloushallintoon, tuotekehitykseen, turvallisuuteen ja tietohallintoon.

Henkilöstön osaamista tulee tutkia, suunnitella ja kehittää järjestelmällisesti. Ydintoimintojen häiriöttömän toiminnan varmistamiseksi on tärkeää, että ydinosaaminen on jaettu tarpeeksi monelle henkilölle. Esimerkiksi työtehtävien sijaisjärjestelyiden varmistaminen työtehtäviä laajentamalla on tärkeää, ettei avainhenkilön lähteminen pois aiheuta häiriötä organisaation toiminnalle tai kilpailuedun menettämistä. Organisaation on myös tiedettävä, mitä tietoa ja osaamista eri työtehtävissä tarvitaan ja mitä osaamista henkilöstöllä jo on. Osaamisen ja työtehtävien ammattitaitovaatimusten selvitysten perusteella voidaan tunnistaa ydintehtävät ja niitä tekevät avainhenkilöt. Selvitysten tulosten pohjalta voidaan lisäksi suunnitella tarvittavat kehittämistoimet, joilla osaamiseen liittyvä avainhenkilöriski saadaan hallintaan.

Organisaation osaamiseen liittyvää avainhenkilöriskiä voidaan pienentää varahenkilöjärjestelmän avulla. Varahenkilöjärjestelmässä määritetään jokaiselle ydintehtäviä tekevälle avainhenkilölle sijainen, joka perehdytetään ja koulutetaan esimerkiksi kesälomasijaisuuksien ja sairaustapausten varalle. Osaamisen ja tiedon jakamisella voidaan varmistaa ydinosaamisen säilyminen organisaatiossa.

Työsopimussuhteen turvallisuus

Uuden työntekijän rekrytointi ja yhteistyökumppanin valinta ovat henkilöstöturvallisuudelle tärkeitä tilanteita. Erityisen tärkeää on varmistaa, että yhteistyökumppanin ja työnhakijan taustat ovat kunnossa. Työnhakijan taustan tarkistuksen avulla voidaan varmistaa, että hänen taustansa, osaamisensa, kokemuksensa ja näkemyksensä ovat organisaation tarpeiden mukaisia. Työsuhteen ehdoista ja toimenkuvasta on myös tärkeää sopia selkeällä ja yksiselitteisellä kirjallisella sopimuksella, jotta pelisäännöt ovat kummallekin osapuolella selvät.

Toimenpiteet ennen työsuhteen alkua

Rekrytointivaiheessa on virherekrytoinnin välttämiseksi tärkeää selvittää tulevan työntekijän luotettavuus sekä soveltuvuus tehtävään ja organisaatioon. Luotettavuus ja soveltuvuus voidaan varmistaa tarkistamalla hänen yleiset tietonsa, taustansa ja terveydentilansa. Tiettyihin tehtäviin haettaessa laki sallii myös henkilön luottotietojen tarkistamisen. Tarpeen mukaan hänestä voidaan myös hakea poliisiviranomaiselta turvallisuusselvitys, jossa poliisiviranomainen antaa henkilön luotettavuudesta lausunnon rekisteriensä perusteella.

Työnhakijan terveydentila selvitetään terveystarkastuksessa, jonka yhteydessä voidaan hakijan suostumuksella tehdä myös huumausainetesti. Turvallisuusselvitys ja huumausainetesti on mahdollista tehdä rekrytointivaiheessa esimerkiksi sellaisissa tehtävissä, joissa työntekijä vastaa muiden ihmisten turvallisuudesta. Kyseiset tehtävät on lueteltu laissa turvallisuusselvityksistä (www.finlex.fi).

Toimenpiteet työsuhteen alussa

Työsuhteen alkamisen jälkeen uusi työntekijä perehdytetään organisaatioon ja työtehtäviin. Perehdytyksen tarkoituksena on antaa hänelle perustiedot organisaatiosta ja sen toiminnasta sekä valmiudet toimia työtehtävässään. Perehdytyksen aikana tulee käydä läpi organisaation turvallisuuteen liittyvät velvoitteet, vastuut ja ohjeet. Turvallisuusasioiden perehdytyksen tarkoituksena on varmistaa, että uusi työntekijä osaa toimia oikein työssään ja mahdollisissa erityistilanteissa. Perehdytysjakson jälkeen työntekijän kanssa keskustellaan perehdytyksen sujumisesta ja epäselviksi jääneistä asioista.

Työsuhteen turvallisuuteen liittyvät läheisesti myös henkilöstön kanssa tehtävät salassapitosopimukset ammatti- ja liikesalaisuuksien paljastamis- ja hyödyntämiskiellosta sekä kilpailevan toiminnan valmistelusta tai harjoittamisesta. Organisaation on tärkeä tehdä ainakin avainhenkilöidensä kanssa erilliset salassapitosopimukset, jotta kaikilla työsuhteen osapuolilla on selkeä käsitys organisaation tietojen käytöstä ja niiden salassapidosta. Salassapitosopimukset antavat organisaatiolle pelkkää työsopimusta paremman suojan väärinkäytöstilanteiden varalle.

Toimenpiteet työsuhteen päättyessä

Työsuhteen päättyminen vaikuttaa lähes aina jollain tavoin organisaation päivittäiseen toimintaan, koska organisaatiosta poistuvan työntekijän mukana siirtyy aina osaamista, tietoa, henkilökohtaisia asiakassuhteita ja verkostoja. Työsuhteen päättyminen voi olla esimerkiksi määräaikaisen työsuhteen päättyessä hyvin ennakoitavissa, jolloin työsuhteen päättymiseen liittyvät toimenpiteet pystytään suunnittelemaan ja aikatauluttamaan tarkasti. Toisaalta työsuhteen päättyminen voi olla myös hyvin nopea prosessi. Työsopimus voidaan purkaa kummankin osapuolen taholta esimerkiksi työsopimussuhteen koeaikana ja myöhemmin vakavien väärinkäytösten vuoksi.

Työsuhteen purkuun liittyvät turvallisuustoimet liittyvät organisaation tiedon, omaisuuden, toiminnan ja maineen turvaamiseen. Organisaation on tärkeä varmistaa, ettei työntekijän mukana lähde sille kuuluvaa omaisuutta, kuten avaimia, matkapuhelinta, kannettavaa tietokonetta, voimassa olevaa henkilökorttia tai ammatti- ja liikesalaisuuksia sisältävää tietoaineistoa. Työsuhteen päättyessä turvallisuuteen liittyviä toimia ovat esimerkiksi käyttöoikeuksien poisto, organisaation omaisuuden palautus, tietoaineis-

ton palautus, kulkuoikeuksien ja tietojärjestelmien ja -laitteiden käyttöoikeuksien poisto, avainten, kulkutunnisteen ja henkilökortin palautus ja työsuhteen päättymisestä tiedottaminen henkilöstölle.

Asiakkaiden ja vierailijoiden turvallisuus

Organisaation tiloissa käy useimmiten asiakkaita ja vierailijoita. Asiakkaat käyvät organisaatioissa sopimusneuvotteluissa, yhteistyöpalavereissa ja tutustumiskäynneillä. Vierailijoita taas ovat esimerkiksi alihankkijat, yhteistyökumppanit ja henkilöstön perheenjäsenet. Vierailijoiden mukana voi organisaatiosta kulkeutua ulkopuolelle tietoa tai omaisuutta joko luvallisesti tai luvattomasti, joten organisaatioissa on oltava käytössä vierailuperiaatteet, jotka ovat kaikkien sen jäsenten tiedossa.

Vierailijoiden turvallisuuden perustana ovat toimitilaturvallisuusjärjestelyt, joilla organisaation toimitilat on jaettu turvallisuusvyöhykkeisiin niiden toiminnan luottamuksellisuuden mukaan. Neuvottelutilat on usein erotettu kokonaan henkilöstön ja tuotannon tiloista. Samoin tuotekehitys-, tietohallinto- ja arkistohuoneet sekä johdon työhuoneet on normaalisti suljettu vierailijoilta.

Vierailijat pääsevät organisaation tiloihin vain yhtä reittiä pitkin kiinteistön vastaanoton kautta. Vastaanotossa vierailijan henkilötiedot kirjataan vierailijarekisteriin, minkä jälkeen organisaation edustaja noutaa vierailijan vastaanotosta ja on hänen seurassaan koko vierailun ajan. Vierailijalle annetaan vastaanotosta vierailijakortti, josta hänet voidaan tunnistaa luvalliseksi vierailijaksi. Tämä käytäntö vaatii, että organisaatiossa on käytössä henkilöstön tunnistamiseksi henkilökorttijärjestelmä. Pienissä organisaatioissa oma henkilöstö useimmiten tunnetaan ulkonäöltä, mutta varsinkin keskisuurissa ja suurissa organisaatioissa henkilö- ja vierailijakorttikäytäntö on välttämätön keino henkilöturvallisuuden varmistamiseksi. Vierailijakorttijärjestelmään sisällytetään myös alihankkijoiden eli huolto-, korjaus- ja asennustöitä tekevien tunnistekortit.

Henkilöstöturvallisuuden edellytyksenä on, että henkilöstö noudattaa vierailuohjeita ja käyttää itse henkilökortteja. Henkilöstön on esimerkiksi osattava reagoida, jos organisaation tiloissa tulee vastaan henkilö- tai vierailijakortiton henkilö.

Avainhenkilöiden turvallisuus

Organisaation toiminta koostuu suuresta joukosta erilaisia työtehtäviä, joista osa on sen toiminnalle elintärkeitä. Ydintehtäviä hoitavat avainhenkilöt, joiden asiantuntemus voi liittyä esimerkiksi johtamiseen, asiakassuhteisiin, suunnitteluun ja tuotekehitykseen tai tekniseen osaamiseen. Toiminnan häiriöttömyyden turvaamiseksi on tärkeää, että avainhenkilöt on tunnistettu ja tarvittavat sijaisjärjestelyt on organisoitu suunnitelmallisesti.

Organisaatiolle voi tulla vastaan tilanne, jossa avainhenkilön turvallisuus on uhattuna. Kyseiset tilanteet ovat harvinaisia Suomessa, mutta niitä voi esiintyä riskisissä maissa, kuten Lähi-idässä ja Venäjällä. Avainhenkilön turvallisuuden varmistaminen vaatii henkilösuojaustoimia. Henkilösuojaus on vartioimisliiketoiminnan piiriin kuuluva palvelu, jossa työntekijän ja tarvittaessa hänen perheensä koskemattomuutta suojataan työssä, matkoilla ja vapaa-aikana.

Henkilösuojauksen tarkoituksena on ennakoida suojattavaan henkilöön kohdistuvat uhkatilanteet ja suunnitella etukäteen toimenpiteet väkivaltatilanteiden ehkäisemiseksi ja kohdehenkilön koskemattomuuden turvaamiseksi. Suojaus koostuu suojattavaan henkilöön kohdistuvien riskien arvioinnista, suojattavan henkilön turvallisuustietouden lisäämisestä ja henkilötietojen suojaamisesta, tarvittavan henkilösuojauspalvelun suunnittelemisesta ja toteuttamisesta sekä suojattavan henkilön suojaamisesta henkilökohtaisilla suojavarusteilla.

Henkilösuojauspalvelua tarjoavat vartioimisliikkeet ja joissakin maissa poliisin tai armeijan erikoisyksiköt. Ulkomailla henkilösuojauspalvelun luotettavuus on varmistettava ulkoministeriöltä tai Suomen poliisilta.

Matkustusturvallisuus

Matkustusturvallisuudella tarkoitetaan organisaation työntekijän työmatkan turvallisuuden varmistamista. Turvallisuusjärjestelyt ja ohjeet koskevat pääasiassa Suomen rajojen ulkopuolella tapahtuvaa matkustamista, koska Suomessa matkustaminen on pääsääntöisesti turvallista. Organisaatioissa on yleensä laadittu toimintaohjeet työmatkoille yleisten järjestelyiden ja turvallisuuden osalta.

Matkustusturvallisuus on tärkeä osa avainhenkilöiden turvallisuutta. Organisaation turvallisuudesta vastaavan on pidettävä huoli esimerkiksi siitä, etteivät kaikki avainhenkilöt matkusta samassa kulkuvälineessä ulkomaille.

Turvallisuus työmatkoilla

Organisaatioiden toiminnan kansainvälistyminen on lisännyt ulkomaille suuntautuvien työmatkojen tarvetta, mikä vaatii työnantajalta toimia työmatkoja tekevien turvallisuuden varmistamiseksi. Tärkein keino turvallisuuden varmistamiseksi ovat matkustusturvallisuusohjeet, joissa työntekijöille annetaan toimintaohjeet matkan sujumisen varmistamiseksi ja ohjeet mahdollisiin hätätilanteisiin.

Toimenpiteet ennen matkan alkua

Ennen ulkomaanmatkan alkua työntekijän on hyvä tarkistaa riittävän ajoissa, että matkustusasiakirjat, kuten passi ja tarvittaessa viisumi tai oleskelulupa, ovat kunnossa ja voimassa riittävän pitkän ajan. Matkalipuista ja matkustusasiakirjoista on hyvä ottaa varmuuden vuoksi mukaan myös valokopiot.

Ennen työmatkalle lähtöä on hyvä ottaa matkakohtainen matka- ja matkatavaravakuutus tai jatkuva vakuutus, joka kattaa myös lomaan liittyvät harrastukset ja vapaa-ajan toiminnan. Työnantajan matkavakuutus koskee usein vain työaikaa, joten on tärkeä varmistaa vakuutusturva myös työajan ulkopuolella. Matkavakuutuskirja tai matkavakuutuskortti tulee ottaa mukaan siltä varalta, että matkan aikana tarvitaan lääkäripalveluita.

Kohdemaan terveysmääräyksien ja tartuntatautitilanteen selvittämiseksi on joko työnantajan tai työntekijän oltava yhteydessä terveyskeskukseen tai rokotuspoliklinikkaan. Työntekijän kannattaa hankkia kohdemaahan

tarvittavat rokotukset ja rokotustodistukset ennen matkan alkua. Euroopan unionin, ETA:n, Pohjoismaiden ja muutamien muiden maiden alueelle matkustettaessa kannattaa ottaa mukaan Kelasta (Kansaneläkelaitos) etukäteen saatava Eurooppalainen sairaanhoitokortti, jolla voi käyttää julkisia sairaanhoitopalveluita. Työntekijän on myös hyvä varata tarvittava perusluääkitys, reseptit sekä kohdemaassa mahdollisesti tarvittavat lääkkeet (esim. malarialääkkeet) käsimatkatavaroihinsa. Lääkkeiden on hyvä olla alkuperäispakkauksissaan tullia varten.

Ennen matkan alkua on hyvä selvittää pankilta kohdemaan valuutta ja sen vaihtomahdollisuus kotimaassa tai perillä kohteessa sekä matkasekkien käyttömahdollisuus. Työmatkalle kannattaa ottaa vain välttämätön määrä käteistä muutaman päivän tarpeisiin. On tärkeää muistaa, etteivät luottokortit ole käytettävissä kaikissa maissa. Ennen työmatkan alkua työntekijän tulee myös laatia matkasta matkasuunnitelma. Lisäksi työntekijän yhteystiedot on toimitettava kohdemaan yhteyshenkilölle ongelmatilanteiden varalle.

Työmatkoilla on hyvä olla mukana seuraavat asiakirjat:
- passi tai kuvallinen henkilöllisyystodistus ja kopiot niistä
- tarpeen mukaan viisumi tai oleskelulupa
- kansainvälinen ajokortti
- matkavakuutuskirja tai matkavakuutuskortti
- rokotustodistus
- lääkkeiden reseptit
- todistus ruiskujen, neulojen ja lääkkeiden kuljettamista varten (Kansanterveyslaitos)
- sairaanhoitoa varten Kelan Eurooppalainen sairaanhoitokortti.

Turvallisuus matkan aikana

Ulkomailla on tärkeää saapua riittävän ajoissa ilmoitetuille lähtöpaikoille, koska lähtöselvitykseen, passintarkastukseen ja turvatarkastukseen jonotus voi kestää jopa tunteja. Häiritsevän juopumuksen tai muun selkeän syyn vuoksi henkilöltä voidaan kieltää pääsy lentokoneeseen tai laivaan. Kiellon perusteena on turvallisuus, jolloin kiellon saanut matkustaja vastaa itse mahdollisista ylimääräisistä kuluistaan.

Ulkomailla kannattaa käyttää liikkumiseen virallisia takseja. Hinnat on myös hyvä sopia etukäteen tai vaatia taksimittareiden käyttöä. Joskus virallisen taksin tunnistaminen voi kuitenkin olla vaikeaa, joten monissa maissa myös linja-auton käyttäminen on järkevää. Auton vuokraamisessa on tärkeä käyttää vain tunnettuja autovuokraamoja, joissa autot on vakuutettu liikennevahinkojen varalle.

Hotelleissa tai motelleissa majoituttaessa kannattaa tarkistaa ensiksi varauloskäyntien sijainti ja niiden käytön esteettömyys. Hissiä ei saa käyttää hätätilanteissa. Arvoesineet kannattaa säilyttää tallelokerossa tai organisaation omissa tiloissa.

Ulkomailla matkustettaessa on noudatettava kohdemaan lakeja. Kohdemaan paikallisia tapoja ja uskontoa tulee myös kunnioittaa, vaikka ne poikkeaisivat huomattavasti suomalaisista tavoista. Lisäksi on tärkeä huomioida, että Suomen kansalaista tai Suomessa pysyvästi asuvaa ulkomaalaista voidaan rangaista Suomen lain mukaan hänen ulkomailla tekemästään rikoksesta, jos teko on rangaistava myös tekopaikan lain mukaan.

Hätätilanteiden varalle on tärkeä pitää mukana kohdemaan majoituspaikan nimi ja osoite. Lisäksi on hyvä selvittää, miten kohdemaassa soitetaan paikallis- tai hätäpuhelut.

Kriisitilanteet ja poikkeusolot

Ulkomaille suuntautuvia työmatkoja suunniteltaessa on tärkeää huomioida, että ulkomailla voi esiintyä toisenlaisia riskejä kuin Suomessa. Riskeinä voivat olla esimerkiksi kriisitilanteet, ulkomaalaisten pahoinpitelyt, ryöstöt, huijaukset, kidnappaukset ja väkivaltaiset mielenosoitukset. Kriisitilanteita ovat tapaukset, joihin liittyy huomattava suomalaisten turvallisuutta ulkomailla uhkaava vaara, kuten suuronnettomuus, luonnonmullistus, ympäristöonnettomuus, poliittiset levottomuudet, sisäiset väestöryhmien väliset yhteenotot tai sotatila. Kriisitilanne voi kehittyä hitaasti tai syntyä hyvinkin nopeasti.

Suomen ulkomaanedustustoilla on velvollisuus avustaa suomalaisia ulkomailla ilmenevissä kriisitilanteissa. Avustamistoimet tarkoittavat Suomen kansalaisen hengen ja terveyden suojaamista. Omaisuuden suojaaminen ei sen sijaan kuulu edustustojen tehtäviin. Edustustot voivat myös avustaa evakuoinnin järjestämisessä kriisialueelta lähimmälle turvalliselle alueel-

le tai kotimaahan, jos henkilökohtaisen turvallisuuden suojaaminen sitä vaatii. Edustustojen velvollisuutena on myös avustaa yhteydenpidossa ja tiedon välityksessä kriisitilanteen aikana. Tämä edellyttää ilmoittautumista edustustoon maahan saavuttaessa.

POHDITTAVAKSI

1. Mitä riskejä yrityksen henkilöstöön kohdistuu?
2. Miten jokainen itse voi parantaa turvallisuuttaan työpaikalla tai työmatkalla?
3. Millaisia riskejä liittyy rekrytointiin?
4. Millaisia riskejä liittyy irtisanomiseen?

8.9 Ulkomaantoimintojen turvallisuus

Ulkomaantoimintojen turvallisuudella tarkoitetaan yrityksen ulkomailla tapahtuvan toiminnan häiriöttömyyden turvaamista. Suomen rajojen ulkopuolella yrityksen toimintaympäristö ja sen turvallisuuden varmistamiskeinot ovat poliittisten, lainsäädännöllisten, ilmastollisten, sosiaalisten ja kulttuuristen erojen vuoksi erilaiset. Ulkomaantoimintojen turvallisuus koostuu yrityksen turvallisuustoimintojen suunnittelusta ja toteuttamisesta kohdemaan riskien vaatimalla tavalla sekä mahdollisen evakuoinnin järjestämisestä poikkeustilanteissa.

Ulkomaantoimintojen turvallisuus on organisaation toimipisteiden henkilöstön, omaisuuden, tiedon, toiminnan ja maineen turvaamista Suomen rajojen ulkopuolella. Yhä useammin yritykset laajentavat toimintaansa kansainväliseen liiketoimintaan, koska kansainvälisillä markkinoilla on Suomen markkinoita laajemmat asiakasmäärät ja tuotanto on niissä usein halvempaa. Kansainvälinen liiketoiminta avaa mahdollisuuksia, mutta samalla siihen voi sisältyä enemmän uhkia kuin kotimaassa toimimiseen.

Periaatteessa ulkomaantoimintojen turvallisuus ei poikkea millään tavalla kotimaan toimintojen turvallisuudesta. Erityisvaatimuksia kuitenkin luovat muun muassa kohdemaan vieras kieli, tapakulttuuri, uskonto, erilainen lainsäädäntö sekä maantieteellisten, taloudellisten, terveydellisten ja poliittisten tekijöiden muodostama toimintaympäristö. Organisaation tulee selvittää ulkomailla toimimiseen liittyvät riskit ja organisoida toimipis-

teen turvallisuusasiat vähintään saman tasoisiksi kuin Suomessa. Turvallisuusjärjestelyt tulisi suunnitella liiketoiminnan suunnittelun yhteydessä ennen varsinaisen toiminnan käynnistämistä. Ulkomailla olevassa toimipisteessä tulee myös olla turvallisuudesta vastaava henkilö.

Kohdemaan turvallisuuden selvittäminen

Ulkomailla aloitettavaa toimintaa varten on tehtävä suunnittelutyötä, jonka perustaksi on selvitettävä kohdemaan turvallisuus ja organisaation henkilöstöön, omaisuuteen, tietoon, toimintaan, maineeseen sekä ympäristöön kohdistuvat riskit.

Kohdemaan turvallisuuden selvittämiseksi tulee muun muassa selvittää seuraavat kohdemaata koskevat tiedot:

- poliittinen tilanne
- rikollisuustilanne
- yleisimmät sairaudet
- tarvittavat rokotukset
- terveyden- ja sairaanhoitojärjestelyiden laatu ja mahdolliset hoitopaikat
- kulttuurin erityispiirteet
- tarvittavat vakuutukset
- lähimmän Suomen tai muun Euroopan unionin maan suurlähetystön tai edustuston sijainti
- lähivuosien aikana sattuneet luonnonkatastrofit ja onnettomuudet.

Kohdemaan terveystilanteen selvittämiseen saa apua muun muassa kunnan terveyskeskuksista, jotka antavat hyödyllistä tietoa erilaisista taudeista ja epidemioista. Lisäksi tietoa voi hakea esimerkiksi ulkoministeriön internetsivuilta (www.formin.fi), jossa pidetään ajantasaista seurantaraporttia maailman valtioiden turvallisuustilanteesta. Turvallisuustilanteen selvittämiseksi on myös mahdollista käyttää kaupallisia palveluita, kuten englantilaisen Control Risks Ltd:n (www.crg.com) maksullista verkkopalvelua.

Poimittuja matkustustiedotteita

Matkustustiedotteet, 17.8.2010
Kosovo: matkustustiedote
Kosovossa rauhallista, tilannetta syytä seurata matkan aikana. Matkustamista Pohjois-Kosovon serbialueille suositellaan vain välttämättömissä asioissa.

Suomen suurlähetystö
Pristina

Matkustustiedotteet, 18.8.2010
Espanja: matkustustiedote
Satunnaisen terrorismin vaara myös turistialueilla. Viranomaisohjeita noudatettava. Yleisesti melko turvallista. Varo taskuvarkaita ja liikennettä.

Suomen suurlähetystö
Madrid

Matkustustiedotteet, 20.8.2010
Venäjä (Moskova): matkustustiedote
Metsäpalotilanne Moskovan alueella on olennaisesti helpottanut. Sakea savusumu on väistynyt Moskovasta. Hätätila on voimassa yhdellä Venäjän paloalueella.

Suomen suurlähetystö
Moskova

Matkustustiedotteet, 16.8.2010
Haiti: matkustustiedote
Hurrikaanikausi kesä-marraskuussa. Dengue-tartunnat lisääntyneet. Maahan matkustamista ei suositella 12.1. tapahtuneen maanjäristyksen vuoksi.

Suomen suurlähetystö
Mexico

Kuva 37. *Matkustustiedotepoimintoja (Ulkoministeriö 2010)*

Toiminta ulkomailla

Organisaation turvallisuuden ylläpito ja kehittäminen vaativat ulkomailla samoja toimia kuin kotimaassakin. Suomen olojen kaltaisen turvallisuuden saavuttaminen ja sen ylläpito vaativat kuitenkin usein normaalia enemmän toimia. Ulkomailla sijaitsevan toimipisteen turvallisuusjärjestelyt toteutetaan riskien arvioinnin tulosten perusteella. Ulkomaiden poikkeukselliset olot vaativat myös, että organisaation henkilöstön turvallisuus varmistetaan niin työaikana kuin sen ulkopuolellakin.

Henkilöstön turvallisuuden lisäksi on huomioitava myös komennuksella olevien työntekijöiden perheiden turvallisuus. Viihtyvyyden takaamiseksi tulee samalla selvittää perheenjäsenten opiskelu-, työskentely- ja harrastusmahdollisuudet kohdemaassa. Ulkomailla on tärkeää huomioida myös tietovälineiden käyttöön liittyvät riskit. Esimerkiksi puhelimia, matkapuhelimia ja neuvotteluita voidaan kuunnella salaa, koska monissa maissa ei ole yhtä hyvin suojattua puhelinverkkoa kuin Suomessa.

Ulkomailla on tärkeää huomioida, että siellä voi esiintyä toisenlaisia riskejä kuin Suomessa. Riskeinä voi olla esimerkiksi pahoinpitelyt, ryöstöt,

huijaukset, kidnappaukset, väkivaltaiset mielenosoitukset ja vallankaappaukset. Ulkomailla ollessa on myös hyvä muistaa kunnioittaa paikallista kulttuuria, käyttäytyä asiallisesti, rajoittaa alkoholin käyttöä ja välttää liikkumista yksin.

Onnettomuudet ja kriisitilanteet

Ulkomailla henkilöstöä uhkaavat vähintään samat tapaturma- ja onnettomuusriskit kuin Suomessa. Monissa maissa onnettomuusriski voi kuitenkin olla suurempi, luonnonilmiöt voimakkaampia ja terroritekojen ja sodan uhka todellinen. Organisaation on siis tehtävä tarvittavat suunnitelmat erilaisten kriisi- ja poikkeustilanteiden varalta. Pahimmassa tapauksessa organisaation on pystyttävä evakuoimaan henkilöstö kohdemaasta kotimaahan tai turvalliseen naapurimaahan.

Evakuointiin joudutaan turvautumaan esimerkiksi tilanteissa, joissa luonnonilmiöiden, kaasu- tai säteilyvuodon, räjähdyksen tai terrorin ja sodan uhan vuoksi organisaation toimintaympäristö on muuttunut hengenvaaralliseksi henkilöstölle. Kriisitilanteissa henkilöstö evakuoidaan Suomen ulkomaanedustuston johdolla turvaan. Organisaation on kyseisten tilanteiden varalle laadittava evakuointisuunnitelma, jossa on otettava huomioon myös sellaiset tilanteet, joissa evakuointi joudutaan toteuttamaan ilman Suomen edustuston apua.

Organisaation on myös varauduttava pienempien onnettomuus-, sairaus- ja tapaturmatilanteiden varalle. Sen tulee muun muassa järjestää riittävän tasokkaat lääkäri- ja sairaanhoitopalvelut henkilöstölle vakavien tapaturmien, sairauksien ja onnettomuuksien varalle. Vakavissa sairaus- tai tapaturmatapauksissa työntekijän on päästävä Suomeen sairaalahoitoon.

POHDITTAVAKSI

1. Millaisia tietoja ja ohjeita tarvitsisit itse hätätilanteessa ulkomailla?
2. Etsi internetistä ulkoministeriön matkustustiedotteet kaikista niistä maista, joissa olet itse käynyt.
3. Etsi internetistä eri matkanjärjestäjien ohjeita hätätilanteisiin ja pohdi, onko ohjeistus riittävä.

8.10 Työturvallisuus

Työturvallisuus on organisaation henkilöstön suojaamista työtehtävien, työolojen ja työympäristön vaaroilta ja kuormitustekijöiltä. Työturvallisuuden tarkoituksena on parantaa työympäristöä ja työolosuhteita työntekijöiden työkyvyn turvaamiseksi ja ylläpitämiseksi sekä ennaltaehkäistä ja torjua työtapaturmia, ammattitauteja ja muita työstä ja työympäristöstä johtuvia työntekijöiden fyysisen ja henkisen terveyden haittoja.

Työturvallisuus on käytännössä organisaation henkilöstön suojaamista onnettomuus-, tapaturma- ja kuormitustilanteilta työssä ja työmatkoilla. Työturvallisuuteen kuuluvat olennaisesti myös koneiden ja laitteiden ja vaarallisten aineiden turvallisuusasiat. Työhyvinvointi taas koostuu työkykyä ylläpitävästä toiminnasta, ergonomiasta, ammattitautien torjunnasta sekä työterveyshuollosta.

Suomessa yleinen turvallisuus on Euroopan muihin maihin verrattuna keskimäärin hyvä. Esimerkiksi onnettomuuksia ja rikoksia sattuu Suomessa keskimääräistä vähemmän. Tapaturmia sen sijaan sattuu huomattavasti enemmän kuin muissa Euroopan unionin maissa. Suomessa sattuu vuodessa keskimäärin 120 000 työtapaturmaa, joissa menehtyy noin 60 ihmistä.

Tapaturmasta ja ammattitaudeista aiheutuu inhimillisten kärsimysten lisäksi taloudellisia vahinkoja, kuten

- vahingoittuneelle koituvia omia taloudellisia menetyksiä
- työnantajalle koituvia kustannuksia työajan menetyksestä, ylitöistä, uuden työntekijän rekrytoinnista ja materiaalivahingoista
- yhteiskunnalle koituvia kustannuksia tapaturmien ja eläkkeelle siirtymisten aiheuttamista hoitokustannuksista, apuvälineistä ja uudelleenkoulutuksesta.

Viime aikoina tiedotusvälineissä on otettu esille esimerkiksi asiakaspalveluhenkilöstön huoli oman työnsä ja työympäristönsä turvallisuudesta. Tavanomaisten tapaturmariskien ohella on raportoitu muun muassa lisääntyneistä väkivaltatilanteista ja uhkailusta. Tilastokeskuksen (2016) mukaan vuonna 2013 yleisimpiä tapaturmia olivat henkilön putoaminen, hyppääminen, liukastuminen ja kaatuminen. Seuraavaksi yleisimpiä tapaturmia olivat äkilliset fyysiset kuormitukset, jotka voivat johtua esimerkiksi sei-

somaan nousemisesta tai tasapainon menetykseen tai nostoon liittyvästä ponnistamisesta. Tapaturmia on aiheutunut myös terävään esineeseen astumisesta tai takertumisesta ja koneiden, laitteiden ja työkalujen käytöstä sekä esineiden rikkoutumisesta ja putoamisesta. Väkivaltatilanne on ollut tapaturman aiheuttajana noin 3 prosentissa tapaturmista. Muut erityistilanteista aiheutuneet tapaturmat ovat hyvin harvinaisia.

Poikkeama	**%**	**Lukumäärä**
Sähköhäiriö, räjähdys, tulipalo	0,3	107
Aineen valuminen, purkautuminen, vuotaminen, höyrystyminen tai pölyäminen	2,3	928
Väkivalta, järkyttävä tilanne, poikkeava läsnäolo	3,0	1 217
Aiheuttajan (esim. esineen) rikkoutuminen, putoaminen, liukuminen tai törmääminen	10,5	4 231
Laitteen, työkalun, esineen tai eläimen hallinnan menettäminen	10,6	4 291
Terävään esineeseen astuminen, takertuminen, itsensä kolhiminen, polvistuminen tai istuutuminen	15,1	6 122
Henkilön äkillinen fyysinen kuormittuminen	17,9	7 243
Henkilön putoaminen, hyppääminen, kaatuminen tai liukastuminen	32,6	13 175
Muut tai tieto puuttuu	7,8	3 159
Yhteensä	100	40 473

Kuva 38. *Palkansaajien työpaikkatapaturmat tapaturmaan johtaneen poikkeaman mukaan 2013 (Tilastokeskus 2015)*

Työsuojelu työpaikalla

Työturvallisuuden tarkoituksena on parantaa työympäristöä ja työolosuhteita työntekijöiden työkyvyn turvaamiseksi ja ylläpitämiseksi. Sillä pyritään myös ennaltaehkäisemään ja torjumaan työtapaturmia, ammattitauteja ja muita työstä tai työympäristöstä johtuvia työntekijöiden henkisen ja fyysisen terveyden haittoja ja vaaroja. Työturvallisuuteen liittyvät myös koneiden ja laitteiden turvallisuus, kemikaalien ja vaarallisten aineiden turvallisuus, työn, työolojen ja työympäristön riskien selvittäminen, vaaratilanteiden seuranta sekä tapaturmien ennaltaehkäisy.

Työhyvinvointi on kokonaisuus, jonka muodostavat työ ja sen mielekkyys, terveys, turvallisuus ja hyvinvointi. Työhyvinvointia lisäävät muun muassa hyvä ja motivoiva johtaminen sekä työyhteisön ilmapiiri ja työntekijöiden

ammattitaito. Työhyvinvointi vaikuttaa muun muassa työssä jaksamiseen. Hyvinvoinnin kasvaessa työn tuottavuus ja työhön sitoutuminen kasvaa ja sairauspoissaolojen määrä laskee.

Työturvallisuus on työpaikan omaa toimintaa, jossa koko työyhteisö kehittää yhdessä työympäristöään ja tekee työnteosta turvallisempaa, mielekkäämpää ja terveellisempää. Työsuojelu on arvoperusteista ja asenteista lähtevää toimintaa, jonka perustana on arvojen ja asenteiden pohjalta muodostuva turvallisuuskulttuuri. Oman ja muiden työskentelyn turvallisuuden arvostaminen ja kunnioittaminen ilmenee turvallisten työmenetelmien käyttämisenä, ohjeiden noudattamisena, riskinoton välttämisenä, suojavälineiden käyttämisenä sekä vikojen ja vaaratekijöiden aktiivisena ennakointina. Työturvallisuus on tehokasta, kun organisaatiossa tehtävään työhön liittyvät vaaratekijät ja -tilanteet huomioidaan etukäteen ja suunnittelussa, johtamisessa ja toteutuksessa otetaan aina ensiksi huomioon turvallisuus.

Työsuojelutoiminnan organisointi

Työturvallisuus ja sen ylläpitäminen on päivittäistä toimintaa jokaisessa organisaatiossa. Lisäksi se on tärkeä osa organisaation kokonaisturvallisuutta. Työsuojelua johdetaan ja organisoidaan kuten mitä tahansa muutakin toimintaa yhteistyössä henkilöstön kanssa. Työsuojelu vaatii koko organisaation sitoutumista ja yhteisten pelisääntöjen kunnioittamista. Välillisesti työsuojelutoiminnalla suojellaan myös organisaation toiminnan häiriöttömyyttä ja mainetta.

Organisaation johdolla on vastuu työturvallisuudesta ja sen kehittämisestä. Työnantajan päätösvalta ja vastuu kulkevatkin läpi koko linjaorganisaation. Ylin johto vastaa pätevien esimiesten valinnasta, työsuojelun tavoitteiden asettamisesta, työsuojeluun liittyvien määräysten antamisesta ja resurssien antamisesta. Lisäksi se valvoo, että esimiehet johtavat ja valvovat työn suorittamista työturvallisuusvelvoitteiden mukaisesti. Keskijohto puolestaan vastaa työturvallisuusohjeiden laatimisesta, laitteiden hankinnasta, koulutusten ja perehdytysten järjestämisestä, välittömän työturvallisuusvalvonnan organisoinnista ja työturvallisuusasioista tiedottamisesta.

Työnjohto vastaa työntekijöiden perehdyttämisestä, ohjeistamisesta, varustamisesta ja valvonnasta. Työnjohtajat ovat läsnä työnsuorituspaikassa ja vastaavat siitä, että työtä tehdään turvallisilla työmenetelmillä tarvittavia suojavälineitä käyttämällä turvallisessa työympäristössä. Työntekijän

vastuulla on puolestaan noudattaa työturvallisuus- ja työlainsäädännön velvoitteita sekä kaikkia esimiesten antamia määräyksiä ja -ohjeita. Työntekijän on lisäksi noudatettava työnsä ja työolojensa vaatimaa järjestystä, huolellisuutta ja varovaisuutta sekä huolehdittava omastaan ja muiden työturvallisuudesta ja työterveydestä.

Alihankkijoiden ja -urakoitsijoiden vastuulla on noudattaa yhteisellä työpaikalla sovittuja pelisääntöjä sekä työnsä ja työolojensa vaatimaa järjestystä, huolellisuutta ja varovaisuutta. Palvelun tilaajan on puolestaan valvottava, että myös aliurakoitsijat noudattavat organisaation turvallisuusohjeita ja käyttävät tarvittavia suojavälineitä.

Työsuojelun yhteistoiminta

Työsuojelun toteuttamisesta vastaa organisaation linjaorganisaatio eli kaikki esimiehet ja työntekijät yhdessä. Linjaorganisaation työsuojelutoimintaa tukee asiantuntija- ja yhteistoimintaelimeksi erikseen nimetty työsuojeluorganisaatio, joka koostuu työntekijöiden, toimihenkilöiden ja työnantajan edustajista. Työsuojeluorganisaation keskeinen tehtävä on hahmottaa organisaation työsuojelun kokonaisuus sen toiminnan, toimitilojen ja työolojen näkökulmasta.

Työsuojelupäällikkö edustaa työnantajaa työsuojelun yhteistoiminnassa. Hänen on oltava perehtynyt työsuojelua koskeviin säädöksiin, määräyksiin ja ohjeisiin, minkä lisäksi hänellä tulee olla riittävät toimintaedellytykset tehtäviensä hoitamiseen. Työnantaja nimeää työsuojelupäällikön, ellei se itse toimi kyseisessä tehtävässä.

Työsuojeluvaltuutettu on valittava työpaikalle, jossa työskentelee säännöllisesti vähintään kymmenen työntekijää. Työntekijät valitsevat keskuudestaan työsuojeluvaltuutetun ja kaksi varavaltuutettua edustamaan heitä työsuojelun yhteistoiminnassa ja yhteydenpidossa työsuojelua valvoviin viranomaisiin. Työsuojeluvaltuutetun tehtäviin kuuluu perehtyä työsuojelua koskeviin säädöksiin, määräyksiin ja ohjeisiin sekä tarkkailla työpaikan työoloja ja -ympäristöä. Työsuojeluvaltuutetun avuksi voidaan valita työkohde- tai -pistekohtaisia työsuojeluasiamiehiä yhteisellä sopimuksella.

Työsuojelutoimikunta on perustettava organisaatioihin, joissa työskentelee säännöllisesti vähintään 20 työntekijää. Toimikuntaan kuuluu työnantajan, toimihenkilöiden ja työntekijöiden edustajat, ja sen tehtävänä on edistää työympäristön ja työn tekemisen terveellisyyttä ja turvallisuutta. Työsuojelutoimikunta voi toimia myös jonkun muun yhteistoimintaelimen yhteydessä.

Työsuojelutoimikunnan lakisääteisenä (Asetus työsuojelun valvonnasta 1973/954) tehtävänä on laatia vuosittainen toimintasuunnitelma (työsuojelun toimintasuunnitelma), ylläpitää ja kehittää työsuojelun toimintaohjelmaa, käsitellä työolojen tilaa ja kehitystä sekä seurata työpaikan terveellisyyttä ja turvallisuutta. Työsuojelutoimikunnan on käsiteltävä työsuojelutarkastusten ja työoloselvitysten tarvetta sekä työsuojeluun liittyvän perehdytyksen, koulutuksen ja työhön opastuksen järjestämistä. Lisäksi sen on seurattava työterveyshuollon toimintaa, käsiteltävä siihen liittyviä suunnitelmia, osallistuttava työkykyä ylläpitävään toimintaan ja työsuojelua koskeviin tarkastuksiin sekä tiedotettava työsuojeluasioista organisaatiolle.

Organisaation työsuojeluvelvoitteeseen kuuluu lakisääteisesti työntekijöiden työterveyshuollon järjestäminen. Työterveyshuolto on suunnitelmallista toimintaa työstä johtuvien terveyshaittojen ja -vaarojen ennalta ehkäisemiseksi. Usein organisaatiot liittävät työterveyshuoltoon myös terveydenhuoltopalveluita, joita työntekijät voivat käyttää työterveyshuoltosopimuksen ehtojen mukaisesti. Useimmiten työnantajan järjestämä laajennettu työterveydenhuoltopalvelu sisältää yksityiseltä lääkärikeskukselta hankitun yleislääkäripalvelun henkilöstölle.

Turvallisuusjohtaminen on oleellinen osa työturvallisuutta. Sen tarkoituksena on johtaa ja kehittää turvallisuutta, työterveyttä ja muita yritysturvallisuuden osa-alueita organisaation johtamisen, tuotantotoiminnan ja laadunhallinnan osana.

Organisaatiolla tulee olla työturvallisuuden, -terveyden ja henkilöstön työhyvinvoinnin edistämiseksi ja ylläpitämiseksi aktiivista toimintaa. Organisaation työturvallisuustoiminta on suunniteltava vuosittain päivitettäväksi työsuojelun toimintaohjelmaksi, joka laaditaan työympäristön ja työolojen vaikutusten näkökulmasta yhteistyössä henkilöstön kanssa. Työsuojelun toimintaohjelman toimeenpanemiseksi laaditaan vuosittain työsuojelun toimintasuunnitelma, jossa määritetään kyseisen vuoden tavoitteet ja kehittämistoimet aikatauluineen, vastuuhenkilöineen ja seurantatoimineen.

Tavoitteiksi voidaan määritellä esimerkiksi sairauspoissaolojen ja tapaturmien määrän vähentäminen edellisestä vuodesta.

Työturvallisuuden kehittämisen perustana on työhön, työoloihin ja -ympäristöön liittyvien vaara- ja haittatekijöiden selvittäminen. Jokaisen tunnistetun vaara- ja haittatekijän riski on arvioitava sen esiintymisen todennäköisyyden ja seurausten vakavuuden pohjalta. Arvioinnin perusteella riskit asetetaan tärkeysjärjestykseen ja niitä pyritään joko poistamaan tai pienentämään työsuojelun toimintaohjelmassa ja -suunnitelmassa mainituilla toimilla.

Tärkeä osa työturvallisuutta ovat myös johtaminen, henkilöstöhallinto ja työnsuunnittelu, sillä niillä pystytään vaikuttamaan työn mielekkyyteen, kuormittuvuuteen ja työssä jaksamiseen. Työturvallisuuden toteutumiseen voidaan vaikuttaa myös koneiden, laitteiden ja raaka-aineiden hankinnoissa sekä toimitilojen ja työpisteiden suunnittelussa. Tällöin valintakriteeriksi nostetaan kokonaistaloudellisuuden rinnalle aineen, tavaran tai tilan turvallisuustekijät.

Organisaation työturvallisuuteen liittyvää tietoa kertyy paitsi organisaation omiin tietojärjestelmiin myös eri sidosryhmien, kuten vakuutusyhtiön, eläkevakuutusyhtiön, työterveyshuollon ja viranomaisten, tietojärjestelmiin. Lisäksi työsuojeluun liittyvää tietoa kertyy työsuojelun toimintaohjelmaan ja -suunnitelmaan, työsuojelutoimikunnan kokouspöytäkirjoihin, työsuojelutarkastusraportteihin ja työajanseuranta- ja palkkahallintojärjestelmään. Työturvallisuuden kehittämiseksi ja seuraamiseksi on tärkeää, että siihen liittyviä tietoja, tapahtumia ja kehittämistoimia dokumentoidaan.

Työturvallisuutta voidaan arvioida tarkastelemalla esimerkiksi henkilöstön sairaus- ja tapaturmapoissaoloja, työilmapiiriä, vaihtuvuutta, työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä, työkuntoa, koulutusta ja keski-ikää. Tärkeä indikaattori työturvallisuuden kehittämisessä ovat raportoidut läheltä piti- ja vaaratilanteet, jotka viestittävät toimenpiteitä vaativista mahdollisista tapaturma- ja onnettomuusriskeistä.

Työturvallisuuden sisältö

Työnantajan ja työntekijöiden on yhteistoiminnassa ylläpidettävä ja parannettava työturvallisuutta työpaikalla. Työnantaja vastaa vaarojen arvioinnista ja työn jatkuvasta tarkkailusta sekä tarvittavista kehittämistoimista. Työsuojelutoiminnan perustana ovat työpaikan työsuojeluorganisaatio ja turvallisuuskulttuuri, joka ilmentää johdon näkemyksiä turvallisuustyön

merkityksestä. Sen toteutuminen käytännön työssä edellyttää koko henkilöstön sitoutumista.

Tapaturmavaarojen, väkivallan uhkatilanteiden ja ammattitautien torjunta

Työpaikoilla esiintyy organisaation toimialan ja henkilöstön työtehtävien mukaan erilaisia tapaturmavaaroja ja ammattitautiriskejä. Tapaturmia voi aiheutua esimerkiksi ulkopuolisista tekijöistä, olosuhteista, huolimattomuudesta tai vaaran tiedostamattomuudesta työssä tai työmatkoilla. Ammateissa, joissa käsitellään rahaa tai tehdään yksilöön ja hänen vapauteensa sekä toimeentuloonsa kohdistuvia päätöksiä, väkivallan uhka on tavallista suurempi. Väkivallan uhka liittyy esimerkiksi poliisin, vartijan, sosiaali- ja terveydenhuollon, hotelli- ja ravintola-alan sekä kaupan alan työtehtäviin.

Tapaturmien, väkivaltatilanteiden ja ammattitautien torjunta vaatii työhön liittyvien tapaturmavaarojen, mahdollisten uhka- ja väkivaltatilanteiden sekä ammatti- ja työperäisten sairauksien selvittämistä ja niiden esiintymisen todennäköisyyden tarkastelua. Sattuneet tapaturmat ja läheltä piti -tilanteet on tutkittava, ja niiden tapahtuminen on pyrittävä estämään ennalta. Jos työympäristössä esiintyy väkivallan uhkaa, henkilöstö tulee kouluttaa ja ohjeistaa sen varalle. Ammattitauteja ja työperäisiä sairauksia pyritään ehkäisemään yhteistyössä työterveyshuollon kanssa. Työterveyshuolto seuraa myös henkilöstön terveydentilaa ja työpaikan terveellisyyttä työpaikkaselvitysten avulla.

Henkisen hyvinvoinnin ylläpito

Henkisen hyvinvoinnin tunnusmerkkejä ovat tyytyväisyys elämään ja työhön, aktiivisuus, myönteinen asenne, epävarmuuden sietokyky ja itsensä hyväksyminen. Työstä aiheutuva stressi tai henkinen kuormitus voi heikentää työntekijän henkistä hyvinvointia, ja pahimmillaan se voi johtaa työuupumukseen. Henkisen hyvinvoinnin ylläpito koostuu työilmapiirin ja työn henkisen kuormittavuuden selvittämisestä, hyvästä johtamisesta, selkeistä vastuualueista, arvostuksesta, yhteistyöstä, palautteen annosta ja turvallisista työoloista.

Työn kuormittavuus ja ergonomia

Työn kuormittavuus tarkoittaa työntekijälle työn tekemisestä, koneiden ja laitteiden käytöstä sekä työoloista aiheutuvia haittoja, ja se jakautuu ruumiilliseen (tuki- ja liikuntaelimistö sekä verenkierto- ja hengityselimet) ja henkiseen kuormitukseen. Eri työtehtävien kuormitusta voidaan arvioida esimerkiksi kuorma-kuormittuneisuusmallilla, jolla arvioidaan kuormi-

tustekijät, työjärjestelyt, työntekijän yksilölliset ominaisuudet sekä kuormituksen kesto ja toistuvuus. Tämän jälkeen kuormitus voidaan sovittaa sopivaksi ergonomisen suunnittelun avulla.

Ergonomialla edistetään työn, menetelmien, työvälineiden, tuotteiden, organisaatioiden, toimintajärjestelmien ja -ympäristöjen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia ihmisten tarpeiden, kykyjen ja rajoitusten mukaisiksi. Käytännössä ergonomia tarkoittaa toimitilojen ja työpisteiden suunnittelua ja mitoittamista, kalusteiden ja koneiden suunnittelua sekä työmenetelmien ja työn sisällön suunnittelua työntekijöiden ominaisuuksien pohjalta.

Työhygienia

Työhygienia muodostuu työhön ja työoloihin liittyvistä kemiallisista, fysikaalisista ja biologisista tekijöistä. Kemiallisia tekijöitä ovat kemikaalit, joita käytetään työpaikalla. Kemikaaleja on yli 60 000, ja ne voivat aiheuttaa erilaisia haittatapahtumia pienistä tapaturmista suuronnettomuuksiin asti. Kemikaalien käytön turvallisuuden varmistamiseksi niiden käyttöön liittyvät vaarat on arvioitava niiden aiheuttaman terveysvaaran, äkillisen onnettomuuden vaaran ja ympäristölle aiheutuvan vaaran näkökulmista.

Kemikaalien turvallisesta käytöstä annetaan ohjeet pakkausmerkinnöissä ja käyttöturvallisuustiedotteissa. Kemikaalit on luokiteltu vaarallisuutensa perusteella, ja niiden vaarallisuus on merkitty varoitusmerkillä, kirjaintunnuksella ja vaaraa osoittavalla standardilausekkeella (R-lausekkeet). Organisaation käyttämät kemikaalit on luetteloitava, ja niiden ominaisuudet, vaikutukset ja altistumisen riskit on arvioitava. Kemikaaliriskejä voidaan pienentää muuttamalla työtapoja ja -menetelmiä, suojaamalla työntekijät, korvaamalla aine vaarattomalla aineella, estämällä epäpuhtauksien leviäminen ja antamalla työntekijöille opastusta ja koulutusta.

Fysikaalinen työhygienia tarkoittaa työhön liittyvien energioiden aiheuttamien vaikutusten tarkastelua työntekijän ja hänen terveytensä kannalta. Energioita ovat melu ja tärinä, säteily ja valaistus, lämpötila (kylmä tai kuuma), paine (yli- tai alipaine) sekä sähkövaraukset ja -virrat. Energioiden esiintymistä on mitattava säännöllisesti, ja samalla on varmistettava, että niiden esiintyminen pysyy ohjearvojen sisällä. Energia-altistusta voidaan torjua muun muassa koneiden ja laitteiden suunnittelulla ja suojapukujen ja -välineiden käytöllä.

Biologisilla tekijöillä tarkoitetaan työympäristössä esiintyviä mikro-organismeja, jotka voivat aiheuttaa tulehduksen, allergian tai myrkkyvaikutuksen. Biologisiin tekijöihin kuuluvat myös punkit, hyönteiset, loiset, madot ja kasvit, ja niitä esiintyy työympäristössä muun muassa homeena, bakteereina, viruksina ja sieninä. Biologisten vaarojen torjumiseksi on tehtävä biologisten riskien arviointi. Lisäksi altistumisriskejä on pienennettävä esimerkiksi työmenetelmien suunnittelulla, työntekijöiden tiedottamisella ja kouluttamisella, rokotuksilla, henkilösuojaimilla, jätteiden turvallisella keräämisellä ja hävittämisellä ja varoitusmerkkien käytöllä.

Työsuojelun valvonta

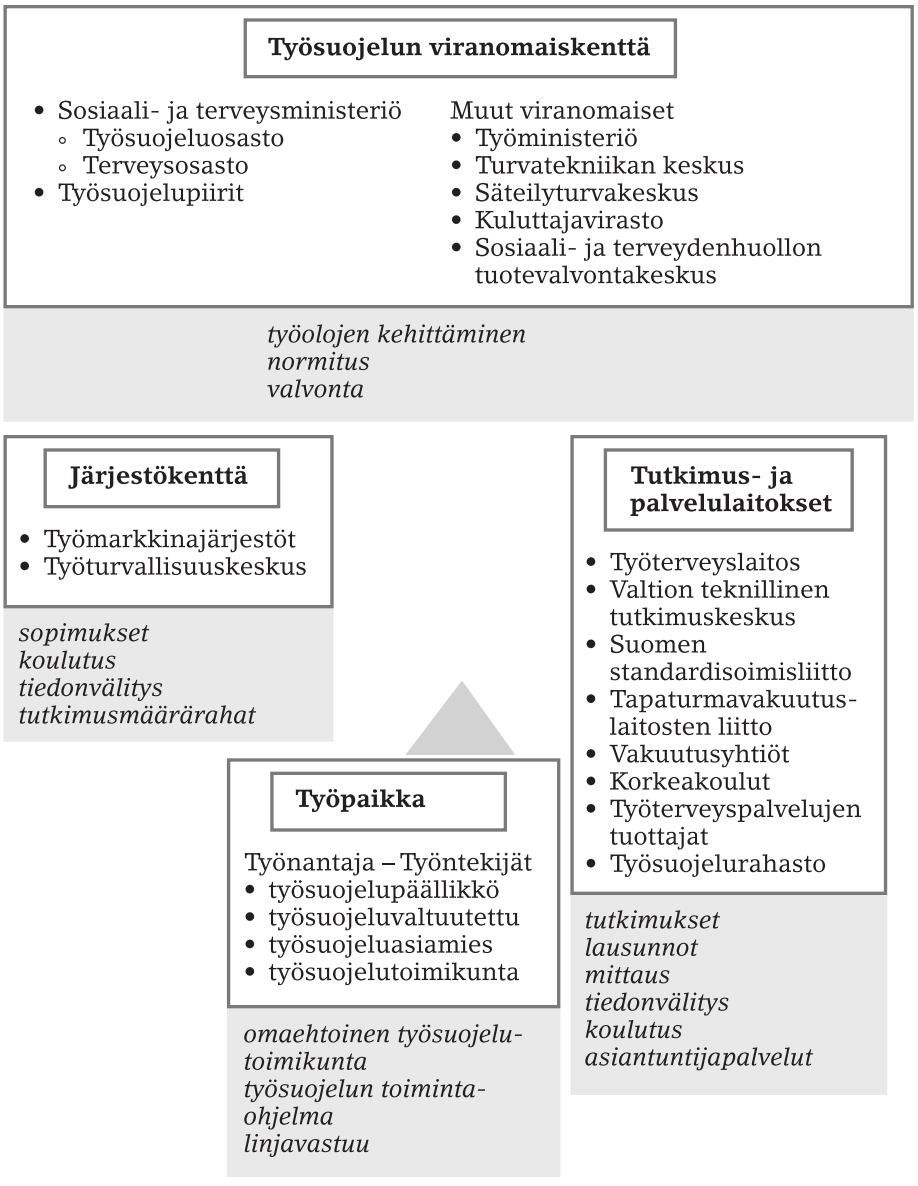

Kuva 39. *Työsuojelutoimijat Suomessa*
(Työsuojelu Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esite 1999:7)

Organisaatioiden työsuojelutoimintaa valvovat työsuojeluviranomaiset eli työsuojelupiirien työsuojelutoimistot ja markkinavalvonnassa myös sosiaali- ja terveysministeriö. Ne valvovat, että organisaatiot noudattavat työsuojelua koskevia säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita, ja avustavat organisaatioita työsuojeluun liittyvissä kysymyksissä. Valvonta tarkoittaa kaikkia työsuojeluviranomaisen toimia, joilla huolehditaan siitä, että säädöksiä noudatetaan. Valvonnan osana työsuojeluviranomainen myös edistää työnantajan ja työntekijöiden välistä yhteistoimintaa esimerkiksi antamalla ohjeita lainsäädännön soveltamisesta ja tuomalla esiin hyviä käytäntöjä yhteistoiminnan järjestämisestä.

Työturvallisuuteen liittyvä riskin arviointi

Työturvallisuuslaki (738/2002) määrää yrityksiä ja yhteisöjä selvittämään työpaikan vaaratekijät ja niiden aiheuttamat työturvallisuusriskit sekä ehkäisemään niiden toteutuminen. Turvallisen työympäristön luominen vaatii tapaturma-, onnettomuus- ja vahinkovaarojen tiedostamista sekä niiden tehokasta ja systemaattista ehkäisyä.

Työturvallisuudessa riskien arviointi keskittyy työssä esiintyvien vaarojen tunnistamiseen, vaarojen aiheuttamien riskien suuruuden määrittämiseen ja riskien merkityksen arviointiin. Riskien arviointi luo työturvallisuuden perustan ja mahdollistaa onnettomuuksien, tapaturmien ja ammattitautien ehkäisemisen ennalta.

Työnantajan tulee tarpeellisilla toimenpiteillä huolehtia työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Työnantajan on otettava huomioon työhön, työoloihin ja muuhun työympäristöön sekä työntekijän henkilökohtaisiin edellytyksiin liittyvät seikat. Työnantajan on työn ja toiminnan luonne huomioon ottaen riittävän järjestelmällisesti selvitettävä ja tunnistettava työstä, työajoista, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät. Työnantajan on arvioitava haitta- ja vaaratekijöiden merkitys työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle, mikäli niitä ei voida kokonaan poistaa. Työnantajan on siis tarvittavilla toimenpiteillä pyrittävä estämään vaara- ja haittatekijöiden syntyminen tai korvattava vaaraa aiheuttavat työt vähemmän vaarallisilla tai vähemmän haitallisilla. (Työturvallisuuslaki 738/2002 10 §.)

Työnantajan on työturvallisuuslain mukaan hyödynnettävä asiantunti-ja-apua, mikäli työnantajalla ei ole itsellä riittävää asiantuntemusta työn

vaarojen selvittämiseen ja arviointiin. Työn vaarojen arvioinnin on oltava dokumentoituna työnantajan hallussa ja sitä on päivitettävä työpaikan olosuhteiden muuttuessa.

Vaarojen tunnistamista ja riskien arviointia vaativat myös seuraavat säädökset:

- Työturvallisuuslain (738/2002) mukaan työnantajan velvollisuus on selvittää työpaikalla esiintyvät vaarat ja arvioida niiden aiheuttamat riskit.
- Työterveyshuoltoa koskevassa valtioneuvoston päätöksessä (TTHL 12 §) työterveyshuolto velvoitetaan tekemään kattava arviointi työpaikan oloista (työntekijöihin kohdistuvat vaarat).
- Valtioneuvoston päätös 920/1992 koskee työntekijöiden suojelemista kemiallisille tekijöille altistumiseen liittyviltä vaaroilta (riskit ja suojaus).
- Koneiden turvallisuutta koskeva valtioneuvoston päätös (VNp 1314/1993) velvoittaa koneiden valmistajat arvioimaan niihin liittyvät riskit.
- Henkilösuojaimet valitaan työpaikalla esiintyvien riskien arvioinnin perusteella (VNp 1407/1993).
- Pelastuslain 9 §:n 3 momentissa tarkoitetun suunnitelman avulla on selvitettävä muun muassa vaaratilanteet ja niiden vaikutukset.
- Työpaikalla on noudatettava käytettävien koneiden ja laitteiden käyttöä ja turvallisuutta koskevia vaatimuksia (VNp 756/1998).

POHDITTAVAKSI

1. Millaisia riskejä liittyy turvallisuusalan työtehtäviin?
2. Miten edellä mainittuja riskejä voidaan välttää?
3. Miten itse pidät huolta omasta työturvallisuudestasi?
4. Miksi henkinen kuormitus on lisääntynyr nykypäivän työelämässä?

8.11 Toimitilojen turvallisuus

Toimitilaturvallisuus käsittää organisaation omistamien tai hallitsemien kiinteistöjen, toimitilojen ja niiden piirissä olevan piha-alueen turvallisuuden varmistamisen. Toimitilaturvallisuus voidaan jakaa rakenteelliseen turvallisuuteen ja turvallisuusvalvontaan. Rakenteellisen turvallisuuden perustana ovat kiinteistön seinät, katto, ovet ja ikkunat ja lukitukset, ja sitä voidaan parantaa turvalukituksella, aidoilla, porteilla, valaistuksella, kaltereilla ja muilla rakenteellisilla tunkeutumista estävillä ja hidastavilla välineillä. Turvallisuusvalvonta taas koostuu teknisistä valvontajärjestelmistä ja ihmisten suorittamasta turvallisuusvalvonnasta. Teknisiä valvontajärjestelmiä ovat esimerkiksi rikosilmoitusjärjestelmät, kulunvalvontajärjestelmät ja kameravalvontajärjestelmät (CCTV). Ihmisten suorittamalla turvallisuusvalvonnalla tarkoitetaan vartiointitoimintaa ja hälytysten vastaanottoa. Vartiointia ovat muun muassa paikallisvartiointi (static), piiri- ja hälytysvartiointi (mobile), arvokuljetukset (cash services) sekä vastaanottopalvelut (receptionist).

Toimitilaturvallisuuden tavoitteena on järjestää toimitilat siten, että erilaisten vahinkojen toteutumisen todennäköisyys on pieni ja mahdolliset vahingot havaitaan nopeasti. Lisäksi toimitilaturvallisuudella pyritään järjestämään tehokkaat vastatoimet vahinkojen minimoimiseksi.

Kun toimitilojen turvallisuutta ryhdytään suunnittelemaan, apuna käytetään niin sanottua kehäajattelua. Tällöin kohde jaetaan suojausvyöhykkeisiin, joissa kussakin on omat menetelmänsä kohteen turvallisuuden parantamiseksi. Nämä vyöhykkeet ovat

- kehäsuojaus
- aluesuojaus
- kuorisuojaus
- tilasuojaus
- kohdesuojaus.

Kehäsuojaus

Kehäsuojauksella tarkoitetaan suojattavan alueen rajalla olevia rakenteellisia ja teknisiä ratkaisuja, joilla pyritään vaikeuttamaan alueelle pääsyä ja havannoimaan alueelle saapuvia. Teknisinä keinoina kehäsuojauksessa käytetään erilaisia alue- ja linjailmaisimia sekä kameravalvontaa. Yleisin rakenteellinen ratkaisu on aita tai portti. Aidan tarkoituksena ei niinkään

ole toimia ylivoimaisena esteenä alueelle pääsemiseksi vaan ennen kaikkea osoittaa kielletyn alueen raja. Aita helpottaa huomattavasti alueen valvontaa ja jatkotoimia myös oikeudelliselta kannalta.

Aluesuojaus

Aluesuojauksella tarkoitetaan kohteen ulkopuolisen alueen rakenteellisia ja teknisiä ratkaisuja, joilla pyritään vaikeuttamaan ja havainnoimaan luvatonta kohteen lähestymistä. Tässä yleisimpinä rakenteellisina keinoina käytetään muun muassa aitoja ja valaistusta. Jos tilanne on niin ihanteellinen, että asiaan voidaan kiinnittää huomiota jo ennen kuin rakennusta aletaan rakentaa, myös rakennuksessa itsessään tulee minimoida mahdolliset näkösuojat, kameravalvonnan rakenteista johtuvat katve-alueet ja muut vastaavat seikat, jotka tarjoavat asiattomalle kulkijalle näkösuojaa ja vaikeuttavat osaltaan teknisen valvonnan suunnittelua ja toteutusta.

Kuorisuojaus

Kuorisuojauksella tarkoitetaan kehä-ajattelussa ovien, ikkunoiden ja seinien suojausta niin rakenteellisesti kuin teknisestikin. Keskeisimpiä rakenteellisia keinoja ovat materiaalivalinnat. Hyvin suojaavia materiaaleja ovat sellaiset, joiden läpäisy on mahdollisimman vaikeaa tai ainakin vaatii kovaäänisten työkalujen käyttöä. Lisäksi niiden hyötynä on se, ettei kohteeseen pääse jättämättä murtojälkiä. Seinän ja pintojen suunnittelussa on taajama-alueilla hyvä ottaa huomioon myös töhriminen. Nykyään on saatavilla monia varsin tehokkaita ratkaisuja, jotka tekevät töhrimisen miltei mahdottomaksi. Näitä ratkaisuja mietittäessä on hyvä ottaa yhteyttä alan asiantuntijaan, varsinkin jos kohde on syystä tai toisesta erityisen otollinen töhrimisille.

Rakenteellisen ja teknisen suojauksen välimaastossa on eräs keskeinen kuorisuojauksen keino, lukitus. Hyvällä lukituksella pystytään rajoittamaan luvatonta liikkumista tehokkaasti. Monia uusia lukitusjärjestelmiä on myös käytännössä mahdotonta tiirikoida tavallisin menetelmin. Lisäksi on syytä korostaa varmuuslukon merkitystä. Varmuuslukon käyttö takaa käytännössä lähes täydellisen murtosuojauksen (olettaen että saranat ja itse ovi on hyvin suojattu). Lukitusta suunniteltaessa on hyvä keskittyä järjestelmiin, joissa avaimet on kopiosuojattu, sillä muutoin avainten hallinta on käytännössä pidemmällä aikavälillä mahdotonta. Teknisinä keinoina kuorisuojauksessa käytetään erilaisia runkoääni- ja tärinäilmaisimia, teknisesti valvottua lukitusta, ovien ja ikkunoiden tilailmaisimia sekä luonnollisesti myös kameravalvontaa.

Tilasuojaus

Tilasuojauksella tarkoitetaan jonkin yksittäisen tilan suojaamista. On toiminnan kannalta varsin järkevää jakaa tila eri tavoin suojattaviin kohteisiin. Jako voi olla esimerkiksi seuraava:

- kaikille avoimet tilat (aula, vieraiden vastaanotto)
- tilat, joihin saa tulla vain henkilökunnan edustajan kanssa (esim. kokoushuone, ruokala)
- vain henkilökunnalle tarkoitetut tilat (toimistot)
- vain nimetyille henkilöille tarkoitetut tilat (palvelinhuone, tuotekehitystilat, jne.).

Jako vaihtelee yrityksittäin erittäin paljon. Helpointa onkin miettiä ensin tiloja niiden käyttötarkoituksen mukaan. Jos tilassa on materiaalia tai tietoa, joka ei kuulu kaikille, tilan käyttöoikeutta on rajattava. Puhutaan siis tilaluokituksesta. Kun tilaluokitus on tehty, voidaan ryhtyä miettimään rakenteellisia ja teknisiä ratkaisuja tämän toteuttamiseksi. Rakenteellisina keinoina voidaan käyttää väliovia ja seiniä, keveistä sermeistä aina erityisvahvistettuihin kiviseiniin tai teräsoviin. Teknisistä keinoista tärkeimpiä on kulunvalvonta, jossa on määritelty kullekin käyttäjälle (tai käyttäjäryhmälle) omat kulkuoikeutensa. Kaikkien ei siis tarvitse päästä kaikkiin tiloihin. Yksittäistä tilaa voidaan myös valvoa erilaisin liikeilmaisimin ja tilailmaisimin (ovet, ikkunat).

Kohdesuojaus

Kohdesuojauksella tarkoitetaan yksittäisen kohteen (esim. kassakaapin, arvotaulun, jne.) suojaamista. Rakenteellisia kohdesuojauskeinoja ovat lähinnä kyseisen suojattavan kohteen materiaalin valinta ja kiinnitys. Teknisinä keinoina taas voidaan käyttää hyvinkin monenlaisia ilmaisimia, jotka valvovat vain kyseistä kohdetta ja ilmaisevat sen liikuttelun tai koskettamisen.

Kassakaapeissa on hyvä ottaa huomioon myös itse kaapin suojausominaisuudet. Kaapin valinnassa tulee ottaa huomioon, mitä siellä aiotaan säilyttää ja miltä sen tulee suojata. Murtovarma kaappi ei välttämättä esimerkiksi suojaa korvaamattomia tallenteita lämmöltä tulipalossa, jolloin lopputulos voi olla yrityksen kannalta yhtä tuhoisa kuin että tallenteet olisivat joutuneet vääriin käsiin. Paloturvallinen arkistokaappi taas ei välttämättä suojaa murrolta kovinkaan hyvin. Kannattaa siis varmistaa, että hankittavassa kaapissa on sopiva yhdistelmä näitä ominaisuuksia. Myös

kaapin kiinnitykseen tulee kiinnittää erityistä huomiota kaapin poiskuljettamisen varalta.

Kulunvalvonta ja avainhallinta

Kulunvalvontalaitteistolla tarkoitetaan laitteistoa, joka ohjaa lukitusta ja mahdollisesti myös rekisteröi talteen tiedon siitä, millä tunnisteella kuljettiin mistäkin ovesta ja milloin. Sähköisessä kulunvalvonnassa on huomattavia etuja tavalliseen avainjärjestelmään verrattuna:

- Jokainen kulku rekisteröityy.
- Kadonnut tunniste on helppo poistaa järjestelmästä.
- Uuden tunnisteen luominen ja antaminen henkilölle on helppoa.
- Kulkua voidaan rajoittaa esimerkiksi kellonaikojen tai päivien mukaan.
- Oikeuksien poisto tai lisääminen on helppoa ja nopeaa.

Erilaisia kulunvalvonnan teknisiä tunnisteita ja toteutuksia on hyvin monenlaisia ja monentasoisia. Ehkä yleisimpiä tunnisteita ovat erilaiset elektroniset tunnisteet. Niitäkin on hyvin monentyyppisiä, mutta kaikille niille on yhteistä, että tunnistetta ”näytetään” lukijalle, joka avaa lukon. Järjestelmän suojaustasoa on usein nostettu vielä henkilökohtaisella koodilla, jolloin ”näyttämisen” jälkeen henkilön on vielä näppäiltävä tunnisteeseen sopiva koodi ennen lukon avautumista. Toinen yleinen kulunvalvonnan tunnistamistapa ovat ajoporteissa olevat järjestelmät, jotka lähietäisyydellä tunnistavat ajoneuvossa olevan ja avaavat portin.

Ehkä nopeimmin kehittyviä kulunvalvontajärjestelmiä ovat nykyisin niin sanotut biometriset tunnisteet, jotka perustuvat henkilön tunnistamiseen esimerkiksi sormenjälkien, silmän, äänen tai muiden ominaisuuksien avulla. Myös nämä järjestelmät ovat viime aikoina halventuneet, ja ne alkavat olla jo kaikkien saatavilla.

Isoissa kiinteistöissä, joissa liikkuu paljon ihmisiä, kulunvalvonta on aikaa myöten varsin kannattava investointi. Se parantaa merkittävästi kohteen turvallisuutta ja estää luvatonta liikkumista tehokkaasti. Samalla

myös kadonneiden tunnisteiden poisto ja uusien lisääminen on nopeaa ja edullista.

Kulunvalvontalaitteiden yleistymisestä huolimatta mekaaniset avaimet ovat säilyttäneet vahvasti asemansa. Edelleen suurin osa ovista toimiikin aivan tavallisella avaimella. Lukot ovat tosin kehittyneet huomattavasti vuosien aikana, ja nykyisten käyttölukkojen tiirikointi on käytännössä mahdotonta, varmuuslukoista puhumattakaan. Mekaaniset avaimet ja lukot ovat myös lähes huoltovapaita ja erittäin luotettava tapa hoitaa kohteen lukitus. Mekaanisilla avaimilla on kuitenkin omat ongelmansa, kuten

- avainten katoaminen
- osin rajoittamaton kopiointimahdollisuus
- kopiosuojaamattomissa malleissa avainhallinnan vaikeudet.

Erityisesti avainten katoaminen ja luvaton kopiointi aiheuttavat ongelmia. Periaatteessa asia voidaan tulkita niin, että kun yksi avain katoaa, joudutaan sarjoittamaan uudelleen kaikki lukot, joihin kyseinen avain käy. Tämä on kuitenkin etenkin isommissa kiinteistöissä hyvin kallista, minkä vuoksi sitä ei yleensä tehdä. Toinen ongelma on avainten luvaton kopiointi. Ellei avainmallia ole kopiosuojattu, voi kuka tahansa avaimen haltuunsa saanut teettää siitä lukkoliikkeessä tai suutarilla kopion. Tästä kopioinnista ei jää tietoja mihinkään, jolloin tietoa siitä, kuinka monta avainta kelläkin on, ei ole käytettävissä. Kohteen lukitusturvallisuus suojaamattomia avaimia käytettäessä on siten parhaimmillaankin heikko. Oman lisänsä ongelmaan tuo myös se, että jos rikos on tapahtunut eikä kohteesta löydy minkäänlaisia jälkiä murrosta, asian selvittely aloitetaan omasta henkilökunnasta, mikä ei suinkaan paranna työpaikan ilmapiiriä. Toinen ongelma on asiointi vakuutusyhtiön kanssa vahingonkorvausten saamiseksi. Voi olla vaikea selittää vakuutusyhtiölle, että varkaita on käynyt mutta murtojälkiä ei löydy.

Murtohälytysjärjestelmä

Murtohälytysjärjestelmällä tarkoitetaan laitteistoa, joka havaitsee kohteeseen tunkeutumisen tai siellä oleskelun ja antaa tästä tiedon kullekin laitteistolle määritellyllä tavalla. Tieto voi olla paikallinen hälytys (esim. sireeni), tekstiviesti ennalta määriteltyihin numeroihin, hälytys ennalta määriteltyyn kohteeseen (esim. vartioimisliike) tai mikä tahansa näiden kaikkien yhdistelmistä.

Murtohälytyslaitteiston keskeiset osat ovat

- ilmaisin tai ilmaisimet
- keskuslaite
- käyttöpaneeli tai useampia
- kaapelointi
- akkuvarmennus.

Joskus myös hälytyksen siirtolaitteisto lasketaan omaksi osakseen laitteistoa, mutta tässä se tulkitaan osaksi keskuslaitetta. Ilmaisimia on hyvin monenlaisia, ja uusia malleja tulee jatkuvasti markkinoille. Ilmaisimen tarkoitus on havaita poikkeama sen valvomassa kohteessa ja välittää siitä tieto eteenpäin kaapelien kautta keskuslaitteelle. Yhä useammin ilmoitus voi kulkea myös langattomasti. Keskuslaite ottaa vastaan ilmaisimen lähettämän tiedon ja välittää sen eteenpäin ennalta määriteltyyn kohteeseen. Laite myös useimmiten tallentaa tiedot ilmoituksesta lokiin.

Käyttöpaneelin kautta laite voidaan ohjata käyttöön ja pois tai tehdä irtikytkentöjä. Akkuvarmennuksen tehtävänä on turvata laitteen toiminta sähkökatkosten yhteydessä. Vanhemmissa laitteistoissa tätä akkuvarmennusta ei välttämättä ole, mutta se on kuitenkin laitteiston tarkoituksenmukaisen toiminnan kannalta välttämätön. Toinen erittäin tärkeä laitteiston ominaisuus on niin sanottu valvottu linja, joka ilmaisee jos laite vioittuu tai yhteys katkeaa. Sekä akkuvarmennus että valvottu linja ovat erittäin olennaisia ominaisuuksia rikosilmoitinlaitteistossa, ja niiden puuttuminen helpottaa laitteiston ohittamista.

Kameravalvonta

Kameravalvonta on eräs teknisen valvonnan keskeisimpiä osia. Hyvin toteutettu kameravalvonta ehkäisee rikoksia, minkä lisäksi se helpottaa huomattavasti rikosten selvittelyä. Kameravalvontalaitteistojen hinnat ovat myös halventuneet, ja nykyään hyvälaatuinen peruslaitteisto on jo jokaisen kuluttajan saatavilla, jopa yksityisiin omakotitaloihin.

Kameravalvontalaitteisto koostuu

- kamerasta ja kamerakotelosta
- kameran ohjauslaitteistosta
- tallenninlaitteesta
- mahdollisesta kuvanvälityslaitteistosta.

Kameravalvonta on nykyään hyvin yleistä, joten isompien taajamien keskustoissa on käytännössä mahdotonta liikkua jäämättä ainakin muutaman kameran tallentamaksi. Tämä on luonut uudenlaisen ihmisten yksityisyyden suojaan liittyvän ongelman. Kameravalvontaa ja sen käyttöä onkin varsin tarkoin rajattu lainsäädännöllä. Yksityisten asuntojen, pukuhuoneiden, sovituskoppien jne. henkilöiden yksityisyyden piirissä olevien kohteiden kuvaaminen on kielletty. Isoista kameravalvontajärjestelmistä on myös laadittava rekisteriseloste, jossa selvitetään, mihin järjestelmää käytetään, kuka sitä käyttää, miten tallenteita käsitellään, kuka käsittelee tallenteita jne.

Kameravalvonnasta on lain mukaan ilmoitettava selkeästi jokaiselle, joka saapuu valvonnan piiriin. Tätä kohtaa tosin lyödään laimin valitettavan paljon. Syynä laiminlyöntiin on useimmiten tiedonpuute. Kameravalvonnan salaaminen ei myöskään useimmiten ole järkevää, sillä paras ennalta ehkäisevä vaikutus saadaan siitä tiedottamisella. Joissain poikkeustapauksissa, kuten rikosten paljastamisessa, salaaminen on mahdollista, mutta yleisesti ottaen ihmisten kuvaaminen salaa on kiellettyä. Jos siis aiotaan kuvata henkilöitä heidän tietämättään, on erittäin suositeltavaa varmistaa etukäteen toiminnan oikeellisuus viranomaisilta.

Poistumistiet

Lainsäädännön ja rakentamismääräyskokoelman mukaan rakennuksesta poistumisen on oltava esteetöntä. Poistumismahdollisuuksiin liittyvät puutteet ovat kuitenkin edelleen hyvin yleinen ongelma eikä pelastusviranomaisella useinkaan ole mahdollisuutta valvoa asiaa riittävästi. Erityisiä ongelmakohteita ovat myymälät ja kauppakeskukset, varastot ja työsalit sekä yleisötilat.

Poistumistiet on merkittävä selkeästi, ja joissain kohteissa on järjestettävä myös hätävalaistus poistumisen turvaamiseksi sähkökatkoksen aikana. Varavalaistus ja sen keskus on koetestattava 3 kuukauden välein 4 kertaa vuodessa, ja asiasta on pidettävä pöytäkirjaa. Kulloinkin voimassa oleva koestusohjeisto on saatavilla paikalliselta pelastusviranomaiselta, joka myös neuvoo koestamisessa.

Poistumisteillä ei myöskään saa säilyttää mitään ylimääräistä tavaraa ja ovien on oltava avattavissa ilman avainta sisäpuolelta. Tämä on joskus ongelmallista, kun halutaan myös rajata yleisön liikkumista rakennuksessa. Turvasuojausliike tai pelastusviranomainen voi antaa ehdotuksia sopivis-

ta ratkaisuista, mutta järjestely kannattaa kuitenkin hyväksyttää pelastusviranomaisella ennen sen asentamista.

8.12 Organisaation omatoiminen varautuminen

Ennalta ehkäisevä paloturvallisuus, omatoiminen varautuminen ja väestönsuojelu ovat keskeisiä osatekijöitä organisaation onnettomuuksien torjunnassa. Ennalta ehkäisevä paloturvallisuus koostuu rakenteellisesta palontorjunnasta, sammutusvälineistä ja -järjestelmistä, teknisistä paloilmoitinjärjestelmistä, turvamerkeistä sekä tulitöiden turvallisuudesta. Omatoimisella varautumisella taas tarkoitetaan organisaation ihmisten, tietopääoman, ympäristön ja omaisuuden suojaamista ja pelastamista onnettomuus- ja vahinkotilanteissa. Organisaation omatoiminen varautuminen on lakisääteistä toimintaa, ja sen toteutus on suunniteltava etukäteen (pelastussuunnitelma). Väestönsuojelu on puolestaan organisaation ihmisten suojaamista poikkeusoloissa ja suuronnettomuustilanteissa.

Erilaisten onnettomuuksien ehkäisy ja torjunta on yrityksissä ja yhteisöissä erittäin merkittävässä asemassa, tarkastellaanpa asiaa kannattavuuden, häiriöttömyyden tai vastuiden näkökulmasta. Myös julkisella sektorilla asian merkitys on huomattava. Lähes kaikilla ministeriöillä onkin omalla hallinnonalallaan huomattavia yhteiskunnallisia toimintavelvoitteita, jotka koskevat onnettomuuksiin varautumista ja niiden ehkäisyä.

Suomen lainsäädäntö ja erilaiset ministeriöiden ohjeet sekä määräykset asettavat yrityksille ja yksityisille kansalaisillekin useita erilaisia toimintavelvoitteita, jotka liittyvät tavalla tai toisella onnettomuuksien ehkäisyyn. Näistä ehkä merkittävimpänä yksittäisenä normina on pelastuslaissa oleva jokaisen toimintavelvollisuus.

> Jokainen, joka huomaa tai saa tietää tulipalon syttyneen tai muun onnettomuuden tapahtuneen tai uhkaavan eikä voi heti sammuttaa paloa tai torjua vaaraa, on velvollinen viipymättä ilmoittamaan siitä vaarassa oleville, tekemään hätäilmoituksen sekä ryhtymään kykynsä mukaan pelastustoimintaan.

Tämä vastaava velvoite on ollut Suomen lainsäädännössä jo pitkään, mutta sen sanamuodot ja itse laki, johon se on ollut kirjoitettuna, ovat hie-

man vaihdelleet vuosien kuluessa. Keskeisenä ajatuksena on kuitenkin ollut se, että jokaisella on toimintavelvollisuus onnettomuuden uhatessa. On erittäin epätodennäköistä, että tämä perusajatus muuttuisi tulevaisuudessakaan merkittävästi. Asiaa koskevien määräysten tarkoituksena on ensisijaisesti ehkäistä onnettomuuksia eli suojella ihmisiä, omaisuutta ja ympäristöä vahingoilta.

Seuraavassa käsitellään keskeisimpiä pelastustoimintaan liittyviä määräyksiä. Tarkempaa tietoa määräyksistä on löydettävissä Suomen lainsäädännöstä, paikallisilta viranomaisilta ja internetistä. Internetlähteitä käytettäessä on kuitenkin hyvä varmistaa, että kyseinen määräys on edelleen voimassa ja sen sisältö on muuttumaton.

Rakentamiseen ja rakennuksiin liittyviä määräyksiä antaa Suomessa ympäristöministeriö. Paloturvallisuuden kannalta keskeisin on rakennusmääräyskokoelman E-sarja. Toinen merkittävä rakennusten turvalliseen käyttöön liittyvä määräyskokoelma on rakennusmääräyskokoelman F-sarja.

Rakennusten paloluokat

Rakennukset on Suomessa luokiteltu Suomen rakentamismääräyskokoelman E1 mukaan erilaisiin paloluokkiin. Nämä luokat ovat P1, P2 ja P3, ja ne perustuvat siihen, miten pitkään rakennuksen kantavat rakenteet kestävät paloa sortumatta.

P1-luokassa olevan rakennuksen tulee kestää palo sortumatta. **P2-luokkaa** voi pitää välimuotona, ja sen vaatimukset ovat vähäisemmät kuin edellisessä. Turvallisuustasoa on tässä luokassa kuitenkin nostettu seinien, sisäkattojen ja lattioiden pinnoilla. Kerrosluku- ja henkilömäärät on puolestaan rajoitettu rakennuksen käyttötavan mukaan.

P3-luokka on yleisin esimerkiksi omakotitaloissa ja pienissä rakennuksissa. Se ei aseta vaatimuksia kantavien rakenteiden kestoa kohtaan. Tässä luokassa sekä rakennusten kokoa että henkilömäärää on rajoitettu niiden käyttötavan mukaan.

Taulukko 3.2.1	Rakennuksen kokoa koskevat rajoitukset		
Rakennuksen ominaisuus	**Rakennuksen paloluokka**		
	P1	**P2**	**P3**
Kerrosluku			
- yleensä	ei rajoitusta	enintään 2	enintään 2
- asuinrakennus, työpaikkarakennus	ei rajoitusta	enintään 4	enintään 2
- tuotanto- tai varastorakennus, autosuoja	ei rajoitusta	enintään 2	enintään 1
Korkeus			
- yleensä	ei rajoitusta	enintään 9 m	enintään 9 m
- asuinrakennus, työpaikkarakennus	ei rajoitusta	enintään 14 m	enintään 9 m
- yksikerroksinen tuotanto- tai varastorakennus	ei rajoitusta	ei rajoitusta	enintään 14 m
Kerrosala			
Kerrosala yleensä			
- yksikerroksinen	ei rajoitusta	ei rajoitusta	enintään 2400 m^2
- kaksikerroksinen	ei rajoitusta	ei rajoitusta	enintään 1600 m^2
Kerrosala tuotanto- ja varasto-rakennuksissa			
- yksikerroksinen	ei rajoitusta	ei rajoitusta	ei rajoitusta
- kaksikerroksinen	ei rajoitusta	ei rajoitusta	*ei sallittu*
Selostus	*Rakennuksen korkeus on julkisivupinnan ja vesikaton leikkausviivan korkeus maan pinnasta (MRA 58 §). Tarvittaessa lasketaan rakennuksen nurkkapisteiden keskiarvo.*		

Kuva 40. *Rakennusten paloluokat 1*
(Suomen rakentamismääräyskokoelma E1, 2002)

Taulukko 3.2.2		Rakennuksen suurin sallittu henkilömäärä		
Käyttötapa	**Kerroksia**	**Rakennuksen paloluokka**		
		P1	**P2**	**P3**
Asunnot		ei rajoitusta	ei rajoitusta	ei rajoitusta
Majoitustilat	1	ei rajoitusta	paikkaluku 150	paikkaluku 50
	2	ei rajoitusta	paikkaluku 50	paikkaluku 10
Hoitolaitokset	1	ei rajoitusta	paikkaluku 100	paikkaluku 10
	2	ei rajoitusta	paikkaluku 50	*ei sallittu*
Kokoontumis- ja liiketilat	1	ei rajoitusta	ei rajoitusta	henkilöitä 500
	2	ei rajoitusta	henkilöitä 250	henkilöitä 50
Työpaikkatilat	1	ei rajoitusta	ei rajoitusta	ei rajoitusta
	2	ei rajoitusta	ei rajoitusta	työntekijöitä 150
Tuotanto- ja varastotilat	1	ei rajoitusta	ei rajoitusta	ei rajoitusta
	2	ei rajoitusta	työntekijöitä 50	*ei sallittu*
Ohje	*Milloin yli kaksikerroksisia rakennuksia saa taulukon 3.2.1 mukaan rakentaa, niissä ei ole henkilömäärärajoituksia.* *Kaksikerroksisen rakennuksen henkilömäärärajoitukset koskevat tapauksia, joissa mainitun käyttötavan mukaiset tilat on sijoitettu kokonaan tai osaksi rakennuksen toiseen kerrokseen. Jos näitä tiloja on vain ensimmäisessä kerroksessa, voidaan soveltaa yksikerroksista rakennusta koskevia rajoituksia.* *Mikäli rakennuksessa on eri käyttötaparyhmiin kuuluvia tiloja, rakennuksen turvallisuustaso arvioidaan tarkastelemalla rakennusta kokonaisuutena.*			

Kuva 41. *Rakennusten paloluokat 2*
(Suomen rakentamismääräyskokoelma E1, 2002)

Osastointi

Rakennusten osastoinnilla tarkoitetaan rakennuksen jakamista palotekni-sesti osiin, joiden tarkoituksena on rajoittaa paloa tietyn ajan ennen sen leviämistä toiseen osastoon. Osastoinnin merkitys perustuu poistumisteiden turvaamiseen, pelastustoimien helpottamiseen ja omaisuusvahinkojen rajoittamiseen. Tarkoituksena on siis antaa ihmisille aikaa poistua rakennuksesta. Osastointi voidaan toteuttaa kolmella tavalla: käyttötapaosastoinnilla, kerrososastoinnilla tai pinta-alaosastoinnilla.

Käyttötapaosastointi perustuu siihen, että tiloja käytetään palovaarallisella tavalla, tilat voivat muuten aiheuttaa vaaraa ympäristölleen tai niissä voi olla huomattavia omaisuusarvoja. Esimerkiksi jokainen kerrostalohuo-

neisto on useimmiten oma palo-osastonsa. Tällä perusteella myös moniin vaarallisten tai palavien aineiden varastoihin liittyy erityisiä osastointivaatimuksia.

Kerrososastoinnissa jokainen rakennuksen kerros on yleensä oma palo-osastonsa ja myös mahdollinen porraskäytävä on oma palo-osastonsa. Tällä pyritään turvaamaan poistuminen rakennuksen muista kerroksista onnettomuustilanteessa.

Pinta-alaosastoinnissa suurin sallittu kerrosala muodostuu kohteen palovaarallisuusluokasta. Tarpeen mukaan osastointia voidaan myös jatkaa käyttötapa- ja kerrososastoinnilla, joilla pyritään estämään suuria tuhoja esimerkiksi hyvin suurissa teollisuus- ja varastokiinteistöissä.

Poistumistiet

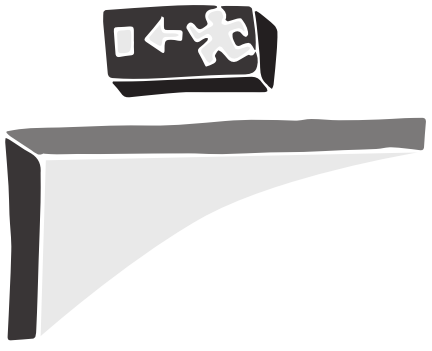

Hyvä lähtökohta turvallisen poistumisen suunnittelulle on se, että rakennuksesta tulee olla mahdollista poistua esteettömästi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että uloskäytävien ovien on oltava avattavissa sisältäpäin ilman avainta eikä ovilla kulkevilla reiteillä saa säilyttää sellaista tavaraa, joka estää tai hidastaa liikkumista. Poistumisteiden kriteerit on määritelty erittäin tarkasti ympäristöoppaassa 39 (Rakennusten paloturvallisuus & paloturvallisuus korjausrakentamisessa, Ympäristöministeriö 2003), ja jokaisen poistumistien tulee olla oma palo-osastonsa. Toinen yleispätevä sääntö on, että rakennuksesta on oltava vähintään kaksi toisistaan riippumatonta uloskäyntiä. Nämä säännöt tosin eivät koske esimerkiksi kerrostalohuoneistoja.

Poistumistiet on merkittävä poistumistiemerkillä, ja tarpeen mukaan poistumisteille on järjestettävä myös turvavalaistus. Poistumisteiden merkintöjen oikeellisuus on helppo testata menemällä käytävälle ja pyörähtämällä 360 astetta ympäri, jolloin merkin pitäisi näkyä jostain. Ellei merkkejä näy, sellaiset tulee lisätä. Joskus merkit on myös valaistu, jolloin puhutaan merkkivalaistuksesta. Valaistujen merkkien tarkoitus on osoittaa uloskäyntien sijainti myös muun valaistuksen puuttuessa esimerkiksi sähkökatkosten yhteydessä.

Joissain kohteissa välimatkat ovat kuitenkin hyvin pitkiä tai on muita syitä varmistaa turvallinen poistuminen myös sähkön katkettua. Tällöin kohteeseen tulee asentaa myös turvavalaistus, joka syttyy, kun sähköt katkeavat. Sekä merkki- että turvavalaistus on pakollinen monissa uusissa kohteissa, ja se on myös määrätty jälkeenpäin asennettavaksi moniin kohteisiin, kuten

- majoitustiloihin
- hoitolaitoksiin
- kokoontumistiloihin
- moniin työpaikkoihin.

Turva- ja merkkivalaistus toimii omalla akustollaan, ja sitä ohjaa turvavalokeskus. Järjestelmä on testattava määräajoin kulloinkin voimassa olevien normien mukaisesti. Nykyiset (2010) voimassa olevat ohjeet määräävät, että testi tulee tehdä kolmen kuukauden välein. Testaukselle on nimettävä vastuuhenkilö, ja testauksista on pidettävä pöytäkirjaa.

Palovaroitin ja palovaroitinjärjestelmät

Palovaroitin on jo miltei vuosikymmenen ajan ollut lakisääteinen varuste kaikissa yöpymistiloissa. Palovaroitinten hinnat ovat myös laskeneet niin alas, ettei kukaan voi enää perustella palovaroittimen puutetta sen kalleudella. Halvimmillaan laitteita saa alle kymmenellä eurolla, ja kalleimmillaankin ne maksavat vain noin 50 euroa.

Palovaroittimet toimivat yleensä aistimalla joko savun tai lämmön. Näistä kahdesta tyypistä savua ilmaisevat laitteet ovat ylivoimaisesti yleisempiä, mutta lämpöä aistivilla laitteilla on myös vankka kannattajakuntansa lähinnä niiden vähäisempien vikahälytysten vuoksi. Lämpöä aistivat laitteet sopivat parhaiten tiloihin, joissa syntyy esimerkiksi savua tai vesihöyryä, jolloin savuun reagoiva laite antaisi jatkuvasti turhia hälytyksiä.

Palovaroittimia tulee olla yksi jokaista alkavaa 60 neliömetriä kohden ja yksi kerrosta kohden. Siis esimerkiksi 85 neliömetrin normaalissa kerrostalohuoneistossa tulee olla vähintään kaksi palovaroitinta. Suosituksena on, että palovaroitin on jokaisessa makuuhuoneessa. Keittiöön tai pesutilojen läheisyyteen palovaroitinta ei sen sijaan kannata sijoittaa jatkuvien vikahälytysten takia.

Palovaroittimen tulee olla mahdollisimman keskellä huonetta katossa, jotta se toimisi parhaalla mahdollisella tavalla. Oviaukot, ikkunat, seinänvierustat, puhumattakaan kaapin päällisistä tai kirjahyllyistä, eivät ole hyviä sijoituspaikkoja, sillä niissä ilmavirtaukset ja siten myös savu kulkevat normaalista poikkeavalla tavalla, jolloin hälytin ei välttämättä anna hälytystä ajoissa.

Palovaroitinjärjestelmät ovat yleistymässä huomattavasti. Niiden etuna on muun muassa se, että ne käyttävät verkkovirtaa ja samassa järjestelmässä voi käyttää useita eri tyypin ilmaisimia.

Suurin osa palovaroitinjärjestelmistä toimii siten, että kun yksi hälyttää, kaikki hälyttävät. Tällä saavutetaan etenkin isommissa asunnoissa se etu, että hälytys tulee varmasti kuulluksi. Suomessa on jo saatu esimerkkejä siitä, että kellarikerroksessa oleva varoitin on havainnut palon ja hälyttänyt mutta kukaan yläkerran makuuhuoneessa ei ole herännyt hälytykseen.

Palovaroitinjärjestelmät ovat hieman kalliimpia kuin yksittäiset palovaroittimet, mutta niiden etuna on parempi toimintavarmuus. Lisäksi palovaroitinjärjestelmät voidaan liittää kodin muihin mahdollisiin turvallisuusteknisiin laitteistoihin, kuten hälytyslaitteisiin. Samoin joissain laitteistoissa on mahdollisuus välittää hälytys eteenpäin ennalta määrättyihin puhelimiin tai esimerkiksi vartiointi- tai kiinteistöhuoltoliikkeelle.

Automaattinen paloilmoitinlaitteisto

Automaattisella paloilmoitinlaitteistolla tarkoitetaan laitteistoa, joka havaitsee palon tai vian ja ilmoittaa siitä automaattisesti eteenpäin hätäkeskukseen. Laitteisto on siis yhteydessä hätäkeskukseen. Paloilmoitinlaitteistoja, niiden asennusta ja tarkastuslaitoksia valvoo TUKES. Lisäksi pelastusviranomainen valvoo, että käyttöehtoja on noudatettu. Jokaiselle paloilmoitinlaitteistolle on oltava nimetty hoitaja ja lisäksi useimmiten myös tämän varahenkilö. Vain tämä henkilö tai hänen varahenkilönsä saa tehdä laitteistoon irtikytkentöjä ja muutoksia, ja mahdollisista muutoksista

on hyvä ilmoittaa aina hätäkeskukseen. Jokaiseen automaattiseen paloilmoitinlaitteistoon on myös tehtävä niin sanottu kuukausikokeilu.

Alkusammutuskalusto

Alkusammutuskalustoksi voidaan lukea palopostit, pikapalopostit, käsisammuttimet ja sammutuspeitteet. Näistä yleisin on sammutuspeite.

Sammutuspeite on tavallisesti 1,2 x 1,2 m:n tai 1,2 x 1,8 m:n kokoinen palamattomasta materiaalista valmistettu peite jonka sammutusteho perustuu tukahduttamiseen. Se soveltuu parhaiten pienten palojen sammuttamiseen kotona ja keittiöissä sekä henkilön päällä olevien palavien vaatteiden sammuttamiseen. Sammutuspeite sijoitetaan yleensä seinälle tai muuhun näkyvään paikkaan, josta se on helppo nykäistä suojapakkauksestaan ja ottaa nopeasti käyttöön.

Käsisammuttimet voi jakaa

- jauhesammuttimiin
- vesipohjaisiin sammuttimiin
- hiilidioksidisammuttimiin.

Myös muita sammutintyyppejä on markkinoilla, mutta nämä kolme perustyyppiä ovat ylivoimaisesti yleisimpiä Suomessa käytössä ja markkinoilla olevista sammuttimista. Käsisammuttimet on luokiteltu niiden palotyyppien mukaan, joihin ne soveltuvat käytettäväksi. Nämä luokat ovat A–D.

Luokka	Soveltuvuus
A	Kiinteiden aineiden palot (puu, paperi, jne.)
B	Nestemäisten ja nesteytyvien aineiden palot (bensiini, steariini, öljyt)
C	Kaasujen palot (esim. nestekaasu)
D	Metallien palot (esim. magnesium)
Jännitteiset palot (E)	Sähköpalot

Kuva 42. *Käsisammuttimien luokittelu*

Sammuttimien yleisimmät koot ovat 2 kg, 6 kg ja 12 kg. Näistä 2 kg:n sammutin on teholtaan varsin heikko ja tyhjenee erittäin nopeasti, joten se ei sovellu sellaisiin paikkoihin, jossa tarvitaan suurta sammutustehoa. Sen

etuina ovat tosin pienehkö koko ja edullinen hankintahinta. 12 kg:n sammutin soveltuu vaativampiin kohteisiin ja esimerkiksi tulityöpaikoille. Sen haittapuolina taas ovat melko suuri koko ja paino. 6 kg:n sammutinta voidaan puolestaan katsoa perussammuttimeksi, ja se soveltuu lähes kaikkiin kohteisiin (ellei normein ole muuta määrätty, esim. vakituiset tulityöpaikat, jne.), autoihin, asuntoihin, veneisiin, mökeille, työpaikoille, jne.

Tyypillisin ja yleisin markkinoilla oleva sammutin on 6 kg:n ABC-jauhesammutin. Se on melko edullinen ja tehokas sammutin, ja se soveltuu kaikkiin yleisimpiin palotyyppeihin. Nestesammuttimet soveltuvat myös useimmiten kaikkiin palotyyppeihin (sähkönjohtavuus on kemiallisesti eliminoitu), mutta ne ovat selvästi jauhesammuttimia kalliimpia ja siksi harvinaisempia. Nestesammuttimilla on kuitenkin eräs merkittävä etu puolellaan, sillä ne eivät aiheuta samanlaista sotkua kuin jauhesammuttimet eivätkä myöskään vahingoita erilaisia koneita ja laitteita niin pahoin kuin jauhesammuttimen erittäin hienojakoinen jauhe. Tästä syystä tiloissa, joissa on paljon sähkölaitteita tai elektroniikkaa, tulee vakavasti harkita nestesammutinta jauhesammuttimen sijaan.

Sammuttimet tulee tarkastaa määräajoin. Kulloinkin voimassa oleva tarkastusväli riippuu sammuttimen säilytyspaikasta ja sen vaatimuksista. Tarkastusväleistä saa ajankohtaista tietoa sammutinhuoltoliikkeistä ja paikallisilta pelastusviranomaisilta.

Tuhopolttojen torjunta

Tuhopolttojen torjunnassa keskeisiä tekijöitä ovat rakenteelliset järjestelyt sekä henkilökunnan koulutus ja tietoisuus uhasta. Tuhopoltot ovat valitettavasti Suomessa varsin merkittävä riski. Vuonna 2009 Suomessa oli tilastojen mukaan lähes 15 000 tulipaloa. Kyseisenä vuonna tulipaloissa menehtyi 104 ihmistä. On arvioitu, että tulipaloista peräti joka kolmas olisi tahallaan sytytetty. Kyse on tosin vain arviosta, mutta se antaa varsin hyvän kuvan ongelman vakavuudesta. Kyse on siis yhteiskunnallisestikin merkittävistä vahingoista.

Vastoin yleistä luuloa tuhopolttaja ei suinkaan yleensä ole mieleltään järkkynyt pyromaani vaan suurin osa tuhopoltoista on nuorten tai keski-ikäisten päihtyneiden aiheuttamia. Usein perussyynä ovat huolimattomuus ja ajattelemattomuus, ja päätös tulipalon sytyttämisestä on useimmiten tekijälle vain hetkellinen päähänpisto. Usein tekijä myös käyttää tapahtumapaikalta löytämiään aineita ja tarvikkeita palon sytyttämiseen. Tässä tiedossa piilee samalla vastaus tehokkaaseen tuhopolttojen torjuntaan. Kun palon sytyttämistä vaikeutetaan ja kiinnijäämisen riskiä lisätään, tuhopolttoon johtava päähänpisto jää usein kokonaan saamatta tai ainakin tekijä valitsee mieluummin helpomman kohteen teolleen. Toimenpiteiden tulee siis kohdistua teon vaikeuttamiseen ja ilmeisen (siis näkyvän) kiinnijäämisriskin lisäämiseen.

Pienehköillä lisäjärjestelyillä voidaan tuhopolttajan toimintaa hankaloittaa huomattavasti. Ensimmäinen näistä toimenpiteistä on riittävän valaistuksen järjestäminen, jolla lisätään tuhopolttajan kiinnijäämis- ja paljastumisriskiä jo ennen kuin hän on saanut tulta syttymäänkään. Toiseksi valaistuksella on huomattava ennalta ehkäisevä vaikutus myös muussa rikollisuudessa.

Toinen riskiä merkittävästi pienentävä tekijä on alueen aitaaminen. Aita ei luonnollisesti estä päättäväistä henkilöä, mutta se ainakin jossain määrin vaikeuttaa tuhopolttajan tarvikkeiden saamista alueelle. Aidan tärkein merkitys on kuitenkin se, että se osoittaa selvästi luvallisen ja luvattoman alueen rajan.

Jäteastiat ja katokset on syytä pitää selkeästi erillään rakennuksista. Niissä ei myöskään tule säilyttää palavia aineita, ja ne tulee pitää mahdollisimman siisteinä. Iso osa tuhopolttajista joko sytyttää tai ottaa ainakin sytytysmateriaalinsa jäteastioista, joten jäteastiat on aiheellista myös valaista hyvin ja mahdollisuuksien mukaan sijoittaa lukittavaan katokseen. Samasta syystä työkoneet ja laitteet sekä niiden polttoaineet on syytä pitää lukkojen takana, koska se ehkäisee niin tuhopolttajan toimia kuin niiden varastamista ja vahingoittamista.

Räjähdysvaaralliset tilat

Suomessa tulivat vuonna 2003 voimaan Euroopan unionin antama olosuhdedirektiivi ja laitedirektiivi, ja ne tulivat täysimääräisesti sovellettaviksi vuonna 2006. ATEX on lyhennys ranskankielisestä ilmauksesta ”atmospheres explosibles”, joka voidaan kääntää räjähdyskelpoisiksi olo-

suhteiksi tai ilmaseokseksi. Teoriassa aina kun ilmassa on jotain syttyvää pölyä, kaasua tai nestettä ja paikalla on myös mahdollinen syttymislähde, räjähdys on mahdollinen. Räjähdykseen tarvitaan siis

- happea
- palavaa ainetta (tässä tapauksessa sekoittuneena ilmaan)
- syttymislähde (riittävä lämpötila).

Näiden olosuhteiden tunnistamiseen on olemassa yksinkertainen sääntö: jos et näe suorana olevan kätesi peukaloa, olosuhde on vaarallinen ja on aiheellista poistua tilasta rauhallisesti. Laajemmin tarkasteltuna asia kuitenkin vaatii melko huomattavia lisäselvityksiä ja edellä mainittu sääntö sopii vain ohjeeksi tiloissa oleskeleville.

Käytännössä työpaikoilla, joilla on edellä mainitun kaltaisia olosuhteita, tulee olla räjähdyssuojausasiakirja, jonka avulla voidaan muun muassa:

- tunnistaa räjähdyskelpoiset aineet ja eritellä niiden ominaisuudet
- arvioida jokainen mahdollinen vaaratilanne erikseen
- todeta räjähdysvaaran pienentämiseksi suunnitellut ja tehdyt toimenpiteet
- luokitella tilat vaarallisuuden perusteella eri luokkiin
- luokitella koneet ja laitteet, joita tiloissa käytetään
- selvittää henkilöstön ohjeet ja koulutus asian osalta.

Näissä tiloissa käytettävillä koneilla ja laitteilla tulee olla saman tai korkeamman luokan Ex-merkintä. ATEX-direktiivin valvonta kuuluu Suomessa Turvatekniikan keskukselle (TUKES), mutta osin sen toteutumista valvovat myös työsuojelu- ja pelastusviranomaiset. Lisätietoa räjähdysvaarallisista tiloista ja niitä koskevista menetelmistä on saatavilla esimerkiksi TUKES:n julkaisemista oppaista, joita voi hankkia internetistä ilmaiseksi.

Pelastussuunnitelma

Pelastussuunnitelman laatiminen on lakisääteinen velvoite ja hyvä ensiaskel omatoimisessa varautumisessa. Karkeasti voidaan sanoa, että pelastussuunnitelman laadintavelvoite koskee lähes kaikkia taloyhtiöitä ja miltei kaikkia työpaikkoja, yrityksiä, yhteisöjä ja yleisötapahtumia. Tarkemmat kriteerit käyvät ilmi kulloinkin voimassa olevasta pelastusalaa säätelevästä lainsäädännöstä. Hyvin laadittu pelastussuunnitelma pohjautuu aina laadittuun riskianalyysiin.

Pelastussuunnitelman tarkoitus

Pelastussuunnitelman tarkoitus ei ole olla vain kulloinkin vallitsevan normin vaatimuksien täyttämistä, vaan sen kantava ajatus on toimia käsikirjana, johon voidaan nojautua, kun vahinko sattuu. Parhaimmillaan se toimii turvallisuuden kehittämisen työkaluna. Yksi yleisin pelastussuunnitelmaa koskeva harhaluulo on, että se tehtäisiin pelastusviranomaiselle. Pelastusviranomaisen tehtävänä on nimittäin vain valvoa, että suunnitelma on laadittu. Pelastuslaitoksella on tosin myös omia suunnitelmiaan, ohjeitaan ja menettelytapojaan kohteiden varalle.

Pelastussuunnitelma laaditaan kohteen omaan käyttöön kohteen turvallisuuteen liittyvien toimenpiteiden ohjenuoraksi ja käsikirjaksi oman toiminnan koordinoimiseksi onnettomuustilanteessa.

Pelastussuunnitelman laatiminen

Ylivoimaisesti helpoin tapa laatia normit täyttävä pelastussuunnitelma on käyttää sen laatimisessa valmiita pohjia. Suomen pelastusalan keskusjärjestö (www.spek.fi) julkaisee kulloinkin vallitsevan lainsäädännön vaatimukset täyttäviä pohjia ja opasta niiden laatimisesta. Apua laadintaan on myös saatavilla paikallisilta pelastusliitoilta, jotka järjestävät aihetta käsitteleviä kursseja ja joissain tapauksissa antavat myös neuvontaa aiheesta. Lisäksi apua saa paikallisilta pelastusviranomaisilta ja sellaisilta yrityksiltä, jotka ovat erikoistuneet turvallisuuskonsultointiin ja -suunnitteluun. Yksityistä yritystä käytettäessä on kuitenkin hyvä varmistaa kyseisen yrityksen referenssejä. Isoissa yrityksissä päästään usein parhaisiin tuloksiin, kun käytetään apuna ammattilaista (joko yritystä tai joskus viranomaista), joka laatii suunnitelman projektina. Pienemmissä yrityksissä ja taloyhtiöissä sen sijaan selvitään yleensä mainiosti omin voimin valmiilla pohjilla ja tarpeen mukaan paikallisen viranomaisen neuvonnalla. Taloyhtiöille ja niiden suojeluhenkilöstölle järjestetään myös kursseja, joista saa neuvoa suunnitelman laadintaan sekä taloyhtiön turvallisuuden hallintaan.

Hyvässä pelastussuunnitelmassa mainitaan ainakin seuraavat asiat:

- ennakoitavat vaaratilanteet ja niiden vaikutukset
- toimenpiteet vaaratilanteiden ehkäisemiseksi
- poistumis- ja suojautumismahdollisuudet sekä sammutus- ja pelastustehtävien järjestelyt
- turvallisuushenkilöstö, sen varaaminen ja kouluttaminen sekä muun henkilöstön tai asukkaiden perehdyttäminen suunnitelmaan
- tarvittava materiaali, kuten alkusammutus-, pelastus- ja raivauskalusto, henkilösuojaimet ja ensiaputarvikkeet sen mukaan kuin ennakoitujen vaaratilanteiden perusteella on tarpeen
- ohjeet erilaisia 1 kohdan mukaisesti ennakoituja onnettomuus-, vaara- ja vahinkotilanteita varten
- suunnitelmaan sisältyvien tietojen saattaminen asianomaisten tietoon.

Pelastussuunnitelmassa on myös otettava huomioon mahdollinen kohteen tavallisesta poikkeava käyttö ja toimintakyvyltään heikentyneiden henkilöiden mahdollisuudet pelastautua vaaratilanteessa.

Vakuutusyhtiöiden suojeluehdot ja -ohjeet

Vakuutusyhtiöiden suojeluehdot ja -ohjeet ovat eräs erittäin keskeinen normisto, joka säätelee, mitä toimenpiteitä turvallisuuden edistämiseksi tulee tehdä. Kyse ei tosin ole velvoittavista normeista, mutta ne ovat usein edellytyksiä täyden korvauksen saamiseksi mahdollisen vahingon sattuessa. Etenkin yritystoiminnassa on erittäin tärkeää noudattaa näitä ohjeita.

Tulitöiden turvallisuus

Tulitöitä ovat kaikki ne työt, joissa syntyy kipinöitä, käytetään liekkiä tai joissa syntyy muuta lämpöä, joka aiheuttaa palovaaran. Myös kuumailmapuhaltimen käyttö luokitellaan usein tulityöksi. Luonnollisesti jo lainsäädäntö määrittelee, että tämän kaltaiset työt kuuluvat ammattitaitoisille henkilöille ja ne on tehtävä riittävää huolellisuutta noudattaen. Vahingon sattuessa on myös ensiarvoisen tärkeää, että kyetään heti nopeisiin ja tehokkaisiin omatoimisiin toimenpiteisiin.

Mahdollisen vahingon sattuessa on otettava huomioon myös vastuukysymykset. Lähtökohtana Suomessa on ollut, että tekijä myös vastaa teke-

misistään. Luonnollisesti valtaosa tulitöistä tehdään jonkin työnantajan palveluksessa, jolloin ensisijaisena vastuullisena voidaan pitää vahingon aiheuttajan työnantajaa. Toki työntekijäkin voi joutua vastuuseen, mutta se vaatii häneltä useimmiten huomattavia laiminlyöntejä tai tahallisuutta.

Tulitöiden tekeminen on erittäin tarkoin määriteltyä toimintaa, ja ehkä keskeisin normi tulitöitä tarkasteltaessa on kulloinkin voimassa oleva vakuutusyhtiöiden laatima suojeluohje. Tämän ohjeen vastainen menettely saattaa johtaa vakuutuksesta saatavien korvauksien pienentämiseen tai ääritapauksessa jopa epäämiseen. Ohjeita on siis erittäin aiheellista noudattaa, ja myös niiden toteutumista tulee valvoa. Jokaisessa organisaatiossa tulee myös olla tulitöistä vastaava henkilö. Tämän henkilön keskeisin tehtävä on myöntää luvat tulitöiden tekemiselle sekä valvoa, että annettuja ohjeita noudatetaan. Jokaiselle tulityölle on siis oltava tämän henkilön myöntämä lupa. Eräs keskeinen tekijä, joka tehtävää hoitavalta kuitenkin usein unohtuu, on tiedottaminen tulitöihin liittyvistä asioista ja menettelytavoista. Ei ole lainkaan itsestään selvää, että kaikki yrityksen työntekijät, jotka satunnaisesti haluaisivat tehdä tulitöitä, tietävät näistä käytännöistä. Näkyvällä tiedottamisella voidaan kuitenkin merkittävästi vähentää luvattomia tulitöitä. Toinen merkittävä tulitöitä säätelevä normi on Suomen Standardisoimisliiton standardi SFS 5900 ”Tulitöiden paloturvallisuus asennus-, huolto- ja korjaustöissä”, joka kuvaa osaltaan myös tulitöiden turvalliseen tekemiseen tarvittavia menetelmiä.

Tulitöiden tekemiseen vaaditaan tulityökortti. Suomen palopäällystöliitto kouluttaa tulitöiden kurssinohjaajat, ja Suomen pelastusalan keskusjärjestö (SPEK) puolestaan pitää rekisteriä kortinhaltijoista. Kurssi on päivän mittainen, ja niitä järjestävät muun muassa ammattioppilaitokset, SPEK, Pelastusliitot ja yksityiset koulutusyrittäjät.

Muita tulitöihin liittyviä keskeisiä käsitteitä ovat

- vakituinen tulityöpaikka
- tilapäinen tulityöpaikka
- tulityön valvontasuunnitelma.

Vakituisella tulityöpaikalla tarkoitetaan paikkaa, joka on erikseen osastoitu ja varustettu tulitöiden tekemistä varten. Tilapäisellä tulityöpaikalla taas tarkoitetaan paikkaa, jossa tehdään tulitöitä, koska niitä ei syystä tai toisesta ole mahdollista tehdä vakituisella paikalla. Tulityön valvontasuun-

nitelmalla puolestaan tarkoitetaan asiakirjaa, jossa annetaan pysyväisohjeet tulitöiden suorittamisesta. Tietoa tulitöiden turvallisesta ja voimassa olevan ohjeiston mukaisesta tekemisestä saa parhaiten tulityökursseilta, kurssinjohtajilta ja Suomen pelastusalan keskusjärjestöstä (SPEK).

POHDITTAVAKSI

1. Miten itse voit ehkäistä ennalta onnettomuuksien sattumisen?
2. Miten itse toimisit tulipalotilanteessa?

8.13 Ympäristöturvallisuus

Ympäristöturvallisuus on organisaation toiminnasta välittömästi tai välillisesti aiheutuvien ympäristövahinkojen ennaltaehkäisyä. Ympäristöllä tarkoitetaan organisaation vaikutuspiirissä olevaa ympäröivää luontoa eli maata, vesistöä ja ilmaa. Ympäristövahinkoja voi aiheutua esimerkiksi tuotantohäiriöistä, koneen tai laitteen rikkoontumisesta, kemikaalivuodosta, huolimattomuudesta tai tulipalosta. Ympäristöturvallisuus sisältää organisaation toimintaan liittyvien ympäristövaikutusten arviointimenettelyn, ilmoitus- ja lupamenettelyt, jätehuollon ja ongelmajätteiden käsittelyn, vaarallisten aineiden kuljetuksen, varastoinnin ja hävittämisen sekä maaperän, ilman ja vesistöjen suojelun.

Ympäristöturvallisuuteen liittyvien seikkojen merkitys on lisääntynyt viimeisten vuosien aikana merkittävästi, ja sitä valvotaan nykyisin yhä tiukemmin. Toinen asian merkitystä yritystoiminnassa korostava tekijä ovat mahdollisista laiminlyönneistä johtuvat huomattavat korvausvastuut.

Myös yleiseen viihtyvyyteen, turvalliseen rakentamiseen ja julkisuuskuvaan liittyvät seikat vaikuttavat ympäristöturvallisuuteen. Kaikki arvostavat toimivaa ja siistiä ympäristöä ja asioivat mielellään selkeissä ja turvallisissa rakennuksissa. Lähtökohtana voidaan pitää, ettei hyvää toimivaa ympäristöä ja yhteiskuntaa huomaa kukaan, mutta epäkohdat huomataan kyllä nopeasti. Yksi merkittävä tekijä tässä on ollut myös median huomattava kiinnostus yritysten ja yhteisöjen ympäristöön vaikuttavia toimia kohtaan.

Kolmas seikka ovat eräiden ääriryhmien toimet sellaisia yrityksiä vastaan, jotka ovat tavalla tai toisella vaarantaneet ympäristöä tai toimivat heidän

mielestään epäeettisesti. Kyse on toki poikkeustapauksista, mutta varsinkin suuremmissa yrityksissä ne voivat vaikuttaa erittäin negatiivisesti.

Ympäristöturvallisuuteen kuuluvat yritysturvallisuuden näkökulmista seuraavat osa-alueet:

- ympäristövaikutusten arviointi
- ilmoitus- ja lupamenettely
- vaarallisten aineiden käsittely ja säilytys
- ympäristönsuojelun hallintajärjestelmä
- ympäristönsuojelun toimintaohjelma
- ilman, vesien ja maaperän suojelu
- kemikaalivalvonta
- jätehuolto
- meluntorjunta ja maisemansuojelu.

Ympäristöturvallisuuteen liittyviä periaatteita

Ympäristöturvallisuuteen kuuluu useita keskeisiä periaatteita, ja Suomen kuten muunkin Euroopan unionin lainsäädäntö on ympäristöön liittyvissä kysymyksissä erittäin tiukka. Ympäristölainsäädännön tulkintaa helpottaa merkittävästi siinä vallitsevien keskeisten periaatteiden tunteminen.

Ennaltaehkäisyn ja haittojen minimoinnin periaate velvoittaa ehkäisemään ympäristölle aiheutuvia haittavaikutuksia jo etukäteen ja rajoittamaan ne mahdollisimman vähäisiksi. Tällä periaatteella pyritään ehkäisemään mahdolliset ongelmat ja vahingot jo etukäteen, ja se tukee myös ajatusta siitä, että on edullisempaa ehkäistä vahingot etukäteen kuin korjata niistä aiheutuneet haitat.

Varovaisuusperiaate velvoittaa huomioimaan toimenpiteisiin tai hankkeisiin liittyviä epävarmuustekijöitä jo etukäteen. Lisäksi se velvoittaa ehkäisemään vahinkoja ennalta jo ennen kuin niiden syy-yhteys on näytetty toteen.

Huolellisuusperiaate on varsin laaja ympäristölainsäädännön velvoittava periaate. Se velvoittaa toimijoita ottamaan vahingot huomioon kaikessa toiminnassaan. Lisäksi se velvoittaa pysymään ajan tasalla menetelmien ja tekniikoiden kehityksessä sekä erilaisista keinoista tehdä toiminnasta ympäristöystävällisempää. Sekä varovaisuus- että huolellisuusperiaatteen noudattaminen on olennainen osa ympäristöriskien hallintaa.

BAT (Best available technology) eli parhaan käyttökelpoisen tekniikan periaate velvoittaa toimijoita käyttämään toimintansa ympäristöä kuormittavissa osissa parasta mahdollista soveltuvaa tekniikkaa. Sen mukaan tulee suosia myös tapoja, valmistusmenetelmiä ja raaka-aineita, jotka kuormittavat ympäristöä mahdollisimman vähän. Useimmiten tuotantolaitosten ympäristölupa perustuu juuri tämän periaatteen noudattamiseen.

BEP (Best environmental practice) eli parhaan ympäristöä säästävän käytännön periaate täydentää BAT-periaatetta. Se velvoittaa suosimaan toimia, joilla voidaan estää tai ainakin hidastaa ympäristölle aiheutuvaa kuormitusta. Lisäksi se velvoittaa esimerkiksi raaka-ainevalinnoissa vertailemaan eri vaihtoehtoja ja valitsemaan niistä vähiten saastuttavan sekä käyttämään resursseja ja laitteita mahdollisimman ympäristöä säästävästi.

Aiheuttamisperiaatteella tarkoitetaan sitä, että toiminnan harjoittaja on velvollinen poistamaan tai minimoimaan toiminnastaan aiheutuneet ympäristöhaitat. Se koskee kaikkia toiminnan harjoittajia (siis osin myös yksityisiä kansalaisia) ja velvoittaa kielteisten ympäristövaikutusten ennaltaehkäisyyn.

Viimeisin velvollisuus on selvilläolovelvollisuus, joka koskee kaikkia toiminnan harjoittajia, olivatpa he ympäristölupavelvollisia tai eivät. Velvollisuus tarkoittaa, että toiminnanharjoittajan on oltava riittävän perehtynyt toimintansa ympäristövaikutuksiin ja -riskeihin sekä haittojen vähentämismahdollisuuksiin. Tämän periaatteen noudattaminen vaatii siis toiminnanharjoittajilta oman toimintansa, kehittyvien käytänteiden ja tekniikan jatkuvaa seurantaa.

Suomen lainsäädäntö määrittää ympäristövahinkojen vastuun ”ankaran vastuun periaatteella”. Ankara eli objektiivinen vastuu tarkoittaa vastuuta, joka säilyy, vaikka teko olisi puhtaasti vahinko ja aiheutunut normaalista toiminnasta. Vahingonkorvausvelvollisuus ei siis riipu syyllisyydestä tai tuottamuksellisuudesta.

Ympäristövaikutusten arviointi

Ympäristövaikutusten arviointi eli YVA-menettely on prosessi, joka tulee käydä läpi, kun valmistellaan sellaista hanketta, jolla voi olla vaikutuksia ympäristöön. Sen yhtenä keskeisenä ajatuksena on tiedottaa hankkeesta

niin viranomaisille kuin alueen kansalaisillekin. Lisäksi sen tarkoituksena on lisätä kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa asuinympäristössään tapahtuviin muutoksiin.

YVA-menettely alkaa niin sanotun arviointiohjelman laatimisesta ja toimittamisesta ympäristöviranomaisille. Tarkoituksena on selvittää hankkeen toteuttamista, sen vaikutuksia ympäristölle sekä ihmisille ja eri vaihtoehtoja sen toteutukselle. Tämän jälkeen viranomainen antaa asianosaisille mahdollisuuden tulla kuulluksi ja laatii sitten lausuntonsa asiasta. YVA-menettely on usein melko aikaa vievä, mutta toisaalta sen merkitys varsinkin alueen asukkaille on erittäin suuri, sillä se osaltaan turvaa alueen asukkaiden tiedonsaannin ja vaikutusmahdollisuudet heidän elämäänsä vaikuttavissa asioissa (kiinteistöjen ja maan arvo, melu, maisema, liikenne, jne.) ja estää epämiellyttävät yllätykset.

YVA-menettelyä on vaadittu muun muassa seuraavissa hankkeissa:

- laajamittainen eläinten pito (sikalat, kanalat, jne.)
- luonnonvarojen otto ja käsittely
- vesistön rakentaminen ja säännöstely
- metalliteollisuus
- metsäteollisuus
- kemianteollisuus ja mineraalituotteiden valmistus
- energian tuotanto
- energian ja aineiden siirto sekä varastointi
- liikenne
- vesihuolto
- jätehuolto.

Lisäksi joissain tapauksissa voi tulla kyseeseen myös niin sanottu harkinnanvarainen YVA, jos hanke on huomattavan suuri, se sijaitsee merkittävässä paikassa tai sillä voi muuten olla merkittäviä vaikutuksia ympäristöön.

Ympäristöluvat

Suomessa keskeisin ympäristönsuojelua säätelevä laki on ympäristönsuojelulaki (527/2014), jota täydentää ympäristönsuojeluasetus (714/2014). Näissä säädetään, että ympäristölupaa on haettava, kun toiminnasta voi aiheutua haittaa vesistöille tai se voi häiritä naapureita kohtuuttomasti, suunnitellaan laajempaa jätteiden käsittelyä tai jos hanke sisältää öljyn etsintää, porausta tai muuta tähän liittyvää toimintaa. Ympäristönsuoje-

luun liittyvästä lainsäädännöstä saa parhaiten ajantasaista tietoa internetistä osoitteesta www.ymparisto.fi.

Hyvä yleinen toimintaperiaate on ottaa hyvissä ajoin yhteyttä paikalliseen ympäristöviranomaiseen tai alueelliseen ympäristökeskukseen. Viranomaisilta saa ajantasaista tietoa hankkeen mahdollisesti vaatimista menettelyistä ja luvista. Tässä kohtaa on myös hyvä muistaa yksi Suomen lainsäädännön keskeisestä periaatteesta eli jokaisen selvilläolovelvollisuus. Se, ettei ihminen tiennyt jonkin asian olevan kiellettyä, ei kelpaa syyksi lain rikkomiselle. Suomen laki lähtee siitä ajatuksesta, että jokainen tietää, mikä on kiellettyä, ja siten lain rikkominen on tahallinen teko. Jokaisen tulee myös tietää omat velvollisuutensa toimia. Käytännössä tämä onnistuu parhaiten selvittämällä tarvittavat toimenpiteet etukäteen viranomaisen kanssa.

Muutamien keskeisten ympäristönsuojelun periaatteiden ymmärtäminen helpottaa huomattavasti ympäristölupien hakemista ja saamista. Näitä periaatteita käsitellään seuraavassa.

Yleiset periaatteet

Ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavassa toiminnassa on periaatteena, että

1) haitalliset ympäristövaikutukset ehkäistään ennakolta tai, milloin haitallisten vaikutusten syntymistä ei voida kokonaan ehkäistä, rajoitetaan ne mahdollisimman vähäisiksi *(ennaltaehkäisyn ja haittojen minimoinnin periaate)*;
2) menetellään muutoin toiminnan laadun edellyttämällä huolellisuudella ja varovaisuudella ympäristön pilaantumisen ehkäisemiseksi sekä otetaan huomioon toiminnan aiheuttaman pilaantumisen vaaran todennäköisyys, onnettomuusriski sekä mahdollisuudet onnettomuuksien estämiseen ja niiden vaikutusten rajoittamiseen *(varovaisuus- ja huolellisusperiaate)*;
3) käytetään parasta käyttökelpoista tekniikkaa *(parhaan käyttökelpoisen tekniikan periaate)*;
4) noudatetaan ympäristön pilaantumisen ehkäisemiseksi tarkoituksenmukaisia ja kustannustehokkaita eri toimien yhdistelmiä, kuten työmenetelmiä sekä raaka-aine- ja polttoainevalintoja *(ympäristön kannalta parhaan käytännön periaate)*;

Ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavan toiminnan harjoittaja vastaa vaikutuksien ennaltaehkäisystä ja ympäristöhaittojen poistamisesta tai rajoittamisesta mahdollisimman vähäisiksi (*aiheuttamisperiaate)*.

Kuva 43. *Ympäristönsuojelulaki 5 §*

Vaaralliset aineet

Vaarallisten aineiden käsittelyä, varastointia ja kuljettamista säätelee oma hyvin tiukka normistonsa. Erilaisia aineita on kuitenkin lukemattomia, ja ne ovat eri tavoin vaarallisia.

Vaaralliset aineet onkin hyvä jakaa vaarallisuutensa perusteella

- terveydelle ja ympäristölle vaarallisiin aineisiin
- palo- ja räjähdysvaarallisiin aineisiin.

Terveydelle ja ympäristölle vaaralliset aineet ovat useimmiten erilaisia ja erivahvuisia myrkkyjä. Ne jaotellaan vaarallisuuden perusteella seuraavasti:

Terveys ja ympäristö	**Palovaarallisuus**	**Reaktiivisuus (räjähdysvaara)**
Erittäin vaarallinen 4	Kaikissa lämpötiloissa syttyvä aine 4	Suuri räjähdysvaara 4
Vaarallinen 3	Tavallisissa lämpötiloissa syttyvä aine 3	Räjähdysvaara 3
Ärsyttävä 2	Lämmitettynä syttyvä aine 2	Voi reagoida kiivaasti 2
Haitallinen 1	Kuumennettuna syttyvä aine 1	Voi reagoida 1
Ei erityistä vaaraa 0	Palamaton aine 0	Ei reagoi 0

Kuva 44. *Vaaralliset aineet*

Jaottelu perustuu yhdysvaltalaisen palontorjuntaliiton NFPA:n käyttöönottamaan Hazard Diamond -malliin. Tämä malli on varsin selkeä ja yksinkertainen tapa luokitella eri kemikaalien ja aineiden vaarallisuutta.

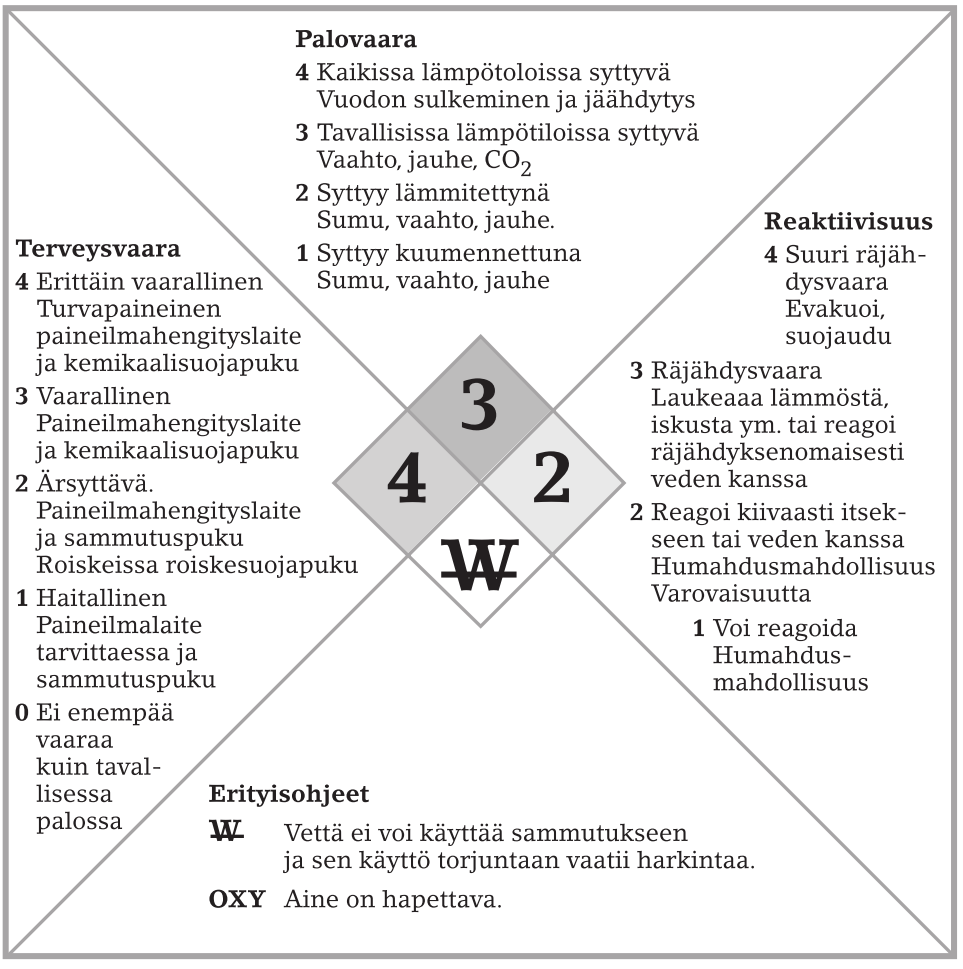

Kuva 45. *Hazard Diamond- malli*

Hazard Diamond on tarkoitettu pelastustoimen johtajille vahingontorjuntamenetelmien käytön arvioimista varten. Mallin pohjalta ei tosin voi ennustaa myrkyllisten aineiden pitkäaikaisia vaikutuksia ympäristölle tai henkilöille, ja se on tarkoitettu ensisijaisesti pelastustoimen operatiiviseen käyttöön. Kuviota kuitenkin käytetään myös vaarallisten aineiden kuljetukseen liittyvässä toiminnassa.

Vaarallisten aineiden käsittely

Yleispätevänä ohjeena vaarallisten aineiden käsittelyyn voidaan pitää sitä, että ensimmäiseksi tulee tutustua käyttöturvallisuustiedotteeseen. Lain mukaan käyttöturvallisuustiedote (KTT) on oltava saatavilla paikoissa, joissa ainetta käytetään. Käyttöturvallisuustiedotteessa on perustietoa aineesta ja sen ominaisuuksista sekä ohjeita tuotteen turvalliseen käsittelyyn. Näitä ohjeita on myös aiheellista noudattaa, sillä ohjeen vastainen toiminta saattaa vahingon sattuessa johtaa vahingonkorvausvelvollisuu-

teen ja jopa rikosoikeudelliseen vastuuseen. Käyttöturvallisuustiedote antaa lisäksi ohjeet tarvittavista suojavälineistä ja toimista.

Työpaikalla on myös oltava kemikaaliluettelo kaikista siellä käytettävistä kemikaaleista. Luetteloon kirjataan kemikaalien käyttötarkoitus, arvio käyttömääristä, luokitustiedot ja mahdollinen käyttöturvallisuustiedote.

Internetissä on varsin kattavasti tietoa eri aineista, niiden vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista. Etenkin Työterveyslaitos, työsuojeluviranomaiset, ympäristökeskukset sekä kunnalliset kemikaaliviranomaiset ovat erinomaisia tiedonlähteitä, kun tarvitaan tietoa eri kemikaaleista, niiden käyttötarkoituksista ja soveltuvista työ- ja suojautumismenetelmistä. Toinen merkittävä tiedonlähde vaarallisten aineiden tiedonhakuun on Pelastusopiston julkaisema eTokeva-tietokanta (www.pelastusopisto.fi).

8.14 Rikosten torjunta

Rikosten torjunnalla tarkoitetaan yrityksen suojeltaviin arvoihin eli ihmisiin, omaisuuteen, maineeseen, ympäristöön, tietoon tai toimintaan kohdistuvien rikoksien ennaltaehkäisyä ja torjuntaa. Rikoksia ovat kaikki rikoslain määrittämät lainvastaiset teot tai niiden yritykset, jotka aiheuttavat haittaa tai vahinkoa edellä mainituille suojeltaville arvoille. Rikoksia voivat tehdä ulkopuoliset tai yrityksessä työskentelevät henkilöt.

Rikoksen osatekijät

Rikoksen toteutumisen tekijöitä ovat

Tekijä + tilaisuus + kohde = rikos

Tekijä

Rikoksissa on yksi tai useampia tekijöitä. Heidän roolinsa voi vaihdella varsinaisesta rikoksen teosta sen avustamiseen, suosimiseen, yllyttämiseen tai peittelyyn. He ovat kuitenkin kaikki roolistaan riippumatta enemmän tai vähemmän myötävaikuttaneet rikokseen, sen mahdollistamiseen, tapahtumiseen tai peittelyyn. Enemmän tai vähemmän motivoitunut tekijä(t) on kuitenkin keskeinen osa rikosta.

Kohde

Ilman kohdetta ei ole tilaisuutta eikä tekijääkään. Tekijä on viime kädessä se, joka valitsee kohteen rikokselleen. Myös kohteen valinta voi olla sattumanvaraista tai suunnitelmallista. Oleellista on, että tekijä kokee hyötyvänsä rikoksesta tavalla tai toisella. Rikokset voivat kohdistua esimerkiksi

- henkilöihin
- omaisuuteen
- tietoon
- aineettomiin oikeuksiin (immateriaalioikeudet, mm. patentit, tutkimukset, sopimukset, jne.)
- resursseihin (esim. verkon luvattomat käytöt, koneiden luvaton käyttö, jne.).

Tämä ajattelumalli soveltuu erittäin hyvin henkilöön ja omaisuuteen kohdistuvien rikosten ennakointiin. Tällöin vain tarkastelukulma vaihdetaan sellaiseksi, jossa valitaan ne kohteet, joita halutaan rikoksilta suojata.

Rikoksen torjuntaa ovat muun muassa toimintamallien suunnittelu rikostilanteisiin, yhteistyö viranomaisten kanssa ja rikosten sisäinen selvittäminen. Torjunnan perusta luodaan rakenteellisella turvallisuudella ja teknisillä turvajärjestelyillä.

Rikosten torjunnalla tarkoitetaan asioita joita tehdään rikosten ehkäisemiseksi ja niiden paljastamiseksi. Toinen tärkeä osa tätä toimintaa on luoda yhteiset menettelytavat mahdollisissa rikostapauksissa toimimista varten.

Yrityksiin kohdistuva rikollisuus

Yrityksiin kohdistuva rikollisuus voidaan jakaa kahteen päälajiin:

- yrityksen sisäiseen rikollisuuteen
- yrityksen ulkoiseen rikollisuuteen.

Tämä jaottelu helpottaa hieman suojautumiskeinojen valitsemista. Suurin osa yrityksiin kohdistuvasta rikollisuudesta on yrityksen oman henkilöstön tekemää. Kyse voi olla hyvin pienistä asioista, mutta etenkin isoissa yrityksissä pienistä pisaroista syntyy melkoinen meri. Jos esimerkiksi 4 000 hengen yrityksessä jokainen yrityksen työntekijä ottaa omavaltaisesti käyttöönsä 20 euron arvosta tavaraa (esim. kyniä, kopiopaperia, tyhjiä dvd-levyjä) vuodessa, yritykselle koituu 80 000 euron kustannukset. Tällä rahalla olisi voitu palkata vuodeksi noin kolme työntekijää, alentaa jonkun

tuotteen hintaa, hankkia koneita, jne. Pienemmässä yrityksessä summat eivät välttämättä ole näin suuria mutta niiden vaikutus yrityksen kilpailukykyyn voi olla yhtä lailla suuri. Kyse on siis merkittävästä asiasta. Yrityksiin kohdistuva sisäinen rikollisuus on useimmiten juuri tämän kaltaisia pieniä näpistyksiä, joiden valvonta on hyvin vaikeaa.

Ikävä kyllä yrityksen sisältä kumpuaa joskus myös vakavampaa rikollisuutta. Yleensä tällainen rikollisuus kohdistuu yrityksen omaisuuteen tai tietoon. Erityisesti tiedot voivat olla varsin arvokasta kauppatavaraa ja saattavat vaikuttaa yritykseen suuresti. Jos yritys on esimerkiksi käyttänyt miljoonia johonkin tutkimukseen ja kilpailija saa nämä tiedot käyttöönsä, seurauksena saattaa pahimmillaan olla jopa yrityksen konkurssi.

Yrityksiin ulkoapäin kohdistuva rikollisuus taas on hyvin moninaista. Myös se kohdistuu usein omaisuuteen tai tietoon, mutta siihen on myös huomattavasti helpompi varautua suojaamalla omaisuuttaan ja tietojaan hallinnollisin, rakenteellisin ja teknisin keinoin.

Yrityksen tai yhteisön rikosten torjunnan keinoja ovat
- työpistekohtainen valvonta
- organisaation sisäinen valvonta (internal control)
- yritysturvallisuus
- koulutus ja ohjeistus
- raportointi
- yhteistyö viranomaisten kanssa.

Yrityksen rikosten torjunnassa tärkeää on sisäinen yhteistyö erityisesti sisäisen valvonnan, lakiasioiden hoitajien ja turvallisuudesta vastaavien kesken. Yhteistyön toteutustapa ja laajuus riippuvat yrityksen koosta.

Ensisijainen toiminta rikosten ehkäisyssä on luoda malleja, jotka pienentävät rikoksen todennäköisyyttä. Näihin kuuluvat muun muassa:
- rikoksen teon mahdollistavien tilaisuuksien vähentäminen
- mahdollisia kohteita koskevan tiedon saannin vaikeuttaminen
- kohteiden suojaaminen teknisin, hallinnollisin ja rakenteellisin keinoin
- kiinnijäämisen riskin suurentaminen
- turvallisten käytänteiden luominen.

8.15 Tuotannon ja toiminnan turvallisuus

Tuotannon ja toiminnan turvallisuus koostuu yrityksen ydintoiminnan eli tuotannon ja palveluiden turvallisuuden varmistamisesta. Siihen kuuluvat tuotteiden ja palveluiden turvallisuuden varmistaminen, toiminnan häiriöttömyyden varmistaminen, tuotteiden pakkaus-, kuljetus- ja varastointiturvallisuus sekä maksuvälineiden käyttöön liittyvät turvallisuusasiat. Tuotannon turvallisuutta ovat esimerkiksi tuotantokoneiden varajärjestelmät ja huoltopalvelusopimukset. Tuoteturvallisuuden tehtävänä on testata tuotteiden vaarallisuus ennen niiden laittamista myyntiin. Palvelujen turvallisuudella taas varmistetaan asiakkaiden turvallisuus koko palveluprosessin aikana.

Liiketoiminnan jatkuvuus ja häiriöttömyys

Yrityksen ja yhteisön liiketoiminnan jatkuvuuden hallinta käsittää kaikki ne keinot, joilla varmistetaan yrityksen toiminta. Yrityksen luonteen mukaan se keskittyy tuotannon eri osatekijöihin, kuten myyntiin, kuljetuksiin, tuotantoon, raaka-aineisiin, rahoitukseen sekä yrityksen tietopääomaan, henkilöstöön ja muuhun omaisuuteen. Toiminnan jatkuvuuden varmistaminen erilaisissa häiriötilanteissa on suunniteltava, ja tarpeen mukaan sitä on jopa harjoiteltava.

Liiketoiminnan jatkuvuuden turvaaminen on yksi koko yritysturvallisuuden kulmakivistä, sillä jokainen häiriö tuotannossa tai yrityksen toiminnassa aiheuttaa tappioita yritykselle. Samalla se on eräs yritysturvallisuuden keskeisimpiä suojattavia arvoja. Yksi tapa tarkastella näitä ongelmia on luokitella kaikki negatiiviset poikkeamat häiriöiksi. Liiketoiminnan jatkuvuutta vaarantavat muun muassa seuraavien tekijöiden häiriöt:

- ympäristö ja ilmasto
- yhteiskunnalliset olot
- raaka-aineet ja energia
- toimitilat
- työvoima
- avainhenkilöstö
- logistiikka
- rahoitus
- maine
- tuotteen tai palvelun laatu
- tietojärjestelmät ja -liikenne.

Yrityksen ja yhteisön kriisienhallinta voi olla erillinen turvallisuuden osa-alue, tai se voidaan sijoittaa pelastustoiminnan tai toiminnan ja tuotannon

turvallisuuden osaksi. Ennakoiva kriisienhallinta sisältää kaikkien mahdollisten kriisien ennakoinnin, suunnittelun niihin varautumiseksi ja toiminnan niiden aikana.

Kriisinhallinta sisältää
– kriisiriskien arvioinnin ja varautumisen suunnittelun
– kriisiorganisaatioiden toiminnan
  (CMT – Crisis Management Team)
– pelastustoiminnan valmiuden
– hätätilannetoiminnan (poistuminen, evakuointi)
– tiedotustoiminnan
– yhteistoiminnan viranomaisten kanssa
– toipumisen kriisistä.

Tuoteturvallisuus

Nykyaikana yrityksiä ja sen tuotteita valvotaan useilla aloilla hyvin tarkkaan. On muun muassa erilaisia yhteisöjä, viranomaisia ja toimielimiä, jotka eri aloilla valvovat tuotteiden turvallisuutta ja vaatimustenmukaisuutta ja että asiat sujuvat kuten on yhteisesti sovittu. Esimerkiksi CE-merkki on tuotteen valmistajan ilmoitus siitä, että se täyttää EU-lainsäädännön vaatimukset. Samoin monien alojen ammattijärjestöt ovat sopimusteitse sopineet tietyistä toimintamalleista. Jos näistä toimintamalleista poiketaan, voidaan tuote joutua vetämään markkinoilta tai markkinoille jo päässeisiin tuotteisiin joudutaan tekemään muutostöitä omalla kustannuksella. Vielä suurempi ongelma syntyy, jos virheellinen tuote on aiheuttanut henkilövahinkoja, koska tällöin yritys voi joutua vahingonkorvausvastuuseen.

Tuotteiden on oltava sellaisia, etteivät ne rikkoontuessaankaan aiheuta onnettomuutta tai vaaraa. Lisäksi ne on varustettava riittävällä suojalaitteistolla ja käyttöohjeella. Käyttöohjeen merkitys on varsinkin onnettomuustapauksessa erityisen suuri, sillä se usein mahdollistaa tehokkaan puolustautumisen oikeudessa, kun asiaa käsitellään. Se kertoo, että valmistaja ainakin on tehnyt kaiken voitavansa tuotteen turvallisen käytön opastamiseksi. Melko yleistä tosin on, etteivät ihmiset lue käyttöohjetta. Tyypillinen ”Jos mikään muu ei auta, lue käyttöohje” -toimintamalli tuntuu olevan yhä voimissaan. Yrityksen kannalta on kuitenkin olennaista, että käyttöohje on ollut tarjolla.

Logistiikkaturvallisuus

Logistiikkaturvallisuudella tarkoitetaan kuljetusten, varastoinnin ja niissä käytettävien järjestelmien turvallisuutta. Kansainväliset määräykset ovat viimeisten vuosien aikana lisääntyneet. Kuljetusten turvaamiseksi on laadittu runsaasti kansainvälisiä määräyksiä ja standardeja. Yritysten ja yhteisöjen on tulevaisuudessa yhä tarkemmin noudatettava muun muassa Maailman tullijärjestön määräyksiä. Euroopassa noudatetaan satamissa ISPS-koodia (International Ship and Port Facility Security Code) ja maakuljetuksissa yritysten on haettava AEO-asemaa (Authorized Economical Operator) kuljetusten onnistumisen takaamiseksi. Amerikassa AEO-statusta vastaa C-T PAT -sopimus (Customs–Trade Partnership against Terrorism). Jotta yritys saisi tämän statuksen, sen on läpäistävä tullin ja Merenkulkulaitoksen tarkastus. Logistiikan ongelmia voidaan vähentää kiinnittämällä huomiota turvallisuuteen ja seuraamalla kuljetusten etenemistä vaikkapa teknisten järjestelmien avulla. Monilla kuljetusalan yrityksillä onkin käytössään palveluja, joilla asiakas voi itse seurata internetin välityksellä lähetyksensä kulkua.

Oikeanlainen, kuljetuksen kohdetta suojaava pakkaus on myös avainasemassa siinä, pääseekö lähetys ehjänä perille. Pakkaamisessa on tosin syytä kiinnittää huomiota siihen, ettei pakkaus itsessään aiheuta esimerkiksi ympäristöongelmaa. Helpointa on käyttää häviäviä luonnonmateriaaleja, kuten pahvia, mutta koska se ei useinkaan ole mahdollista, on syytä myös selvittää, miten pakkausjätteestä pääsee eroon. Sopivin pakkaus on hyvin kuljetuksen kohdetta suojaava, helposti hävitettävä pakkaus.

Kuljettajien, lastaajien ja purkajien ammattitaito on tärkeä osa kuljetusketjua. Oikeaoppinen lastaaminen kuljetusvälineeseen suojaa kuljetuksen kohdetta, ja se on usein myös hyvin tärkeää liikenneturvallisuuden kannalta. Väärä kuormaus saattaa muuttaa ajoneuvon ominaisuuksia yllättävästi. Erityisesti väärän lastauksen ongelmat korostuvat liikenteen äkkitilanteissa. Hyvä kuljettaja valvoo, että lastaus tehdään oikein, ja ajaa vain kunnossa olevalla ajoneuvolla.

Kuljetusalalla yhtenä ongelmana ovat kuljettajien pitkät työpäivät. Väsymys voi olla liikenteessä yhtä vaarallista kuin juopumuskin. Vastuullinen kuljetusyritys valvoo, että sen työntekijät noudattavat työaikalakia ja käyttävät lepotaukonsa ajallaan. Helppo valvontakeino tähän on ajopiirturien seuraaminen.

Varastointi on suurin yksittäinen hävikin aiheuttaja kuljetusketjussa. Vahinkoja aiheuttavat esimerkiksi väärät varastointilämpötilat, raju käsittely ja heikot tai vääränlaiset pakkaukset. Yksi huomion arvoinen seikka kansainvälisissä kuljetuksissa on sinettien eheys. Jos sinetit vahingoittuvat syystä tai toisesta matkalla, määränpäämaan tullissa syntyy ongelmia. Samoin tavaraa vastaanotettaessa on syytä kiinnittää huomiota juuri sinettien eheyteen. Tavaraa vastaanotettaessa on myös ensiarvoisen tärkeää tarkastaa, että määrät paperilla ja todellisuudessa vastaavat toisiaan. Hyväksymisen ja vastaanottamisen jälkeen on usein myöhäistä valittaa, että tavaraa puuttuu. Yritykset ovat yhdessä vakuutusyhtiöiden kanssa ohjeistaneet toimitusketjunsa turvallisuutta laatimalla turvallisuusoppaita (Cargo Handling Manual).

Maksuliikenteen turvallisuus

Maksuliikenteen turvallisuudessa keskeisiä seikkoja ovat muun muassa:

- vastapuolen tunnistaminen ja yhteyden salaus sähköisessä liikenteessä
- vaarallisten toimenkuvien välttäminen
- tunnusten ja salasanojen käyttö ja säilytys
- huolellisuus
- tositteiden säilyttäminen
- korttien käsittely ja valvonta.

Vastapuolen tunnistaminen ja sen luotettavuudesta varmistuminen on yksi keskeisimpiä tekijöitä sähköisessä maksuliikenteessä. Internetissä toimii useita yrityksiä, joiden toiminta-ajatuksena on sivustoillaan laskuttaa ihmisiä tuotteista ja jättää järjestelmällisesti tavarat toimittamatta. Tällaiset yritykset toimivat usein maissa, joiden lainsäädäntö vaikeuttaa huijausten selvittelyä tai tekee sen muuten käytännössä mahdottomaksi. Internetissä kannattaakin asioida vain luotettavien ja tunnettujen yritysten kanssa. Yhteyden seuraaminen on myös mahdollista, joten on tärkeää käyttää salattua yhteyttä.

Tunnusten ja salasanojen käyttö ja säilytys on yksi tietoturvallisuuden kulmakivistä myös maksuliikenteessä. Esimerkiksi maksukorttien, tietokoneiden ja maksupäätteiden salasanat ja käyt-

täjätunnukset on säilytettävä niin, ettei niiden joutuminen väärin käsiin ole todennäköistä. Myös huolellisuus on maksuliikenteessä tärkeää. Pienet näppäilyvirheet, siirtyneet pilkut ja vastaavat voivat aiheuttaa melkoisen määrän hankaluuksia ja pahimmassa tapauksessa jopa taloudellisia menetyksiä. Ainakin ylimääräistä työtä ja vaivaa koituu tällöin varmasti. Useat maksujärjestelmät kuitenkin onneksi tarkastavat itse viitenumerot ja tilinumerot, jolloin selvät virheet paljastuvat jo laskua hyväksyttäessä.

Luottokorttien, polttoainekorttien ja muiden vastaavien maksukorttien hallinta on syytä keskittää nimetyille vastuuhenkilöille. Näin tiedetään jatkuvasti, kenellä kortteja on, ja voidaan myös helposti seurata, mitä korteilla on ostettu. Kunkin käyttäjän tulee vastata korteistaan ja niiden kadotessa myös huolehtia niiden kuolettamisesta. Käyttäjillä tulee myös olla valtuudet mitätöidä kortti, sillä sitä ei välttämättä muuten ole mahdollista tehdä riittävän nopeasti lomien, viikonlopun tai esimerkiksi sairauslomien aikana. Korttien käyttäjille tulee myös suosittaa, etteivät he pitäisi yrityksen kortteja lompakossaan vapaa-ajallaan.

Arvo-omaisuuden kuljettaminen ja säilyttäminen

Aika ajoin joudutaan liikuttamaan hyvinkin arvokasta omaisuutta paikasta toiseen. Omaisuutta uhkaavat tällöin rikosriskien lisäksi myös mahdolliset kuljetusvahingot, liikenneonnettomuudet, vahingonteot ja muut mahdolliset esimerkiksi lämmöstä, tärinästä ja kosteudesta johtuvat vahingot. Omaisuus on siis pakattava tarkoituksenmukaisesti ja kuljetettava sille parhaiten sopivalla tavalla. Varminta on antaa tällainen kuljetustehtävä esimerkiksi arvokuljetukseen erikoistuneen liikkeen tehtäväksi, mutta jos kuljetus halutaan hoitaa itse, on syytä kiinnittää huomiota ainakin seuraaviin seikkoihin:

- ajankohdan salaaminen
- määränpään salaaminen
- reitin salaaminen
- kuljetuksen sisällön salaaminen
- sopivan kuljetusvälineen valinta.

Kaikkia näistä tekijöistä ei voida pitää salaisena, mutta siihen tulee pyrkiä mahdollisuuksien mukaan. Lisäksi kuljetuksen kohde tulee mahdollisuuksien mukaan naamioida ja varustaa soveltuvilla suojalaitteilla. Myös tässä on tärkeää estää tiedon kulku kuljetuksesta muiden kuin ehdottomasti välttämättömien henkilöiden tietoon.

Harva asia yritysturvallisuudessa on niin helppoa hoitaa oikein kuin arvo-omaisuuden säilyttäminen. Vakuutusyhtiöt ovat luoneet hyvin yksityiskohtaiset suojeluohjeensa, ja niitä noudattamalla päästään arvo-omaisuuden suojaamisessa varsin pitkälle. Jos taas haluaa omaehtoisesti parantaa suojausta, voi joko katsella suojeluohjeista tarkempaa suojausta tai kääntyä asiantuntijoiden puoleen. Etenkin teknisissä ratkaisuissa on asiantuntija-apu useimmiten välttämätöntä ja usein myös edullisin ratkaisu. Kun käytettävissä on riittävää asiantuntemusta, vältytään ylilyönneiltä ja saadaan mitoitetuksi taso oikein. Asiantuntija usein myös voi auttaa laitteiden toimittajan ja laitteiden valinnassa, jotta laatu turvataan myös tällä saralla.

Arvo-omaisuuden säilyttämisen peruskeinoja ovat muun muassa kassakaapit, tallelokerot ja holvit, joiden perusajatuksena on vaikeuttaa asiattomien pääsyä arvokkaan omaisuuden lähelle. Murtojen täydellinen estäminen on sen sijaan mahdotonta, sillä mikä tahansa kassakaappi tai holvi voidaan murtaa. Hyväksytyt kassakaapit ovat kuitenkin sellaisia, että niihin murtautuminen jokamiehen välineillä vie niin paljon aikaa ja aiheuttaa niin paljon melua, että se on näistä syistä käytännössä erittäin vaikeaa. Etenkin kassakaappien tapauksessa on siis myös syytä huolehtia kaapin tukevasta kiinnityksestä sijaintipaikalleen, jottei kaappia ole mahdollista kuljettaa pois.

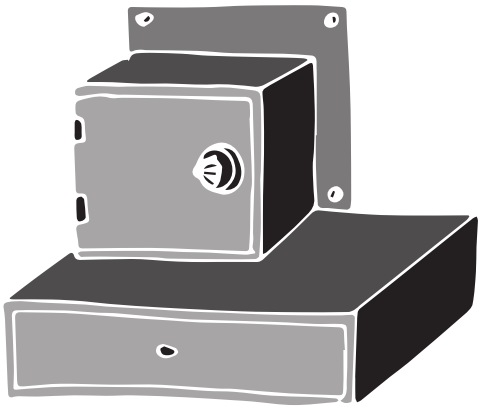

9 YKSITYINEN TURVALLISUUSALA

Yksityinen turvallisuusala on laaja käsite, jolla tarkoitetaan useimmiten turvallisuuspalveluita, jotka eivät ole viranomaistoimintaa ja joiden hankkimisesta asiakas voi päättää itse. Asiakas voi myös tuottaa osan palveluista itse, mutta tällaista omavalvontaa ei yleensä katsota toimialana yksityiseen turvallisuusalaan kuuluvaksi. Tässä osassa keskitytään yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 1085/2015 (myöhemmin LYTP) piirissä tai elinkeinoa lähellä olevien palveluiden, elinkeinotoiminnan sekä niihin liittyvien ammattien kuvaamiseen. Kirjan aihepiirin takia näkökulma on kuitenkin hyvin rajallinen. Koko laajuudessaan yksityinen turvallisuusala tarjoaa laajan valikoiman tehtäviä ja ammatteja. Menestys on kiinni useimmiten omasta halusta sekä kyvystä oppia ja luoda uutta ja soveltaa sitä käytäntöön. Jos yksityisen turvallisuusalan näkee kontrollialana, mahdollisuudet ovat rajalliset, mutta jos alan näkee sen sijaan palvelualana, ovat mahdollisuudet paljon laajemmat ja monipuolisemmat.

9.1 Yksityisen turvallisuusliiketoiminnan säätelyn historia

Suomessa järjestysmiehistä säädettiin jo 1920-luvulla. Säätelyllä pyrittiin vastaamaan niin sanotun iltamakulttuurin aiheuttamiin tarpeisiin ihmisten kokoontuessa yhteen (Kerttula 2010, s. 86). Järjestyksenvalvonta oli kauan hyvin pitkälle talkootyönä tapahtuvaa toimintaa tai omana toimintana tapahtuvaa työllistämistä. Kaupallistuminen on tapahtunut muutamana viimeisenä vuosikymmenenä.

Vuonna 1944 säädettiin asetus omaisuuden ja hengen vartioimisliikkeistä (Kerttula 2010, s. 91), jolloin vartioimisliiketoiminta säädettiin luvanvaraiseksi elinkeinoksi. Jo tuolloin asetukseen sisältyi toimeksiantosopimukseen, vartijaksi hyväksymiseen sekä vartijan asuun, toimikorttiin ja toimivaltuuksiin liittyvää säätelyä.

Vuonna 1983 voimaan tullut vartioimisliikelaki korvasi edellä mainitun asetuksen. Kerttulan mukaan (s. 93) keskeinen syy säätelyyn oli käytän-

tö, että asetuksen säätelystä, esimerkiksi vartijan valtuuksista, tuli säätää lailla.

Vuonna 1999 tuli voimaan laki järjestyksenvalvojista, jolla korvattiin laki julkisista huvitilaisuuksista. Laki mahdollisti järjestyksenvalvojien asettamisen turvallisuuden ja järjestyksen valvontaan kokoontumislain, ulkoilulain, merimieslain tai majoitus- ja ravitsemisliikkeistä annetun asetuksen nojalla. Laissa säädettiin muun muassa järjestyksenvalvojan hyväksymisestä, tehtävistä, toimialueesta, toiminnassa noudatettavista periaatteista, toimivaltuuksista ja järjestyksenvalvojan tunnuksia koskevista yksityiskohdista.

Vuonna 2001 hallituksen yksityisiä turvallisuuspalveluita koskevassa lakiesityksessä (HE 60/2001) keskeisenä tavoitteena oli parantaa turvallisuustoimenpiteiden kohteina olevien henkilöiden oikeusturvaa ja turvallisuuspalveluja ostavien asiakkaiden kuluttajansuojaa. Lisäksi tavoitteena oli selkeyttää julkisen vallan ja yksityisen turva-alan välistä työnjakoa sekä lisätä kokonaisturvallisuutta tehostamalla turvallisuusviranomaisten ja yksityisen turvallisuusalan välistä yhteistyötä. Kyseessä oli myös kokonaisuudistus. Lakiesityksessä yksityisellä turva-alalla tarkoitettiin vartioimisliiketoimintaa ja turvasuojaustoimintaa. Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista (282/2002) tuli voimaan 1.10.2002.

Vuonna 2002 hallitus teki lakiesityksen turvallisuuden edistämisestä yleisillä paikoilla (HE 20/2002) eli järjestyslakiesityksen. Muutoksen tarkoitus oli korvata kuntien järjestyssäännöt yhtenäisellä valtakunnallisella säätelyllä. Perusteluissa todettiin, että vartijoiden suorittamat järjestyksenpitoluonteiset tehtävät olivat silloisen lainsäädännön nojalla erittäin kyseenalaisia erityisesti toimialue- ja toimivaltuuskysymysten osalta. Lain tavoitteena oli siis selkiinnyttää tilannetta ja taata vartioimisliikkeiden palveluksessa oleville järjestyksenvalvojille poliisin harkinnan perusteella tarkoituksenmukaiset toimintaedellytykset. Näin luotiin edellytykset järjestyslain mukaisille järjestyksenvartijoille, jotka voitiin asettaa lain tullessa voimaan 1.10.2003 ylläpitämään poliisin apuna järjestystä ja turvallisuutta kauppakeskuksissa, joukkoliikenteen liikenneasemilla ja kulkuneuvoissa. Näiden järjestyksenvalvojien piti olla vartioimisliikkeen palveluksessa sekä vartijan ja järjestyksenvalvojan koulutuksen saaneita. Sittemmin listaa paikoista, joihin järjestyksenvalvoja voidaan asettaa, on täydennetty.

Hallituksen esityksen (HE 22/2014) tavoitteena oli edelleen yksityisten turvallisuuspalvelujen laadun ja luotettavuuden varmistaminen sekä viranomaisten ja yksityisten turvallisuuspalvelujen välisen yhteistyön edistäminen. Vuoden 2017 alussa voimaantulleeseen lakiin yhdistettiin vartioimisliiketoiminnan ja turvasuojaustoiminnan lisäksi järjestyksenvalvojatoiminta.

Edellä lyhyesti kuvatusta historiasta voidaan johtaa perusajatus, että alan säätelyllä on pitkä johdonmukainen historia. Yhteiskunta on katsonut tarpeelliseksi säädellä turvallisuusliiketoimintaa erityislailla, koska esimerkiksi työtehtäviä hoitavilla tai toiminnasta vastaavilla henkilöillä tulee olla vähintään määritelty koulutus. Vartijoilla ja järjestyksenvalvojilla on jokamiehenoikeuksista poikkeavia oikeuksia ja velvollisuuksia sekä mahdollisuus saada tietoonsa asiakkaan turvallisuusjärjestelmiä koskevia luottamuksellisia tietoja. Alan luvanvaraisten toimijoiden edellytetään olevan rehelliseksi ja luotettavaksi tunnettuja sekä henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan tehtävään sopivia. Lisäksi yhteiskunta katsoo tarvitsevansa työkaluja toiminnan erityisvalvontaan, rikollisen toiminnan ehkäisemiseen ja palveluita käyttävien asiakkaiden sekä toimenpiteinä olevien henkilöiden oikeuksien suojaamiseen.

Kuva 46. *Turvallisuusalaa koskeva lainsäädäntö*

Erityissäätely toisaalta ohjaa asiakkaiden menettelytapoja turvallisuusasioiden toteuttamisessa ja toisaalta pakottaa turvallisuusalan yritykset vähintään lainsäädännön asettamiin minimivaatimuksiin ja toimintatapoihin. Jotkut yritykset ovat katsoneet hyväksi myös sertifioida laatujärjestelmiään.

Euroopan unionilla on ollut joitakin hankkeita eurooppalaisten minimistandardien kehittämiseksi, ja palveludirektiivin mukana on noussut tavoite alan harmonisoinnista. Kansalliset lait poikkeavat Euroopan unionissa kuitenkin paljon toisistaan, ja yhteisössä on maita, joissa alasta ei ole säädetty mitään. Edes Euroopan unionilla ei ole yksiselitteistä näkemystä siitä, mitä yksityiseen turva-alaan kuuluu.

EU-maiden toimialavertailuun voi tutustua toimialan Euroopan edunvalvontajärjestön (Confederation of European Security Services) sivuilla osoitteessa www.coess.org.

9.2 Palveluiden tarkoitus

Palveluiden pääasiallisena tarkoituksena on varmistaa asiakkaan toiminnan häiriöttömyys

- arvioimalla turvallisuustilannetta ja tekemällä turvallisuussuunnittelmia sekä turvallisuusauditointeja tai -tarkastuksia
- asentamalla tai ylläpitämällä turvallisuusrakenteita tai järjestelmiä
- tuottamalla turvallisuuspalveluita
- tekemällä muita oheistehtäviä.

Turvallisuuden arvioinnissa tarkastellaan tavallisesti riskejä ja uhkia, ympäristön vaikutusta asiakkaan, alueen tai kohteen tilanteeseen sekä asiakkaan omien valintojen vaikutusta. Tyypillisiä arvioitavia asioita ovat rakenteellinen turvallisuus, tekninen valvonta sekä turvallisuuspalveluiden ja oletetun tarpeen vastaavuus. Turvallisuussuunnittelussa laaditaan suunnitelma oletettujen turvallisuusvaatimusten pohjalta. Suunnitelmassa huomioidaan yleisesti ainakin rakenteellinen suojaus, tekninen valvonta ja turvallisuuspalvelut. Näistä palveluista voidaan yleisesti käyttää nimeä konsultointipalvelut.

Rakenteellinen turvallisuus on ensisijaisesti turvallisuusasioiden huomioimista rakennusteknisissä ratkaisuissa, kuten materiaalivalinnoissa.

Rakenteellisella turvallisuudella pyritään ennaltaehkäisemään, vaikeuttamaan ja hidastamaan tai jopa estämään luvatonta tunkeutumista kohteeseen. Usein rakenteellisiin materiaalivalintoihin vaikuttavat erot eri materiaalien tai niiden yhdistelmien estearvossa.

Teknisellä valvonnalla puolestaan tehostetaan rakenteellista suojausta, hankitaan havainto poikkeavasta toiminnasta ja mahdollisuuksien mukaan välitetään hälytys esimerkiksi turvallisuusyrityksen hälytyskeskukseen. Teknisiä valvontajärjestelmiä ovat muun muassa kuvavalvonta-, kameravalvonta-, rikosilmoitin-, kulunvalvonta-, tuotesuoja- ja paloilmoitinjärjestelmät. Lisäksi turvajärjestelmätoimituksiin sisältyvät usein muun muassa kuulutus-, opastus-, evakuointi- ja sammutusjärjestelmät.

Tekniset ja rakenteellisen turvallisuuden valvontajärjestelmät integroituvat yhä enemmän, kuten on tapahtumassa esimerkiksi sähköisissä lukitusjärjestelmissä.

Turvallisuuspalvelut käsittävät turvallisuuden ylläpitämiseksi tai syntyneen häiriön poistamiseksi tehtävän työn. Tyypillisiä ja volyymiltään suuria turvallisuuspalvelutehtäviä ovat vartioimis-, järjestyksenvalvonta- ja turvatarkastuspalvelut. Tässä luvussa käsitellään erityisesti vartioimisliiketoimintaa, järjestyksenvalvontaa, turvatarkastusta ja turvasuojausta. Erityisesti vartioinnissa ja järjestyksenvalvonnassa suoritetaan usein myös kohteen toimintaan liittyviä toiminnallisia ylläpito- ja palvelutehtäviä.

Yksityisen turvallisuusalan kasvun syitä

Yksityistä turvallisuusalaa kasvattavat esimerkiksi yhteiskunnan luonteen muuttuminen, kansainvälistyminen, ulkoistaminen ja turvallisuuden tunteen hakeminen. Yhteiskunta on myös muuttunut entistä nopearytmisemmäksi, minkä vuoksi ihmiset ja yritykset keskittyvät yhä enemmän olennaiseksi kokemiinsa asioihin. Siksi omaisuuden suojaamista ja häiriöttömyyden varmistamisen ulkoistetaan yksityiselle turvallisuusalalle. Yksityistaloudet haluavat omaisuudelleen yhä laajempaa suojaa, jota tarjoavat esimerkiksi nykyiset valvontajärjestelmät rikos-, lämpö- ja kosteusvalvontoineen.

Kansainvälisessä toimintaympäristössä riskejä arvioidaan maailmanlaajuisesti ja kansainväliset toimintatavat leviävät nopeasti joka paikkaan. Samalla turvallisuudesta on tullut myös imagotekijä. Lisäksi kansainvälinen

ja paikallinen järjestäytynyt rikollisuus sekä terrorismin uhkan vakava lisääntyminen Euroopassa ovat muuttaneet toimintaympäristöä viime vuosina. Tämä kaikki on ollut omiaan lisäämään turvallisuusalan kysyntää.

Usein julkisesta keskustelusta saa käsityksen, että ala olisi syntynyt kokonaan uutena. Kuitenkin alan kasvuun ovat vaikuttaneet merkittävästi alan ammattimaistuminen ja erikoistuminen sekä toimialaliukumien kautta tapahtunut kasvu. Asiakkaat ovat ulkoistaneet turvahenkilöstöä vartioimisliikkeille keskittyessään itse omaan ydinliiketoimintaansa. Ulkoistaminen on ollut keino keskittyä ydinosaamiseen ja toisaalta tukeutua omaan toimialaansa erikoistuneisiin toimijoihin sekä hakea kustannussäästöjä. Usein asiakas myös ainakin toivoo tavallista parempaa palveluasennetta niin palvelua tarjoavalta yritykseltä kuin sen henkilöstöltä.

Turvallisuuden tunteen hakemisesta on myös tullut arvo sinällään. Kaikki haluavat, että turvallisuusasiat ovat järjestyksessä, riskit on arvioitu ja suojautuminen on järjestetty. Turvajärjestelyillä halutaan yrityksissä varmistaa häiriötön tuotanto ja välttää muun muassa keskeytysriskit. Lisäksi turvallisuus katsotaan yhä olennaisemmaksi kilpailutekijäksi.

9.3 Yksityisen turvallisuusalan palvelut ja yleinen säätely

Yksityisen turvallisuusalan asiakkaat ostavat palveluita ja tuotteita tavallisesti vapaaehtoisesti niin sanottuna omatoimisena suojautumisena. Poliisiviranomainen voi kuitenkin määrätä esimerkiksi tilaisuuden järjestäjän asettamaan tietyn määrän järjestyksenvalvojia. Tällöin viranomaismääräys velvoittaa tilaisuuden järjestäjää. Useimmiten suojautumisella pyritään ennaltaehkäisyyn, havainnon saamiseen, hälytyksen välittämiseen ja lisävahinkojen estämiseen ja rajoittamiseen. Nopea reagointimahdollisuus edellyttää useimmiten henkilöresurssien varaamista paikan päälle tai joudutaan hyväksymään vasteajan aiheuttama viive vartijan saapumisessa kohteeseen vasta hälytyksen saatuaan.

Kuten turvallisuuspalvelun nimikin sanoo, kyse on ennen kaikkea palvelusta. Usein turvallisuusalan tehtävät katsotaan kontrollitehtäviksi, mutta niissäkin ensisijaisen tärkeää on palveluasenne asiakkaan omaisuuden, henkilöstön, toiminnan, tiedon, ympäristön ja maineen suojaamiseksi. Turvallisuuspalvelut voidaan tehdä positiivisella palveluasenteella jämäkästi ja asiallisesti mahdollisimman vähän haittaa aiheuttaen.

Yksityiset turvallisuuspalvelut ovat vanhastaan lähteneet toimitilaturvallisuustarpeista, mutta nykyisin turvallisuuspalveluilla vastataan yhä useammin useiden turvallisuuden osa-alueiden tarpeisiin. Tarkkarajaisen turvallisuustarpeen ja sitä vastaavan turvallisuusratkaisun kuvaaminen ei ole enää aina helppoa, sillä usein kyse on tarpeiden summasta ja niitä vastaavasta useiden palveluiden muodostamasta yhdistelmäratkaisusta.

Laissa säädetään aiempien lakien tavoin väliaikaisen vartijan, vartijan, järjestyksenvalvojan, turvasuojaajan ja vastaavan hoitajan vaatimuksista ja hyväksymismenettelystä. Laissa on myös määritelty aikaisempaan tapaan vartijan (väliaikainen vartija mukaan lukien) ja järjestyksenvalvojan oikeuksista ja velvollisuuksista.

Monet turvallisuusalan yritykset harjoittavat myös muuta liiketoimintaa. Muualla lainsäädännössä on säätelyä esimerkiksi turvatarkastuksen osalta ilmailulaissa, laissa turvatoimista valtioneuvostossa, laissa turvatoimista tuomioistuimissa sekä laissa eräiden alusten ja niitä palvelevien satamarakenteiden turvatoimista ja turvatoimien valvonnasta. Ydinvoimalaitoksiin liittyy omaa turvajärjestelyjä koskevaa säätelyä.

Turvallisuusalan elinkeinolupa

Turvallisuusalan elinkeinolupa oikeuttaa lupaa edellyttävän toiminnan harjoittamiseen kaikkialla maassa ja suomalaisella aluksella, jollei lupaan ole tehty jotain rajoituksia. Luvat ovat voimassa toistaiseksi, ja ne myöntää Poliisihallitus. Poliisihallitus voi liittää turvallisuusalan elinkeinolupaan toiminnan laadusta, laajuudesta, luvan haltijan toimipaikkojen lukumäärästä ja sijainnista sekä muista vastaavista seikoista johtuvia ajallisia ja alueellisia sekä vartioimis-, järjestyksenvalvonta- ja turvasuojaustehtäviä koskevia ehtoja ja rajoituksia.

Asiakkaan kanssa laadittava toimeksiantosopimus

Elinkeinoluvan haltijoiden välistä alihankintaa lukuun ottamatta kaikista turvallisuusalan elinkeinolupaa edellyttävistä toimeksiannoista on laadittava kirjallinen toimeksiantosopimus. Ellei sopimusta ole tehtävien kiireellisyyden vuoksi voitu tehdä ennen tehtäviin ryhtymistä, sopimus on tehtävä viimeistään toisena arkipäivänä tehtäviin ryhtymisestä. Sopimuksen osapuolina tulee olla palvelut ostava loppuasiakas ja turvallisuusalan elinkeinoluvan haltija.

Vastaava hoitaja

Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijalla on oltava palveluksessaan yksi tai useampi vastaava hoitaja, jolla on hyväksyntä kyseisen turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan vastaavana hoitajana toimimiseen. Vastaavalla hoitajalla voi olla yksi tai useampi Poliisihallituksen hyväksymä sijainen.

Vastaavaksi hoitajaksi voidaan hyväksyä 18 vuotta täyttänyt henkilö, joka on suorittanut hyväksytysti sisäministeriön asetuksella säädetyt vaatimukset täyttävän, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain mukaisen turvallisuusvalvojan tai sitä vastaavan erikoisammattitutkinnon ja joka tunnetaan rehelliseksi ja luotettavaksi ja on henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopiva. Mikäli elinkeinonharjoittajan palveluksessa työskentelee vakituisesti vähemmän kuin viisi henkilöä ja sen toiminta käsittää ainoastaan hyväksymistä edellyttäviä turvasuojaustehtäviä, vastaavaksi hoitajaksi voidaan hyväksyä 18-vuotias rehelliseksi ja luotettavaksi sekä henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan vastaavaksi hoitajaksi sopiva henkilö, joka on ennen hyväksymisen hakemista harjoittanut turvasuojaustoimintaa vähintään kolmen vuoden ajan. Vastaavaksi hoitajaksi hyväksyminen on voimassa toistaiseksi niin kauan kuin vastaava hoitaja toimii tehtävässään. Poliisihallitus voi erityisestä syystä liittää vastaavaksi hoitajaksi hyväksymiseen koulutuksesta, henkilökohtaisista ominaisuuksista ja muista vastaavista seikoista johtuvia ajallisia ja alueellisia sekä tehtäviä koskevia ehtoja ja rajoituksia.

Vastaavan hoitajan tehtävänä on päättää

1) voimankäyttövälineiden kantamisesta vartioimistehtävissä toimeksiannoittain tai tehtäväkokonaisuuksittain
2) koiran mukana pitämisestä vartioimistehtävissä toimeksiannoittain
3) muun kuin vartijan asun käyttämisestä toimeksiannoittain
4) vartijan asun käyttämisestä muulloin kuin vartioimistehtävissä
5) voimankäyttövälineiden kantamisesta järjestyksenvalvontatehtävissä toimeksiannoittain tai tehtäväkokonaisuuksittain.

Työntekijöiden kannalta vastaava hoitaja on tavallisesti oleellinen toimija toimeksiantojen suunnittelussa ja tehtävien toimeenpanossa. Alalla on ollut eroja, miten vastaavan hoitajan tehtävä on käytännössä toteutettu yrityksissä. Työntekijän on hyvä arvioida järjestelyn toimivuutta myös omasta näkökulmastaan. Asiakkaiden kanssa toimeksiantosopimusten laatimista ohjaavilla olisi hyvä olla riittävä kokemus alalta ja vastaavan hoitajan pätevyys ja ominaisuudet.

Lainsäädännössä ei edelleenkään väliaikaisen vartijan, vartijan ja järjestysvalvojan voimassa olevaa korttia ole sidottu työsuhteeseen tai elinkeinon harjoittamiseen. Kuitenkin turvasuojaajan kortti on sidottu työsuhteeseen, ellei hän itse ole elinkeinonharjoittaja. Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan on ilmoitettava turvasuojaajan työsuhteen päättymisestä poliisilaitokselle.

Tehtävien suorittaminen

Alan elinkeinoluvan haltija saa teettää vartioimis-, järjestyksenvalvonta- tai hyväksymistä edellyttäviä turvasuojaustehtäviä vain palveluksessaan olevilla vartijoilla, järjestyksenvalvojilla tai turvasuojaajilla, joiden hyväksyminen tehtävään on voimassa. Kuitenkin elinkeinoluvan haltija saa antaa lupaa edellyttävän tehtävän osaksi tai kokonaan toisen turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan suoritettavaksi, jollei toimeksiantosopimuksessa ole toisin sovittu, ja siten toimeksianto on mahdollista toteuttaa niin sanotussa alihankintaketjussa. Keskeistä on, että kaikilla toimijoilla eli elinkeinonharjoittajalla, vastaavalla hoitajalla ja työntekijällä on tarvittavat hyväksynnät.

Toimeksiantosopimuksen osapuolena olevan turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan on ilmoitettava tällaisesta tehtävän antamisesta toimeksiantajalle ennen tehtävän aloittamista tai viimeistään toisena arkipäivänä tehtävän aloittamisesta.

Väliaikaisten vartijoiden määrää suhteessa vartijoihin on rajoitettu. Elinkeinoluvan haltijalla saa olla palveluksessaan yksi väliaikainen vartija jokaista alkavaa kolmea vartijaa kohti.

Henkilöstö- ja työvuorotiedostot

Poliisin suorittaman viranomaisvalvonnan turvaamiseksi elinkeinoluvan haltijan on pidettävä vastaavista hoitajista, vartijoista, järjestyksenvalvojista ja turvasuojaajista tiedostoa, josta voidaan viivytyksettä todeta erikseen laissa lueteltuja pätevyyksiä, lupia ja hyväksymisiä.

Lisäksi viranomaisvalvonnan turvaamiseksi ja rikosten selvittämiseksi turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan on järjestettävä työvuorokirjanpito niin, että liikkeen asiakirjoista voidaan selvittää kunkin vartijan ja järjestyksenvalvojan työvuorot, vartijan vartioimisalueet ja vartioimiskohteet sekä järjestyksenvalvojan toimialueet. Yksityisistä turvallisuuspalveluista

annetun lain mukaan työvuorotiedostoon saadaan tallettaa vartijoiden ja järjestyksenvalvojien sukunimi ja etunimet. Tiedot on hävitettävä henkilöstötiedostosta viiden vuoden kuluttua palvelussuhteen päättymisestä ja työvuorotiedostosta asiakirjan laatimista seuraavan toisen kalenterivuoden lopussa.

Toimintaohjeet

Elinkeinoluvan haltijalla on oltava sellaiset yleiset kirjalliset ohjeet, joiden avulla vartija ja järjestyksenvalvoja kykenevät suorittamaan vartioimis- ja järjestyksenvalvontatehtävänsä oikein ja turvallisesti. Jos olot vartioimisalueella, vartioimiskohteessa tai järjestyksenvalvojan toimialueella sitä edellyttävät, turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijalla tulee olla lisäksi erilliset vartioimisalue-, vartioimiskohde- tai toimialuekohtaiset toimintaohjeet.

Toimintaohjeet on pidettävä nähtävillä toimipaikoillaan sekä tarvittaessa vartioimisalueilla ja toimialueilla siten, että niillä, joita ohjeet koskevat, on mahdollisuus perehtyä niihin.

Muut kuin vartioimis- ja järjestyksenvalvojatoimeksiannot, joista on erikseen säädetty

Uudessa LYTP:ssä on pyritty varmistamaan erillisellä pykälällä muun lainsäädännön soveltamisesta (83 §), että turvallisuusalan tehtävissä toimiva henkilö ei voisi toimia samanaikaisesti esimerkiksi useisiin eri lakeihin pohjautuvilla keskenään erilaisilla toimivaltuuksilla. Lisäksi vartijana ja tuomioistuinten turvatarkastajana toimimisen on todettu poikkeavan edellisestä.

Pykälässä velvoitetaan turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijaa noudattamaan seuraavia lakeja, mikäli hän harjoittaa kyseessä olevaa toimintaa. Lait koskevat myös muita kuin turvallisuusalan elinkeinon harjoittajia, jos he harjoittavat kyseessä olevaa toimintaa.

Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan ja sen henkilöstön asemaan ja tehtäviin sekä toimivaltuuksiin sovelletaan kussakin toiminnassa seuraavia lakeja:

- ilmailulaki (864/2014)
- turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki (1121/1999)
- eräiden alusten ja niitä palvelevien satamien turvatoimista ja turvatoimien valvonnasta annettu laki (485/2004)

– poliisilaki (872/2011) ja rajavartiolaki (578/2005) turvatarkastustehtävistä
– turvatoimista valtioneuvostossa annettu laki (987/2014) turvatarkastustehtävien suorittamisesta
– ydinenergialaki (990/1987) turvahenkilön tehtävien suorittamisesta
– poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2016) tarkoitettujen vartioimistehtävien suorittamisesta.

LYTP:ssä on uudella pykälällä tarkennettu lainsäädännön keskinäisiä suhteita. Toimeksiannoissa turvatarkastuksista ilmailulaissa, tuomioistuimissa ja satamissa, poliisilaissa tai rajavartiolaissa sekä turvatoimista valtioneuvostossa annetussa laissa, turvahenkilön tehtävien suorittamisesta ydinenergialaissa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa tarkoitettujen vartioimistehtävien suorittamisesta turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan ja sen henkilöstön asemaan ja tehtäviin sekä toimivaltuuksiin sovelletaan mainittuja lakeja. Kuitenkin turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan palveluksessa oleva henkilö voi samanaikaisesti toimia LYTP:ssä tarkoitettuna vartijana ja turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain mukaisissa turvatarkastustehtävissä. Järjestyksenvalvojan tehtävistä matkalipun tarkastuksessa säädetään joukkoliikenteen tarkastusmaksusta annetussa laissa.

Salassapitovelvollisuus

Laissa on säädetty salassapitovelvollisuus turvallisuusalan elinkeinon harjoittajalle, vastaavalle hoitajalle (sijaiset mukaan lukien), vartijalle, järjestyksenvalvojalle ja turvasuojaajalle. He eivät saa oikeudettomasti ilmaista eivätkä käyttää omaksi tai toisen hyödyksi taikka toista vahingoittaakseen sitä, mitä ovat tehtävissään saaneet tietää toimeksiannon osapuolen, työnantajan tai muun vastaavan salassa pitämistä tai salassa pidettäväksi säädetyistä turvallisuusjärjestelyistä, liike- tai ammattisalaisuudesta taikka yksityiselämän piiriin kuuluvista seikoista.

Virkamiesten oikeus osallistua

Erikseen nimetyissä viroissa toimivien oikeutta osallistua turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan toimintaan on rajoitettu. Poliisimies, rajavartiomies tai tullivalvontaa tai tullirikostutkintaa suorittava tullimies ei saa osallistua turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan toimintaan, kuulua turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan hallintoelimiin, olla turvallisuusalan

elinkeinoluvan haltijan toimitusjohtajana, yhtiömiehenä, vastuunalaisena yhtiömiehenä tai vastaavana hoitajana eikä toimia vartijana tai järjestyksenvalvojana.

Ulkomaiset pätevyystodistukset

Poliisihallitus tai poliisilaitos voi luvan myöntämisen tai hyväksymisen yhteydessä päättää voidaanko säädettyjen vaatimusten täyttyminen osoittaa myös ulkomailla annetulla pätevyystodistuksella tai vastaavalla asiakirjalla. Ammattipätevyyden tunnustamisesta on säädetty lailla (1384/2015).

Yksityisen turvallisuusalan henkilöstön toimivaltuudet

	Vartija	**Järjestyksenvalvoja (huom. ei tilapäinen järjestyksenvalvoja)**	**Järjestyksenvalvoja poliisin tai rajavartiolaitoksen apuna**
Pääsyn estäminen	X [1)]	X [2)]	
Poistaminen	X [1)]	X	X
Kinniotto	X	X	X
Turvallisuustarkastus metallinilmaisimella tai muulla teknisellä laiteella		X [2)]	
Kiinniotetun turvallisuustarkastus	X	X [3)]	X [3)]
Kiellettyjen tai vaaraa aiheuttavien esineiden ja aineiden pois ottaminen	X	X	X
Voimakeinot	X	X	X

[1)] Oikeutta ei ole, jos vartioimispaikkaa on pidettävä järjestyslain (612/2003) 1 a alakohdassa tarkoitettuna paikkana: tie, katu, jalkakäytävä, tori, puisto, uimaranta, urheilukenttä, vesialue, hautausmaa tai muu vastaava alue, joka on yleisön käytettävissä.

[2)] 26 § 6 kohdassa mainittuihin paikkoihin, yliopiston ja ammattikorkeakoulun toimipaikkoihin, ei ole oikeutta estää pääsyä.

[3)] Mikäli henkilö vaarantaa turvallisuutta tai rikoksesta epäillyn kiinniotossa.

Kuva 47. *Vartijoiden ja järjestyksenvalvojien toimivaltuudet* LYTP

Jokamiehenoikeuksista poikkeavat toimivaltuudet on määritelty lainsäädännössä hyvin tarkasti. Aina on syytä korostaa, että turvallisuusalan tärkeimmät keinot ennen toimivaltuuksien käyttöä ovat ennaltaehkäisevä läsnäolo ja näkyminen sekä ohjeet ja kehotukset. Kuitenkin valitettavan usein joudutaan turvautumaan myös toimivaltuuksien käyttöön. Oheisessa taulukossa esitetään, mitä toimivaltuuksia turvallisuusalan työntekijöillä on toimenpiteiden kohteiksi joutuvia kohtaan.

9.4 Vartioimisliiketoiminta

Lainsäädännön näkökulmasta vartioimispalvelua voi järjestää itse tai ostopalveluiden avulla. Omavalvonnalla tarkoitetaan itse toteutettuja vartiointiratkaisuja, jotka eivät ole luvanvaraisia. Ostetuilla vartioimispalveluilla eli vartioimisliiketoiminnalla taas tarkoitetaan ansiotarkoituksessa suoritettavaa, toimeksiantosopimukseen perustuvaa vartioimistehtävien hoitamista. Vartioimisliiketoimintaa saa harjoittaa sellainen, jolla on siihen tarkoitettu turvallisuusalan elinkeinolupa. Vartioimistehtävällä tarkoitetaan

- omaisuuden vartioimista
- henkilön koskemattomuuden suojaamista
- vartioimiskohteeseen tai toimeksiantajaan kohdistuvien rikosten paljastamista
- edellä mainittujen tehtävien valvomista.

Laissa yksityisistä turvallisuuspalveluista 1085/2015 (www.finlex.fi) vartioimisliiketoiminnalla tarkoitetaan ansiotarkoituksessa tapahtuvaa (= palvelun tuottaja saa korvausta palvelusta palvelun tilaajalta) toimeksiantosopimukseen perustuvaa (= tehtävästä laaditaan kirjallinen sopimus), vartioimistehtävien hoitamista.

Laissa on säädelty koulutusvaatimusten lisäksi tehtävien yleisestä suorittamistavasta, asuista, voimankäyttövälineistä sekä oikeuksista ja velvollisuuksista. Laissa on määritelmät myymälätarkkailulle, henkivartijatehtävälle ja arvokuljetustehtävälle sillä näissä tehtävissä voidaan käyttää myös muuta kuin vartijan asua.

Sinällään palvelujen sisällön määrittäminen, esimerkiksi onko kyseessä niin sanottu paikallisvartiointi tai muu vastaava, on asiakkaan ja toimintaa harjoittavan sovittavissa. Yleisesti tehtäviä suoritetaan jatkuvalla paikalla olevalla vartioinnilla, vartiointikäynneillä eli niin sanotulla piirivartioinnilla, alueen, tilan tai kohteen teknisellä valvonnalla tai kuljettamalla omaisuutta. Tyypillisiä tavoitteita eri vartioimispalveluissa ovat

– ennaltaehkäisy
– havaitseminen
– hälyttäminen
– hidastaminen
– rajoittaminen tai estäminen
– jatkotoimien käynnistäminen normaalitilan palauttamiseksi.

Myymälätarkkailulla tarkoitetaan vartioimistehtävää, jossa vartija vartioi myymälässä myytävää omaisuutta ja pyrkii toiminnallaan vähentämään tuotehävikkiä. Tehtäviin kuuluvat tietysti myös asiakkaiden opastaminen ja usein myös myymälän avaaminen ja sulkeminen, ostokärryjen järjestäminen ja muut palvelutehtävät. Uutena ilmiönä markkinoilla tarjotaan esimerkiksi turvamyyjä-, myyjä-vartija- ja palveluvartijapalveluita, joiden keskeinen ajatus on yhdistää myyjän ja turvahenkilön tai vartijan tehtäväkuvaa. Alalla on käyty keskustelua tällaisen tehtävän oikeudellisesta asemasta ja työehtojen soveltamisesta silloin kun kyseessä ei ole tehtäväkuvan perusteella selkeästi vartija. Oikeudellisen aseman ratkaisee kuitenkin todellinen käytännön toiminta eikä se, mitä nimitystä toiminnasta käytetään.

Paikallisvartiointi on yhden tai suuren yhtenäisen vartiointikohteen jatkuvaa vartiointia. Palvelun tunnuspiirteenä on, ettei vartija poistu työvuoronsa aikana vartioimastaan kohteesta tai sen välittömästä läheisyydestä. Työn sisältö ja tehtävänimikkeet vaihtelevat kohteiden ja vartioimisliikkeiden mukaan. Paikallisvartioinnin eräs omaksi työnimikkeekseen eriytynyt vartiointimuoto ovat vastaanottotehtävät.

Piirivartiointi tarkoittaa usean eri paikoissa sijaitsevien vartioimiskohteiden vartiointia satunnaisilla käynneillä. Vartioimisliikkeet ovat konseptoineet omia tuotteittaan eri nimillä. Aikaisemmin palvelua toteutettiin, kun kohteet olivat kiinni, mutta yleisen turvallisuustilanteen muuttuessa palvelutarpeet ovat lisääntyneet yhä voimakkaammin myös kohteiden aukioloaikoina. Erityisesti päiväaikaisiin palveluihin erikoistuneet palvelut, kuten lähivartiointipalvelut, ovat yleistyneet. Näitä palveluita käyttävät pääasiassa myymälät, toimistot ja muut asiakaspalvelupisteet aukioloaikanaan. Hälytysvartioinnilla taas tarkoitetaan kohteen hälytysjärjestelmän valvontaa vartioimisliikkeen hälytyskeskuksessa ja vartijan lähettämistä hälyttävään kohteeseen sekä hänen toimintaansa siellä.

Henkilön koskemattomuutta suojataan hänen seurassaan tai teknisillä laitteilla ja niiden hälytysten perusteella tapahtuvilla tarkastuskäynneillä. Henkivartijatehtävällä taas tarkoitetaan nimetyn henkilön tai henkilöiden koskemattomuuden suojaamista. Englanninkieliset termit ”body guarding”, ”body protection” ja ”close protection” kuvaavatkin hyvin lähinnä ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvaa palvelua. Toiminnan volyymi on ollut Suomessa melko pieni, mutta tarve on kuitenkin kasvava. Asiakkaina ovat olleet lähinnä yritysjohtajat ja julkisuuden henkilöt. Toimintaan on liittynyt julkisuudessa joskus hieman mystiikkaa, vaikka kyseessä on hyvää ammattitaitoa vaativa tehtävä.

Tekninen valvonta

Teknisessä valvonnassa aluetta, tilaa tai kohdetta valvotaan teknisellä laitteella. Tekninen valvonta tehostaa rakenteellista suojausta ja usein toisaalta vähentää turvallisuuspalveluiden tarvetta. Tyypillisesti käytettäviä suojaustapoja ovat kehäsuojaus, tilasuojaus, kohde- tai tuotesuojaus ja hälytyspainikkeet. Valvonta on joko passiivista tai aktiivista. Passiivisessa valvonnassa havainto tallennetaan esimerkiksi kuvatallenteena muistiin jälkiselvittelyä varten, kun taas aktiivisessa valvonnassa havainto pyritään välittämään esimerkiksi vartioimisliikkeelle toimenpiteiden käynnistämiseksi. Digitalisoituminen, kuvan laadun parantuminen ja tiedonsiirron halpeneminen ovat lisänneet aktiivista valvontaa. Passiivisessa valvonnassa käytetään teknistä turvallisuusjärjestelmää, jonka tallenteita tarkastellaan satunnaisesti tai tarpeen mukaan. Aktiivisessa valvonnassa tekninen turvallisuusjärjestelmä on yhdistetty paikalliseen valvomoon tai vartioimisliikkeeseen. Yhä voimakkaammin kiihtyvä digitalisaatio ja robotismi muuttavat valvontamahdollisuuksia ja menetelmiä. Turva-alan tehtävät

ovat murroksessa, ja muutos edellyttää tekijöiltä joustavaa sopeutumiskykyä sekä halua ja kykyä työskennellä nykyteknologioita hyödyntäen.

Teknisen valvonnan yksi keskeinen tavoite on sen ennaltaehkäisevän vaikutuksen ja mahdollisen hälyttämisen lisäksi myös havaintojen ja toimenpiteiden tallettaminen. Rikosilmoitinjärjestelmien kytkentä- ja hälytystiedot, kuvavalvonnan tallenteet ja kulunvalvontajärjestelmien lukutiedot halutaan useimmiten säästää mahdollista jatkotarvetta silmällä pitäen. Tallentamista suunniteltaessa tulee arvioida, muodostavatko tallenteet henkilörekisterin. Henkilöiden tunnistetietoja koskevien rekisterien pitäminen ei ole vapaata. Mahdollisen rekisterinpitäjän ja käyttäjän on syytä perehtyä voimassaolevaan säätelyyn.

Hälytyskeskus- ja palvelukeskustoiminta

Hälytyskeskustoiminnassa hälytykset välittyvät yleensä puhelinverkon kautta vartioimisliikkeen hälytyskeskukseen, jolloin hälytyskeskus käynnistää jatkotoimet määriteltyjen ohjeiden mukaan. Vartioimisliikkeiden hälytyskeskuksissa tehdään usein lisäksi paljon muutakin kuin vartiointitoimintaan liittyviä valvonta- ja palvelutehtäviä.

Hälytyksen tullessa vartioimisliike toimii sovittujen ohjeiden mukaan, useimmiten lähettää vartijan kohteeseen. Eri yritysten prosesseissa on eroja, mutta toimintatapa on kohtalaisen vakiintunutta. Tulleista hälytyksistä yhä useampi prosessoidaan automaattisesti kentällä oleville vartijoille, ja hälytyskeskuksen vartijoiden rooli painottuu poikkeamien käsittelyyn. Kentällä tapahtuvasta asiakaskohteeseen kohdistuvasta tarkastuskäynnistä käytetään yleisesti nimitystä hälytysajo, vaikkei vartioimisliikkeillä ole hälytysajoissakaan oikeutta poiketa tieliikennelain määräyksistä. Hälytyskeskustoiminnassa on tyypillistä, että palvelut on ovat konseptoituja eli ne ovat palvelumuotoilultaan vakioituja. Eri yritykset toteuttavat hälytyskeskuksissaan paljon digitalisaation mahdollistamia palveluita, kuten esimerkiksi toiminnassa kerättyjen ja syntyneiden tietojen analysointia. Hälytyskeskuksista on muodostunut myös tärkeitä tilanne- ja viestiliikennekeskuksia, joissa yritykset johtavat valtakunnallisesti operaatioitaan ja ovat valmiudessa reagoimaan omiin ja/tai asiakkaidensa poikkeustilanteisiin. Näin keskuksista on tullut pitkälle kehitettyjä operatiivisia johtokeskuksia.

Etenkin teknisten valvontajärjestelmien kehitys ja digitalisointi sekä tarve asiakaskohtaiseen räätälöintiin ovat synnyttäneet hälytyskeskustoimin-

nasta poikkeavan palvelukeskustoiminnan, jossa kohdetta valvotaan etävalvontana kuvavalvontajärjestelmien, kulunvalvontajärjestelmien, portti ja oviohjausten sekä puheliikenteen (kuten porttipuhelimien) avulla. Teknisen valvonnan sovelluksissa käytetään usein monia toisiaan tukevia ja täydentäviä järjestelmiä.

Arvokuljetukset

Arvokuljetus hoidetaan tyypillisesti ottamalla kuljetettava omaisuus haltuun, suojaamalla se kuljetuksen tai varastoinnin aikana ja luovuttamalla se. Merkittävintä arvokuljetusliiketoimintaa on Suomessa nykyisin rahahuolto, jonka osapuolia ovat Suomen Pankki, pankit, raha-automaattien ylläpitäjät, kaupat ja arvokuljetusyritykset.

Vartioimistehtävissä noudatettavat yleiset periaatteet

Vartioimistehtävissä on toimittava oikein ja tasapuolisesti sekä sovinnollisuutta edistäen. Tehtävät on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Tehtävissä ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin tehtävien suorittamiseksi on välttämätöntä. Tehtäviin liittyvien toimenpiteiden on oltava aiheellisia suhteessa tehtävien tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteeseen kokonaisuutena.

Vartijan on vartioimistehtävässä ilmoitettava henkilöön kohdistuneen toimenpiteen peruste toimenpiteen kohteena olevalle tai tämän edustajalle, jollei se ole mahdotonta toimenpiteen kohteena olevan tilan tai muiden olojen vuoksi. Tarvittaessa toimenpiteen kohde tai tämän edustaja on ohjattava ottamaan yhteyttä vastaavaan hoitajaan toimenpiteen oikeellisuuden toteamiseksi. Tällöin tulee kertoa vastaavan hoitajan nimi ja yhteystiedot.

Vartioimisliiketoiminnassa ei kuitenkaan saa ottaa vastaan sellaista toimeksiantoa, joka koskee yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitoa. Toiminnalla ei saa vaikeuttaa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä taikka rikosten ennalta estämistä, paljastamista, selvittämistä tai syyteharkintaan saattamista. Jos vartija on vartioimistehtävässä saanut tietoonsa rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:n 1 momentissa mainitun jo tehdyn rikoksen, hänen on viipymättä ilmoitettava siitä poliisille.

9.5 Järjestyksenvalvojatoiminta

Ansiotarkoituksessa tapahtuvia, toimeksiantosopimukseen perustuvia järjestyksenvalvontatehtäviä saa harjoittaa se, joka on saanut siihen turvallisuusalan elinkeinoluvan. Kuitenkin järjestyksenvalvontatehtäviä saa ilman turvallisuusalan elinkeinolupaa harjoittaa yleisessä kokouksessa tai yleisötilaisuudessa.

Järjestyksenvalvojan tehtävät ja toimialue

Järjestyksenvalvojan tehtävänä on suorittaa järjestyksenvalvontatehtävää toimialueellaan. Järjestyksenvalvojan on noudatettava poliisin sekä pelastus- ja muiden viranomaisten toimivaltansa rajoissa antamia käskyjä ja määräyksiä. Järjestyksenvalvojaksi saadaan asettaa vain henkilö, jolla on poliisin myöntämä voimassa oleva hyväksyminen järjestyksenvalvojaksi.

Järjestyksenvalvojan asettaminen

Järjestyksenvalvojia voi asettaa

1) yleisen kokouksen ja yleisötilaisuuden järjestäjä kokoontumislaissa (530/1999) tarkoitettuun yleiseen kokoukseen tai yleisötilaisuuteen
2) yksityistilaisuuden järjestäjä yksityistilaisuuteen
3) leirintäalueen pitäjä ulkoilulaissa (606/1973) tarkoitetulle leirintäalueelle
4) aluksen päällikkö merilain (674/1994) 15 luvussa tarkoitetulle matkustajien kuljettamista suorittavalle alukselle
5) majoitus- ja ravitsemistoiminnan harjoittaja majoitus- ja ravitsemistoiminnasta annetussa laissa (308/2006) tarkoitettuun majoitus- ja ravitsemisliikkeeseen
6) yliopisto ja ammattikorkeakoulu yliopistolaissa (558/2009) tarkoitetun yliopiston ja ammattikorkeakoululaissa (932/2014) tarkoitetun ammattikorkeakoulun toimipaikkaan.

Järjestyksenvalvoja voidaan asettaa myös kokoontumislaissa tarkoitetun yleisötilaisuuden, leirintäalueen, aluksen ja majoitus- ja ravitsemisliikkeen välittömään läheisyyteen sekä yleisen kokouksen tai yleisötilaisuuden järjestämiseksi tarvittaville paikoitusalueille ja niille johtaville tiealueille sekä muille vastaaville tilaisuuden järjestämiseen liittyville alueille. Järjestyksenvalvojan toimialuetta ei tule kuitenkaan asettaa laajemmaksi kuin se järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi on välttämätöntä.

Järjestyksenvalvontatehtäviä yksityistilaisuuksissa saa hoitaa vain turvallisuusalan elinkeinoluvan haltija.

Mahdolliset lisäedellytykset

Jos järjestyksenvalvojan tehtävä tai työturvallisuus sitä vaatii, toimialueen poliisilaitos voi edellyttää, että edellä tarkoitetuissa tilaisuuksissa, alueilla tai paikoissa järjestyksenvalvojana saa toimia vain järjestyksenvalvoja, joka on saanut voimankäytön lisäkoulutuksen.

Tilapäiset järjestyksenvalvojat

Tilaisuuden laajuus ja luonne huomioon ottaen tilaisuuden toimeenpanopaikan poliisilaitos voi erityisestä syystä hyväksyä järjestyksenvalvojaksi kokoontumislain mukaiseen yksittäiseen tilaisuuteen tai saman järjestäjän samassa paikassa järjestämiin samanluonteisiin tilaisuuksiin enintään neljäksi kuukaudeksi yhden vuoden aikana henkilön, joka on täyttänyt 18 vuotta ja joka tunnetaan rehelliseksi ja luotettavaksi ja on henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan tehtävään sopiva. Tällaisella järjestyksenvalvojalla ei ole toimivaltuuksia henkilön poistamiseen tai kiinniottoon eikä säilössä pitoon yleisötilaisuuksissa. Tilaisuudessa, johon asetetaan tilapäinen järjestyksenvalvoja, tulee aina olla myös riittävä määrä järjestyksenvalvojan peruskoulutuksen tai sitä vastaavan aiemman koulutuksen suorittaneita järjestyksenvalvojia.

Järjestyksenvalvojan asettaminen poliisin tai rajavartiolaitoksen avuksi

Jos järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ei muulla tavalla ole tarkoituksenmukaista sekä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sitä perustellusta syystä edellyttää, alueen tai paikan tai kulkuneuvon lähtöpaikan poliisilaitos voi lisäksi antaa luvan asettaa järjestyksenvalvojia poliisin tai rajavartiolaitoksen avuksi laissa erikseen lueteltuihin paikkoihin toiminnanharjoittajan hakemuksesta. Vuosien myötä lista on täydentynyt, ja tapauskohtaisesti myös perustuslakivaliokunta on arvioinut, onko kyseessä perustuslain 124 §:n mukainen merkittävä julkisen vallan käyttö. (Kerttula 2010, s. 200–201).

Järjestyksenvalvojien asettamiseen oikeuttavassa luvassa järjestyksenvalvojien toimialue on rajattava siinä tarkoitettuun paikkaan tai kulkuneuvoon ja tarvittaessa sen välittömään läheisyyteen. Lupa järjestyksenvalvojien asettamiseen on voimassa enintään viisi vuotta. Lupaan voidaan liittää järjestyksenvalvojien koulutukseen, voimankäyttövälineiden kantamiseen, toimialueeseen sekä sijoitteluun ja lukumäärään liittyviä ehtoja.

Näitä järjestyksenvalvontatehtäviä saa hoitaa vain turvallisuusalan elinkeinoluvan haltija, joka voi teettää tehtäviä palveluksessaan olevalla järjestyksenvalvojalla, jolla on voimassa oleva hyväksyminen vartijaksi ja joka ei ole täyttänyt 68 vuotta.

Toiminnassa noudatettavat periaatteet ja järjestyksenvalvojan tehtävät ja velvollisuudet

Järjestyksenvalvojan on

- toiminnassaan asetettava etusijalle sellaiset toimenpiteet, jotka edistävät yleisön turvallisuutta
- toimittava asiallisesti ja tasapuolisesti sekä sovinnollisuutta edistäen
- ylläpidettävä ensisijaisesti neuvoin ja kehotuksin järjestystä ja turvallisuutta toimialueellaan
- suoritettava toimenpiteet aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa järjestyksenvalvojan tehtävään ja toimenpiteillä tavoiteltavaan etuun.
- viipymättä ilmoitettava tietoonsa tulleista turvallisuutta ilmeisesti vaarantavista seikoista tilaisuuden järjestäjälle tai alueen haltijalle ja ryhdyttävä heti toimenpiteisiin yleisön varoittamiseksi ja ohjaamiseksi pois vaara-alueelta sekä vaaran aiheuttajan poistamiseksi tai muihin turvallisuuden säilyttämiseksi kiireellisiin toimenpiteisiin
- ilmoitettava turvallisuutta vaarantavista seikoista poliisille ja tarpeen vaatiessa pelastusviranomaiselle, jos tilaisuuden järjestäjän tai alueen haltijan ja järjestyksenvalvojan toimenpiteet vaaran estämiseksi eivät ole olleet riittäviä
- viipymättä ilmoitettava poliisille, jos hän on järjestyksenvalvontatehtävässä saanut tietoonsa rikoslain 15 luvun 10 §:n 1 momentissa mainitun jo tehdyn rikoksen
- ilmoitettava henkilöön kohdistuvan toimenpiteen peruste toimenpiteen kohteena olevalle tai tämän edustajalle, jollei se ole mahdotonta tämän tilan tai muiden olojen vuoksi. Jos järjestyksenvalvoja toimii turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan palveluksessa, toimenpiteen kohde tai tämän edustaja on tarvittaessa ohjattava ottamaan yhteyttä vastaavaan hoitajaan toimenpiteen oikeellisuuden toteamiseksi. Samalla on yhteydenottoa varten kerrottava vastaavan hoitajan nimi ja yhteystiedot.
- sivullisten ja ympäristön turvaamiseksi valvottava, ettei tilaisuudesta aiheudu vaaraa eikä kohtuutonta häiriötä sivullisille, liikenteelle taik-

ka kotirauhalle ja ettei toisten omaisuutta vahingoiteta eikä aiheuteta ympäristölle muuta vahinkoa kuin mitä voidaan pitää hyväksyttävänä tilaisuuden tarkoitus ja muut olosuhteet huomioon ottaen. Näistä on viipymättä ilmoitettava tilaisuuden järjestäjälle, poliisille ja tarvittaessa pelastusviranomaiselle sekä ryhdyttävä heti toimenpiteisiin vaaran, häiriön tai vahingon estämiseksi.

- laadittava havaituista kiinniottamiseen tai voimakeinojen käyttöön johtaneista tapahtumista kirjallinen selvitys eli tapahtumailmoitus. Tapahtumailmoituksesta tulee käydä ilmi järjestyksenvalvojan kyseiseen tapahtumaan liittyvät havainnot ja toimenpiteet. Toimenpiteiden kohteena olleiden sukunimi, etunimet, henkilötunnus ja osoitetiedot saadaan kirjata tapahtumailmoitukseen. Jos järjestyksenvalvoja vapauttaa kiinni ottamansa henkilön laissa määritellyllä tavalla, tapahtumailmoitus on viipymättä toimitettava rikoksen tapahtumapaikan poliisilaitokselle. Tapahtumailmoituksen voi laatia myös muista tapahtumista.
- pidettävä järjestyksenvalvojakortti järjestyksenvalvontatehtävissä mukana ja esitettävä se pyydettäessä järjestyksenvalvojan toimenpiteen kohteelle, toimeksiantajan edustajalle, järjestyksenvalvojan työnantajalle tai valvontaviranomaisen edustajalle
- viipymättä haettava poliisilaitokselta järjestyksenvalvojakortin kaksoiskappale, jos
  1) hänen henkilötietonsa ovat muuttuneet
  2) järjestyksenvalvoja on suorittanut hyväksytysti järjestyksenvalvojan voimankäytön lisäkoulutuksen, vartijakoulutuksen, järjestyksenvalvojan voimankäyttökoulutuksen tai koira järjestyksenvalvojan ohjauksessa -tottelevaisuustarkastuksen ja tietoja näistä ei ole merkitty järjestyksenvalvojakorttiin
  3) kortti on kadonnut tai turmeltunut
- heti luovutettava järjestyksenvalvojakortti poliisille, jos järjestyksenvalvojaksi hyväksyminen on peruutettu tai järjestyksenvalvojalle luovutetaan uusi järjestyksenvalvojakortti aikaisempaan korttiin merkityn hyväksymisen voimassaoloaikana
- käytettävä järjestyksenvalvontatehtävissä järjestyksenvalvojan asemaa osoittavaa selkeää tunnusta (järjestyksenvalvojan tunnus). Järjestyksenvalvojan tunnusta saa käyttää vain järjestyksenvalvoja järjestyksenvalvontatehtävissä ja tunnusta erehdyttävästi muistuttavan merkin, tunnuksen tai asun käyttäminen on kiellettyä.

– toimiessaan poliisin ja rajavartiolaitoksen avuksi asetettuna oltava pukeutuneena järjestyksenvalvojan asuun, johon sovelletaan, mitä vartijan asusta on säädetty (22 §:n 1 mom. ja 3 mom. ja 23 §).

Järjestyksenvalvojan toimivaltuudet

Järjestyksenvalvojalla on oikeus

– estää pääsy toimialueelleen henkilöltä (huom.: tätä oikeutta ei ole tilapäisellä järjestyksenvalvojalla)
  1) jonka päihtymyksen, käyttäytymisen, aikaisemman käyttäytymisen tai varustautumisen perusteella on syytä epäillä vaarantavan siellä järjestystä tai turvallisuutta
  2) joka ei täytä pääsyn edellytykseksi asetettua ikärajavaatimusta tai muita ehtoja, jotka laissa tai sen nojalla annetuissa määräyksissä on asetettu järjestyksenvalvojan toimialueelle pääsemiseksi tai jotka tilaisuuden järjestäjä tai alueen haltija on asettanut sinne pääsemiselle
  3) jonka on syytä epäillä pitävän hallussaan esineitä tai aineita, joiden hallussapito siellä on lain taikka tilaisuuden järjestäjän tai poliisin asettamien ehtojen mukaan kielletty
– poistaa toimialueeltaan henkilö, joka
  1) päihtyneenä häiritsee järjestystä tai muita henkilöitä
  2) vaarantaa turvallisuutta
  3) uhkaavasti esiintyen, meluamalla, väkivaltaisuudella taikka muulla käyttäytymisellään häiritsee järjestystä
  4) oleskelee alueen yleisöltä suljetussa osassa ilmeisen oikeudettomasti
– ottaa henkilö kiinni, jos paikalta poistaminen on ilmeisesti riittämätön toimenpide eikä häiriötä tai vaaraa voida muutoin poistaa ja jos kiinniottaminen on välttämätöntä muille henkilöille tai omaisuudelle aiheutuvan vakavan vaaran torjumiseksi. Kiinniotetun säilössäpidosta aluksella ja yleisötilaisuudessa on erityissäätelyä 43 ja 44 §:ssä.
– järjestyksenvalvontatehtävää suorittaessaan ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavattu rikoksesta epäilty, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai jos rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos tai kiinniotettava on viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan pidätettävä tai vangittava. Kiinniotettu on viipymättä luovutettava poliisille. Jos luovuttaminen ei kohtuullisessa ajassa ole mahdollista, poliisin ja kiinniotetun suostu-

muksella voidaan kiinniotettu vapauttaa viipymättä, jos rikoksesta voi seurata vain sakkoa ja henkilöllisyys on tunnettu.

- metallinilmaisinta tai muuta sellaista teknistä laitetta käyttäen tarkastaa toimialueelleen pyrkivä tai siellä oleva henkilö (turvallisuustarkastus) sen varmistamiseksi, ettei hänellä ole yllään tai mukanaan sellaisia esineitä tai aineita, joilla voitaisiin aiheuttaa vaaraa järjestykselle tai turvallisuudelle taikka joiden hallussapito toimialueella on kielletty lain tai sen nojalla annetun määräyksen mukaan. Yliopiston tai ammattikorkeakoulun toimipaikkaan ja poliisin tai rajavartioston avuksi asetetulla järjestyksenvalvojalla ei ole oikeutta tarkastukseen.
- tarkastaa turvallisuutta vaarantaneen henkilön tai rikoksesta epäillyn henkilön kiinnioton yhteydessä kiinniotettu sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla tämä voi aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille
- ottaa pois tarkastuksessa tavatut esineet ja aineet, joilla voitaisiin aiheuttaa vaaraa järjestykselle tai turvallisuudelle tai joiden hallussapito toimialueella on kielletty sekä oikeus ottaa pois hänen toimialueellaan olevalta henkilöltä tarkastuksessa tai muuten löydetty esine tai aine, jota voidaan käyttää henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen tekemiseen tai sellaisella rikoksella uhkaamiseen taikka jonka tuominen alueelle on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen mukaan kielletty. Pois otetut esineet ja aineet on viipymättä luovutettava poliisille tai palautettava omistajalleen tai haltijalleen.
- ottaa pois alkoholilain alkoholin nauttimiskieltoa rikkoneelta henkilöltä alkoholijuoma astioineen ja hävittää ne todisteellisesti
- käyttää sellaisia henkilön pääsyn estämiseksi, paikalta poistamiseksi tai kiinniottamiseksi taikka tarkastuksen suorittamiseksi tai esineen ja aineen pois ottamiseksi tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina, kun otetaan huomioon henkilön käyttäytyminen, tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus ja muut olosuhteet, jos henkilö koettaa vastarintaa tekemällä välttää pääsyn estämisen, paikalta poistamisen, kiinniottamisen, turvallisuustarkastuksen tai kiellettyjen esineiden ja aineiden pois ottamisen taikka pakenee kiinniottamista.

Voimankäyttövälineet

Järjestyksenvalvojalle sallitut voimankäyttövälineet ovat

- ampuma-aselain 11 §:ssä tarkoitettu kaasusumutin
- käsiraudat
- enintään 70 senttimetriä pitkä patukka.

Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan palveluksessa olevalla järjestyksenvalvojalla voi olla lisäksi teleskooppipatukka.

Voimankäyttövälineitä saa kantaa ainoastaan järjestyksenvalvoja, joka on saanut voimankäyttövälineiden käyttäjäkoulutuksen. Järjestyksenvalvoja ei saa kantaa järjestyksenvalvontatehtävässä voimankäyttövälinettä tarpeettomasti. Tilapäinen järjestyksenvalvoja ei saa kantaa tehtävässään voimankäyttövälineitä.

Järjestyksenvalvojatoimintaa harjoittavan turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan, jonka palveluksessa olevat järjestyksenvalvojat kantavat järjestyksenvalvontatehtävissä voimankäyttövälineitä, on järjestettävä vähintään kerran vuodessa järjestyksenvalvojilleen voimankäyttövälineiden kertauskoulutus tai valvottava, että järjestyksenvalvoja muutoin suorittaa kertauskoulutuksen. Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan palveluksessa oleva järjestyksenvalvoja saa kantaa ja käyttää voimankäyttövälineitä ainoastaan silloin, jos hän on suorittanut voimankäyttövälineiden kertauskoulutuksen.

Järjestyksenvalvojan on kannettava voimankäyttövälineitä asunsa alla siten, että ne eivät ole muiden havaittavissa. Jos voimankäyttövälineiden kantaminen asun alla ei ole mahdollista, niitä saadaan kantaa asuun kuuluvissa suljettavissa taskuissa tai vyöhön kiinnitettävissä tai asuun kuuluvissa umpikoteloissa. Patukkaa saa kantaa siltä osin näkyvissä kuin sen kantaminen asun alla tai umpikotelossa ei sen koon vuoksi ole mahdollista.

Koiran mukana pitäminen

Tilaisuuden toimeenpanopaikan poliisilaitoksen luvalla järjestyksenvalvoja saa pitää järjestyksenvalvontatehtävissä mukanaan koiraa, joka on hänen ohjauksessaan suorittanut Poliisiammattikorkeakoulun asettamat vaatimukset täyttävän tottelevaisuustarkastuksen. Lisäksi edellytetään, että koira

1) on vähintään kaksi mutta enintään kymmenen vuotta vanha
2) on rekisteröity ja tunnistusmerkitty siten, että se on luotettavasti yksilöitävissä
3) on hänen hallittavissaan
4) ei ole ominaisuuksiltaan osoittautunut sopimattomaksi järjestyksenvalvontatehtävissä mukana pidettäväksi.

Järjestyksenvalvoja saa pitää säädetyt edellytykset täyttävää koiraa mukanaan järjestyksenvalvontatehtävissä kaksi vuotta hyväksymisestä. Lupa koiran mukana pitämiseen voidaan myöntää, jos tilaisuuden laajuus, laatu tai järjestämispaikka järjestyksenpitoon liittyvästä perustellusta syystä edellyttää koiran mukana pitämistä. Tilaisuudessa koiralla on oltava kuonokoppa, joka voidaan poliisin määräyksestä poistaa, jos henkilöiden käyttäytymisen tai muun siihen verrattavan syyn perusteella voidaan päätellä tilaisuuteen osallistuvien turvallisuuden olevan uhattuna.

Voimankäyttö-, ase- ja järjestyksenvalvojakouluttajat
LYTP:ssä säädetään erikseen voimankäyttö-, ase- ja järjestyksenvalvojakouluttajien hyväksymisestä.

9.6 Turvasuojaustoiminta

Vuoden 2017 alussa voimaan tulleessa lainsäädännössä on merkittäviä muutoksia turvasuojaustoimintaan liittyvään säätelyyn.

Hyväksymistä edellyttävillä turvasuojaustehtävillä tarkoitetaan ”sähköisten ja mekaanisten lukitusjärjestelmien, murtohälytysjärjestelmien ja kulunvalvontajärjestelmien asentamista, korjaamista tai muuttamista niihin kuuluvaa kaapelointityötä lukuun ottamatta”. Näiden tehtävien suorittaminen ansiotarkoituksessa toimeksiantoon perustuen edellyttää elinkeinonharjoittajalta turvallisuusalan elinkeinolupaa.

Turvasuojaajaksi voidaan hyväksyä turvasuojaustehtäviä hoitava, joka on täyttänyt 18 vuotta, tunnetaan rehelliseksi ja luotettavaksi sekä on henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopiva. Turvasuojaajan hyväksyy poliisilaitos ja hyväksyminen on voimassa enintään viisi vuotta. Poliisilaitos voi erityisistä syistä liittää turvasuojaajaksi hyväksymiseen henkilökohtaisista ominaisuuksista ja muista vastaavista seikoista johtuvia ajallisia ja alueellisia sekä turvasuojaustehtäviä koskevia ehtoja ja rajoituksia. Poliisilaitos voi muuttaa hyväksymiseen liitettyjä ehtoja ja rajoituksia myös turvasuojaajan henkilökohtaisissa ominaisuuksissa ja muissa vastaavissa seikoissa tapahtuneiden muutosten vuoksi. Turvasuojaajan on pidettävä turvasuojaajakortti mukana hyväksymistä edellyttävissä tehtävissä ja esitettävä se pyydettäessä toimeksiantajan edustajalle, turvasuojaajan työnantajalle, muulle työhön liittyvälle henkilölle sekä valvontaviranomaiselle. Turvasuojaajan on viipymättä haettava poliisilaitokselta turvasuojaajakortin

kaksoiskappaletta, jos hänen henkilötietonsa ovat muuttuneet taikka jos kortti on kadonnut tai turmeltunut.

Turvasuojaajakortti on luovutettava poliisille, jos turvasuojaajaksi hyväksyminen on peruutettu tai turvasuojaajalle luovutetaan uusi turvasuojaajakortti.

Turvasuojaajakorttiin merkitään tiedot siitä, toimiiko turvasuojaajaksi hyväksytty työsuhteessa olevana työntekijänä (työnantajatietoineen) vai itsenäisenä ammatinharjoittajana. Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan on ilmoitettava turvasuojaajan työsuhteen päättymisestä poliisilaitokselle, työntekijänä toimivan turvasuojaajan turvasuojaajakortti siis liittyy työsuhteeseen ja on työnantajakohtainen.

9.7 Rangaistussäännökset

Rangaistussäännöksissä on viitattu rikoslakiin salassapitovelvollisuuden rikkomisesta, rangaistuksessa järjestystä ylläpitävän henkilön vastustamisesta ja luvattomasta turvallisuusalan elinkeinotoiminnan harjoittamisesta. LYTP:ssä on lisäksi määritelty vartioimisliikerikkomus, järjestyksenvalvontarikkomus, turvasuojausrikkomus ja turvallisuuspalvelurikkomus.

9.8 Turvatarkastaja

Turvatarkastajan tehtävissä toimitaan erilaisissa työympäristöissä. Turvatarkastajan pätevyyskoulutusvaatimus vaihtelee työympäristön mukaan. Lentoliikenteen matkustajien ja matkatavaroiden turvatarkastushenkilöstön vaatimuksista ja koulutuksesta säädetään ilmailua koskevissa säädöksissä. Tuomioistuimissa voi toimia poliisin tai tuomioistuimen palveluksessa olevaan tehtävään koulutetun henkilön lisäksi muu henkilö, joka on poliisin tehtävään hyväksymä. Satamissa turvatarkastajana voi toimia rajavartiomiehen, poliisin tai tullimiehen lisäksi poliisin tehtävään hyväksymä henkilö, jolla on järjestyksenvalvojakoulutus tai ilmailuliikenteen vaatima turvatarkastuskoulutus. Turvatarkastajana valtioneuvostossa saa toimia vain henkilö, jonka turvatoimialueen sijaintipaikan poliisilaitos on valtioneuvoston, sen asianomaisen ministeriön tai oikeuskanslerinviraston esityksestä hyväksynyt turvatarkastajaksi ja jonka valtioneuvosto, sen asianomainen ministeriö tai oikeuskanslerinvirasto on määrännyt turvatarkastajan tehtävään. Turvatarkastajana poliisilaitoksissa ja muissa poliisin toimitiloissa voi

toimia poliisimies taikka muu poliisin palveluksessa oleva sekä myös muu poliisin hyväksymä ja tehtävään koulutettu henkilö, joka on suorittanut turvatarkastuskoulutuksen ennen hyväksymispäätöksen tekemistä. Rajavartiolaitoksen tärkeissä toimitiloissa ja sen hallitsemilla alueilla voidaan järjestää turvatarkastuksia. Turvatarkastuksen voi suorittaa rajavartiomies tai poliisin hyväksymä henkilö, joka on saanut sisäministeriön asetuksella säädetyn turvatarkastajan koulutuksen.

9.9 Tuotteistaminen ja konseptointi

Alan yritykset ovat tuotteistaneet palveluitaan ja kehittäneet erilaisia palvelukonsepteja eri asiakasryhmille. Tuotteistamisen tarkoituksena on standardoida palveluita ja tehdä niistä helposti hahmotettavia, helposti ostettavia ja myytäviä sekä houkuttelevia.

1990-luvulta alkaen sekä teknisiä valvontajärjestelmiä että turvallisuuspalveluita on myyty yhdistelmäpalveluina. Tämä kehitys näyttää kiihtyvän entisestään. Asiakkaat haluavat entistä enemmän kokonaistuotosta, vaikuttavuutta, palveluiden arvoa ja hyötyä eivätkä niinkään yksittäisiä palveluita ja komponentteja. Palveluntuottajien palvelumuotoilu ja ratkaisuhakuisuus synnyttävät jo itsessään uusia palveluinnovaatioita ja vievät alan kehitystä voimakkaasti eteenpäin.

9.10 Turvallisuusalan konsultointi- ja koulutuspalvelut

Turvallisuusalan konsultointi- ja koulutuspalveluita tuottavat turva-alan yritysten lisäksi useat asiantuntija- ja koulutusorganisaatiot. Asiantuntijaorganisaatioita ovat konsulttiyritykset, suunnittelutoimistot ja ohjelmistoyritykset. Asiantuntijaorganisaatiot tuottavat yritysten ja yhteisöjen tarpeisiin esimerkiksi turvallisuussuunnittelukonsultointia, turvallisuustason valvontaan liittyviä tietokoneohjelmistoja, yritysjohdon valmennuksia riskienhallintaan ja turvallisuusjohtamiseen sekä organisaatioiden turvallisuustarkastuksia (audit-palvelut). Myös turvallisuusjohtaja ja -päällikköpalveluita sekä erilaisia asiantuntijapalveluita on tarjolla ostopalveluna.

Turvallisuusalan koulutuspalveluita tuottavat ammatilliset oppilaitokset, ammattikorkeakoulut, yliopistot, alan järjestöt ja asiantuntijaorganisaa-

tiot. Turvallisuuskoulutusten tarkoitus on lisätä muun muassa henkilöstön ja esimiesten riskienhallinnan osaamista sekä luoda toimintavalmiuksia erilaisiin poikkeustilanteisiin. Koulutukset voi jakaa tutkintoon johtavaan koulutukseen ja muuhun koulutukseen.

POHDITTAVAKSI

1. Pohdi yksityisen turvallisuusalan säätelyn tarpeellisuutta vastuullisuuden näkökulmasta.
2. Onko turvallisuusala kontrolli- vai palveluala?

10 TURVALLISUUS-ALAN YHDISTYKSIÄ

Turvallisuusalalla toimii lukuisia yhdistyksiä. Osa näistä yhdistyksistä on jonkin turvallisuuteen liittyvän ammatin- tai osa-alueen asiantuntijoiden muodostamia yhdistyksiä ja osa taas turvallisuuteen liittyvien palvelun tarjoajien muodostamia edunvalvontajärjestöjä, joista joillakin voi olla myös työmarkkinaedunvalvontaa.

Seuraavassa luetellaan keskeisimmät alan yhdistykset.

ASIS-Finland ry (www.asis-finland.org tai www.asisonline.org) on kansainvälisen ASIS Internationalin jäsen. Suomen Chapter (maayhdistys) kokoontuu 4–6 kertaa vuodessa. Kokouksissa käsitellään keskeisiä turvallisuuteen liittyviä kysymyksiä kaikilta yhteiskunnan aloilta. Yhdistys saattaa myös eri intressipiirien mielipiteitä yhteiseen keskusteluun järjestämällä tilaisuuksia ja käyttämällä puheenvuoroja sekä tiedottaa ajankohtaisista asioista ja toiminnastaan kotisivullaan

Finnsecurity ry:n tavoitteena on alan merkittävänä vaikuttajana kehittää jäsentensä ammatillista osaamista ja yhteishenkeä verkostoitumalla sekä lisätä yhteistyötä muiden turvallisuusalan järjestöjen, yritysten ja viranomaisten kanssa turvallisuuden edistämiseksi yhteiskunnassa.

Neuvottelevat Sähkösuunnittelijat NSS ry (www.nssoy.fi) on Suomen sähköalan suunnittelijoiden ja suunnittelutoimistojen yhdistys, jonka toiminta-ajatuksena on kehittää hyvää sähkösuunnittelutapaa ja toimia sähköalan suunnittelijoiden ja suunnittelutoimistojen ammatillisena yhdyssiteenä.

Suomen Palopäällystöliitto ry (www.sppl.fi)

Suomen pelastusalan keskusjärjestö SPEK (www.spek.fi) on valtakunnallinen asiantuntijaorganisaatio, joka on erikoistunut palo- ja pelastustoimeen, väestönsuojeluun ja pelastuspalveluiden kehittämiseen.

Suomen Riskianalyysiseura (www.vtt.fi/riskianalyysiseura)

Suomen Riskienhallintayhdistys (www.srhy.net)

Suomen Turvaurakoitsijaliitto ry (www.lukkoliikkeet.fi) on teknistä suojaamista ja lukkoliiketoimintaa harjoittavien yritysten muodostama toimialajärjestö, joka edustaa jäsenistöään suhteissa viranomaisiin, muihin järjestöihin ja ulkopuolisiin. Yhdistys valvoo hyvien liiketapojen noudattamista ja vastustaa kaikkea epätervettä toimintaa turvallisuusalalla.

Suomen Vartioliikkeitten liitto ry (http://vartioliikkeittenliitto.fi) on vartioimis- ja turvallisuusalan toimialajärjestö, jonka tarkoituksena on edistää jäsentensä elinkeinopoliittisia etuja ja yhteistoimintaa.

Suomen Yksityisetsivä- ja Lakitoimistoliitto ry (www.yksityisetsiva.fi) toimii Suomessa yksityisetsivän ammatinharjoittajien ja tätä sivuavaa oikeusaputoimintaa harjoittavien henkilöiden liittona, jonka jäsenistö koostuu useiden alojen asiantuntijoista.

Tietoturva ry (www.tietoturva.fi) on tietoturva-ammattilaisten yhdistys, joka edistää yleisesti tietoturvallisuutta ja tietoturvatietoutta.

Turva-alan yrittäjät ry (www.turva-alanyrittajat.fi) on teknisten turvallisuuspalvelujen asennusliikkeiden, suunnittelijoiden ja laitevalmistajien yrittäjäjärjestö.

Työsuojelupäälliköt ry (www.finnsafe.net) on yhdistys, jonka tarkoituksena on

- edistää turvallisuutta, työhyvinvointia ja työympäristötoimintaa
- lisätä jäsentensä tietoutta turvallisuuteen, työhyvinvointiin ja työympäristöön liittyvissä kysymyksissä
- välittää jäsenilleen alaan liittyvää tietoa sekä kotimaassa että ulkomailla
- luoda jäsenilleen mahdollisuuksia osallistua alan koulutustoimintaan
- toimia jäsentensä ammatillisena yhteisönä ja edustajana annettaessa lausuntoja alaan liittyvissä kysymyksissä.

LÄHTEET

Arjen turvaa – sisäisen turvallisuuden ohjelma. Sisäasiainministeriön julkaisut 44/2004.

Berg, K-E. 1996. Yritysten riskienhallinta. Jyväskylä: Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus Oy.

Fredriksson, J. 2012. Miehet mustissa, Kustannusosakeyhtiö Teos.

Hallituksen esitys laiksi yksityistä turvallisuuspalveluista HE 22/2014.

Hallituksen esitys poliisilaiksi 57/1994. Saatavilla elektronisessa muodossa www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1994/19940057 [Viitattu 24.1.2008.]

Hautamäki T., Vaasan yliopisto, 2016. Yksityisen turvallisuusalan valvonta.

Helminen, K. & Kuusimäki, M. & Salminen, M. 1999. Poliisioikeus. Helsinki: Talentum Media Oy.

Jyrkkiö, E & Riistama, V. 2006. Laskentatoimi päätöksenteon apuna. Helsinki: WSOY.

Kamensky, M. 2006. Strateginen johtaminen. Helsinki: Talentum Oy.

Karpela, T-M. 1998. Kansalaisen turvakirja. Helsinki: Otava.

Kerttula T., Helsingin yliopisto, 2010. Vartijat ja järjestyksenvalvojat julkisen vallan käyttäjinä.

Koskela, H. & Tuominen, M. 1995. Yökaupunki – pelon kaupunki? Teoksessa J. Lähteenmaa & L. Mäkelä (toim.). Helsingin yö. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Kuusi, O. 1986. Tietoyhteiskunnan alueellinen eteneminen Suomessa. Teoksessa: Liikenneministeriö (julk.) Tietoyhteiskunta meissä. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Laaksonen, M. & Nevasalo, T. & Tomula, K. 2006. Yrityksen tietoturvakäsikirja. Helsinki: Edita.

Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista (1085/2015).

Leppänen, J. 2006. Yritysturvallisuus käytännössä. Helsinki: Talentum Oy.

Lith, P. 2006. Turvallisuusalan yritysten suhdanne- ja toimialaraportti 2006. Finnsecurity ry.

Maslow, A. 1987. Motivation and personality. New York: Harper & Row Publishers.

Miettinen, J.E. 2002. Yritysturvallisuuden käsikirja. Helsinki: Talentum Media Oy.

Mäenpää, O. 2003. Hallinto-oikeus. Helsinki: WSOY.

Niemelä, P. & Kainulainen, S. & Laitinen, H. & Pääkkönen, J. & Rusanen, T. & Ryynänen, U. & Widgren, E. & Vornanen, R. & Väisänen, R. & Ylinen, S. 1997. Suomalainen turvattomuus. Inhimillisen turvattomuuden yleisyys, perusulottuvuudet ja tyypittely – haastattelututkimus 1990-luvun Suomessa. Sosiaali- ja terveysalan keskusliitto.

Ohje työterveys- ja turvallisuusjärjestelmistä. BS 8800:fi 1998. Suomen Standardoimisliitto.

Paikallisen turvallisuustyön kehittäminen. 2006. Sisäasiainministeriö 19/2006. Helsinki.

Pesonen M. 1993. Yrityksen turvallisuusjärjestelyt. Helsinki: Yliopistopaino.

Riskin arviointi. Työsuojeluohjeita ja -oppaita 14. 2003. Sosiaali- ja terveysministeriö, työsuojeluosasto.

Selonteko selväksi. Puolustusvoimien rakennemuutos. 2005. Pääesikunnan viestintäosasto. Helsinki: Edita.

Sisäisen turvallisuuden ohjelman toimeenpano ja tulokset 2004–2007. Saatavilla elektronisessa muodossa www.intermin.fi/julkaisu/292007 [Viitattu 24.1.2008.]

Ståhle, P. & Grönroos, M. 1999. Knowledge Management: Tietopääoma yrityksen kilpailutekijänä. Helsinki: WSOY.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004 Valtioneuvoston kanslia. Helsinki: Edita.

Suominen, A. 2003. Riskienhallinta. Helsinki: WSOY.

Suuronnettomuudet. Onnettomuustutkintakeskus. Saatavilla sähköisessä muodossa www.onnettomuustutkinta.fi
[Viitattu 30.11.2016.]

Tietoja kokonaismaanpuolustuksesta. 2006. Maanpuolustuskorkeakoulu.

Turvallisempi huominen – Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2012–2015. Saatavilla sähköisessä muodossa www.intermin.fi/download/35099_262012_STO_III_fi.pdf?95b430f29141d288.

Turvallisuusalan perustutkinto. Ammatillisen peruskoulutuksen ja näyttötutkinnon perusteet. 2014. Opetushallitus.

Turvallisuusalan suhdannetutkimus 2010. Finnsecurity ry.

Työsuojelun perusteet 2003. Työterveyslaitos.

Yksityiseen turvallisuusalaan liittyvä lainsäädäntö. 2003.

Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisusarja.

Yritysturvallisuuden osa-alueet. 1999. Yritysturvallisuuden neuvottelukunta. Elinkeinoelämän keskusliitto.

Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 23.11.2006. Puolustusministeriö.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 16.12.2010. Puolustusministeriö.

INTERNETLÄHTEET

https://ek.fi
http://europa.eu
http://riskianalyysit.vtt.fi
www.finlex.fi
www.formin.fi
www.nato.int
www.mil.fi
www.onnettomuustutkinta.fi
www.pelastusopisto.fi
www.pelastustoimi.fi
www.pk-rh.fi
www.poliisi.fi
www.raja.fi
www.spek.fi
www.sppl.fi
www.tulli.fi
www.un.org
www.vn.fi
www.ymparisto.fi